

Teorija argumentacije između pragmatijalektike i epistemoloških pristupa

Bašić Hanžek, Gabriela

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:506237>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ "FILOZOFIJA I
SUVREMENOST"

Gabriela Bašić Hanžek

**TEORIJA ARGUMENTACIJE: IZMEĐU
PRAGMADIJALEKTIKE I
EPISTEMOLOŠKIH PRISTUPA**

DOKTORSKI RAD

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ "FILOZOFIJA I
SUVREMENOST"

Gabriela Bašić Hanžek

**TEORIJA ARGUMENTACIJE: IZMEĐU
PRAGMADIJALEKTIKE I
EPISTEMOLOŠKIH PRISTUPA**

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Nenad Smokrović

Rijeka, 2020.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
POSTGRADUATE DOCTORAL STUDY PROGRAMME
“PHILOSOPHY AND CONTEMPORANEITY”

Gabriela Bašić Hanžek

**ARGUMENTATION THEORY: BETWEEN
PRAGMA-DIALETICS AND
EPISTEMOLOGICAL APPROACHES**

DOCTORAL THESIS

Rijeka, 2020.

Mentor rada: prof. dr. sc. Nenad Smokrović, Filozofski fakultet.

Gabriela Bašić Hanžek obranila je doktorski rad 26. travnja 2020. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci, pred povjerenstvom u sastavu:

1. prof. dr. sc. Boran Berčić,
2. prof. dr. sc. Majda Trobok,
3. prof. dr. sc. Danilo Šuster (Univerza v Mariboru).

ZAHVALE

Premda se autorstvo ovoga rada pripisuje isključivo jednoj osobi – meni – on ne bi bio moguć bez drugih koji su mi svatko na svoj način pomagali tijekom višegodišnjega procesa čitanja literature, promišljanja problema i samoga pisanja. Stoga ću iskoristiti ovaj prostor da sažeto, ali pošteno navedem i njihov doprinos. Unaprijed se ispričavam svima koje sam neopravdano izostavila – nije bilo s namjerom.

Prije svega zahvaljujem svojem profesoru i suradniku p. Berislavu Žarniću (1959. – 2017.), pod čijim se vodstvom odvila prva i dulja faza mojeg istraživanja. Na drukčiji način zahvaljujem svojem mentoru prof. dr. sc. Nenadu Smokroviću, koji me pravodobno usmjerio na finaliziranje teksta i vodio kroz drugu, završnu fazu disertacije. Ovdje moram zahvaliti i doc. dr. sc. Iris Vidmar Jovanović, tajnici Poslijediplomskoga sveučilišnoga studija "Filozofija i suvremenost", kao i gospođi Nari Jurčić, koje su mi bezbroj puta olakšale svladavanje administrativnih zahtjeva. Zahvaljujem i svim svojim kolegama čije sam tekstove čitala i čija sam izlaganja slušala na znanstvenim skupovima, a koji su bili polazište za moje vlastito istraživanje. Također zahvaljujem i kolegama koji su mi raspravom i primjedbama pomogli usavršiti tekst, prije svega prof. dr. sc. Dariju Škarici.

Posebno zahvaljujem svojoj staroj i novoj – a opet jednoj – obitelji: roditeljima Ivanu i Davorki, sestrama Magdaleni i Barbari te suprugu Ljudevitu i sinu Grguru. Nekima na strpljivosti i potpori, nekima na inspiraciji. Grguru najviše iako je najmlađi.

G. B. H.

SAŽETAK

U raspravi između pragmatijalektike i epistemološkoga pristupa argumentaciji ovdje zastupam standardne prigovore pragmatijalektici u onoj mjeri u kojoj njezina filozofska komponenta *zapravo* oblikuje preostale komponente programa (teorijsku, analitičku, empirijsku i praktičnu komponentu). Specifično, u mjeri u kojoj se taj utjecaj osjeti u definiciji (dobrog) argumenta i teoriji pogreški u argumentaciji. U odnosu na oštro tumačenje i kritiku, pragmatijalektiku sam sklona unutar dobronamjernijega tumačenja opisati kao tek djelomično razmotrenu i artikuliranu filozofsku raspravu o središnjim pojmovima racionalnosti, razloga, opravdanja, odnosno ponajprije epistemoloških i logičkih problema koji svojim dosegom i složenošću uvelike nadilaze ambicije teorije argumentacije kako su je pokušali osmisliti Van Eemeren i Grootendorst. Kao odlučujuće se u raspravi između pragmatijalektičara i epistemoloških teoretičara stoga postavlja ispunjenje konjunktivnog uvjeta: utemeljenje pozitivne teorije dobrog argumenta u srodnim filozofskim disciplinama (logici i epistemologiji) te cjelovitost i sustavnost teorije pogreški. Epistemološkome pristupu dajem prednost zbog bolje pozitivne teorije argumenta, no tretiram ga i kao još uvijek nezadovoljavajući za autore prvenstveno zainteresirane za pogreške u argumentaciji. Dodatno, u tekstu se opisuje status teorije argumentacije kao prije svega vrijednoga pedagoškog programa sa sadržajem određenih tema i problema od kojih se barem nekima na sofisticiranoj razini bave logika i epistemologija – ili barem iz toga pravca možemo očekivati njihovo rješenje – a ne zasebna teorija. Pri tome inzistiram na tome da status programa i atribut 'pedagoški' ne smije biti shvaćen pejorativno sa strane logike i epistemologije, ali ni olako, sa strane neformalnih teoretičara argumentacije.

Ključne riječi: teorija argumentacije, pragmatijalektika, epistemološke teorije argumentacije, dobronamjerno tumačenje, kritičko mišljenje, neformalna logika.

ABSTRACT

In the discussion between pragmadialectics and epistemological approach to argumentation, I put forth standard objections to pragmadialectics insofar as its (pragmadialectical) philosophical estate *truly* shapes other estates of the pragmadialectic programme (theoretical, analytical, empirical and practical estate). Specifically, insofar as this influence is present in the very definition of (good) argument and fallacy theory. In contrast to uncharitable interpretation and harsh critique, I describe here pragmadialectics under a charitable interpretation as a merely partially considered and articulated philosophical position on central notions of rationality, reason, justification, viz. primarily epistemological and logical problems whose scope and complexity reach far beyond Van Eemeren and Grootendorst's ambitions in designing argumentation theory. A conjunctive condition – basing positive theory of good argument on pertinent philosophical disciplines (logic and epistemology) accompanied by a complete and systematic fallacy theory – is therefore forwarded as crucial in deciding between pragmadialecticians and epistemological theoreticians of argumentation. I favour epistemological approach due to its superior positive theory of argument, but still treat it as unsatisfactory due to authors whose primary interest in argumentation theory are fallacies. Additionally, theoretical status of argumentation theory is described first and foremost as an important educational programme containing certain topics and problems which are discussed in logic and epistemology at a more sophisticated level – or at least the solutions to those problems are to be expected from those disciplines – but not an independent theory. Here I stress that terms 'programme' and 'educational' should not be understood as derogatory terms, on the side of logic and epistemology, nor lightly, on the pragmadialectics side.

Key words: argumentation theory, pragmadialectics, epistemological theories of argumentation, charitable interpretation, critical thinking, informal logic.

SADRŽAJ

UVOD

1. PRAGMADIJALEKTIKA.....	9
Uvodni dio.....	9
1. 1. Teorijska polazišta i definicija argumentacije.....	10
1. 2. Komponente pragmadijalektičkoga programa.....	16
1. 2. 1. Filozofska komponenta.....	17
1. 2. 2. Teorijska komponenta.....	20
1. 2. 3. Analitička komponenta.....	22
1. 2. 4. Empirijska komponenta.....	26
1. 2. 5. Praktična komponenta.....	27
1. 3. Model kritičke rasprave.....	28
Faze kritičke rasprave.....	28
Procedura kritičke rasprave i Deset zapovijedi.....	31
1. 4. <i>Fallacies</i> i njihova teorija.....	45
2. EPISTEMIČKE/EPISTEMOLOŠKE TEORIJE ARGUMENTACIJE.....	52
Uvodni dio.....	52
2. 1. Alvin Goldman: iz socijalne epistemologije prema teoriji argumentacije.....	61
2. 2. Christopher Lumer: praktična teorija argumentacije.....	70
2. 2. 1. Definicije i odnosi osnovnih teorijskih pojmova.....	73
2. 2. 2. Teorija pogreški (<i>fallacies</i>): redukcionistički program.....	80
2. 2. 3. Metodologija interpretacije argumenata: griceovska rekonstrukcija namjere.....	84
2. 3. Harvey Siegel i John Biro: objektivistički epistemološki pristup argumentaciji.....	88
2. 3. 1. <i>Contra</i> subjektivističke koncepcije dobrog argumenta.....	89
2. 3. 2. Teorija pogreški ili nevaljanih argumenata – u nastajanju.....	93
3. PRAGMADIJALEKTIKA <i>contra</i> EPISTEMOLOŠKIH TEORIJA ARGUMENTACIJE.....	96
Uvodni dio.....	96
3. 1. Prigovori pragmadijalektičkome pristupu argumentaciji.....	97
3. 1. 1. Lumerova kritika: kritički racionalizam, dijaloška logika i konsenzualizam.....	98
3. 1. 2. Kritika iz objektivističkoga kuta: Siegel i Biro.....	114
3. 1. 3. Frank Zenker: analiza i kritika Procedure za kritičku raspravu.....	119
3. 2. Obrana pragmadijalektike od epistemološki orijentiranih autora i kritika epistemološkoga pristupa.....	124
3. 2. 1. Odgovori i uzvratna kritika pragmadijalektičara.....	125
3. 2. 2. Tri općenita prigovora epistemološkome pristupu argumentaciji.....	127

3. 3. Završna rasprava.....	132
3. 4. Teorija argumentacije u kontekstu logike i epistemologije.....	138
ZAKLJUČAK.....	142
BIBLIOGRAFIJA.....	153
DODATAK.....	159

UVOD

Područje istraživanja koje se danas naziva teorijom argumentacije (rjeđe filozofijom argumentacije, usp. Blair 2009) karakterizira pluralitet pristupa i nejasan status, tj. odnos prema filozofskim (logika i epistemologija) i drugim znanstvenim disciplinama (psihologija, lingvistika i dr.). Dok se u svojim počecima (od druge polovice dvadesetoga stoljeća, točnije šezdesetih i sedamdesetih godina kada se javila na sjevernoameričkim sveučilištima) nazivala i smatrala neformalnom ili primijenjenom logikom (Johnson 2006), javili su se s vremenom kao reakcija stavovi da nečega kao što je neformalna logika nema (sam je pojam neformalne logike stoga oksimoron), da je teorija argumentacije zapravo dio pokreta za kritičko mišljenje, zatim da je primijenjena epistemologija, konačno i autonomna disciplina neovisna o filozofiji. Da stvar bude potpuna i dosljedno filozofska, javio se i stav da to pitanje uopće nije važno, bar ne u odnosu na sama sadržajna pitanja kojima se teorija argumentacije bavi.

Ili možda ipak jest? Polazište od kojega se kreće u ovome tekstu jest da je neodređeni status teorije argumentacije kao discipline barem dijelom uzrokovan navedenim pluralitetom – da, ovdje sam prisiljena na uporabu toga sad već otrcanog izraza – paradigmi, od kojih svaka usmjerava teoriju argumentacije u pravcu određene (ne)ovisnosti o drugim znanostima. S obzirom na drevni i ne odveć kontroverzno nepovjerljiv odnos filozofije prema retorici, ovdje ću zanemariti retorički pristup argumentaciji (v. Tindale 1999), tj. njegovo presezanje u normiranje argumentacije (ne niječući, dakako, legitimnost takvoga deskriptivnog pristupa) te usporedbom dvaju glavnih pristupa – pragmatijalektike i epistemoloških teorija argumentacije - istražiti koji zasad nudi bolje mogućnosti za teoriju argumentacije, a posljedično i kako opredjeljenje za jedan ili drugi pristup utječe na autonomiju teorije argumentacije, tj. njezin odnos prema logici i epistemologiji.

Pragmatijalektika ili pragmatijalektički pristup argumentaciji, koji su na Odjelu za komunikacijske studije Sveučilišta u Amsterdamu još sedamdesetih godina prošloga stoljeća razvili Frans Hendrik van Eemeren (1946.) i p. Rob Grootendorst (1944. - 2000.), danas se obično smatra najraširenijom argumentacijskom teorijom (usp. Lumer 2010, str. 41 - 42), i to na račun konkurirajućih pristupa – retoričkoga, s jedne strane, i epistemičkih/epistemoloških teorija argumentacije, s druge strane. S obzirom da pragmatijalektika obuhvaća multidisciplinarno područje, odnosno teži interdisciplinarnome pristupu argumentaciji, bilo bi netočno odrediti je isključivo kao filozofsku, lingvističku, psihološku ili koju drugu teoriju koja

se bavi argumentacijom, stoga će je se u tekstu dalje klasificirati upravo kao argumentacijsku teoriju.

'Umjesto da se usredotoče na pitanja tko je u pravu, a tko je u krivu, ili što je zapravo istinito ili neistinito, teoretičari argumentacije usredotočavaju se na način kako se podupiru ili napadaju (ili kako trebaju biti poduprte ili napadnute) tvrdnje o prihvatljivosti, kao što su tvrdnje da je netko u pravu ili tvrdnje da je nešto istinito.'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 12)

'Spremnost pristajemo na to da kritičke rasprave mogu poslužiti kao sredstvo za sudionike dijaloga koji su primarno zainteresirani za to da saznaju jesu li stajališta o kojima je riječ prihvatljiva "kao takva" (tj. izražavaju istinitu propoziciju ili djelovanje koje je stvarni preporučljivo ili pak procjenu koja je uistinu prikladna), a ne tek obranjiva od određenog antagonista s određenim polazišnim točkama. No ovaj cilj ka stajalištu koje je prihvatljivo "kao takvo" nije cilj kritičke rasprave kako je definirana u pragmatodijalektici.'

(Garssen i Van Laar 2010, str. 138)

Priznajući povijesni i teorijski doprinos disciplina kao što su retorika, lingvistika (analiza diskursa), logika, epistemologija i etika, polazište je pragmatodijalektičkoga pristupa to da pri analizi i procjeni argumentacijske prakse uvidi navedenih disciplina jesu potrebni, no da teorija argumentacije ujedno ima autonoman status (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 7 - 9).¹ Shvaćajući argumentativni diskurs kao pojavu običnoga, svakodnevnog jezika, pragmatodijalektika argumentaciju ujedno promatra s kritičke perspektive, odnosno smješta teoriju argumentacije – barem u vlastitoj inačici – unutar normativne pragmatike. Pri tome je deskriptivna strana pragmatodijalektičkoga pristupa sadržana u samome shvaćanju argumentacije kao govornoga čina istorodnih pragmatičkih obilježja kao i ostali govorni činovi.

Preciznije rečeno, argumentacija se definira kao složeni govorni čin usmjeren opravdanju ili opovrgavanju stajališta te pridobivanju razumnoga kritičara da posljedično prihvati izneseno stajalište. Kritička je dimenzija pristupa već vidljiva u upravo uvedenome pojmu razumnoga kritičara (*reasonable critic*) u samoj definiciji argumentacije (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 6, 10). Uzore i šira filozofska teorijska polazišta pragmatodijalektičkoga pristupa argumentaciji moguće je pronaći u formalnoj dijalektici Else Barth i Erika Krabbea (*From Axiom to Dialogue*, 1982.), zatim kritičkome racionalizmu Karla Poppera i Hansa Alberta, teoriji govornih činova Johna Austina i Johna Searlea te teoriji racionalnih govornih

¹ Pojedini autori, npr. Lilian Bermejo-Luque, definiraju teoriju argumentacije kao normativno proučavanje argumentacije i smještaju je unutar širih argumentacijskih studija. Kao karakteristična pitanja teorije argumentacije, od kojih je pragmatodijalektika samo jedna – doduše, dominantna – inačica, navodi sljedeća: što je argumentacija? Kako bismo trebali interpretirati i analizirati argumentativne prakse? Što je dobra argumentacija i kako je možemo odrediti? (Bermejo-Luque 2011, str. 8). Više o statusu teorije argumentacije kao discipline bit će riječi u posljednjemu poglavlju teksta.

razmjena Paula Gricea. Van Eemerenovi i Grootendorstovi prvi rezultati predstavljeni su prvo na nizozemskome, a zatim i međunarodnoj publici na engleskome jeziku u knjizi *Speech Acts in Argumentative Discussions* iz 1984. (usp. prikaz razvoja u Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 517 - 518).

Uobičajeno je pragmatijalektiku klasificirati u skupinu konsenzualističkih² argumentacijskih teorija (usp. Lumer 2005a, str. 1, 3), što znači da kao primarni, glavni, standardni³ cilj ili funkciju argumentacije postavlja (nekvalificirani) konsenzus, tj. usuglašavanje sudionika. Unutar te perspektive ona se javlja negdje po sredini kontinuuma argumentacijskih teorija čije su krajnosti spomenuti retorički pristup argumentaciji, s jedne strane, i epistemičke/epistemološke teorija argumentacije s druge, o kojima će biti više riječi u drugome poglavlju. Dakako, to ne znači da prema pragmatijalektici argumentacija ne može imati i druge, sporedne funkcije osim razumnog usuglašavanja sudionika, no drži da se svaka takva funkcija osniva na onoj glavnoj (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 15).⁴ Stoga proučavanje tih drugih funkcija prelazi okvire (pogotovo standardne inačice) pragmatijalektičke teorije argumentacije.

Točnost procjene drugih teoretičara (spomenuti Lumer 2005a) o naravi konsenzusa na koji je pragmatijalektika kao teorijski pristup obvezana – kvalificirani ili nekvalificirani konsenzus, gdje se kvalifikacija sastoji u ispunjenju uvjeta koji se zahtijevaju od sudionika rasprave ponad njihovoga usuglašavanja – nije uvijek precizna, među ostalim i zbog kolebanja u redovima samih pragmatijalektičara o problemskoj valjanosti modela kritičke rasprave kao jezgre njihove teorije. Od svojih početaka, tj. razdoblja sedamdesetih godina dvadesetoga (20.) stoljeća pragmatijalektička je teorija doživjela znatan razvoj koji je uključivao dopune i manje znatne izmjene prvotne teorije. I jedne i druge uglavnom se poklapaju s razdobljima intenzivnije autorske suradnje F. van. Eemerena s pojedinim suradnicima ili skupinama suradnika, pri čemu je prvo razdoblje određeno spomenutom Van Eemerenovom i p. Grootendorstovom zajedničkom produkcijom, odnosno naslovima *Acts in Argumentative Discussions* (Van

² Drugi primjer konsenzualističkih teorija argumentacije bila bi Habermasova teorija komunikativnoga djelovanja u kojoj se također problem rješava u idealno zamišljenoj (nehijerarhijskoj) govornoj situaciji, no ona se, za razliku od pragmatijalektike, redovito navodi kao primjer kvalificirano-konsenzualističkoga pristupa argumentaciji (v. drugo poglavlje ovoga teksta).

³ Premda bi bilo preciznije reći da je termin 'standardna funkcija argumentacije' karakterističan za epistemičke/epistemološke teorije argumentacije, stoga je u kontekstu pragmatijalektike prikladnije govoriti o glavnome cilju ili svrsi argumentacije.

⁴ Pri tome Van Eemeren i Grootendorst koriste Searleov termin parazitiranja – opisujući kako sporedne (simptomatske) funkcije argumentacije parazitiraju na glavnoj (primarnoj), tj. racionalnom uvjeravanju sugovornika s ciljem razrješenja razlike u mišljenju.

Eemeren i Grootendorst 1984), *Argumentation, Communication, and Fallacies* (Van Eemeren i Grootendorst 1992a) i *A Systematic Theory of Argumentation* (Van Eemeren i Grootendorst 2004) (usp. Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, 2014., str. 518 - 519). To se razdoblje u literaturi naziva standardnom inačicom pragmatodijalektičke teorije (usp. Zenker 2007b).

U drugome pak razdoblju, u kojemu je glavni Van Eemerenov suator bio Peter Houtlosser (1956.–2008.), ključnu promjenu predstavlja uvođenje pojma strateškoga manevriranja (*strategic manoeuvring*). Tim se pojmom nastojalo obuhvatiti i opisati različite načine na koje sudionici argumentacije nastoje učiniti svoje argumente uvjerljivijima, odnosno učinkovitijima. Polazište je druge, tzv. proširene inačice pragmatodijalektičkoga pristupa argumentaciji – a kojom se on približava retorici - uvid u dvostruki cilj sudionika svakodnevene argumentacije, koji s jedne strane pokušavaju zadovoljiti (očuvati) standard razumnosti (*reasonableness*), a s druge strane također nastoje biti što učinkovitiji – bilo gledano u perspektivi čitave argumentativne razmjene, bilo gledano unutar svakoga pojedinog poteza.

Kako primjećuju Van Eemeren i Houtlosser, očuvanje standarda razumnosti, odnosno zadržavanje unutar granica propisanoga modela kritičke diskusije, često dolazi u sukob s ciljem sudionika da budu što učinkovitiji. Stoga u istovremenome zadovoljenju obaju ciljeva sudionici koriste različite načine – strategije – kako bi se među tim ciljevima uspostavila ravnoteža (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, 2014., str. 554 - 556). Prvi rezultati toga teorijskoga zaokreta predstavljeni su u samostalnoj Van Eemerenovoj knjizi *Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse* (Van Eemeren 2010). U proširenoj inačici pragmatodijalektike stoga sve više dobiva na značenju i institucionalni okvir argumentativne prakse; u skladu sa (Searle 1995), pragmatodijalektika pod pojmom institucije podrazumijeva prava i dužnosti uspostavljene posredstvom društveno konstruiranih pravila, kao i sankcije vezane uz ta pravila.

Nasuprot pragmatodijalektičkome pristupu argumentaciji koji okuplja stručnjake iz različitih znanstvenih područja i polja i koji je dulji dio svoje neduge povijesti ostao izvan interesa središnjih tokova filozofije, kada je riječ o epistemološkim teorijama argumentacije, svakako treba napomenuti da im je poticaj i rani doprinos došao upravo od etabliranih autora iz područja same epistemologije – dakle, filozofije - gdje se u prvome redu ističu imena Alvina I. Goldmana i Richarda Feldmana. Kao najbolje se objašnjenje takvoga razvoja događaja, nekarakterističnoga za ostale pristupe u teoriji argumentacije, nameće afirmacija socijalnih tema unutar same epistemologije, tj. razvoj socijalne epistemologije, u kojoj argumentacija kao društvena aktivnost iznošenja i razmjene argumenata, odnosno problem prijenosa opravdanja,

postaje važnom temom. Za teoriju argumentacije zainteresirani filozofi smatraju tu disciplinu prije svega područjem primijenjene (socijalne) epistemologije – pri čemu ne isključuju relevantnost i drugih temeljnih filozofskih (na prvome mjestu etike), ali i znanstvenih disciplina (psihologije prije svega,) za razumijevanje i normiranje argumentacije. Pri tome obično nastoje i otkloniti široko prihvaćeno vjerovanje kako je to područje rezervirano za logiku, odnosno tvrde kako je procjenu argumenata i argumentacije najbolje - no ne i isključivo - razumjeti upravo epistemološki:

'Premda se proučavanje ovih kriterija [dobre argumentacije, dod. G. B. H.] uobičajeno odvija unutar rubrike "neformalne logike" ili "kritičkoga mišljenja", a za koje se neodređeno misli da je grana ili ogranak logike, bolje ga je promatrati kao dio socijalne epistemologije. To ispitivanje ne bi smjelo tek rekonstruirati postojeće kriterije dobre argumentacije i njihovo obrazloženje, već također proučiti i motivacijske te institucijske činitelje koji utječu na javljanje, dubinu i kvalitetu argumentacije u njezinim različitim oblicima, privatnim i javnim.'

(Goldman 1994, str. 49)

Općenitu tezu o neautonomnome teorijskom statusu teorije argumentacije, uz pojedine međusobne razlike i daljnje kvalifikacije te teze koja vrši njezinu svojevrsnu redukciju na epistemologiju (ili epistemologiju i druge filozofske i znanstvene discipline), dijele svi pripadnici epistemičkih/epistemoloških teorija argumentacije (Goldman, Christopher Lumer, Harvey Siegel, John Biro i dr.). Također dijele i osnovnu tvrdnju o standardnoj funkciji (karakterističan termin upravo za epistemološke teorije) ili *outputu* argumentacije kao znanju ili opravdanome vjerovanju u epistemološkome smislu – dakako, uz dopuštenje drugih, nestandardnih funkcija. Preciznije rečeno, epistemološke teorije argumentacije smatraju *konceptualnom istinom* da je cilj argumenta proizvesti znanje ili razumno vjerovanje, što nipošto ne isključuje da argumenti obično služe i uvjeravanju sugovornika, no ono što je distinktivno za epistemološke teorije jest tvrdnja da u situaciji kad se argumenti koriste samo za ovaj drugi cilj, a da se pri tome zanemaruje njihova sposobnost pobuđivanja znanja ili razumnoga vjerovanja, nema smisla govoriti o njihovome uspjehu ili neuspjehu. Druga je distinktivna karakteristika u odnosu na pragmatijalektiku postavljanje pojmovnoga prvenstva argumenta nad argumentacijom i argumentativnim diskursom, tj. sustavnoga prvenstva teorije argumenta nad teorijom argumentativnoga diskursa:

'Epistemološka je teorija argumenta karakterizirana dvama obilježjima: 1. kao standardnu funkciju argumenta uzima onu da vodi adresata argumenta do (racionalno) opravdanoga vjerovanja, tj. da ga/je vodi da spozna istinu ili prihvatljivost teze argumenta – gdje bi 'prihvatljivost' trebala biti širi pojam koji znači: istina, visoka vjerojatnost ili istinolikost. 2. razvija svoje kriterije dobrih argumenata i argumentacije na ovoj osnovi, tj. dizajnira ih na takav način da ispune svoju epistemičku funkciju. [...] Epistemološki pristupi argumentaciji smatraju

da argumenti pojmovno i sustavno prethode argumentaciji i raspravi, što ne isključuje da također proučavaju uporabu argumenata u raspravama.'
(Lumer 2005b, str. 213 - 243)

Upravo iz epistemološkoga pristupa argumentaciji slijede glavni prigovori pragmatijalektičkome proglašenju konvencionalne valjanosti argumentacijskih pravila i izjednačavanju cilja argumentacije s razrješenjem razlike u mišljenju. Prvi prigovor odnosi se na manjkavu epistemološku podlogu pragmatijalektičke teorije, odnosno na kritičkoracionalistički motivirano izbjegavanje referiranja na standardne epistemološke pojmove kao što su znanje, istina i opravdanje, cijena kojega je da se za početak unutar pragmatijalektike ne nudi adekvatno objašnjenje potrebe da se razlika u mišljenju koja je prisutna među sudionicima razriješi (Lumer 2010). Kada je pak riječ o konvencionalnoj naravi argumentacijskih pravila, treba naglasiti da se prema Van Eemeren i Grootendorstu njihova konvencionalnost sastoji upravo u eksplicitnome dogovoru, tj. intersubjektivnome odobrenju. Pitanje koje se stoga za epistemološki orijentirane teoretičare argumentacije postavlja jest u kojoj mjeri argumentacijska pravila jesu arbitrarna, tj. ovisna o dogovoru sudionika koji su (i) isto tako mogli odabrati neka druga koja bi jednako dobro služila svrsi i (ii) je li moguće objasniti valjanost pravila jedino dogovorom sudionika? Zaključuju kako je pragmatijalektički odgovor na oba pitanja potvrđan, i to zbog toga što je obvezan njima neprihvatljivim konsenzualizmom, tj. usuglašavanjem sudionika kao ciljem argumentacije.

U prvim će dvama poglavljima zasebno biti izložene osnovne teze, rezultati i karakteristični problemi ovih dvaju međusobno konkurirajućih pristupa u teoriji argumentacije. Pragmatijalektički i epistemološki pristup argumentaciji u mnogo se čemu razlikuju, no ujedno i dijele neke karakteristike, stoga bi u trećem i zaključnom poglavlju, u kojemu će se pomno analizirati opsežna i žustra međusobna polemika između jednih i drugih autora, spomenute međusobne razlike i sličnosti postati još jasnijima. Glavno pitanje koje se postavlja, a na koje će se pokušati odgovoriti u ovome tekstu, jest je li nužno tako da se u slučaju pragmatijalektike i epistemoloških teorija argumentacije radi o međusobno isključujućim pristupima, odnosno jednostavnije rečeno, je li situacija s teorijom argumentacije tako jednostavna da su zagovaratelji jednoga pristupa u pravu, a drugi u krivu. Dakako, ako se pokaže samo djelomična inkompatibilnost ovih dvaju pristupa, analizirat će se u čemu se točno razlikuju, što im je već

sada zajedničko, a što bi moglo biti rezultat eventualnoga njihova približavanja⁵ i koliko bi ono uopće bilo poželjno:

'Jedna od lekcija koju se može naučiti iz ovih snažnih kritika pragmatijalektičkih epistemoloških utemeljenja jest da bi se mnogo mogla poboljšati [pragmatijalektika, nap. G. B. H.] promjenom epistemološke osnove pragmatijalektike. Pragmatijalektika je većinom teorija argumentativne rasprave, a ne (monološke) argumentacije. Kombinirajući je s epistemološkom teorijom argumentacije i njezinim epistemološkim utemeljenjima moglo bi već biti početak važnoga napretka.'

(Lumer 2010, str. 19)

S pragmatijalektičke strane također nailazimo na sličan stav:

'Budući da ne mislimo da su epistemologija i dijalektika međusobno suprotstavljene perspektive, zasigurno nije naša namjera odstraniti epistemičke pristupe argumentaciji.

[...]

Ne misle to ni Biro ni Siegel, koji jasno ističu da shvaćaju vlastiti epistemički pristup i pragmatijalektički pristup komplementarnima, gdje se prvi bavi argumentima kao predmetima, a potonji proceduralnim zahtjevima za raspravljanje.

[...]

Naprotiv, mislimo da postoji mnoštvo mogućnosti za integriranje epistemoloških uvida u dijalektiku i vjerujemo da u drugom smjeru epistemologija može profitirati od inkorporiranja dijalektičkih uvida.'

(Garssen i Van Laar 2010, str. 123)

Pri odgovaranju na maločas navedena pitanja neki će odgovori i argumenti koje ću ponuditi biti razrada ponuđenih rješenja u literaturi, a drugi pak s višim stupnjem izvornosti. Analiza odnosa između pragmatijalektike i epistemoloških teorija argumentacije kao dominantnih istraživačkih pristupa promatra se ovdje kako bi se došlo do odgovora na pitanje o statusu teorije argumentacije kao discipline – radi li se uistinu o autonomnoj znanstvenoj disciplini (pored institucionalnih kriterija, o kojima gotovo da nema spora da su ispunjeni, s obzirom na broj istraživača, znanstvenih skupova i časopisa koje okuplja) – ili je ona pak ovisna, odnosno vezana terminologijom i metodologijom temeljnih filozofskih disciplina kao što su logika i epistemologija, a zatim i drugih (empirijskih) disciplina.

Što se tiče logike, ispitat će se teza o teoriji argumentacije kao neformalnoj logici, pri čemu će se taj pojam razlikovati u širem smislu - kao danas već prepoznato pogrešan sinonim za teoriju argumentacije i dio logike koji ne podliježe formalnome tretmanu - od neformalne logike u užem smislu – kao tek jednoga od pristupa unutar teorije argumentacije. Točnije, ispitat će se koliko rezultati suvremene teorije argumentacije kako se njome bave pragmatijalektičari

⁵ Ideju o približavanju dvaju pristupa jesu već sugerirali pojedini autori, u nešto većoj mjeri oni iz epistemološkoga 'tabora', no doduše, prihvaćanje postoji zasada na podosta općenitoj razini. Međusobne polemike u časopisima i na zajedničkim skupovima i dalje su prisutne, no također su i dokaz u prilog tomu da se na zbližavanju radi.

i epistemološki orijentirani autori daju za povod smatrati izraze 'formalna logika' pleonazmom, a 'neformalna logika' (kao dio logike) spomenutim oksimoronom. Unutar navedenoga razmatranja također će se promotriti veza teorije argumentacije i s kritičkim mišljenjem, često poistovjećivanim s neformalnom logikom – ili barem njezinim obrazovnim ciljem. U slučaju epistemologije, rasprava će se voditi oko središnje teze o teoriji argumentacije kao (isključivo) socijalnoj, primijenjenoj ili kojoj drugoj epistemologiji.

Dakako, obrazložiti će se i smisao pokušaja odgovora na navedena pitanja uopće s obzirom na postojanje autora koji tako općenita pitanja (je li teorija argumentacije neformalna logika ili primijenjena epistemologija ili nešto treće) smatraju manje važnim – manifestirajući popularnu nesklonost lokaliziranju istraživačkoga problema unutar jedne teorije – ili barem manje važnim u odnosu na 'rad na konkretnim problemima' (npr. definicija argumenta, argumentacije, norme dobre argumentacije, teorija pogreški itd.), iz kojega bi onda s vremenom odgovor na općenito pitanje sam od sebe trebao postati jasnijim (npr. Woods 2000). Metodološko stajalište suprotno navedenom koje se ovdje zastupa jest ono da ako neko pitanje i jest manje važno, nije nevažno i legitimno je pokušati na nj odgovoriti. Što se tiče konkretnoga 'manje važnoga' pitanja, mislim da se pokušaj da se na nj odgovori također može pokazati i kao koristan u preferiranome 'radu na konkretnim problemima', koji je definitivno karakterističan interes teorije argumentacije u odnosu na odgovaranje na općenita teorijska i metateorijska pitanja.

1. PRAGMADIJALEKTIKA

Uvodni dio

Unutar dihotomije deskriptivnih i normativnih teorijskih pristupa – a koju smatra lažnom! - pragmadijalektički se pristup argumentaciji deklarira kao deskriptivno-normativni pristup koji, s jedne strane, integrira empirijska istraživanja argumentacije, a s druge strane, nastupa s jasnim normativnim standardom za analizu, evaluaciju i poboljšanje argumentacijske prakse:

'Mišljenja smo kako bi punopravna teorija argumentacije trebala sjediniti uvide stečene različitim vrstama istraživanja. Zadatak je, kako mi to vidimo, teoretičara argumentacije uspostaviti dobro promišljenu vezu između s jedne strane, uvida kako su izraženi u normativnim modelima poput onih u formalnoj logici, a s druge strane, i uvida izvedenih iz empirijskih istraživanja koje nam pružaju analitičari diskursa koji su prvenstveno društveno ili lingvistički usmjereni.'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 9)

Program je istraživanja argumentacije u pragmadijalektičkome ključu vidljiv i iz samoga njezinog naziva; kako je najavljeno u uvodu, ona se temelji na integraciji deskriptivnoga proučavanja argumentativnoga diskursa u komunikaciji i interakciji među sudionicima rasprave ('pragma-'), s jedne strane, te normativnoga proučavanja argumentacije u reguliranim raspravama, s druge strane ('-dijalektika'). Već u pionirskome tekstu (Van Eemeren i Grootendorst 1984) navode se četiri metateorijska polazišta navedene integracije pragmatike (teorije govornih činova) i dijalektičkih sustava (doduše, s naglašeno neformalnim pristupom) u jedinstven teorijski pristup, a to su funkcionalizacija, socijalizacija, eksternalizacija i dijalektifikacija.

(i) Funkcionalizacija (*functionalization*);

Nasuprot (čisto) strukturalnome tretmanu argumentacije karakterističnome za formalni logički pristup (ali i za pojedine varijante tzv. neformalnologičkoga pristupa), potezi se sudionika u argumentaciji promatraju prije svega kao funkcionalni u razrješenju neslaganja koje se javilo među sudionicima rasprave. Na temelju teorije govornih činova identificiraju se stajališta o kojima je riječ u raspravi, kao i komunikacijske i interakcijske funkcije govornih činova kojima su iskazana, odnosno uvjeti identiteta i ispravnosti svih govornih činova usmjerenih razrješenju razlike u mišljenju.

(ii) Socijalizacija (*socialization*);

Nasuprot pristupima argumentaciji koji se bave prvenstveno epistemičkom (spoznajnom) dimenzijom argumentacije, pragmadijalektika uvijek promatra argumentaciju kao eksplicitan ili implicitan dijalog između dviju ili više osoba (preciznije rečeno, uloga) koje zajednički pokušavaju razriješiti razliku u mišljenju, stoga prihvaća pojmovni aparat razvijen u formalnim dijalektičkim pristupima (protagonist i antagonist kao sudioničke uloge, načelo izmjenivanja poteza, obveze pojedinih uloga i dr.):

'[...] argumentacija uvijek mora biti smještena u vrstu rasprave gdje je antagonist preuzeo na sebe zadatak da sazna je li protagonistovo stajalište prihvatljivo i je li argumentacija koju je pružio kao potporu stajalištu pouzdana.'
(Garssen i Van Laar 2010, str. 132)

(iii) Eksternalizacija (*externalization*);

Nasuprot pretjerano spekulativnome tretmanu unutarnjih stanja sudionika koji zamjera retoričkome pristupu argumentaciji, smatrajući ga nepoželjnim i nepotrebnim, pragmadijalektika se usmjerava na obveze sudionika ostvarene govornim činovima u raspravi (vidljiva normativnopragmatička motivacija), bilo da se radi o obvezama koje su sami sudionici izrazili, bilo o onima koje je moguće rekonstruirati na temelju toga što su sudionici izrekli ili pak pretpostaviti kao općenito razumljene i prihvaćene:

'Jedna od karakteristika pragmadijalektičkoga pristupa argumentaciji jest da argumenti u njemu nisu shvaćeni kao mentalni procesi, već kao sastavljeni od izjava koje stvaraju javne obveze. U tom pogledu van Eemeren i Grootendorst slijede Poppera, koji kaže kako su jedino javno formulirane teorije pogodan predmet za kritičku raspravu (van Eemeren & Grootendorst 1982, str. 55; Popper 1979, str. 6, 31).'
(Isto, str. 124)

Tako se karakteristično argumentacijski pojmovi kao što su neslaganje ili prihvaćanje stajališta unutar pragmadijalektičkoga pristupa iskazuju u terminima govornih činova s javnim, dostupnim značenjem, a ne kao unutarnja stanja:

'Sudjelujući u argumentativnome diskursu, ljudi eksplicitno ili implicitno (a nekad i neizravno) daju svoja stajališta na procjenu i čine to na način koji je dostupan javnom nadzoru. Umjesto da polazi od pretpostavljenih motiva i stavova sudionika koji sudjeluju u diskursu, teoretiziranje o argumentaciji trebalo bi stoga biti usmjereno ekspliciranju onoga za što se strane mogu smatrati odgovornima na temelju stvari koje su rekle u određenome kontekstu i unutar određene informacijske pozadine diskursa.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 525 - 526)

(iv) Dijalektifikacija (*dialectification*)

Pragmadijalektika je, kao i formalni logički sustavi, normativan pristup argumentaciji, stoga posredstvom modela kritičke diskusije i pravila koja model sadrži, razvijenoga na temelju kritičke perspektive na razumnost, omogućuje procjenu govornih činova ostvarenih u argumentaciji kao valjanih (doprinose razrješenju razlike u mišljenju) ili nevaljanih (ometaju je ili onemogućuju), odnosno razumnih i nerazumnih (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 528 - 529). U te svrhe konstruirana su dva skupa pravila, Procedura za kritičku raspravu i Kodeks ponašanja razumnih sudionika rasprave (uvjetno rečeno, skraćena i pojednostavljena varijanta Procedure), koja reguliraju ponašanje sudionika u raspravi, i to tako što onemogućuju pogreške u argumentaciji.

1. 1. Teorijska polazišta i definicija argumentacije

Karakteristika je pragmadijalektičkoga pristupa argumentaciji upravo da polazi od pojma argumentacije, a ne argumenta, kao središnjega, što motivira i posljedične razlike u odnosu na npr. konkurirajući epistemički/epistemološki pristup. Premda se na prvi pogled može činiti da takvim teorijskim opredjeljenjem pragmadijalektika sužava svoju definiciju argumentacije na argumentativni proces, odnosno aktivnost – u odnosu na argument kao proizvod ili sadržaj argumentacije (apstraktni entitet) – definicija koju nudi odnosi se na argumentaciju i kao proces, i kao proizvod, tj. s ciljem zadržavanja navedene (barem) dvoznačnosti pojma (usp. Isto, str. 3 - 5, Van Eemeren i Grootendorst 2004., str. 1).

Pragmadijalektika definira argumentaciju u skladu s uobičajenom upotrebom toga pojma u svakodnevnoj jezičnoj uporabi, no s druge je strane definicija koju nudi istovremeno i rezultat pojmovne analize, odnosno teorijskih promišljanja. U definiciji argumentacije koja se nalazi u (Van Eemeren i Grootendorst, 2004, str. 1) lako se uočava i spomenuti konsenzualistički moment: argumentacija je definirana kao jezična, društvena i racionalna djelatnost usmjerena razrješenju razlike u mišljenju između sudionika argumentacije. Za argumentaciju su potrebna najmanje dva sudionika, točnije dvije argumentativne uloge – protagonist, koji iznosi stajalište i antagonist, koji izražava sumnju spram navedenoga stajališta ili pak iznosi vlastito. Pri tome stajalište (*standpoint*) o kojemu je riječ nije samo deskriptivna tvrdnja (teorijska argumentacija), već to jednako tako može biti i konkluzija praktičnoga zaključka, ali i vrjednosni sud:

"Pragmadijalektika, međutim, izričito uzima u obzir da se argumentacija može odnositi na "praktična" stajališta koja sadrže izbor djelovanja između dviju ili više alternativa. Teorija je osmišljena da se jednako odnosi na argumentativni diskurs o deskriptivnim stajalištima koja

uključuju tvrdnju o epistemičkoj prihvatljivosti, evaluativna stajališta koja uključuju moralne ili estetske prosudbe te preskriptivna stajališta koja se odnose na izbor djelovanja.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, 2014., str. 598)

Potrebno je također naglasiti i da protagonist i antagonist nisu nužno brojem različiti sudionici, nego uloge kako bi takvom definicijom bila obuhvaćena i monološka argumentacija shvaćena kao unutarnji dijalog (Van Eemeren i Grootendorst 2004., str. 2, bilj. 3).⁶

Klasičnom se formulacijom pragmatijalektičke definicije argumentacije smatra sljedeća:

'Argumentacija je jezična, društvena i racionalna djelatnost s ciljem uvjeravanja razumnoga kritičara u prihvatljivost stajališta iznošenjem konstelacije propozicija koje opravdavaju ili pobijaju propoziciju izraženu u stajalištu.'

(Isto, str. 1)

Slična se definicija nalazi i u (Van Eemeren, Grootendorst i Snoeck Henkemans 2002., str. xii):

'Argumentacija je jezična, društvena i racionalna djelatnost s ciljem uvjeravanja razumnoga kritičara u prihvatljivost stajališta iznošenjem konstelacije jedne ili više propozicija da bi se opravdalo to stajalište.'

Ponešto drukčija definicija stoji u (Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014., str.7):

'Argumentacija je složeni komunikacijski i interakcijski čin usmjeren razrješenju razlike u mišljenju sa sugovornikom iznošenjem konstelacije propozicija na koje se može pozvati govornika kako bi se stajalište o kojemu je riječ učinilo prihvatljivim racionalnome sucu koji razumno sudi.'

Dok se druga navedena definicija razlikuje od klasične jedino u pogledu isticanja razlike između tzv. pozitivne i negativne argumentacije, odnosno opravdavanja ili opovrgavanja stajališta koje je predmet rasprave, značajnija se razlika treće formulacije u odnosu na prvu sastoji u zamjeni pojma razumnoga kritičara (*reasonable critic*) pojmom racionalnoga kritičara (*rational critic*) koji razumno sudi. Osvrćući se na, kako primjećuju, uobičajenu uporabu pojmova 'racionalno' i 'razumno' kao međusobno zamjenjivih, pragmatijalektika uspostavlja između njih razliku – dok se pojam racionalnoga odnosi na korištenje razuma, razumnost je pak ograničena na uporabu razuma na prikladan način:

⁶ Više o primjedbi pragmatijalektičkoj teoriji da izrazito dijaloškim modelom argumentacije previđa distinktivna obilježja argumentacije s više od dvije argumentativne uloge v. Bonevac 2003, no u tu raspravu neću ovdje dalje ulaziti. Na sličnome tragu razvija se i ideja poliloga (polilogue analysis) koju dijaloškome modelu pretpostavljaju Scott Jacobs, Mark Aakhus, Marcin Lewinski i dr. (usp. Aakhus i Lewinski 2017, Aakhus, Ziek i Dadlani 2016).

'Razumno djelovanje pretpostavlja racionalno djelovanje pritom istovremeno uvažavajući standarde prikladnosti koji su na snazi u [komunikativnoj, dod. G. B. H.] razmjeni o kojoj je riječ.'

(Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014, str. 6, bilj. 13)

Postojanje razumnoga kritičara preduvjet je argumentacije, odnosno pretpostavka bez koje proponent ne bi ni iznosio argumentaciju u prilog nekom stajalištu ili protiv nekoga stajališta (Isto, str. 6, Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 2). Prisutnost ovoga pojma u definiciji argumentacije moguće je tumačiti dvojako:

- (i) prema prvome tumačenju, razumni je kritičar zasebna argumentativna uloga, pri čemu tu ulogu uopće ne mora ispunjavati neka osoba - možemo ga zamisliti kao skup premisa, pravila za ekspliciranje skrivenih premisa i argumentativnih shema koje proponent i oponent dijele, i ne samo da dijele, već i znaju da ih dijele, što uvodi moment zajedničkoga znanja kao pretpostavke argumentacije uopće.

Tako u idealnome slučaju do utvrđivanja zajedničkih polazišta dolazi u fazi otvaranja rasprave i tada pragmatijalektičari govore o konvencionalnoj valjanosti dogovorenih pravila (Van Eemeren i Grootendorst 2004). Naravno, nije teško primijetiti da u većini realnih rasprava do eksplicitnoga dogovora ne dolazi, što jamči samo tzv. polukonvencionalnu valjanost pravila u pragmatijalektičkoj terminologiji.

- (ii) prema drugome tumačenju, razumni je kritičar za svaku od dvije argumentativne uloge upravo ona druga, tj. za protagonista antagonist, a za antagonistu protagonist. Ovo je tumačenje plauzibilno s obzirom na pretpostavke modela kritičke diskusije unutar kojega je definicija argumentacije izrečena.

Uspješna argumentacija, tj. ona koja vodi do razrješenja nastale razlike u mšljenju među sudionicima nije uopće moguća ukoliko sudionici nisu ne samo racionalni, već i razumni, tj. ispunjavaju prikladne zahtjeve racionalnosti. Stoga referenca na razumnoga kritičara u samoj definiciji argumentacije zapravo i ne traži uvođenje treće argumentativne osobe.

Ono što je zajedničko i prvome i drugome tumačenju jest da se razumnost razumnoga kritičara sastoji upravo u dogovoru oko zajedničkih polazišnih točaka (materijalnih i proceduralnih) sa sugovornikom i pridržavanja obveza proizašlih iz tog dogovora, točnije

slijeđenju pravila, kao što ćemo ubrzo vidjeti. Dakle, mjera je racionalnosti, točnije razumnosti u modelu kritičke diskusije konvencionalnoga i intersubjektivnoga karaktera. Također, razumnost je i proceduralna - jer se sastoji u slijeđenju dogovorenih pravila. Glavni zahtjev pravilima kritičke diskusije koji pragmatijalektika postavlja jest doprinos razrješenju razlike u mišljenju koja je povod raspravi (konsenzualizam).

Prva inačica argumentacije koju nalazimo u definiciji – u prilog stajalištu – naziva se pozitivnom argumentacijom, a druga – protiv stajališta – negativnom argumentacijom. Drugi kriterij podjele različitih vrsta argumentacije odnosi se na broj razloga koji se pruža u prilog/protiv stajališta o kojemu je riječ:

- (i) jednostavna (*single argumentation*), u kojoj se iznosi tek jedan razlog u prilog/protiv stajališta, a koja stoji nasuprot
- (ii) složenoj argumentaciji u kojoj se više razloga strukturira na različite načine (i koje je ponekad teško međusobno razlikovati bez pomnoga razmatranja kontekstualnih i drugih pragmatičkih faktora). Tako se razlikuje:
 - (ii.i) višestruka, konvergentna ili neovisna argumentacija (*multiple, convergent, independent*) - u kojoj je svaki od navedenih razloga međusobno o drugima neovisna potpora stajalištu - od
 - (ii.ii) koordinirane (*coordinative*), povezane (*linked*) ili ovisne (*dependent*) argumentacije – u kojoj se javlja usporedni lanac međusobno osnažujućih razloga – i opet od
 - (ii.iii) subordinirane (*subordinative*) ili serijalne (*serial*) argumentacije, gdje nastaje lanac razloga koji podupire onaj sljedeći

(Prema Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 3 – 4, Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 21 - 23)

Drugi vid organizacije argumentacije koji zanima pragmatijalektičare po uzoru na starije topičke pristupe jesu sheme argumenata (*argument schemes*), odnosno:

'[...] vrsta veza između eksplicitne premise i stajališta koje je uspostavljeno u argumentaciji kako bi se potaknuo prijenos prihvatljivosti s eksplicitne premise na samo stajalište. Sheme argumenata jesu manje ili više konvencionalizirani načini postizanja ovoga prijenosa.'
(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 4)

'Argumentativne su sheme apstraktne karakterizacije načina na koji se u određenome tipu argumentacije premisa upotrijebljena kao potpora stajalištu u konkluziji odnosi prema tome stajalištu kako bi se ostvario prijenos prihvaćanja s te premise na stajalište.'
(Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014, str. 19)

Pragmadijalektika postavlja sheme argumenata gotovo na istu razinu s logički ispravnim formama; poput formi ispravnih zaključaka (argumenata) kakve nalazimo u formalnoj logici, i sheme su argumenata apstraktni okviri koje je moguće instancirati u beskonačno mnogo puta. Pri tome treba naglasiti da se unutar pragmadijalektičkoga pristupa sheme tretiraju normativno, odnosno glavna je ideja normativne uporabe argumentativnih shema ta da:

'[...] prijenos prihvatljivosti ide preko materijalne relacije između stanja stvari izraženih u (manjoj) premisi i stanja stvari izraženih u tvrdnji.'

Odnosno:

'[...] namjera je da budu načela koja legitimiraju korak s premisa na tezu koji jamče prijenos prihvatljivosti s premisa na tezu i stoga budu korištene za procjenu valjanosti argumenata.' (Lumer 2010, str. 27)

Pragmadijalektička je klasifikacija shema argumenata trihotomna, odnosno sve sheme dijeli u tri glavne kategorije, ovisno o relaciji na kojoj se temelje (navedena u većoj premisi):

- (i) *kauzalna (instrumentalna)* argumentacija:
 - a) ' p je F , događaji tipa F (obično) uzrokuju događaje tipa G ; stoga će se dogoditi događaj tipa G .';
 - b) ' p je G ; događaji tipa F (obično) uzrokuju događaje tipa G ; stoga se dogodio događaj tipa F '
 - c) ' p je G , događaji tipa G (obično) su uzrokovani događajima tipa F ; stoga se dogodio događaj tipa F ';
 - d) 'Čin a je F , događaji tipa F (obično) uzrokuju događaje tipa G , stoga kao posljedica izvršenja čina a dogodit će se događaj q tipa G , a zbog toga što je q dobro, treba učiniti a .
- (ii) *simptomatska (znakovna)* argumentacija (utemeljena na odnosu korelacije, tj. međusobne pratnje okolnosti):
 - ' a je F , F su tipično/po naravi/zapravo G ; stoga je a G .' i
- (iii) argumentacija po *analogiji* (utemeljena na usporedbi):
 - ' a i b jesu slični/analogni/usporedivi; a je F ; stoga je i b F .'

(Prema Lumer 2010, str. 27 i Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014, str. 537 – 538.)

Dakako, ta se klasifikacija brojem evidentiranih shema (tipova argumenata) razlikuje od drugih etabliranih popisa, poput npr. Waltonove klasifikacije (navodi preko dvjesto shema

u Walton, Reed i Macagno 2008) ili one Manfreda Kienpointnera (58 shema u Kienpointner 1992), no i s jednom i s drugom dijeli utjecaj topičkoga pristupa koji potječe još od Aristotela, odnosno popisivanja općih mjesta (*topoi*) karakterističnoga sadržaja na temelju kojih je moguće uvjerljivo poentirati u raspravi. To će reći da se argumentativne sheme u svim trima klasifikacijama ne klasificiraju po formalnim, nego po materijalnim kriterijima (Lumer 2011, str. 1 – 2). Više riječi o shemama argumenata, kao i pogreškama u argumentaciji (*fallacies*) kao nevaljanim instancama pojedinih shema kako se njima bavi pragmatijalektika bit će kasnije (u ovom i trećem poglavlju).

1. 2. Komponente pragmatijalektičkoga programa

Ustrojstvo pragmatijalektičkoga programa proučavanja argumentacije moguće je razložiti u pet komponenti - filozofsku, teorijsku, analitičku, empirijsku i praktičnu – čiji je prikaz u (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 38 – 39) zamišljen kao niz pitanja i odgovora koji se odnose na pojedinu komponentu:

- (i) *Kada bih ja, kao racionalni/-a kritičar(ka) koji razumno prosuđuje, trebao/-la smatrati argumentaciju prihvatljivom?*

Kad argumentacija razrješava razliku u mišljenju u skladu s 'problemski valjanim' pravilima rasprave (rješavaju problem o kojemu je riječ) koja su također prihvatljiva i uključenim stranama. - Filozofska komponenta

- (ii) *Koja su mi sredstva dostupna za sustavno rješavanje problema koji se tiču prihvatljivosti argumentacije?*

Mogu iskoristiti idealni model kritičke rasprave usmjerene razrješanju razlike u mišljenju i niz pravila izvedbe govornih činova koji su relevantni u takvoj raspravi. - Teorijska komponenta

- (iii) *Kako mogu steći jasniju sliku svega što je relevantno pri evaluaciji argumentativnoga diskursa ili teksta?*

Rekonstrukcijom diskursa ili teksta kao pokušaja razrješanja razlike u mišljenju provođenjem traženih dijalektičkih transformacija. - Analitička komponenta

- (iv) *Koje znanje o argumentativnoj stvarnosti koje bi mi moglo biti od posebne koristi mogu steći?*

Mogu istražiti koji su faktori i procesi važni u argumentativnom diskursu da bi se nekoga tko sumnja u prihvatljivost stajališta uvjerilo. - Empirijska komponenta

(v) *Kako mogu pridonijeti poboljšanju argumentativne prakse?*

Mogu promicati refleksiju o procedurama koje se koriste u različitim argumentativnim praksama i vještinama koje se zahtijevaju za prikladnu produkciju, analizu i evaluaciju argumentativnoga diskursa. - Praktična komponenta

U sljedećim retcima ukratko će biti prikazane sve pojedine komponente, a kasnije će biti više riječi o filozofskoj i teorijskoj komponenti, odnosno modelu kritičke rasprave (teorijska komponenta) i njegovim filozofskim pretpostavkama.

1. 2. 1. Filozofska komponenta

Polazeći od tvrdnje da ni jedna znanstvena praksa ne može biti konzistentno provedena bez dobro zamišljenih filozofskih načela, pragmatijalektika nastoji osigurati filozofsko utemeljenje ostalih komponenti. To se prije svega odnosi na pojmove prihvatljivosti, racionalnosti i razumnosti koji su sastavni dijelovi same definicije argumentacije (v. gore). Stoga se unutar filozofske komponente pragmatijalektičkoga programa istraživački interes usredotočava na 'snagu uvjerenja argumentacije koja je iznesena u jezičnoj interakciji između korisnika jezika' (Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014).

Primjećujući kako definicija prihvatljivosti (stajališta) ovisi o odabiru između ponuđenih pogleda na razumnost (racionalnost) u filozofskoj tradiciji – gdje sve ponuđene poglede promatraju unutar dviju krajnosti strogoga pozitivizma i njemu suprotne hermenutičke pozicije – Van Eemeren i Grootendorst pragmatijalektiku po vlastitom opredjeljenju smještaju između s jedne strane, tzv. geometrijskoga pogleda na razumnost, a s druge strane, tzv. antropološkoga pogleda na istu:

'Postoji ključna distinkcija između geometrijskih filozofa koji žele *demonstrirati kakvo je nešto* te antropoloških i kritičkih filozofa koji preferiraju *raspravljati o pitanjima*. Filozofi prethodnoga tipa pokušavaju dokazati svoje tvrdnje pokazivanjem korak po korak kako se te tvrdnje u konačnici izvode iz nečega što je od nekontroverzne sigurnosti. Filozofi drugoga tipa pokušavaju uvjeriti druge u vlastite poglede argumentacijom. Uzimaju u obzir kako je nužno razlikovati dvije različite pozicije prema stajalištu koje se brani argumentacijom: poziciju osobe koja želi uvjeriti i poziciju osobe koju se treba uvjeriti.'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 14, usp. Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014, str. 8 - 11)

Navedenu terminologiju Van Eemeren i Grootendorst preuzimaju od Stevena Toulmina, jednog od obnovitelja teorije argumentacije polovicom prošloga stoljeća, točnije iz njegove knjige 'Knowing and Acting' (Toulmin 1976.).⁷ Pri tom opredjeljenju koji pogled na razumnost inkorporirati u vlastitu teoriju argumentacije, odnosno na kojemu je treba utemeljiti uključuju u razmatranje epistemološke, ideološke, didaktičke i praktične aspekte odabira.. Odlučuju se za, opet u Toulminovoj terminologiji, poziciju kritičke perspektive na razumnost zbog nedostataka dviju krajnjih perspektiva (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 13). Dok geometrijskome shvaćanju razumnosti, uz koje vezuju (formalno) logički pristup koji zanemaruje pragmatičke aspekte argumentacije, zamjeraju nesklonost argumentaciji (!), s druge strane antropološkome shvaćanju (kakvo primjećuju u Wittgensteinovom pojmu jezičnih igara i Toulminovoj relativizaciji valjanosti argumentacije ovisno o pojedinom području) zamjeraju vezivanje razumnosti uz kulturu:

'Iz ove perspektive 'racionalnost' i 'razumnost' nisu univerzalni i opći pojmovi, već vezani uz kulturu i intersubjektivni. Štoviše, nisu statični nego dinamični, što znači da su podložni promjeni. Unutar ove filozofske perspektive, ono što se smatra razumnim funkcija je skupine i vremena o kojima je riječ – odnosno, specifično je za pojedine ljude u pojedinoj povijesnoj situaciji.'

(Isto, str. 14 - 15)

Upravo odabir specifičnoga filozofskog ideala razumnosti proizvodi značajne razlike između međusobno konkurirajućih pristupa u teoriji argumentacije s obzirom da se svi, kako to primjećuju pragmatidijalektičari, bave pitanjem što se smatra razumnim argumentom (Garssen i Van Laar 2010, str. 123). Kao središnje uporište za prihvaćanje onoga što u Toulminovoj terminologiji nazivaju kritičkom perspektivom na razumnost, Van Eemeren i Grootendorst citiraju kritički racionalizam Karla Poppera (ali i Hansa Alberta) s epistemološkom tezom o falibilizmu kao središnjom, s jedne strane te stupnjevitim shvaćanjem razumnosti umjesto pretpostavke o postojanju apsolutne, definitivne razumnosti, s druge strane (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 16):

'Ako se prisvoji gledište kritičkoga racionalista "pojedinaac slijedi razvoj modela razumnosti koji uzima pogrešivost ljudskoga razuma izričito u obzir, te uzdiže pojam sustavnoga kritičkog razmišljanja u sva područja ljudske misli i djelovanja u vodeće načelo rješavanja problema.'

(Van Eemeren i Grootendorst 1988, str. 279)

⁷ Poznatome Toulminovome modelu analize argumentacije Van Eemeren i Grootendorst inače iznose prigovore zbog nejasnoće u razlikama između *data* i *warrant* u velikome dijelu stvarnih rasprava, ali i zbog naglašeno retoričkoga pristupa koji promatra argumentaciju samo s pozicije proponenta koji je iznosi dok je oponent pri tome pasivan. Usp. Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 46 – 47.

Tako je u kritičkoj perspektivi posljedično fokus stavljen na raspravu kao mjesto gdje se očituje razumnost, odnosno

'[...] potiče sustavno podmetanje stajališta jedne strane kritičkim sumnjama druge strane. Na ovaj se način argumentacija izaziva kod sugovornika. Ona se pak može dovesti u dvojbu dok se razlika u mišljenju ne razriješi na način koji je prihvatljiv objema stranama. U ovoj se perspektivi sva argumentacija promatra kao dio kritičke rasprave između strana koje su pripravne držati se dogovorene procedure za raspravu.'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 16)

Usporedimo li je s drugim dvjema perspektivama, uočavamo kako je kritička perspektiva slična geometrijskoj utoliko što i sama nastoji propisati skup pravila (proceduru) koje bi se razumni sudionici rasprave trebali držati - odnosno, formalna je u smislu postojanja pravila, no ne i korištenja simbolizma. S druge strane, kritička se perspektiva razlikuje od nje time što nasuprot u geometrijskoj perspektivi pretpostavljenoj apsolutnoj valjanosti pravila mišljenja i argumentacije (v. gore), u kritičkoj su perspektivi ona mjerena stupnjem u kojem zaista omogućuju, odnosno olakšavaju razrješenje razlike u mišljenju između sudionika. Takvim se pak postavljanjem ovisnosti razumnosti o ljudskoj prosudbi kritička perspektiva približava antropološkoj (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014., str. 10 - 11).

Treba pri tome upozoriti da time pragmadijalektički pojam razumnosti postaje dvojak jer obuhvaća

- (i) problemsku valjanost (*problem-validity*) pravila rasprave – tj. njihov doprinos razrješenju problema s kojim se sudionici suočavaju (a to je razlika u mišljenju) – i
- (ii) intersubjektivnu valjanost (*intersubjective validity*) – tj. prihvatljivost pravila samim sudionicima diskusije.⁸

U složenoj raspravi o opsegu publike koja odlučuje o prihvatljivosti pravila za razumnu raspravu pragmadijalektika se tek ograđuje od postojanja povlaštenih skupina (pa čak i foruma znajućih) i opredjeljuje za opću publiku kao razumnoga kritičara koji prosuđuje njihovu valjanost, dok prihvaćanje alternativnoga stajališta vidi kao opasnost od kultunoga relativizma (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 17, Van Eemeren, Garssen i Krabbe *et al.* 2014, str. 521).

⁸ Dvojaki pojam valjanosti modela (ili dijelova modela) Van Eemeren i Grotendorst inače preuzimaju od Barth i Krabbe (1982., str. 21 – 22), što i izrijeком navode (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str.56).

1. 2. 2. Teorijska komponenta

Zadaća je teorijske komponente teorije argumentacije, kako to vide pragmatodijalektičari, ponuditi model razumnoga argumentativnog diskursa koji može poslužiti kao pojmovni i terminološki okvir proučavanju argumentacije (analiza i rekonstrukcija argumentacije), a koji istovremeno oblikuje filozofski ideal razumnosti tako što iskazuje u terminima tipova argumentativnih poteza i njihovih uvjeta pouzdanosti (*soundness conditions*) što zapravo znači slijediti navedeni ideal (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 527 - 528). Svaki model, bio on namijenjen bilo u deskriptivne, bilo u normativne svrhe, uključuje određeni stupanj idealizacije, pa tako i pragmatodijalektički model kritičke diskusije koji povezuje apstraktnost filozofske komponente s argumentativnom stvarnošću, odnosno omogućuje da se problemi u njoj tretiraju na dosljedan način. Time on ispunjava svoju heurističku, analitičku i kritičku funkciju pri analizi i procjeni postojeće argumentacije (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 19).

U neformalnome modelu kritičke diskusije uočavaju se četiri konstitutivna momenta karakteristična inače za formalne dijalektičke sustave, a to su (prema Walton i Krabbe 1995):

- (i) dva sudionika (dvije uloge): proponent i oponent/protagonist i antagonist/Abelard i Eloise;
- (ii) tipovi poteza definirani u obliku različitih govornih činova koji su dopušteni sudionicima kad je njihov red da govore (*parole*);
- (iii) slijed poteza u kojemu je prikladnost svakoga poteza ovisna o tipu prethodnoga poteza druge strane (sudionika) i
- (iv) cilj dijaloga (rasprave) kao cjeline.

Slijed poteza kako u formalnim sustavima, tako i u pragmatodijalektičkome neformalnome modelu kritičke rasprave, u idealnome se slučaju kreće prema ostvarenju cilja kako dijalog napreduje te je u slučaju bilo kojega stvarnog dijaloga moguće vrednovati argumente i druge poteze u fazi u kojoj su izneseni prema njihovoj učinkovitosti u ostvarenju suradnje, tj. pridonose li usmjerenju dijaloga njegovome konačnom cilju (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 22). Pragmatodijalektički je model kritičke rasprave dijalektički jer pretpostavlja postojanje dviju strana koje pokušavaju razriješiti razliku u mišljenju posredstvom metodične izmjene poteza (točke (i), (iii) i (iv)), a ‘pragma’ u svojem nazivu

duguje tome što su potezi uključenih strana opisani kao govorni činovi koji se odvijaju u određenoj fazi rasprave (točka (ii)), odnosno specifičnoj situaciji i kontekstu.

Posebna korist modela kritičke diskusije za pragmatodijalektičku teoriju argumentacije jest ta što omogućuje polazište za izgradnju teorije pogreški u argumentaciji (*fallacies*), bez dvojbe središnji interes ne samo pragmatodijalektičara, već teoretičara argumentacije uopće. Model kritičke rasprave u blažoj varijanti omogućuje određivanje barem nužnih pravila kojih se razumni sudionici trebaju pridržavati kako bi izbjegli pogreške u argumentaciji, a u jačoj varijanti i razriješili razliku u mišljenju (raspravu o ovoj razlici v. u drugom i trećem poglavlju). Tako se svako prekršenje pravila smatra pogreškom u argumentaciji, čime se zapravo tvrdi problemska valjanost modela – da pridržavanje pravila omogućuje izbjegavanje pogreški, posljedično i razrješenje razlike u mišljenju kao glavna svrha - a intersubjektivna se prihvatljivost obrazlaže pragmatičnim i etičkim prednostima prihvaćanja pravila koja se iz njega izvode (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 22).

Za razliku od idealne kritičke diskusije u kojoj do strateškoga manevriranja uopće ne dolazi, postojeće različite komunikacijske prakse ili, kako ih Van Eemeren (Van Eemeren 2010, str. 129 – 162) naziva, tipovi komunikacijskih praksi, u različitim područjima (domenama) itekako poznaju taj fenomen. Zbog toga je u proširenoj varijanti pragmatodijalektičke teorije bilo potrebno dodati, opisati i analizirati institucijski, odnosno konvencionalni okvir tih praksi. Taj okvir podrazumijeva ne samo izričito propisana pravila – konstitutivnoga ili regulativnoga tipa – već i one pravilnosti proizašle iz prethodne, afirmirane prakse, kao i one koje su tek implicitno prihvaćene (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, str. 552). Tako se pojmom strateškoga manevriranja, karakterističnoga termina proširene pragmatodijalektičke inačice, obuhvaća spomenute različite načine (strategije) kojima se sudionici rasprave služe, bilo da se radi o cjelovitim strategijama, tj. onima kojima se regulira čitava rasprava, bilo da se radi o strategijama ograničenima na pojedinu fazu rasprave.

Na tom tragu u proširenoj inačici pragmatodijalektičkoga pristupa Van Eemeren i Houtlosser uvode u uporabu termin tipa komunikacijske aktivnosti (*communicative activity type*) i njemu pridružen termin komunikacijske domene (*communicative domain*), čime kontekstualno neutralnom modelu kritičke rasprave pridružuju kontekstualno ovisan, institucionalno određen analitički okvir.

Dok je definicija prvoga novouvedenog pojma – tipova komunikacijske aktivnosti – uredno ponuđena:

'konvencionalizirane komunikacijske prakse čija konvencionaliziranost služi institucionalnim zahtjevima komunikacijske domene, kao odgovor na koje su se i razvile'.

(Van Eemeren 2010, str. 139–145)

Tako definirane tipove komunikacijskih aktivnosti moguće je opisati pozivanjem na tzv. žanrove komunikacijskih aktivnosti (npr. disputacija, deliberacija i dr.) od kojih su izgrađeni, kao i specifične konvencije tipova, a koje se pak uočava empirijskim istraživanjem prakse različitih tipova komunikacijskih aktivnosti. Tipovi komunikacijskih aktivnosti mogu biti dominantno ili tek uzgredno argumentativni, no u interes teorijskog istraživanja ulaze čak i s minimalnom zastupljenošću argumentacije. Unatoč rano primijećenoj sličnosti pragmadijalektičkih tipova komunikacijskih aktivnosti s tipovima dijaloga (*dialogue types*) koje u svojoj teoriji argumentacije uvodi Douglas Walton (u samostalnom radu, ali i u suradnji s Erikom Krabbeom), ključna se razlika između njih uspostavlja time što su pragmadijalektički tipovi prije svega deskriptivnoga statusa, odnosno rezultat empirijskih opažanja argumentativne prakse. S druge strane, Waltonovi tipovi dijaloga imaju normativan karakter⁹, koji u pragmadijalektičkoj teoriji pripada općem modelu kritičke rasprave (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, str. 553).

1. 2. 3. Analitička komponenta

U skladu s ranije navedenim ujedinjenim deskriptivno-normativnim pristupom, teorijska je odluka u analitičkoj komponenti pragmadijalektičkoga programa ta da se istovremeno s jedne strane, u rekonstrukciji argumentacije zadrži ideal modela kritičke diskusije, a s druge strane, da se uvažava relevantna stvarna obilježja argumentacije koja je predmetom rekonstrukcije. Stoga pravilno provedena pragmadijalektička analiza bilo kojeg argumentativnog teksta ili rasprave treba utvrditi sljedeće:

- (i) stajalište/stajališta između kojih postoji razlika u mišljenju;
- (ii) raspodjelu uloga među sudionicima i procedure na koje su se obvezali;

⁹ Tako će Walton objašnjavati pogreške (*fallacies*) kao tipski određene, odnosno instancom pogreške smatrati potez sugovornika kojim nedopušteno mijenja tlo dijaloga o kojemu je riječ. Kritiku takvoga pristupa vidi u Bodlović 2013.

- (iii) argumente koje su bilo eksplicitno, bilo implicitno sudionici iznijeli za svako od iznesenih stajališta te ih međusobno odijeliti;
- (iv) argumentativne sheme koje su upotrijebljene za svako od stajališta i
- (v) ishod rasprave.

(Prema Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, 2014., str. 536)

Da bi se dobila tako pravilno provedena analiza, pogotovo na zahtijevani sustavan način, potrebno je opravdanje postupaka koji se primjenjuju u rekonstrukciji teksta ili rasprave u odnosu na model kritičke diskusije iz teorijske komponente – kako naglašavaju (Van Eemeren *et al.* 1993.), rekonstrukcija argumentacije uvijek mora biti u skladu s obvezama govornika koje se mogu utvrditi njihovim udjelom u tekstu (raspravi). Druga je važna polazišna točka ta da se u pragmatodijalektičkoj rekonstrukciji argumentacije uzimaju u obzir svi i samo oni elementi argumentativne razmjene koji su relevantni za kritičku evaluaciju, odnosno imaju ulogu u razrješenju razlike u mišljenju (Van Eemeren i Grootendorst 2004):

'Određeni se dio diskursa ili teksta treba rekonstruirati kao doprinos kritičkoj raspravi ako na taj način može imati smislenu funkciju [u diskursu ili tekstu, dod. G. B. H.] te ako bi inače njegova funkcija ostala nejasnom. Komunikacijska funkcija koja se potom može pripisati problematičnim izjavama treba biti ona koja, u skladu s modelom, najviše vodi razrješenju razlike u mišljenju.'

(Isto, str. 114 – 115)

Pragmatodijalektičko je shvaćanje relevantnosti unutar analitičkoga postupka nad diskursom (ne samo argumentativnoga tipa) prije svega evaluativno, i to iz pozicije izvanjske perspektive, zbog čega Van Eemeren i Grootendorst svoj pristup sami klasificiraju u skupinu tzv. *etic* pristupa, nasuprot *emic* pristupima¹⁰ (Isto, str. 73 – 74). Integracijom Searleove razrade teorije govornih činova, usredotočene na komunikacijski aspekt jezične uporabe, s jedne strane, i griceovske preokupacije racionalnim načelima koji upravljaju komunikacijom (postojanje načela u komunikaciji objašnjava se njihovom smisljenošću u komunikaciji, ne uspješnošću prošle prakse),¹¹ s druge strane, pragmatodijalektika utemeljuje teorijsku osnovu za analizu (i evaluaciju) argumentativnoga diskursa:

'Kao rezultat takve integracije moguće je uobličiti niz pragmatičkih načela jezične uporabe koji pružaju teorijsku osnovu za analitički pristup argumentativnoj jezičnoj uporabi na koji ciljamo u pragmatodijalektici. Kako bi se integrirali searleovski i griceovski pristup, potrebno je redefinirati griceovsko Načelo suradnje kao šire Načelo komunikacije koje pokriva opća načela

¹⁰ Prema terminologiji uvedenoj u knjizi K. Pike *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior*, objavljenoj 1967. Istovrijedna je klasifikaciji pristupa na apriorne i aposteriorne.

¹¹ Analizu v. u Žarnić I Bašić 2017.

kojih se korisnici jezika načelno drže te očekuju i od drugih da ih se drže u jezičnoj komunikaciji i interakciji: načela jasnoće, iskrenosti, učinkovitosti i relevantnosti.'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 76.)

U skladu s navedenim, Van Eemeren i Grootendorst također preobličuju i Griceove maksime na sljedeći način, pri tome koristeći se terminologijom teorije govornih činova (prema Isto, str. 77):

1. *Ne smiješ izvesti ni jedan govorni čin koji je neshvatljiv.*
2. *Ne smiješ izvesti ni jedan govorni čin koji je neiskren (ili za koji ne možeš prihvatiti odgovornost).*
3. *Ne smiješ izvesti ni jedan govorni čin koji je zalihosan.*
4. *Ne smiješ izvesti ni jedan govorni čin koji nema značenja.*
5. *Ne smiješ izvesti ni jedan govorni čin koji nije na primjeren način povezan s prethodnim govornim činovima (istoga govornika ili pisca, ili pak sugovornika) ili komunikacijskom situacijom.*

Takvo preobličenje Griceovih maksima nadilazi njihovo (griceovsko) ograničenje na asertivne govorne činove, odnosno preobličene maksime odnose se na sve tipove govornih činova (unutar Searleove pentatomne klasifikacije). Svaka od njih odgovara pojedinome od Searleovih uvjeta uspješnosti (*felicity conditions*), pri čemu Van Eemeren i Grootendorst posebno inzistiraju na razlici uvjeta identiteta (*identity conditions*) i uvjeta uspješnosti kako bi se objasnile različite posljedice njihova neispunjavanja u diskursu – je li riječ o tome da govorni čin uopće nije ostvaren (neispunjavanjem uvjeta identiteta, tj. bilo uvjeta propozicijskoga sadržaja, bilo bitnih uvjeta) ili je pak riječ o ispunjenju govornoga čina koji je pošao po zlu.

Ukoliko analitičar koji vrši rekonstrukciju argumentativnoga teksta ili diskursa nema razloga pretpostaviti da sudionici ne poštuju opća načela komunikacije i jezične interakcije (u alternativnome se slučaju sudionici smještaju izvan komunikacijske zajednice, kako napominju Van Eemeren i Grootendorst u Isto, str. 76, nap. 10), pravilno provedena rekonstrukcija od njega zahtijeva da:

'[...] rekonstruira implicitne govorne činove za koje se čini da krše ova pravila [pravila jezične uporabe u skladu s Načelom komunikacije, nap. G. B. H.] na način da se prekršenje otkloni i da se rekonstruirani govorni čin slaže s pravilima komunikacije. Slijedeći ovu proceduru, neizravni se govorni činovi i neiskazane premise, koji krše pravila komunikacije kad se izjave kojima su izrečene protumače doslovno, mogu rekonstruirati.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 538)

Rekonstrukcijske postupke Van Eemeren i Grootendoorst nazivaju transformacijskim operacijama ili rekonstrukcijskim transformacijama, a njihova primjena može učiniti rekonstruirani tekst poprilično različitim u odnosu na original zbog čega:

'[...] mora biti moguće objasniti pozivajući se na model kritičke diskusije i na sam tekst kad je transformacija nužna i što ona povlači za sobom. Takvo objašnjenje kada je i zašto pojedina rekonstrukcija upotrijebljena mora se pružiti ne samo u slučaju argumentacije, već i u slučaju stajališta i drugih relevantnih govornih činova u argumentativnome tekstu.'

(Van Eemeren i Grootendoorst 2004, str. 24).

Obrazloženje odabira pojedine transformacije podrazumijeva uočavanje relevantnih presupozicija i implikacija onoga što je rečeno u tekstu, također i implikatura i pozadinskih informacija. Transformacije su pomoćno sredstvo u rekonstrukciji teksta ili diskursa na način koji je orijentiran prema razrješenju razlike u mišljenju (*resolution-oriented*) te svaka od njih četiri čini to na svojstven način:

(i) **Brisanje** (*deletion*):

Transformacija kojom se identificiraju i shodno izostavljaju iz analize svi elementi diskursa koji nisu relevantni za razrješenje razlike u mišljenju (npr. ponavljanja, digresije i sl.);

(ii) **Dodavanje** (*addition*):

Upotpunjavanje danoga teksta ili diskursa elementima koji su u njemu tek implicitni, no relevantni su za razrješenje razlike u mišljenju (npr. neizrečene premise ili konkluzija, presupozicije i sl.);

(iii) **Izmjena** (*permutation*):

Transformacija kojom se izmjenjuje redoslijed elemenata u odnosu na originalni tekst ili diskurs, i to tako da se poštuje redoslijed faza modela kritičke diskusije, tj. redoslijed se elemenata podređuje razrješenju razlike u mišljenju i

(iv) **Zamjena** (*substitution*):

Transformacija koja obuhvaća sve zamjene nejasnih, dvosmislenih izraza jednoznačnim i jasnim parafrazama kako bi se odredila njihova relevantnost za razrješenje razlike u mišljenju.

(Prema Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014., str. 535 - 536)

Kako smo vidjeli nekoliko stranica ranije, premda pragmatodijalektički tipovi komunikacijskih aktivnosti ipak nemaju normativnu dimenziju, njihovo je poznavanje

neophodno pri rekonstrukciji, ali i evaluaciji argumentacije, što je posebno naglašeno u proširenoj inačici pragmatodijalektičkoga pristupa:

'Konvencionalizacija nužna da se uspostavi institucijska razina i ciljevi tipa komunikacijske aktivnosti, kako je opisana u argumentativnoj karakterizaciji, nameće određena ekstrinzična ograničenja argumentativnom diskursu smještenom unutar toga tipa. Stoga se ta konvencionalizacija mora pomno uzeti u obzir u analizi i evaluaciji argumentativnog diskursa.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 562)

Treba odmah naglasiti da je konvencionalnost argumentacije uopće i strateškoga manevriranja stupnjevite naravi, odnosno da se proteže od takvih domena i tipova komunikacijske prakse s vrlo niskim stupnjem konvencionalnosti do onih sasvim konvencijama propisanih. Tako će pragmatodijalektičari redovito kao primjer tipa komunikacijske prakse koji podliježe izrazito formalnim konvencijama navoditi pravnu domenu, a kao primjere slobodnijih tipova komunikacijskih praksi osobnu, akademsku i političku domenu te u njima prevladavajuće komunikacijske tipove. Općenito vrijedi pravilo da što je izrazitiji stupanj konvencionalizacije tipa komunikacijske prakse, ograničeniji je prostor strateškoga manevriranja, a time ujedno analitičaru olakšana i sama rekonstrukcija argumentativnoga diskursa. Pojmovi kao što su 'institucionalno' i 'institucionalizirano' u pragmatodijalektici se javljaju shvaćeni u širem smislu, odnosno tiču se svih društveno i kulturalno uspostavljenih komunikacijskih praksi koje podliježu bilo formalnim, bilo neformalnim konvencijama (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.*, 2014., str. 557, bilj. 65).

1. 2. 4. Empirijska komponenta

Empirijska se komponenta pragmatodijalektičke teorije odnosi na široko polje empirijskih istraživanja različitih argumentativnih praksi, i to prije svega s naglaskom na ona obilježja izvedbe, interpretacije i vrednovanja tuđih argumenta u tekstovima i raspravama koja su relevantna za njihovu rekonstrukciju (npr. praksa stvarnih sudionika argumentacije u rekonstrukciji stajališta drugih u odnosu na transformacijske operacije) te usporedbu s idealnim modelom kritičke diskusije (npr. javljanje i redosljed pojedinih faza modela u stvarnoj argumentaciji). Dakako, istraživanja mogu biti kvalitativnoga i kvantitativnoga tipa, gdje su ova prva prvenstveno usmjerena na specifična obilježja argumentativnoga diskursa, odnosno često se radi o tzv. *case studies* koja služe kao priprema za daljnja istraživanja kvantitativnoga tipa (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 567 - 568).

Bilo da se radi o onima kvalitativnoga, bilo kvantitativnoga tipa, empirijska su istraživanja unutar pragmatodijalektike motivirana prije svega povezivanjem argumentativne

prakse s pragmatodijalektičkom teorijom, odnosno opravdanjem teorijskih odluka, misleći tu prije svega na analitički alat za rekonstrukciju argumentacije koji pragmatodijalektika nudi (transformacijske operacije). Primjer takvog istraživanja jest *Argumentative Indicators in Discourse* (Van Eemeren *et al.* 2007), ambiciozan (i neuspješan – barem što se tiče nade uspostavljanja jednoznačne veze ili uopće prisutnosti jezičnih indikatora argumentacije) projekt otkrivanja jezičnih izraza kao indikatora argumentacijskih poteza sudionika u različitim fazama argumentacije (Van Eemeren i Grootendorst 2014., str. 571 - 572).

1. 2. 5. Praktična komponenta

Polazište je praktične, zaključne komponente pragmatodijalektičkoga programa (a u kojoj su sjedinjene sve prethodne komponente) to da sudionici svakidašnje argumentacije već imaju prethodno razvijene potrebne argumentativne vještine, odnosno da se na njima temelji svako poboljšanje izvedbe sudionika temeljem obrazovanja u teoriji argumentacije. Empirijskim istraživanjem vještina nužnih za uspješno sudjelovanje u različitim tipovima argumentativne aktivnosti, a koje podrazumijevaju proizvodnju, analizu i evaluaciju argumentacije, pragmatodijalektika nastoji ponuditi sudionicima argumentacije savjete kako poboljšati vlastite argumentacijske vještine. Dakako, ti se praktični savjeti uvijek opravdavaju u odnosu na model kritičke diskusije, tj. ne smjeraju na retorički uspjeh nauštrb standarda razumnosti (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 32, 34 – 35).

Međutim, kako mjestimično napominju Van Eemeren i Grootendorst u (Isto, str. 36 – 37), razlikujući na tragu Else Barth i Erika Krabbea uvjete prvog i viših redova za razumno razrješenje razlike u mišljenju (Barth i Krabbe 1982), a gdje su uvjeti prvoga reda sama pravila pragmatodijalektičke procedure propisana modelom kritičke diskusije, nije opravdano očekivati da će tek ispunjavanjem uvjeta prvoga reda doći do razrješenja razlike u mišljenju, odnosno da će sudionici argumentacije tek slijeđenjem pravila za kritičku diskusiju moći postići razrješenje razlike u mišljenju. Upozoravajući na neophodnu važnost ispunjenja uvjeta višega reda za takav ishod, Van Eemeren i Grootendorst daju pojmu razumnosti osim intelektualne i društvenu dimenziju:

'Ponekad postoje faktori izvan kontrole sudionika argumentacije koji ugrožavaju usvajanje razumnoga stava prema raspravi pretpostavljenoga u kodeksu za ponašanje [misli se na pravila kritičke diskusije i tzv. Deset zapovijedi, nap. G. B. H.]. "Unutarnja" mentalna stanja koja su preduvjet razumnoj raspravi mogu se smatrati uvjetima "drugoga reda" za kritičku diskusiju dok se pretpostavljene "izvanjske" okolnosti u kojima se argumentacija događa javljaju kao uvjeti "trećega reda".'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 37).

Ovdje se tek najavljuje rasprava o statusu pravila kritičke rasprave kao nužnih i(li) dovoljnih uvjeta bilo za izbjegavanje pogreški u argumentaciji, bilo za postizanje konsenzusa sudionika, o kojoj će biti više riječi na kraju ovoga poglavlja i u zaključnoj raspravi.

1. 3. Model kritičke rasprave

Model kritičke rasprave (diskusije) jest, kako smo vidjeli u prethodnome potpoglavlju, srž teorijske komponente pragmadijalektičke teorije, koja pomiruje različite ideale prisutne u njezinoj filozofskoj komponenti. Prije svega po uzoru na tradicionalnu dijalektiku kao umijeće regulirane debate (npr. Aristotel u *Topici* i *O sofistickim opovrgnućima*), pragmadijalektički pristup argumentaciji nudi model kritičke rasprave kao ideal u odnosu na koji se može analizirati i vrednovati postojeća argumentacija:

‘Kritička se rasprava može opisati kao razmjena pogleda u kojoj strane uključene u razliku u mišljenju sustavno pokušavaju odrediti je li stajalište ili stajališta o kojemu je riječ obranjivo u svjetlu kritičke sumnje ili prigovora. [...]

U skladu s kritičkoracionalističkom perspektivom, ispitivanje stajališta kritičkom raspravom uključuje na prvome mjestu pokušaj otkrivanja proturječja između stajališta i drugih govornikovih obveza.’

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 52, 57, bilj. 38)

Kako je već ranije rečeno, model ujedinjuje dijalektičke uvide s onima iz pragmatike, poimajući kritičku diskusiju kao metodološku izmjenju govornih činova između dviju strana; pragmatičko je razumijevanje argumentacije kao jezične uporabe s određenom namjenom, a dijalektička je sama ontologija koju model podrazumijeva, tj. dva suprotstavljena sugovornika koja nastoje razriješiti razliku u mišljenju upuštajući se u kritičku raspravu.

1. 3. 1. Faze kritičke rasprave

Pragmadijalektički se model kritičke rasprave sastoji od četiriju faza koje u (idealnom) slučaju sudionici u argumentaciji trebaju proći kako bi došli do zajedničkoga cilja, tj. konsenzusa, i to u skladu s pravilima koje nalaže razumnost kao normativni izvor (racionalno razrješenje razlike u mišljenju). One donekle odgovaraju retoričkoj analizi argumentativnoga diskursa, odnosno fazama koje se razlikuju u funkciji uvjeravanja publike, a to su (prema Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 59 – 62):

(i) Faza sučeljavanja (*confrontation stage*);

U prvoj fazi ili fazi sučeljavanja dolazi do razlike u mišljenju između sudionika tako što jedan od njih izrazi stajalište (ili više njih), a drugi pak sudionik neprihvatanje

tog stajališta - bilo u vidu iskazivanja sumnje u pogledu iznesenoga stajališta, bilo izričitim zastupanjem suprotnoga stajališta (nije nužno da se uloga protagonista u pogledu jednoga stajališta poklapa s ulogom antagonistista suprotnoga ili proturječnoga stajališta); ukoliko ne postoji razlika u mišljenju, ne može ni doći do argumentacije.

(ii) Faza otvaranja (*opening stage*);

U drugoj fazi ili fazi otvaranja odvija se podjela uloga među sudionicima (tko je protagonist, a tko je antagonist) te se dogovaraju pojedinačne i zajedničke obveze tijekom rasprave (sadržajne i proceduralne) – obveza je protagonist braniti izneseno stajalište, a antagonist pak iznositi kritičke odgovore na samo stajalište i argumente koje mu protagonist iznese u prilog; ukoliko izostane dogovor oko zajedničkih obveza, rasprava među sudionicima nije ni moguća:

'U takozvanoj fazi otvaranja kritičke rasprave sudionici su, doista, slobodni izvući popis propozicija koje prihvaćaju obje strane. Ove "materijalne polazišne točke" ne smiju se dovoditi u dvojbu tijekom rasprave i samo se propozicije koje se nalaze na popisu smiju koristiti u argumentaciji bez daljnjeg opravdanja. To znači da kada postoji intersubjektivno slaganje o prihvatljivosti premise (polazišne točke), sudionici rasprave mogu upotrijebiti ovu polazišnu točku kao premisu u argumentaciji bez daljnjeg opravdanja.'

(Garsen i Van Laar 2010, str. 126)

(iii) Faza argumentacije (*argumentation stage*);

Treću se fazu rasprave ili fazu argumentacije često (i neopravdano) poistovjećuje s čitavom raspravom. U ovoj fazi protagonist i antagonist iznose argumente u prilog stajalištu koje je predmet rasprave ili protuargumente, vrednujući doprinos onoga drugoga.

i

(iv) Zaključna faza (*concluding stage*),

U posljednjoj fazi rasprave ili zaključnoj fazi sudionici postižu dogovor oko toga je li protagonist uspješno obranio izneseno stajalište od sumnji i napada antagonistista, odnosno koji od sudionika treba povući stajalište te u čiju se korist razriješila rasprava; ukoliko sudionici ne postignu dogovor oko navedenoga, ne može se reći da je došlo do razrješenja razlike u mišljenju.¹²

¹² Po završetku jedne rasprave jedni te isti sudionici mogu stupiti u novu, s drukčijom podjelom uloga i oko drugih stajališta, ali i s drugim sudionicima.

Međutim, treba naglasiti da se razlikovanje pojedinih faza i njihov redosljed u stvarnim slučajevima argumentacije ne podudara nužno s onim opisanim u idealnom modelu, odnosno model prije svega služi kao analitičko i heurističko sredstvo pri vrednovanju.¹³ Njime se eksplicira filozofski ideal kritičke perspektive na razumnost; razrješenjem razlike u mišljenju smatra se samo međusobno usuglašavanje sudionika oko toga je li stajalište izneseno u raspravi prihvatljivo ili ne, za razliku od razrješenja rasprave posredstvom treće strane koja donosi odluku ili pak dogovorom (kompromisom) sudionika oko prihvatljivosti stajališta. Pružajući koherentan sustav normi koje omogućuju određivanje odstupanja u pojedinom slučaju argumentacije – Proceduru za kritičku raspravu, odnosno Kodeks ponašanja razumnih sudionika rasprave - model također ispunjava i kritičku funkciju, pokazujući i smjernice za poboljšanje argumentativne prakse (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 529).

Dodatno su Van Eemeren i Grootendorst (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str.) razradili raspodjelu pet osnovnih tipova govornih činova (Searle) po pojedinim fazama kritičke rasprave, pri čemu vrijedi da navedena raspodjela pretpostavlja da pojedini tip eksplicitno ispunjava određenu funkciju, no u praksi drugi tip može tu istu funkciju izvršiti na implicitan ili neizravan način:

I FAZA SUČELJAVANJA	
Asertivni govorni tip	Izražavanje stajališta
Komisivni govorni tip	Prihvatanje ili neprihvatanje stajališta, zadržavanje neprihvatanja stajališta
[Direktivni govorni tip	Zahtijevanje uporabnoga deklarativnog tipa]
[Uporabni deklarativni tip	Definicija, određenje, proširenje i dr.]
II FAZA OTVARANJA	
Direktivni govorni tip	Izazivanje na obranu stajališta
Komisivni govorni tip	Prihvatanje izazova na obranu stajališta Usuglašavanje oko premisa i pravila rasprave Odluka da se započne rasprava
[Direktivni govorni tip	Zahtijevanje uporabnoga deklarativnog tipa]
[Uporabni deklarativni tip	Definicija, određenje, proširenje i dr.]
III FAZA ARGUMENTACIJE	

¹³ Pogotovo je druga, odnosno tzv. faza otvaranja na meti kritičara, ali i pojedinih pragmatodijalektici bliže orijentiranih autora, kao nepotrebna (primjerice Scott Jacobs i Sally Jackson).

Direktivni govorni tip	Zahtjev za argumentacijom
Asertivni govorni tip	Iznošenje argumentacije
Komisivni govorni tip	Prihvatanje ili neprihvatanje argumentacije
[Direktivni govorni tip	Zahtijevanje uporabnoga deklarativnog tipa]
[Uporabni deklarativni tip	Definicija, određenje, proširenje i dr.]
IV ZAKLJUČNA FAZA	
Komisivni govorni tip	Prihvatanje ili neprihvatanje stajališta
Asertivni govorni tip	Zadržavanje ili povlačenje stajališta
[Direktivni govorni tip	Zahtijevanje uporabnoga deklarativnog tipa]
[Uporabni deklarativni tip	Definicija, određenje, proširenje i dr.]

Kako je vidljivo iz tabličnoga pregleda, u odnosu na Searleovu klasifikaciju Van Eemeren i Grootendorst koriste i pojam uporabnoga deklarativnog tipa (*usage declarative*) kao podtipa deklarativnoga tipa. Uporabni deklarativni tip govornih činova odnosi se na regulaciju jezične uporabe te za razliku od uobičajeno institucionaliziranoga konteksta uz koji su vezani deklarativni govorni činovi, ne ovisi ni o kakvome institucionalnome odnosu između sudionika. Govorni činovi ovoga tipa javljaju se u svim fazama kritičke rasprave, a svrha im je pospješivanje razumijevanja govornih činova među sudionicima (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 532 - 533).

1. 3. 2. Procedura kritičke rasprave i Deset zapovijedi

Model kritičke rasprave ispunjava svoju kritičku funkciju pružajući skup pravila - točnije rečeno, dva skupa pravila međusobno instrumentalnog odnosa - kojih se sudionici rasprave trebaju pridržavati kako bi zadovoljili normativne zahtjeve razumnosti, odnosno model nudi dvije inačice dijalektičke procedure za izvedbu govornih činova tijekom svih četiriju faza kritičke rasprave, a to su Procedura za kritičku raspravu i Deset zapovijedi:

'Prema našim pogledima, teorija argumentacije mora prvo uobličiti proceduru za raspravu koja pruža opći pregled pravila za implemetaciju normi koje konstituiraju uvjete "prvoga reda" za vođenje kritičke rasprave. Ta se pravila trebaju smatrati pravilima koja treba slijediti kako bi se igra [kritička rasprava, nap. G. B. H.] učinkovito odigrala, a prosuditi ih se treba po njihovoj sposobnosti da dobro posluže toj svrsi – njihovoj problemskoj valjanosti. Kako bi pravila bila od ikakvoga praktičnog značenja, međutim, moraju postojati potencijalni sudionici rasprave koji su pripravnici odigrati igru po tim pravilima budući da ih intersubjektivno prihvaćaju – kako bi pravila tako stekla i konvencionalnu valjanost.'

(Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 187)

Klasična formulacija Procedure za kritičku raspravu (*Critical Discussion Procedure*) obuhvaća petnaest (15) pravila koja obvezuju sve sudionike rasprave (i protagonista i antagonista) te je sadržajnije od skraćene i manje tehničkim rječnikom opterećene inačice procedure, odnosno Kodeksa ponašanja razumnih sudionika (*Code of Conduct for Reasonable Discussants*). Kodeks pak obuhvaća deset (10) jezgrovitijih pravila, u literaturi često navođenih (no krštenih tako i od samih Van Eemeren i Grootendorsta) kao Deset zapovijedi (*Ten Commandments*) - glavni je povod takvome nazivu iskazivanje zapovijedi u obliku zabrana u skraćenoj inačici¹⁴, a prvi su put Deset zapovijedi predstavljene u knjizi *Argumentation, Communication and Fallacies* (Van Eemeren i Grootendorst 1992). Oba skupa pravila predstavljaju općenite norme pouzdanosti argumentativne prakse, tj. odnose se na svaku kritičku raspravu, neovisno o njezinom institucionalnome kontekstu, i kao takva pokrivaju sva pravila relevantna za razrješenje razlike u mišljenju:

'Norme su za kritičku raspravu univerzalne u smislu da konstituiraju ideal kritičke rasprave koji je primjenjiv na argumentaciju u svakom okruženju.'
(Garssen i Van Laar 2010, str. 127)

Premda se na prvi pogled može činiti da su Deset zapovijedi, kako je prethodno rečeno, tek skraćena inačica Procedure za kritičku raspravu (što je tvrdnja koja se daje mjestimično iščitati iz pragmatijalektičke literature), odnos dvaju skupova pravila zapravo nije sasvim jasan. Obično pragmatijalektičari tvrde da je postupanje u skladu s Deset zapovijedi instrumentalno pri zadovoljenju Procedure (što bi vjerojatno trebalo biti ekvivalentno tvrdnji da je izvršenje Deset zapovijedi nužan uvjet ispunjavanja Procedure), no time se otvara prostor za pitanje što čini preostatak Procedure, odnosno što sudionici rasprave trebaju učiniti – ako je to u njihovoj moći, a normativni status Procedure za njih pretpostavlja da jest – da ona bude u potpunosti zadovoljena, kao i pitanje o normativnosti Procedure uopće u izostanku drugih nužnih uvjeta.

Moguće je primijetiti kako pragmatijalektičari na ovo pitanje ne nude sasvim zadovoljavajući odgovor, odnosno odgovaraju spomenutim uvođenjem klasifikacije uvjeta prvoga i viših redova (drugoga, trećeg i četvrtog) za ostvarenje kritičke rasprave (na tragu Barth i Krabbe 1982), gdje bi Procedure za kritičku raspravu zauzimala mjesto uvjeta prvoga reda. Tako bi se tek u situaciji zadovoljenih uvjeta višega reda - a koji se odnose na različite psihološke, sociopolitičke i druge preduvjete, poput stavova i dispozicija sudionika - mogla primjenjivati na sudionike rasprave. Stoga bi bilo očekivano protumačiti kako spomenuti uvjeti

¹⁴ Za što Zenker 2007b primjećuje da se radi o kritičkoracionalističkoj maniri, a pragmatijalektičari potvrđuju u Garssen i Van Laar 2010.

tek zajedno čine skup nužnih i dovoljnih uvjeta za ostvarenje kritičke rasprave, odnosno neometano razrješenje razlike u mišljenju među sudionicima. Međutim, jasna potvrda takvoga tumačenja nije prisutna (usp. Zenker 2007a).

Poteškoća, dakako, nastaje ako se postavi najavljeni pitanje obvezuje li Procedura sudionike i u situaciji izostanka navedenih preduvjeta, no srećom po pragmadijalektiku, kritičkoracionalistička perspektiva na razumnost (vidi u prethodnim odjeljcima) shvaća je stupnjevito, odnosno odgovor koji pragmadijalektika nudi na ovo pitanje jest da je tek za ostvarivanje razumnosti u punom obliku potrebno zadovoljenje svih uvjeta.

Dodatnu točku u raspravi zauzima tvrdnja o problemskoj i intersubjektivnoj valjanosti Procedure i Deset zapovijedi; na temelju istraživanja potonje koje su proveli Van Eemeren, Garssen i Meuffels (2009), moguće je ustvrditi da se procjene argumentativnih poteza kao (ne)razumnih kod laika u velikoj mjeri podudaraju s onima u samoj pragmadijalektičkoj teoriji no sami se pragmadijalektičari suzdržavaju od konačnoga suda, ističući da je konvencionalna valjanost, odnosno prihvaćenost normi empirijska stvar. Što se tiče problemske valjanosti pravila, ona se sastoji u eliminiranju pogreški ili nevaljanih poteza, pri čemu pragmadijalektičari ističu da vrijedi za opsežan popis pogreški koji navode (uobičajene tradicionalne pogreške i pojedine dodane), no da taj popis nije ujedno i potpun.

Ovdje se iznose svih petnaest pravila Procedure za kritičku raspravu (prema Van Eemeren i Grootendorst 2004., str. 135 - 157).

Procedura za kritičku raspravu

Pravilo br. 1

- a. Nema posebnih uvjeta ni za propozicijski sadržaj asertiva kojima se izražava stajalište, ni za propozicijski sadržaj negacije komisiva kojima se stajalište dovodi u dvojbu.*
- b. Pri izvedbi se asertiva i negativnih komisiva ne primjenjuju nikakvi posebni pripremni uvjeti na položaj ili status govornika ili pisca ni sugovornika ili čitatelja.*

Prema pravilu br. 1, kojim se tvrdi da ne postoje posebni pripremni uvjeti za iznošenje stajališta ili njegove kritike, oba sudionika imaju bezuvjetno pravo na odgovarajuće govorne činove, no nemaju obvezu na to. Kao posljedica bezuvjetnoga prava na iznošenje stajališta, pragmadijalektička procedura dopušta protagonistu koji je izgubio u raspravi otvoriti opet novu

raspravu s istim antagonistom oko istoga stajališta, što se može činiti kao slaba točka ako je cilj rasprave bio usuglašavanje sudionika oko nekoga stajališta, tj. stvarni konsenzus, a ne tek povlačenje eksternalizacije stajališta (govornoga čina) bez stvarne promjene mišljenja.

Tako unatoč nepostojanju ograničenja (opetovanog) iznošenja stajališta - u smislu prava - Van Eemeren i Grootendorst jedino *de facto* ograničenje vide u tome što sugovornik može imati dobre razloge ne prihvatiti raspravu s protagonistom koji u novoj raspravi zastupa suprotno stajalište od onoga iz prethodne, i to zbog njegove nepredvidivosti ili neozbiljnosti. Međutim, nije jasno zbog čega bi bilo nepredvidivo ili neozbiljno iznositi kao stajalište tvrdnju – suprotnu onoj koju je protagonist zastupao u prethodnoj raspravi - ako je protagonist promijenio mišljenje uslijed pokazane neodrživosti prvotnoga stajališta pod argumentacijom antagonista. Neozbiljnim bi se takav sudionik rasprave mogao pokazati jedino u slučaju da prethodna rasprava nije razriješana u korist antagonista, no Van Eemeren i Grootendorst takvo što ne navode. Osim toga, moguće je čak i da je u slučaju kad je rasprava razriješana u korist protagonista, naknadnom refleksijom on promijenio mišljenje (prihvatio iskazanu dvojbu antagonista ili pak pod utjecajem drugih razloga), a tek u novoj raspravi može te razloge donedavnom antagonistu i pripočiti.

Za očekivati je zapravo da bi se kao nerazuman sugovornik prije kvalificirao onaj koji nakon što je od istoga sugovornika izgubio u raspravi, otvara s njim novu iznoseći isto stajalište i pružajući iste argumente za koje je prethodno pokazano da nisu uvjerljivi, što Van Eemeren i Grootendorst i priznaju pozivajući se na pravno načelo *non bis idem* (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 138). Dakako, ako se radi o drugim argumentima u prilog istom stajalištu, sasvim je razumno od antagonista stupiti opet s protagonistom u raspravu, što očekivano slijedi iz modela rasprave nastalog na temelju kritičkoracionalističke perspektive na razumnost.

Pravilo br. 2

Sudionik rasprave koji je doveo u dvojbu stajališta drugoga sudionika uvijek ima pravo izazvati tog sudionika na obranu stajališta.

Analogno prethodnome pravilu, pravo je antagonista da izazove protagonista na obranu stajališta koje je iznio bezuvjetno (nema posebnih pripremnih uvjeta za izvedbu govornoga čina kojim se stajalište napada) te ne postoji obveza napada na stajalište. S druge strane, protagonist

je uvijek obavezan odazvati se na izazov antagonista, osim ako se ne radi o antagonistu koji je u prethodnoj raspravi poražen te postavlja izazov pružajući iste argumente protiv iznesenoga stajališta (v. gore).

Pravilo br. 3

Sudionik kojega je drugi sudionik izazvao na obranu stajališta koje je iznio u fazi sučeljavanja uvijek je obavezan prihvatiti taj izazov, osim u slučaju da drugi sudionik nije pripravan prihvatiti zajedničke premise i pravila rasprave; sudionik ostaje obavezan braniti stajalište dok god ga ne povuče i dok god ga uspješno ne obrani od drugog sudionika na temelju dogovorenih premisa i pravila rasprave.

Dodatno ograničenje odazivu protagonista na izazov antagonista jest (ne)postojanje zajedničkih premisa i pravila rasprave oko kojih se slažu – stajalište je pragmatodijalektike da ako takav dogovor izostaje, nema izgleda da bi ikakva rasprava uopće mogla biti moguća. Ovim se pravilom također regulira teret dokaza među sudionicima – on je na svakom od sudionika koji je iznio neko stajalište te ga nije povukao. U slučaju tzv. miješane razlike u mišljenju, gdje oba sudionika zastupaju neko stajalište, oba ujedno i podnose teret dokaza te se jedino postavlja pitanje redoslijeda, oko kojega bi se sudionici pak trebali dogovoriti (konsenzualizam). S tim u vezi Van Eemeren i Grootendorst upozoravaju na tradicionalno gledište po kojemu je red na onome tko iznosi stajalište koje nije općeprihvaćeno, ali i na poteškoću određivanja u nekim slučajevima koje je mišljenje općeprihvaćeno (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 141).

Pravilo br. 4

Sudionik koji je u fazi otvaranja prihvatio izazov drugoga sudionika da obrani svoje stajalište imat će ulogu protagonista u fazi argumentacije, a drugi sudionik ulogu antagonista osim ako se ne usuglase drukčije; raspodjela uloga ostaje ista do kraja rasprave.

Premda se čini nekontroverznim, a u praksi tako i biva (i to prešutno!), da ulogu protagonista preuzme onaj sudionik rasprave koji je stajalište iznio, a antagonist onaj koji ga napada, Van Eemeren i Grootendorst dopuštaju da se sudionici dogovore oko podjele uloga, s jedinim ograničenjem da se jednom dogovorene podjele drže tijekom čitave rasprave.

Pravilo br. 5

Sudionici koji igraju uloge protagonista i antagonista u fazi argumentacije usuglašavaju se prije početka te faze oko sljedećih pravila: kako će protagonist braniti početno stajalište i kako će ga antagonist napadati te u kojemu je slučaju protagonist uspješno obranio stajalište, a u kojemu ga je antagonist uspješno napao. Ova se pravila primjenjuju tijekom čitave rasprave te ih ni jedan sudionik ne smije dovoditi u dvojbu tijekom same rasprave.

Dogovor oko pravila kojima će se voditi rasprava nije nužno eksplicitan – u kojem pak slučaju dogovorena pravila zadobivaju status konvencija – odnosno eksplicitan dogovor karakterističan je tek za formalne rasprave, dok u neformalnim sudionici započinju raspravu pod pretpostavkom zajedničkih pravila koja ih obvezuju. Konvencionalni status pravila omogućuje ipak lakše razrješenje *metarasprave* o snazi i primjeni pravila u raspravi koja se vodi neovisno o samoj predmetnoj raspravi, no nikako unutar nje same (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 142 – 143).

Pravilo br. 6

- a. Protagonist uvijek smije braniti stajalište koje je iznio u početnoj razlici ili podrazlici u mišljenju izvedbom složenoga govornog čina argumentacije, koji se onda računa kao provizionalna obrana stajališta.*
- b. Antagonist uvijek smije napasti stajalište dovodeći u pitanje propozicijski sadržaj ili opravdavajuću ili pobijajuću snagu argumentacije.*
- c. Ni protagonist ni antagonist ne smiju braniti ili napasti stajališta na drugi način.*

Pravilo br. 7

- a. Protagonist je uspješno obranio propozicijski sadržaj složenoga govornog čina argumentacije protiv napada antagonista ako je primjena intersubjektivne identifikacijske procedure polučila pozitivan rezultat ili ako su obje strane prihvatile propozicijski sadržaj u drugom navratu kao rezultat podrasprave u kojoj je protagonist uspješno obranio pozitivno podstajalište koje se odnosi na ovaj propozicijski sadržaj.*

b. *Antagonist je uspješno napao propozicijski sadržaj složenoga govornog čina argumentacije ako je primjena intersubjektivne identifikacijske procedure polučila negativan rezultat i protagonist nije uspješno obranio podstajalište koje se odnosi na ovaj propozicijski sadržaj u podraspravi.*

Pojmom intersubjektivne identifikacijske procedure Van Eemeren i Grootendorst obuhvaćaju postupak (metodu) u fazi argumentacije kojom sudionici rasprave zajednički utvrđuju:

'[...] jesu li propozicije koje su bile dovedene u dvojbu stvarno identične propozicijama na popisu propozicija koji prihvaćaju obje strane. Tu metodu nazivamo intersubjektivnom identifikacijskom procedurom.'

(Isto, str. 146)

Kako je ranije rečeno, model kritičke rasprave pretpostavlja da u fazi otvaranja rasprave sudionici potpuno slobodno utvrđuju popis zajedničkih propozicija koje prihvaćaju kao premise, s nametnuta dva ograničenja:

(i) da pri tom odabiru propozicije o kojima je riječ čine međusobno konzistentan skup¹⁵
i

(ii) da se dogovoreni popis premisa ne dovodi u dvojbu tijekom čitave rasprave (premda je dopušteno iskazivati sumnju u pogledu tih propozicija u drugim kontekstima) – dopušteno je jedino da sudionici u svojoj argumentaciji uz propozicije s dogovorenoga popisa koriste nove propozicije, pri čemu također trebaju postići dogovor o metodi njihova uvođenja, odnosno dodavanja početnome skupu.

Dogovorene se zajedničke premise mogu ticati ne samo činjenica, već i vrijednosti, normi i dr. koje zapravo predstavljaju zajedničko pozadinsko znanje, a u formalnim su raspravama one i eksplicirane. Metodom intersubjektivne identifikacijske procedure u fazi argumentacije sudionici mogu stoga provjeriti kad su obvezni povući izneseno stajalište (u slučaju protagonista) ili napad na izneseno stajalište (u slučaju antagonista) – dakako, pod uvjetom da je jedino što je bilo sporno u argumentaciji svake od strana jedino propozicijski sadržaj iznesene argumentacije (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 146).

Što se pak tiče normiranja samoga sadržaja propozicija koje se mogu naći na popisu zajedničkih premisa, pragmatodijalektika tu ne postavlja nikakva ograničenja, odnosno nema

¹⁵ Alternativno, postojala bi mogućnost da se bilo koje stajalište utemeljeno na zajednički prihvaćenim propozicijama obrani od sugovornika. Usp. Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 145.

zapravo pretenzija na ispitivanje – osim u zasebnoj raspravi – prihvatljivosti propozicija *kao takvih* (tj. i izvan sam rasprave); jedino što je zanima jest da se u analizi rasprave sugovornici drže dogovorenih premisa:

'Ostavljamo različitim disciplinama da ponude metode i kriterije koji će pomoći istraživačima da procijene prihvatljivost premisa te ostavljamo pojedinim sudionicima rasprave da sami stvore ono što podrazumijevaju pod prikladnim zajedničkim temeljem. No dodjeljujemo teoriji argumentacije zadatak da ispita kako razumno razgovarati na temelju bilo čega što se strane u raspravi smatraju prihvatljivim.'

(Garssen i Van Laar 2010, str. 127)

Kao što ćemo vidjeti u sljedećim poglavljima, jedna od glavnih razlika konkurirajućih epistemoloških teorija argumentacije u odnosu na pragmatijalektiku, odnosno prigovor koji joj upućuju, jest inzistiranje i na evaluaciji premisa kojima se sudionici argumentativnoga diskursa služe, povrh kriterija zajedničkoga dogovora o njihovome korištenju u raspravi koji zadovoljava pragmatijalektiku.

Pravilo br. 8

- a. *Protagonist je uspješno obranio složeni govorni čin argumentacije od napada antagonista s obzirom na njegovu snagu opravdanja ili pobijanja ako primjena intersubjektivne procedure zaključka ili primjena intersubjektivne procedure testiranja (nakon primjene intersubjektivne procedure ekspliciranja) daje pozitivan rezultat.*
- b. *Antagonist je uspješno napao snagu opravdanja ili pobijanja argumentacije ako primjena intersubjektivne procedure zaključka ili primjena intersubjektivne procedure testiranja (nakon primjene intersubjektivne procedure ekspliciranja) daje negativan rezultat.*

Kako je prethodno navedeno (v. pravilo br. 6), antagonist može iskazati sumnju ne samo u pogledu propozicijskoga sadržaja protagonistova stajališta, već i u pogledu njegove opravdavajuće ili pobijajuće snage – da bi konkluzivno napao protagonistovo stajalište, dovoljno je da uspješno napadne jedno od toga dvoga (za razliku od obveze protagonista da obrani i propozicijski sadržaj i opravdavajuću, odnosno pobijajuću snagu stajališta koje je iznio).

Pravilo br. 9

- a. *Protagonist je konkluzivno obranio početno stajalište ili podstajalište složenim govornim činom argumentacije ako je uspješno obranio i propozicijski sadržaj i snagu opravdanja ili pobijanja koju je antagonist doveo u dvojbu.*
- b. *Antagonist je konkluzivno napao stajališta protagonista ako je uspješno napao bilo propozicijski sadržaj, bilo snagu opravdanja ili pobijanja složenoga govornog čina argumentacije.*

Pravilo br. 10

Antagonist zadržava tijekom čitave rasprave pravo dovođenja u dvojbu i propozicijskoga sadržaja i snage opravdanja ili pobijanja svakoga složenoga govornog čina argumentacije protagonista koji potonji nije uspješno obranio.

Optimalna uporaba prava napada (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 151) omogućuje antagonistu da revidira svoj napad na stajalište ili argumentaciju protagonista (u slučaju da je propustio dovesti u dvojbu bilo propozicijski sadržaj, bilo snagu opravdanja ili pobijanja stajališta koje je protagonist iznio) jer bi se u protivnome slučaju omelo razrješenje razlike u mišljenju među sudionicima.

Pravilo br. 11

Protagonist zadržava tijekom čitave rasprave pravo na obranu i propozicijskoga sadržaja i snage opravdanja ili pobijanja svakoga složenoga govornog čina argumentacije koji je izveo i koji još nije uspješno obranio od svakoga napada antagonista.

Analogno optimalnoj uporabi prava napada koje uživa antagonist, i protagonistu je omogućeno revidirati argumentaciju koju je iznio u prilog svome stajalištu, odnosno povući je i time prestati biti njome obvezan ukoliko je ne smatra prikladnom (dovoljno snažnom) za konkluzivnu obranu stajališta – bilo u pogledu propozicijskoga sadržaja, bilo u pogledu snage opravdanja (pobijanja). Dakako, potrebno je da na mjesto takve nezadovoljavajuće argumentacije ponudi drugu (pravilo br. 12).

Pravilo br. 12

Protagonist zadržava tijekom čitave rasprave pravo povući bilo koji složeni govorni čin argumentacije koji je izveo i time otkloniti obvezu da ga brani.

Pravilo br. 13

- a. Protagonist i antagonist smiju izvesti isti govorni čin ili isti složeni govorni čin u istoj ulozi u raspravi samo jednom.*
- b. Protagonist i antagonist moraju redom izvoditi poteze (složenih) govornih činova s pojedinom ulogom u raspravi.*
- c. Protagonist i antagonist ne smiju izvesti više od jednoga poteza (složenih) govornih činova odjednom.*

Ponavljanje prethodno iznesenih napada na stajalište (antagonist) i odgovora na te napade (protagonist) ne doprinosi razrješenju razlike u mišljenju, stoga je zabranjeno u kritičkoj raspravi.

Pravilo br. 14

- a. Protagonist je obvezan povući početno stajalište ako ga je antagonist konkluzivo napao (na način opisan u pravilu br. 9) u fazi argumentacije (te je također postupio u skladu s drugim pravilima rasprave).*
- b. Antagonist je obvezan povući dovođenje početnoga stajališta u dvojbu ako ga je protagonist konkluzivno obranio (na način opisan u pravilu br. 9) u fazi argumentacije (te je također postupio u skladu s drugim pravilima rasprave).*
- c. Ni u jednome drugom slučaju protagonist nije obvezan povući početno stajalište ni antagonist povući svoje dovođenje početnoga stajališta u dvojbu.*

Zahvaljujući polazišnoj premisi po kojoj ni jedan sudionik nema obvezu iznositi ni jedno stajalište, a ni napadati stajališta koja su drugi iznijeli, sudionici su tijekom rasprave uvijek slobodni povući stajalište koje su iznijeli (ili iskaz dvojbe u pogledu iznesenoga stajališta drugoga sudionika), što je regulirano pravilom br. 12 (v. gore) – premda se ne može reći da je došlo do razrješenja razlike u mišljenju na netrivialan način (Van Eemeren i Grootendoorst 2004, str. 155). Stoga se u zaključnoj fazi rasprave pravilima određuje jedino poteze na koje su

sudionici *obvezani*, ne i one koji su im dopušteni, tj. kada je protagonist obvezan povući stajalište koje je iznio, a kada je antagonistu zabranjeno zadržati dvojbu spram iznesenoga stajališta protagonista.

Pravilo br. 15

- a. *Sudionici imaju pravo u svakoj fazi rasprave zatražiti od drugoga sudionika izvedbu uporabnoga deklarativa i izvesti ih sami.*
- b. *Sudionik rasprave od kojega je drugi sudionik zatražio izvedbu uporabnoga deklarativa obvezan je postupiti u skladu s tim.*

Posljednjim se pravilom regulira optimalna eksternalizacija razlike u mišljenju među sudionicima; ukoliko ona izostane u fazi sučeljavanja, sudionici su dužni na traženje onoga drugoga što jasnije izraziti svoje stajalište/dvojbu u pogledu iznesenoga stajališta kako bi bilo jasno postoji li uopće razlika u mišljenja među njima.

Za razliku od Procedure koja sadržava sva pravila kojih se sudionici trebaju pridržavati tijekom rasprave, Deset zapovijedi (Kodeks ponašanja razumnih sudionika) navode samo zabrane poteza u argumentativnome diskursu ili tekstu koji ometaju ili onemogućuju razrješenje razlike u mišljenju, a iskazane su na sljedeći način (prema Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 190 – 196; usp. Van Eemeren, Grootendorst i Snoeck Henkemans 2002, st. 182 - 183):

Deset zapovijedi (Kodeks ponašanja razumnih sudionika)

Zapovijed br. 1 (Pravilo slobode)

Sudionici ne smiju sprječavati jedan drugoga u iznošenju stajališta ili dovođenju stajališta u dvojbu.

Pravilom se slobode osigurava slobodno izražavanje stajališta i njihova dovođenja u dvojbu, što je nužan zahtjev razrješenja razlike u mišljenju, do kojega ne može doći ako svim uključenim stranama nije jasno postoji li razlika među njima uopće, odnosno što sve ona povlači za sobom. Dakako, bez eksternalizacije stajališta/napada na stajalište takvo što nije moguće, a za njezino je ostvarenje kao uvjeta prvoga reda potrebno prethodno ispunjenje uvjeta drugoga reda (spremnost sudionika da izraze svoje mišljenje i ujedno poslušaju mišljenje drugih),

odnosno trećega reda (društvene okolnosti koje dopuštaju slobodno iznošenje mišljenja; usp. Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 191, bilj. 11.).

Zapovijed br. 2 (Pravilo obveze na obranu)

Sudionici koji iznose stajališta ne smiju odbiti braniti iznesena stajališta kad im se postavi zahtjev za tim.

Ovim se pak pravilom osigurava obrana iznesenih stajališta – opet nužan uvjet razrješenja razlike u mišljenju – i pretpostavlja da svatko tko iznese stajalište, samim time na sebe preuzima obvezu da ga brani.

Zapovijed br. 3 (Pravilo stajališta)

Napadi na stajališta ne smiju se odnositi na stajališta koja nisu zaista iznesena od strane drugoga sudionika.

Pravilom se stajališta regulira relevantnost napada na stajalište koje je iznio protagonist – ukoliko je iskazana dvojba u pogledu iznesenoga stajališta usmjerena zapravo na drugo stajalište (koje protagonist nije iznio), neće doći ni do razrješenja razlike u mišljenju.

Zapovijed br. 4 (Pravilo relevantnosti)

Stajališta se ne smiju braniti neargumentacijskim sredstvima ni argumentacijom koja nije relevantna za izneseno stajalište.

Navedenim se pravilom osigurava relevantna obrana iznesenoga stajališta, odnosno onemogućava obrana argumentacijom koja se ne odnosi na nj ili pak obrana alternativnim, neargumentacijskim sredstvima (onemogućuju se pogreške relevantnosti iz tradicionalnoga popisa pogreški).

Zapovijed br. 5 (Pravilo neizrečene premise)

Sudionici ne smiju lažno pridavati neizrečene premise drugoj strani ni odricati se odgovornosti za vlastite neizrečene premise.

Pravilom se neizrečene premise osigurava da sudionici mogu kritički preispitati ne samo eksternalizirane, već i implicitne propozicije na koje je druga strana obvezana, kao i istinita rekonstrukcija tih neizrečenih premisa (prije svega pripisivanje primjerenoga dosega, odnosno snage neizrečenog).

Zapovijed br. 6 (Pravilo polazišne točke)

Sudionici ne smiju lažno predstavljati nešto kao prihvaćenu polazišnu točku ili pak lažno nijekati da je nešto prihvaćena polazišna točka.

Pravilo se polazišne točke referira na intersubjektivnu proceduru identifikacije (propozicija) dogovorenu u fazi otvaranja, odnosno sudionicima se zabranjuje odstupanje od dogovorenoga skupa propozicija. Iako nije isključena mogućnost proširenja početnoga skupa, ne spominje se mogućnost promjene skupa zajedničkih propozicija kontrakcijom ili revizijom (u terminologiji AGM teorije promjene vjerovanja, usp. Alchourron, Gärdenfors i Makinson 1985).

Zapovijed br. 7 (Pravilo valjanosti)

Zaključivanje koje je u argumentaciji predstavljeno kao formalno konkluzivno ne smije biti nevaljano u logičkom smislu.

Argumentacija u prilog stajalištu/protiv iznesenoga stajališta koju sudionici iznose mora biti valjana u logičkom smislu (konkluzija mora proizlaziti iz premisa), što uključuje i rekonstrukcijske postupke identificiranja neizrečenih premisa na koje su sudionici obvezani. Pri tome Van Eemeren i Grootendorst ne specificiraju koja je logička teorija ona koja određuje valjanost argumentacije, već samo ističu to kao zanimljivo teorijsko pitanje, no ne i potrebno za formulaciju praktičnoga kodeksa ponašanja u raspravama (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 194, bilj. 19).

Zapovijed br. 8 (Pravilo argumentativne sheme)

Stajališta se ne smiju smatrati konkluzivno obranjenima argumentacijom koja nije predstavljena kao utemeljena na formalno konkluzivnome zaključivanju ako se obrana

ne odvija posredstvom prikladnih argumentativnih shema koje su ispravno primijenjene.

Ovim se pravilom regulira evaluacija argumentacije koja ne zadovoljava kriterije logičke valjanosti, no smatra se konkluzivnom obranom stajališta ukoliko instancira argumentativnu shemu koju su sudionici prihvatili u fazi otvaranja (intersubjektivna procedura testiranja). Osim toga, argumentativne sheme moraju biti problemski valjane, tj. biti korisno sredstvo u razrješenju nastale razlike u mišljenju između sudionika, a tu svoju valjanost pokazuju u onoj mjeri u kojoj omogućuju objema stranama da koriste argumente koji promiču kritičizam (izlaganje kritičkome testiranju, tj. prigovorima sugovornika) u skladu s dogovorenim polazišnim točkama:

'Stoga upotreba argumentacijskih ili logičkih shema, za razliku od odabira materijalnih polazišnih točaka, nije tek stvar slaganja između sudionika, premda je za razrješenje [razlike u mišljenju, dod. G. B. H.] ovo slaganje nužan uvjet, već shema ima dodatan zahtjev da potiče kritičko testiranje. Problemska valjanost pravila rasprave uopće, a pogotovo prikladnost argumentativnih shema i shema zaključivanja posebno, jest rezultat njihovoga vrednovanja ne u svjetlu njihove epistemičke vrijednosti nego prije u svjetlu stupnja u kojemu promiču kritičizam [...].'

(Garssen i Van Laar 2010, str. 129)

Zapovijed br. 9 (Zaključno pravilo)

Nekonkluzivne obrane stajališta ne smiju poslužiti zadržavanju tih stajališta, a konkluzivne obrane stajališta ne smiju pak poslužiti zadržavanju stava izražavanja dvojbe u pogledu tih stajališta.

U zaključnoj fazi rasprave sudionici moraju postići suglasnost u pogledu toga je li stajalište uspješno obranjeno ili ne, odnosno koja od dviju strana (protagonist ili antagonist) treba povući, a koja zadržati svoje stajalište/stav dvojbe spram stajališta.

Zapovijed br. 10 (Pravilo jezične uporabe)

Sudionici se ne smiju koristiti jezičnim izrazima koji su nedovoljno jasni ili zbunjujuće dvoznačni te ne smiju proizvoljno pogrešno tumačiti izraze druge strane.

Budući da bi u alternativnome slučaju razrješenje razlike u mišljenju bilo otežano ili čak onemogućeno, sudionici se rasprave moraju truditi što jasnije izražavati, kao i truditi se pravilno protumačiti replike onoga drugoga – inače postoji mogućnost da se rasprava vodi o lažnoj razlici u mišljenju (pseudorazlici) ili pak da dođe do lažnoga (pseudo)razrješenja razlike u

mišljenju (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 196). Stoga se posljednjim pravilom nalaže izbjegavanje nejasnih i višeznačnih jezičnih formulacija, a odnosi se na sve faze kritičke rasprave.

Općenito govoreći, svi se potezi sudionika koji su u skladu s pravilima (Procedure za kritičku raspravu i Deset zapovijedi), odnosno doprinose razumnome razrješenju razlike u mišljenju klasificiraju kao valjani potezi dok se pak svi potezi koji to razrješenje onemogućuju ili ometaju smatraju pogreškama (*fallacies*) ili nevaljanima, neovisno o tome koja ih je strana počinila (protagonist, antagonist ili oboje) i u kojoj fazi rasprave:

'Stoga je uporaba pojma pogreške u pragmadijalektici sustavno povezana s pravilima za kritičku raspravu. Pogreška se definira kao potez u raspravi koji krši na neki način pravilo kritičke rasprave u pojedinoj fazi rasprave.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 545)

Odnosno,

'Pogreškom se u pragmadijalektičkome pristupu smatra ometanje ili sprječavanje razrješenja neslaganja, a specifična narav pojedine pogreške ovisi o načinu na koji se ona miješa u proces razrješenja.'

(Van Eemeren 2001, str. 157)

Dodatno se, osim štetnosti po razrješenje razlike u mišljenju, naglašava i varljivi karakter pogreški, odnosno njihova uvjerljivost – jer nije odmah jasno da se radi o pogreškama (kako ističe Sekulić 2016, loši argumenti nalikuju dobrima jer ako su preloši, malo je vjerojatno da bi netko počinio takvu pogrešku, odnosno bio njome zavaran). Stoga otkrivanje i klasifikacija pogreški u argumentaciji pripada u najvažnije zadatke pragmadijalektičke teorije (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 543 - 544).

1. 4. *Fallacies* i njihova teorija

Skup nevaljanih argumentativnih poteza pragmadijalektika izjednačava s onim što se tradicionalno nazivalo (logičkim) pogreškama (*fallacies*), odnosno pogreškama u zaključivanju, argumentaciji ili dokazivanju¹⁶, s tim da pri takvom određenju treba istaknuti sljedeće:

- (i) Pragmadijalektika sve pogreške promatra kao pogreške u argumentaciji kao raspravi (izričito dijaloški okvir);

¹⁶ Usp. Sekulić 2016.

- (ii) Pragmadijalektički popis pogreški nadilazi uobičajene popise ili kataloge pogreški, dodajući postojećima nove pogreške nastale prekršenjem kojeg od pravila Procedure.¹⁷

Prema standardnoj definiciji ili tretmanu pogreški u zaključivanju i argumentiranju, gdje je 'standardni tretman' pojam koji potječe od australskoga filozofa Charlesa Hamblina (Hamblin 1970.), pogreškom se smatrao, odnosno u popis pogreški uvrštavao svaki argument (tip argumenta) za koji se činilo da je valjan, no on to nije. Obnovom interesa za neformalnu logiku polovicom prošloga stoljeća i ta je definicija dovedena u dvojbu, među ostalim i zbog nemogućnosti da obuhvati nezanemariv broj pogreški koje se redovito nalaze na popisima pogreški, no zapravo ne zadovoljavaju navedenu definiciju (npr. *petitio principii*, složena pitanja itd.).¹⁸ Glavna je Hamblinova zamjerka standardnome tretmanu pogreški bila upravo nedostatak dobre *teorije* pogreški, u suprotnosti s uvriježenim postupkom popisivanja ili katalogiziranja pogreški. U skladu s pokušajima svih pristupa nakon Hamblina, i pragmadijalektika nastoji ponuditi teoriju pogreški, a ne samo njihov popis, što se često ističe kao jedna od prednosti pragmadijalektičke teorije.

Unutar toga pristupa, otkrivanje pogreški u argumentativnome diskursu podrazumijeva

- (i) interpretaciju i analizu pojedinoga govornoga čina kao pripadnog određenome tipu govornih činova te
- (ii) određenje radi li se u pojedinome slučaju o prekršenju kojega od pravila Procedure ili Deset zapovijedi, jer za razliku od standardnoga tretmana, u pragmadijalektici se polazi od toga da ne krše svi nevaljani potezi jedno te isto pravilo, tj. da su nevaljani argumenti koji se čine valjanima.

Tako je u pragmadijalektičkoj analizi više tradicionalnih pogreški, odnosno njihovih varijanti klasificirano kao prekršenja različitih pravila, odnosno različite pogreške, npr. dvije

¹⁷ Primjeri novootkrivenih pogreški jesu proglašavanje pravila nepovredivim (prekršenje pravila slobode, po kojemu sudionici ne smiju sprječavati jedno drugo u iznošenju stajališta ili dovođenju istih u dvojbu), izbjegavanje ili obrtanje tereta dokaza (prekršenje pravila tereta dokaza, po kojemu su sudionici obvezni braniti stajalište koje su iznijeli ako se to traži od njih) te nijekanje neiskazane premise (prekršenje pravila neiskazane premise, po kojemu sudionici ne smiju lažno predstavljati nešto kao neiskazanu premisu ili pak nijekati premisu koja je ostala implicitnom u raspravi). Usp. Van Eemeren 2001 i Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014.

¹⁸ Redovito su se u popisima pogreški obuhvaćenih standardnim tretmanom nalazile pogreške koje bilo uopće nisu argumenti (npr. složena pitanja), bilo nisu nevaljani argumenti sa stanovišta nekih suvremenih interpretacija (*petitio principii*), bilo da pogreška ne leži uopće u formalnoj nevaljanosti već neprihvatljivosti polazišne prihvaćene premise (*argumenta ad verecundiam, ad populum, ad hominem*), tj. sadržajne razine. Usp. Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 160 – 161.

inačice argumenta *ad populum*, od kojih se jedna odnosi na prekršenje pragmadijalektičkoga pravila relevantnosti, a druga na pravilo argumentativnih shema. Isto tako, javljaju se i slučajevi da ono što je u tradicionalnome popisu svrstano kao dvije različite pogreške, u pragmadijalektičkoj analizi postaje jedna te ista vrsta ukoliko se pokaže da se radi o kršenju jednog te istog pravila (Van Eemeren 2001).

Polazište je pragmadijalektičke teorije pogreški to (i) da se pogreške događaju tijekom svih faza kritičke rasprave (ne samo u fazi argumentacije u kojoj sudionici procjenjuju ispravnost argumentacije koju je ponudio onaj drugi) i (ii) da ih mogu počinuti oba sudionika (protagonist i antagonist), pri čemu koristan alat za utvrđivanje je li uopće došlo do pogreške u nekom argumentativnom diskursu ili tekstu predstavlja teorija govornih činova. Tako se smatra da je do pogreške došlo ako povučeni argumentativni potez

- a) nije govorni čin,
 - b) ne pripada pravoj (dopuštenoj) kategoriji govornih činova,
 - c) nije član kategorije o kojoj je riječ,
 - d) nije ga povukla ovlaštena strana u raspravi,
 - e) dogodio se izvan faze rasprave u kojoj je predviđeno da se može dogoditi ili
 - f) ne ispunjava primjerenu ulogu
- (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 162 – 163).

Smjestimo li pragmadijalektičku teoriju pogreški u kontekst drugih pristupa, moguće je uvidjeti da je u odnosu na neke od njih karakterizira dijalektičko polazište u definiciji i tretmanu pogreški (zajedničko s npr. Hintikkinim pristupom po kojemu je pogreške moguće razumjeti samo kao poteze u igrama pitanja i odgovora, usp. Hintikka 1989), s jedne strane, te također monistička pretpostavka o jedinstvenoj definiciji pogreški, s druge strane – unatoč inzistiranju da različiti tipovi pogreški krše različita pravila Procedure/Deset zapovijedi, sve ih je u konačnici moguće obuhvatiti, doduše podosta općenitom, definicijom kao nerazumnih poteza u raspravi kojima se ometa njezino razrješenje. Nasuprot tome, pluralistički pristupi pogreškama, kao npr. onaj koji su razvijali (u suradnji, ali i samostalno) Douglas Walton i John Woods (usp. Woods i Walton 1989), polaze od toga da vjerojatno nije moguće ponuditi zadovoljavajuću definiciju, odnosno jedinstvenu analizu *svih* pogreški, a i međusobno se razlikuju u pogledu toga je li njihov popis otvoren (stav koji zastupaju i pragmadijalektičari) ili je pak konačan i zatvoren. Odgovor na prethodno pitanje obično je motiviran time pretpostavlja li pristup o kojemu je riječ određenu danost pogreški, odnosno njihovu neovisnost u odnosu na

teorijski tretman ili ih pak približava statusu teorijskih entiteta (usp. Woods 1988 i Woods 1994)¹⁹.

Slijedi prikaz pogreški kao različitih prekršenja pravila Deset zapovijedi²⁰

Prekršenja 1. pravila (pravilo slobode) u fazi sučeljavanja (protagonist ili antagonist)

1. Ograničavanje stajališta ili sumnji

- Pogreška proglašavanja stajališta nepovredivima
- Pogreška proglašavanja stajališta za *tabu*

2. Sužavanje slobode djelovanja druge strane

* pritisak na drugu stranu

- pogreška prijetnje silom (*argumetum ad baculum*)
- pogreška pozivanja na sažaljenje (*argumentum ad misericordiam*)
- pogreška napadanja osobe druge strane (*argumentum ad hominem*)
- pogreška prikazivanja druge strane kao glupe, loše, nepouzdana i dr. (izravni osobni napad/*abusive* inačica)
- pogreška isticanja proturječja u riječima i(li) djelima druge strane (*tu quoque* inačica)

Prekršenja 2. pravila (pravilo obveze na obranu) protagonista u fazi otvaranja

1. Prebacivanje tereta dokaza na drugu stranu

* u nemiješanoj razlici [kad je samo jedno stajalište izneseno, nap. G. B. H.] u mišljenju, kad protagonist prisiljava antagonista da pokaže kako je njegovo (protagonistovo) stajalište pogrešno

- pogreška prebacivanja tereta dokaza

2. Izbjegavanje tereta dokaza

* predstavljanje stajališta kao očiglednog

- pogreška izbjegavanja tereta dokaza

* davanje osobnoga jamstva na ispravnost stajališta

- pogreška izbjegavanja tereta dokaza

¹⁹ Usp. Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 175: 'Pogreška je tako pogreška jedino u odnosu spram pojedinoga normativnog modela argumentativnog diskursa ili teksta, tj. u našem slučaju pragmadijalektičkoga teorijskog pristupa, u odnosu spram kritičke rasprave i jedino za sudionike koji (eksplicitno ili implicitno) pristaju uz ovu koncepciju.'

²⁰ Uz navedenu fazu rasprave, u zagradama se na kraju retka navodi i koja od dvije sudioničke uloge može izvršiti prekršenje o kojemu je riječ.

- * imunizacija stajališta od kritika
- pogreška izbjegavanja tereta dokaza

Prekršenja 3. pravila (pravilo stajališta) u svim fazama rasprave (protagonist ili antagonist)

1. Pripisivanje izmišljenoga stajališta drugoj strani
 - * pogrešno predstavljanje vlastitoga stajališta kao suprotnoga
 - pogreška slamnatoga čovjeka (*straw man*)
 - * pozivanje na poglede skupine kojoj oponent pripada
 - pogreška slamnatog čovjeka
 - * stvaranje izmišljenog oponenta
 - pogreška slamnatog čovjeka
2. Pogrešno predstavljanje stajališta druge strane
 - * smještanje izjava izvan konteksta
 - pogreška slamnatog čovjeka
 - * pojednostavljivanje ili pretjerivanje
 - pogreška slamnatog čovjeka

Prekršenja 4. pravila (pravilo relevantnosti) u fazi argumentacije (protagonist)

1. Argumentacija nije u vezi sa stajalištem koje je predmet rasprave
 - pogreška irelevantne argumentacije (*ignoratio elenchi*)
2. Obrana stajališta sredstvima koja nisu argumentacija
 - * neargumentacija
 - pogreška igranja na osjećaje publike (pogreška patetičnosti/*argumentum ad populum*)
 - pogreška pokazivanja vlastitih kvaliteta (etička ili etička pogreška/*argumentum ad verecundiam*)

Prekršenja 5. pravila (pravilo neizrečene premise) u fazi argumentacije (protagonist ili antagonist)

1. Dodavanje neizrečene premise koja nadilazi ono što je dopušteno [protivnikovim riječima, dod. G. B. H.]
 - pogreška iskrivljavanja neizrečene premise
2. Odbijanje prihvaćanja obveze na neizrečenu premisu koja je implicirana vlastitom obranom

- pogreška nijekanja neizrečene premise

Prekršenja 6. pravila (pravilo polazišne točke) u fazi argumentacije (protagonist ili antagonist)

1. Uplitanje u polazišne točke lažno niječući da nešto nije prihvaćena polazišna točka
 - pogreška lažnoga nijekanja prihvaćene polazišne točke
2. Uplitanje u polazišne točke lažno predstavljajući nešto kao prihvaćenu polazišnu točku
 - pogreška nepoštene uporabe presupozicija u iskazivanju tvrdnji
 - pogreška nepoštene uporabe presupozicija u postavljanju pitanja (pogreška složenih pitanja)
 - pogreška uporabe argumenta koji je jednak stajalištu (pogreška cirkularnog argumentiranja/*petitio principii*)

Prekršenja 7. pravila (pravilo valjanosti) u fazi argumentacije (protagonist)

1. Zaključivanje u kojemu se dovoljan uvjet tretira kao nužan uvjet
 - pogreška nijekanja prednjaka
 - pogreška tvrđenja posljетка
2. Zaključivanje u kojemu se miješaju svojstva dijelova i cjeline
 - pogreška divizije
 - pogreška kompozicije

Prekršenja 8. pravila (pravilo argumentativne sheme) u fazi argumentacije (protagonist)

1. Uporaba neprimjerene argumentativne sheme
 - populistička pogreška (simptomatična argumentacija) (*argumentum ad populum*)
 - pogreška miješanja činjenica s vrijednosnim prosudbama (uzročna veza) (*argumentum ad consequentiam*)
2. Pogrešno primjenjivanje argumentativne sheme
 - pogreška autoriteta (simptomatična argumentacija) (*argumentum ad verecundiam*)
 - pogreška pre nagljene generalizacije (simptomatična argumentacija) (*secundum quid*)
 - pogreška lažne analogije (argumentacija po usporedbi)
 - pogreška skliske padine (uzročna argumentacija)

Prekršenja 9. pravila (zaključno pravilo) u zaključnoj fazi (protagonist ili antagonist)

1. Uplitanje u konkluziju protagonista

- pogreška odbijanja povlačenja stajališta koje nije uspješno obranjeno
- pogreška zaključivanja da je stajalište istinito zbog toga što je uspješno obranjeno

2. Uplitanje u konkluziju antagonista

- pogreška odbijanja povlačenja kritike stajališta koje je uspješno obranjeno
- pogreška zaključivanja da je stajalište istinito zbog toga što njegova suprotnost nije uspješno obranjena (*argumentum ad ignorantiam*)

Prekršenja 10. pravila (pravilo jezične uporabe) u svim fazama rasprave (protagonist ili antagonist)

1. Zloraba nejasnoće

- pogreška nejasnoće (implicitnosti, neodređenosti, neuobičajenosti)

2. Zloraba dvoznačnosti

- pogreška dvoznačnosti

Početnu poteškoću u otkrivanju pogreški počinjenih u argumentaciji predstavlja njihovo razgraničenje od drugih odstupanja od ideala kritičke rasprave – kako je već više puta rečeno, argumentativna praksa, pa i ona valjana, redovito ne odgovara idealnom modelu, stoga se postavlja pitanje koja odstupanja pri analizi i evaluaciji analitičar treba protumačiti tek kao uzrokovana nemarom ili nespretnošću sudionika, a koja pak kao prava ometanja razrješenja razlike u mišljenju. Koristan alat pritom, očekivano, pragmatijalektici pruža teorija govornih činova, odnosno razmatranje pragmatičkih aspekata činova izvedenih u argumentativnom diskursu o kojemu je riječ:

'Neće stoga dostajati proglasiti jednostavno svo argumentativno ponašanje za koje se čini da se ne slaže s modelom kritičke rasprave automatski manjkavim. Za primjerenu evaluaciju diskurs prvo treba biti pažljivo rekonstruiran u terminima kritičke rasprave. Pa čak i kad se prekršenja pravila kritičke rasprave zaista javljaju, nisu u praksi uvijek nepovratna tako da ugrožavaju proces razrješenja [razlike u mišljenju, dod. G. B. H.]. Dok god se sudionik koji je kriv zbog pogreške može smatrati svejedno obvezanim općim 'Načelom razumnosti' koje podliježe pravilima kritičke rasprave (van Eemeren 2010, p. 32, p. 253), prekršenje pravila može biti ništa više nego usputna povreda kritičkih standarda razumnosti koja se može odmah ispraviti.'
(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014., str. 563)

Dakako, potrebni su jasni kriteriji kojima bi se razgraničili nevaljani argumentacijski potezi od njima istorodnih valjanih, odnosno proširena inačica pragmatijalektike u svrhu određenja je li zaista došlo do prekršenja pravila u pojedinoj raspravi općim normama rasprave dodaje i spomenuti konvencionalizirani okvir tipova komunikacijskih aktivnosti. Time se omogućuje i bolje objašnjenje uspješnosti (uvjerljivosti) nevaljanih poteza, odnosno njihova

uloga u strateškome manevriranju u tipu komunikacijske aktivnosti o kojemu je riječ. Zadržavajući se na varljivoj naravi nevaljanih argumentacijskih poteza, pragmadijalektika se bavi upravo istaknutim dijelom standardnoga tretmana pogreški ('čini se valjanim'), no ovaj put primijenjen na argumentacijske poteze, tj. poteze u raspravi, a ne argumente kao apstraktne predmete.

U pragmadijalektičkoj se literaturi obično navodi nekoliko razloga koji su zaslužni za uspjeh nevaljanih poteza (njihovu uvjerljivost i slabo uočavanje), odnosno prekršenja pravila kritičke rasprave (Van Eemeren 2010, str. 196 – 200, Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014. str. 565):

- (i) Opća je tendencija sudionika u raspravi ona da izbjegnu prigovor druge strane zbog nerazumnosti, odnosno cilj je sakriti odstupanje vlastitih argumentacijskih poteza od normi kritičke rasprave te ih prikazati kao usklađene s istima. Alternativan scenarij rezultirao bi, dakako, slabijom percepcijom učinka argumenata u raspravi kod sugovornika, a realizaciji prvotnoga scenarija pripomaže i presumpcija razumnosti sudionika;
- (ii) Valjani i nevaljani potezi u strateškome manevriranju istorodni su i naizgled isti;
- (iii) Pojedine inačice strateškoga manevriranja predstavljaju kontinuum koji se proteže od jasno valjanih do jasno nevaljanih poteza, čime se javlja poteškoća određivanja statusa pojedinih slučajeva između dviju krajnosti;
- (iv) Utjecaj poznavanja, tj. vladanja tipom komunikacijske aktivnosti na prepoznavanje pogreški očituje se u ponešto različitim standardima strateškoga manevriranja od jednoga do drugoga tipa (npr. korištenje argumenta iz autoriteta drukčije je u sudskome postupku u odnosu na korištenje istoga tipa argumenta u znanstvenome tekstu), zbog čega neupućenome sudioniku rasprave, odnosno svakome tko evaluira raspravu, mogu promaknuti pojedini nevaljani potezi.

2. EPISTEMIČKE/EPISTEMOLOŠKE TEORIJE ARGUMENTACIJE

Uvodni dio

Premda se često navodi kako je teorija argumentacije, isprva kao tematsko područje, a sada već i kao relativno etablirana disciplina, dulji dio svoje neduge povijesti ostala izvan interesa središnjih tokova filozofije i filozofskih časopisa²¹, takvu bi tvrdnju bilo potrebno kvalificirati. Ono što je nedvojbeno jest da je rad pragmatijalektičkoga i retoričkoga, pa čak i tzv. neformalnologičkoga pristupa argumentaciji (Ralph Johnson, Anthony Blair, James Freeman, David Hitchcock, Trudy Govier) izazvao manje interesa unutar spomenutoga *mainstreama*, odvijajući se uglavnom na zasebnim znanstvenim skupovima i unutar vlastitih časopisa (npr. *Informal Logic*, *Argumentation* i dr.) te pri tome redovito okupljajući stručnjake iz različitih disciplina, a ne samo filozofije.²² Međutim, to nipošto nije slučaj kada je riječ o epistemičkim/epistemološkim teorijama argumentacije.

Alvin Goldman i Richard Feldman, pripadnici nedvojbeno središnjih epistemoloških tokova, objavljivali su, među ostalim, više puta i u jednome od dvaju središnjih časopisa za teoriju argumentacije *Informal logic* (Feldman i u dvama tematskim brojevima iz 2005, br. 25 i 26, posvećenima epistemološkome pristupu argumentaciji, gdje je urednik izdanja bio Christopher Lumer), ali i drugima. Razlog je tomu vjerojatno afirmacija socijalnih tema unutar same epistemologije, tj. razvoj socijalne epistemologije, u kojoj se argumentacija promatra kao društvena aktivnost iznošenja i razmjene argumenata. Među pitanjima koja se otvaraju navode se tek sljedeća: koje su norme dobre argumentacije i što je izvor tih normi - prije svega u usporedbi s normama dobrog argumenta koje poznajemo iz formalne logike, zatim pitanje o granicama i mogućnostima argumentacije, razlici osobnog i javnog opravdanja, a s posebnim naglaskom na probleme *peer disagreement* - u stručnome kontekstu - i općenitije, racionalnoga neslaganja.²³

'Prihvaćam ideju kako je kvalitetu argumenta ili argumentacije korisno – možda i najbolje – promatrati iz epistemološke perspektive, no također prepoznajem ponešto nezgodna pitanja koja se javljaju pri pokušaju formulacije preciznih odnosa između dobrog argumenta i epistemičkih normi.
[...]

²¹ Usp. primjedbe Johna Woodsa o razmjerima i razlozima takve sudbine teorije argumentacije u (Woods 2000).

²² Premda se i tu situacija mijenja! Navodim samo ulaz natuknica *Informal logic*, *Fallacies* i dr. u *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

²³ Dakako, u ove se opsežne probleme neće ulaziti unutar ovoga rada.

Ne tvrdim isključivost epistemološke perspektive na argumentaciju. [...] Izričem jedino skromiju tvrdnju kako je epistemološki pristup posebno plodonosan i može nas opskrbiti jedinstvenim pojmovnim okvirom za proučavanje brojnih dimenzija (činjenične) argumentacije."

(Goldman 2003, str. 52)

Značajna skupina autora koji zagovaraju smještanje teorije argumentacije unutar (socijalne) epistemologije dolazi iz područja kritičkoga mišljenja, prvotno razvijanoga kao pokreta srodnih ciljeva kao i pokret neformalne logike (Harvey Siegel, John McPeck, Mark Battersby i dr.)²⁴; ističući kao primjer razvoj primijenjene etike (npr. bioetike), ti autori tvrde kako je teorija argumentacije zapravo primijenjena epistemologija – jer su epistemološke norme racionalnog opravdanja, a ne logičke norme najčešći kamen spoticanja u mišljenju – i kao takva značajan dio podučavanja kritičkome mišljenju. Dakako, preklapanje je kritičkoga mišljenja i teorije argumentacije samo djelomično, no ono što pojedini autori naglašavaju jest sljedeće:

'[...] postoje aktivnosti vezane uz kritičko mišljenje koje nisu ni evaluacija ni analiza, kao što je rješavanje problema, kreativno mišljenje [...] Ni jedna od ovih tema nije očito epistemologija, primijenjena ili kako drugačije, premda se meni čini da su sve usmjerene poučavanju učenika da prikladno primjenjuju epistemološke norme u svojim životima. [...] S druge strane, kušnja u mnogim javnim školama da se implementira "kreativno mišljenje" kao središte poučavanja kritičkog mišljenja čini se stoga značajno pogrešnom. [...] zastupanje središnje važnosti primijenjene epistemologije zdrava je protuteža tim tendencijama.'

(Battersby 1989, str. 98)

Klasičan *topos* iz kojeg epistemološki orijentirani autori obrazlažu svoj pristup argumentaciji u odnosu na (neformalno)logički jest i problem cirkularnosti u argumentu i argumentaciji, koji se redovito javlja na popisima pogreški (*fallacies*). Razlikujući takozvanu cirkularnost premisa – takvu u kojoj se sama konkluzija javlja kao jedna od premisa u argumentu – od epistemičke cirkularnosti, u kojoj nema navedenoga pojavljivanja konkluzije među premisama, no zato *opravdanost* nekih ili svih vjerovanja u premise argumenta zahtijevaju istinitost konkluzije tog argumenta (npr. ispitivanje pouzdanosti kojeg od osjetila), ističu kako nije moguće rekonstruirati takve argumente na način da manjkavost argumenta bude pokazana tek u njegovim sintaktičkim obilježjima (Goldman 2003, str. 53). Stoga zaključuju kako strukturalni pristup analizi ovoga tipa cirkularnosti, bilo formalnoga, bilo neformalnoga tipa, nije dovoljan:

'Ukoliko neformalna logika pokušava razumjeti i identificirati cirkularnost, može biti da nisu argumenti, precizno rečeno, ti koji imaju ovo svojstvo [cirkularnosti, nap. G. B. H.], već entiteti kao što su izvođenja ili možda tijekovi privatne i(li) javne argumentacije. Ovi potonji entiteti jesu epizode ili događaji koji uključuju ili koriste argumente, ali ne bi ih se smjelo poistovjetiti s argumentima. Jedino su ovi tipovi stvari ti koji posjeduju zahtijevana epistemološka svojstva

²⁴ Usp. Weinstock 2006.

kao što su bivanje racionalnim ili bivanje pogodnim za proizvodnju racionalnog (opravdanog) uvjerenja.'
(Goldman 2003, str. 57)

Pri tome treba naglasiti da jedinstvena definicija argumenta koji počiva na cirkularnosti ne postoji, odnosno da, u skladu s vlastitim općenitim kriterijima dobrog argumenta, različiti autori različito objašnjavaju što nije u redu s takvom vrstom argumenata - npr. Goldman nevaljanost objašnjava tzv. gnostičkim kriterijima (što će se kasnije pokazati kao subjektivistički tretman argumenata) – u odnosu na opravdana vjerovanja korisnika argumenta, Harvey Siegel i John Biro plauzibilističkima – kao strukturalno obilježje samog argumenta koji načelno nema opravdane premise osim ako se ne vjeruje opravdano i u njegovu konkluziju - a Lumer pak plauzibilističko-prozbatičkim, razlikujući strukturalnu i situacijsku nevaljanost (Lumer 2005a, str. 15 – 16):

'Cirkularni argumenti nisu primjereni u načelu i stoga nisu valjani. Nitko ne bi mogao biti racionalno uvjeren takvim argumentima: ili još nije prihvatio tezu i onda nije prihvatio još i jedan od razloga argumenta, tako da ne može neposredno provjeriti jesu li svi uvjeti kriterija prihvatljivosti ispunjeni; ili je već prihvatio tezu, a onda ne može biti uvjeren u nju argumentom.'
(Lumer 2000, str. 538)

U uvodu naznačenu osnovnu tvrdnju o standardnoj funkciji, svrsi ili *outputu* argumentacije kao znanju ili opravdanome vjerovanju u epistemološkome smislu – dakako, uz dopuštenje drugih, nestandardnih funkcija, zastupaju svi epistemološki orijentirani teoretičari argumentacije, neovisno o međusobnim razlikama. Pri tomu različiti autori koriste različite formulacije središnje teze o standardnoj funkciji argumentacije:

"racionalno uvjeravanje" [Johnson 200, 189], "povisiti stupanj razumnog uvjerenja koje pojedinac ima u istinitost konkluzije [Sanford 1972, 198], "pružiti dobar razlog za vjerovanje u konkluziju" [usp. Feldman 1999, xiii; 12; 24], "pokazati jednoj osobi [...] kako ona druga osoba [...] ima razlog za vjerovanje u nešto" [Sinott-Armstrong 1999, 181].'
(Lumer 2005a, str. 2)

U odnosu na konkurirajuće pristupe – retorički i pragmatodijalektički – prednost se epistemološkoga pristupa argumentaciji obično argumentira na jedan od dva sljedeća načina: aksiološkim argumentom i(li) argumentom konstitutivne norme (usp. Aikin 2008). Prema aksiološkome argumentu, normativna evaluacija argumenata zahtijeva od teorije argumentacije da pruži kriterije te evaluacije, a epistemološki pristup nudi jasan odgovor: argumenti su dobri/loši ukoliko njihovi razlozi (ne) pružaju epistemičku potporu tezi, tj. ne nude razlog za vjerovanje u nju. Tako se i pogreške u argumentaciji jasno definiraju kao argumenti čije teze (konkluzije) ne primaju epistemičku potporu iz premisa (razloga) – ti argumenti možda jesu

uvjerljivi (prihvaća se varljivost dojma iz standardnoga tretmana pogreški kao karakteristika), no ne bi *smjeli* biti.

S druge strane, argument konstitutivne norme upozorava na važnost kvalitetnih epistemičkih temelja u reviziji vjerovanja kod sudionika argumentacije – budući da sudionici ne mijenjaju svjesno vlastita vjerovanja, a da pri tome ne misle da će promjenom vjerovanja doći do bolje spoznajne pozicije. Kako nam epistemički razlozi pružaju vezu između vjerovanja i istine, a cilj je argumenta doći do novog istinitog (opravdanog) vjerovanja, nemoguće je vrednovati argumente neovisno o njihovom epistemičkom doprinosu.

U narednim potpoglavljima bit će prikazane osnovne teze i za teoriju argumentacije relevantni radovi najvažnijih autora ovoga pristupa argumentaciji (Goldmana, Lumera, Siegela i Biroa), pri čemu će najviše prostora biti posvećeno vjerojatno najsistematičnijem među njima - Lumeru, ujedno pomnome pratitelju rada srodnih mu autora i kritičaru konkurirajućih pristupa argumentaciji – pragmadijalektičkoga i retoričkoga. Prikaz nipošto ne iscrpljuje mogućnosti epistemološkoga pristupa argumentaciji (primjerice, neće se zasebno promatrati subjektivistička inačica), već odabir pojedinih autora proizlazi iz toga što svojim djelovanjem u najvećoj mjeri povezuju epistemologiju s teorijom argumentacije. Pritom neki od autora institucionalno i tematski ostaju više unutar same epistemologije (Goldman), a drugi više djeluju unutar teorije argumentacije i(li) bliskih područja (Siegel u području filozofije odgoja).

Za potrebe ovoga prikaza, kao polazište će poslužiti korisna mapa epistemološki orijentiranih teoretičara argumentacije koju nudi (Lumer 2005a). Ta mapa, odnosno klasifikacija razdjeljuje članove na temelju kriterija dobre argumentacije koju pojedini autori (pozicije) prihvaćaju, pri čemu Lumer pronalazi u njihovim stajalištima četiri skupine kriterija dobre argumentacije - gnostičke, plauzibilističke, prozbatičke i responzibilističke – koji zadovoljavaju barem tri epistemološka uvjeta adekvatnosti dobre argumentacije.

Prvo navodim tri uvjeta, a zatim četiri skupine kriterija koji zadovoljavaju te uvjete²⁵

- (i) **Jamstvo prihvatljivosti** – ovaj uvjet zahtijeva da ispunjenje kriterija dobre argumentacije povlači za sobom (barem prihvatljivost) teze jer je zadaća dobre argumentacije da vodi novim opravdanim vjerovanjima na temelju posjedovanja ranijih istinitih, vjerojatnih ili istinolikih vjerovanja. To podrazumijeva i uključivanje nesigurnih (probabilističkih) opravdanih vjerovanja kao polazišta

²⁵ Lumer uspoređuje epistemološke kriterije dobre argumentacije koji zadovoljavaju navedene uvjete adekvatnosti s kriterijima dobre argumentacije koje je ponudio Hamblin (Hamblin 1970) – aletičkim, epistemičkim i retoričkim – a od kojih svaki ne ispunjava barem jedan od tri uvjeta (usp. Lumer 2005a, str. 5 – 6).

argumenata, čije vjerojatnosti ulaze u izračun vjerojatnosti same teze (konkluzije).

- (ii) **Uključenje plauzibilnoga zaključivanja** – kako bi se izbjegla alternativa uključenja samo sigurnih argumenata, s nepoželjnom posljedicom odustajanja od onih nesigurnih, a bez kojih nije moguće uspješno snalaženje u svijetu, kriteriji dobre argumentacije moraju priznavati kao dobre i argumente s tek plauzibilnom ili prihvatljivom tezom (Lumer zahtijeva tzv. slabe epistemičke kriterije dobre argumentacije):

[...] ako bismo koristili samo sigurne načine spoznavanja, naše bi znanje bilo krajnje ograničeno; ne bismo mogli imati predviđanja ili empirijske generalizacije, ne bismo mogli objašnjavati na teorijskoj razini niti interpretirati tekstove ili indicije (*circumstantial evidence*), vrednovati vlastita djelovanja itd. Stoga su izumljeni nesigurni načini spoznavanja i učinkovita, ali nesigurna epistemološka načela te se oni koriste u argumentaciji. Ovo samo po sebi već znači odustajanje od ideala aletičke objektivnosti [odnosi se na Hamblinove aletičke kriterije, vidi bilj. 4 na prethodnoj stranici, nap. G. B. H.] zbog toga što ova vrsta spoznaje više ne jamči istinu.'

(Lumer 2005b, str. 225)

- (iii) **Dostupnost** – posljednji uvjet odnosi se na činjenicu da nije dovoljno da premise i teza argumenta o kojemu je riječ budu istiniti te da premise logički impliciraju tezu, već je potrebno da sugovornik u argumentaciji *vjeruje* u istinitost premisa koje se iznose i uočava odnos potpore između njih i teze (konkluzije) kako bi povjerovao u tezu izvodeći je iz njih:

'Stoga bivanje dobrim za uvjeravanje ne može biti samo kvaliteta samog argumenta; ono također ovisi o adresatu, odnosno njegovu/njzinu epistemičkome stanju.'

(Isto, str. 225)

Spomenute četiri epistemološki zadovoljavajuće adekvatne skupine kriterija dobre argumentacije omogućuju pregledan prikaz glavnih strujanja i autora u epistemološkim teorijama argumentacije. Lumerov prikaz polazi od identifikacije zajedničkih značajki u određenju normativnih kriterija argumentacije u radovima različitih epistemološki orijentiranih teoretičara te sva ta različita određenja klasificira po postojanju ili izostanku sljedećih kriterija (navodim ih prema Lumer 2005a, str. 7 – 8).

- (i) **Gnostički ili slabi epistemički kriteriji** definiraju dobar argument (dobru argumentaciju) kao tročlani pojam – argument *a* smatra se dobrim za osobu *o* u nekome vremenu *v*. Zahtijevaju da

(a) adresat argumentacije (slušatelj(ica), sugovornik/-ica) opravdano vjeruje u razloge (premise) argumenta,

(b) nema ni kakvih daljnjih informacija koje bi pobile taj argument i

(c) razumno je od nje(ga) da prijeđe s vjerovanja u razloge (premise) na vjerovanje u tezu argumenta.

Istovremeno gnostički ili slabi epistemički kriteriji zadovoljavaju uvjete prihvatljivosti i dostupnosti, stoga nužno imaju prethodno navedenu situacijsku dimenziju, zbog čega samostalno uzeti stvaraju poteškoću pri određenju radi li se o argumentu koji je dobar i u drugim situacijama, odnosno za druge adresate (usp. kasnije Lumerovu kritiku definicije dobrog argumenta u (Feldman 1994)).

(ii) **Plauzibilistički kriteriji**, za razliku od gnostičkih, definiraju dobar argument dvomjesno: argument a smatra se dobrim u određenoj bazi podataka d , pri čemu je za neke tipove argumenata (deduktivne) moguće i ne navoditi bazu podataka. Radi se o strukturalnome tipu kriterija koji se odnosi samo na argument i bazu podataka (bez reference na adresata argumenta), odnosno određuju kao dobar argument onaj koji je načelno u stanju ispuniti standardnu funkciju argumentacije.

Plauzibilistički kriteriji zajedno s prozbatičkima (situacijski tip kriterija) ispunjavaju uvjete prihvatljivosti i dostupnosti, a zahtijevaju sljedeće:

(a) da razlozi (premise) argumenta budu istinite ili prihvatljive – kada je riječ o nesigurnim argumentima – unutar neke baze podataka d ,

(b) za nesigurne argumente da razlozi (premise) uvažavaju sve relevantne informacije te baze i

(c) da istinitost ili prihvatljivost premisa implicira prihvatljivost teze (konkluzije), u skladu s učinkovitim epistemološkim načelima: deduktivnim i induktivnim zaključkom, računom vjerojatnosti i definicijom očekivane koristi.

(iii) **Prozbatički kriteriji** definiraju pak dobru argumentaciju četveromjesno: dobrom se argumentacijom smatra iznošenje argumenta a (unutar baze podataka d) u vremenu v pred osobu o .²⁶ Kako je navedeno u prethodnoj točki, radi se o situacijskim kriterijima

²⁶ Dakako, i ovdje se u formulaciji može ispustiti referenca na bazu podataka u slučaju sigurnih (deduktivnih) argumenata.

kojima su potrebni oni strukturalni – plauzibilistički – kako bi zajedno ispunili uvjete prihvatljivosti i dostupnosti.

Kod prozbatičkih je kriterija zapravo riječ o pravilima kako upotrijebiti argument u određenoj situaciji kako bi bila ostvarena standardna funkcija argumentacije, odnosno o pravilima koja jamče da adresat argumentacije može samostalno spoznati prihvatljivost teze argumenta, a zahtijevaju sljedeće:

- (a) da adresat argumentacije (slušatelj(ica)) opravdano vjeruje u razloge (premise) argumenta,
- (b) da baza podataka kojom raspolaže bude istovjetna onoj nad kojom je argument konstruiran,
- (c) da adresat zna podležeće epistemološko načelo na kojemu se temelji argument i
- (d) da mu/joj je jasna primjena tog načela.

(iv) **Responzibilistički kriteriji** također su situacijskoga tipa, no razlikuju se od gnostičkih i prozbatičkih time što reguliraju sasvim drugačiji način standardnoga funkcioniranja argumentacije od ovih dvaju – do opravdanoga vjerovanja adresat dolazi prepoznavanjem autoriteta osobe koja iznosi argument, a ne izvođenjem konkluzije (teze) iz premisa (razloga). Zato ovaj tip kriterija i ne zahtijeva od adresata da opravdano vjeruje u premise argumenta, odnosno da samostalno provjeri njegovu valjanost, zbog čega i njegov stupanj vjerovanja u tezu mora nužno biti niži od onoga govornikova.²⁷

'Ovo opterećuje onoga/onu koji iznosi argument posebnom epistemičkom odgovornošću prema adresatu. Ako on(a) želi ispoštovati tu odgovornost, mora ispuniti responzibilističke kriterije.'
(Lumer 2005a, str. 10)

Responzibilistički kriteriji također reguliraju kao dodatan skup kriterija i argumentaciju koja se ne temelji na autoritetu, a u tom slučaju služe kako bi se osigurao prijenos opravdanja s govornika/-ice na adresata. Zahtijevaju sljedeće:

- (a) da govornik/-ica opravdano vjeruje u razloge (premise) argumenta,
- (b) u slučaju nesigurnih argumenata, da nije u posjedu daljnjih informacija koje bi bile relevantne za implikaciju premisa prema konkluziji,

²⁷ Za razliku od argumenata koji se ne temelje na autoritetu, odnosno u kojima je sugovornik sam sposoban provjeriti valjanost argument te stupanj vjerovanja u tezu može biti bilo veći, bilo manji od govornikova, ovisno o tome koliko je sugovornik subjektivno procijenio vjerojatnost premisa.

(c) da govornik/-ica opravdano vjeruje da prihvatljivost razloga implicira prihvatljivost teze (konkluzije), u skladu s učinkovitim epistemološkim načelom i da

(d) zbog svega navedenog - (a), (b) i (c) – sugovornik/-ica (adresat) vjeruje u tezu koju govornik/-ica iznosi.

Među četirima skupinama kriterija i uvjetima adekvatnosti vladaju sljedeći odnosi (isto prema Lumer 2005a, str. 7 – 8):

- (i) ispunjenje plauzibilističkih kriterija povlači za sobom prihvatljivost teze (dovoljan uvjet prihvatljivosti teze) dok ispunjenje gnostičkih i responzibilističkih kriterija gotovo uvijek povlači njezinu prihvatljivost;
- (ii) ispunjenje pak gnostičkih i prozbatičkih kriterija jamči dostupnost argumenta adresatu;
- (iii) ispunjenje responzibilističkih kriterija uglavnom mu/joj (adresatu) omogućuje dostupnost argumenta dok ih za govornika (osobu koja iznosi argument) uvijek povlači za sobom;
- (iv) plauzibilistički i prozbatički kriteriji zajedno impliciraju gnostičke kriterije te su sve četiri skupine kriterija takve da obuhvaćaju plauzibilno zaključivanje.

Važno je na kraju ovog uvodnoga dijela napomenuti kako bi dvojaki naziv epistemičke/epistemološke teorije argumentacije, koji se dosad koristio i u ovome tekstu (po uzoru na uporabu u pragmatodijalektičkoj literaturi, usp. Van Eemeren, Garssen, Barth, Krabbe *et al.* 2014), trebalo zapravo napustiti u korist jednoga – epistemološke teorije argumentacije – s obzirom da će biti riječi jedino o onim teorijskim pristupima argumentaciji koji ne samo što koriste pojmove kao što su 'znanje', 'epistemički uvjeti', 'proizvodnja znanja' i sl., već razumijevaju te pojmove u strogo normativnome epistemološkom smislu.²⁸

²⁸ Alternativa takvoj terminološkoj uporabi jest razlikovanje epistemoloških teorija argumentacije u slabome i jakome smislu (što čini Lumer 2005a, str. 4 – 5), kako bi se razlikovali normativni pristupi koji će se tematizirati ovdje u tekstu od onih prethodno spomenutih koji tek naglašavaju važnost slušateljeva epistemičkoga stanja za argumentativni uspjeh. Kako će se ovdje tematizirati jedino epistemološke teorije argumentacije u strogome smislu, shodno tomu koristit će se kraći i prikladniji naziv – epistemološke teorije (pristupi) argumentacije. Siegel i Biro nasuprot tome koriste termin 'epistemički pristup' kao ekvivalent Lumerovom 'epistemološki u jakom smislu', odnosno ovdje korištenom 'epistemološki pristup/teorija argumentacije' (usp. Siegel i Biro 1997). Mišljenja sam da terminološki izbor za koji sam se ovdje odlučila nije presudan s obzirom na ograničenu šarolikost uporabe, no da ujedno bolje sugerira normativnost pristupa od njihova.

2. 1. Alvin Goldman: iz socijalne epistemologije prema teoriji argumentacije

Jedna od temeljnih razlika epistemoloških teorija argumentacije u odnosu na konkurirajući pragmatodijalektički pristup sastoji se u različitim postavljaju prvenstva između pojmova argumenta i argumentacije; preciznije rečeno, epistemološke su teorije karakteristične po postavljanju argumenta kao središnjega, a argumentacije kao izvedenoga pojma (usp. Lumer 2005b, str. 214 - 218). Kako bi razlikovao argument od argumentacije, u skladu s formalnom logikom i ostalim (kasnijim) predstavnicima epistemičkoga/epistemološkoga pristupa argumentaciji, Goldman nudi definiciju argumenta, a zatim i dobrog argumenta kao:

'skupa rečenica ili propozicija, od kojih je jedna označena kao konkluzija, a preostale kao premise.'
(Goldman 1994, str. 27)

'Termin "argument" ovdje će se koristiti za proizvod ili možda sadržaj argumentacije, obično za skup rečenica ili skup propozicija koje se mogu izraziti posredstvom takvih rečenica. Jedan je član takvoga skupa konkluzija, a ostali su članovi (moguće je da ih i nema) premise. Elementi argumenta mogu biti zapisani, izjavljeni ili tek pomišljeni.'
(Goldman 2003, str. 52)

Također dodaje kako postoje dva načina na koji argument može biti dobar:

'U slabome smislu [argument je dobar, nap. G. B. H.] ako konkluzija ili deduktivno slijedi iz premise, ili dobiva snažnu evidencijalnu potporu iz njih. Argument je dobar u jakome smislu ako, uz ovo kao dodatak, ima samo istinite premise. Stoga je, u jakome smislu, paradigma dobrog argumenta pouzdani argument.'
(Goldman 1994, str. 27)

Od na taj način definiranog argumenta – kao apstraktnog entiteta sastavljenog od opet apstraktnih jedinica (propozicija s dvjema različitim funkcijama; onom premise ili onom konkluzije) – razlikuje argument definiran kao složeni govorni čin, monolektičnoga (ako je u pitanju jedan govornik) ili dijalektičnoga (ako se pak radi o više sugovornika koji iznose međusobno različita stajališta, tj. konkluzije) tipa, u kojemu govornik iznosi tezu pred slušatelja ili publiku, pri tome navodeći razloge u prilog toj tezi. Ističući kako se argument kao složeni govorni čin bitno razlikuje od argumenta kao apstraktnog entiteta, i to upravo po svojoj interpersonalnoj ili društvenoj dimenziji, Goldman predlaže termin argumentacija za ovaj drugi smisao:

'"Argumentacija", nasuprot tomu, odnosit će se na proces ili aktivnost proizvodnje ili korištenja takvoga složenog predmeta [argumenta, nap. G. B. H.]. Proces argumentacije može biti čisto mentalan, u kojemu se slučaju radi o "zaključivanju", ili pak može biti otvoren i javan. U posljednjemu slučaju, argumentacija je obično usmjerena prema slušateljstvu koje nije isto što i osoba koja pomišlja ili govori [iznosi argument, nap. G. B. H.].'
(Goldman 2003, str. 52)

U odnosu na uporabu termina ‘argument’ i ‘argumentacija’ kakva se javlja u pragmatijalektičkome pristupu (v. prethodno poglavlje), vidljivo je da dvoznačnost pragmatijalektičkoga termina ‘argumentacija’ (proces i proizvod) Goldman raščlanjuje u dva zasebna termina. Pragmatijalektičari, dakako, koriste i pojam argumenta (npr. redovito se susreću formulacije tipa ‘sudionici rasprave u fazi argumentacije pružaju argumente u korist stajališta – u slučaju protagonista – ili protiv iznesenoga stajališta – u slučaju antagonista’), no ne razlikuju jasno u takvoj terminološkoj uporabi – inzistirajući na dvoznačnosti središnjega termina ‘argumentacija’ - apstraktni smisao argumenta od argumenta kao proizvoda argumentacije od opet argumentacije kao aktivnosti iznošenja argumenta (poistovjećuju ih):²⁹

‘Argumentacija je obično, čak i prema pragmatijalektici, monološka aktivnost: netko predlaže tezu i iznosi razloge za nju [...]. Stoga je argumentacija manja jedinica od argumentativnoga diskursa, u koji je se može integrirati. Čini se da Van Eemeren i Grootendorst prihvaćaju sve ovo.

[...]

Pišu kako je argumentacija uvijek dio diskursa gdje protagonist i antagonist (te možda još sudionika) pokušavaju razriješiti razliku u mišljenju; stoga argumentacija odgovara – stvarnim ili projiciranim – pitanjima, dvojabama, prigovorima ili protutvrdnjama [ibid.]. Međutim, ova tvrdnja ide predaleko i stoga može dovesti do zbunjivanja argumentacije za argumentativni diskurs.’

(Lumer 2010, str. 23)

Netom navedena interpersonalna ili društvena dimenzija argumentacije u odnosu na argument kao apstraktni entitet povlači za sobom i druge kriterije za procjenu njezine kvalitete, ističe Goldman – jer zadovoljeni tek kriteriji dobrog argumenta iznesenog u argumentaciji (govornome činu) nisu dovoljni da bi i sama argumentacija bila dobra:

‘Pouzdan i stoga valjan argument paradigmatički je dobar argument i u slabome i u jakome smislu. Ali ako govornik *G* iznese takav argument slušatelju *S*, pri tome ne posjedujući ni kakve razloge ili opravdanje za vjerovanje u premise [tog argumenta, pojašnjenje *G. B. H.*], onda je *G* zasigurno počinio prekršenje koje od normi argumentacije. Postoje dvije moguće inačice takvoga slučaja. U prvoj, *G* vjeruje u premise, no bez opravdanja; u drugoj, i ne vjeruje u premise iako brani argument (uključujući premise) kao vlastiti.’

(Goldman 1994, str. 27 – 28).

Dakle, ono što čini argument dobrim jest njegova sposobnost da proizvede opravdano vjerovanje u konkluziju posredstvom opravdanoga vjerovanja u premise, odnosno dobar argument prenosi opravdanje s vjerovanja u premise na vjerovanje u konkluziju. U argumentaciji kao društvenoj aktivnosti razmjene argumenata, dobrim je argumentom moguće prenijeti opravdanje govornika u njegove premise i konkluziju na sugovornika:

²⁹ Usp. kritiku o previđanju ove razlike u Simard Smith, Moldovan i Goddu 2011.

'[...] slušatelj(ica) postaje opravdanim/-om u vjerovanju u konkluziju argumenta tako što postaje opravdanim/-om u vjerovanju u premise argumenta i njihov odnos (snažne) potpore konkluziji. Ako govornikovo prihvaćanje argumenta pomaže da slušatelj(ica) stekne takav opravdavački status prema premisama i odnosu potpore, onda slušatelj(ica) može steći "izravno" opravdanje za konkluziju putem toga govornikova argumenta.'

(Goldman 2001, str. 94 – 95)

Pri tome treba naglasiti kako taj prijenos opravdanja nipošto nije automatski – s obzirom da sugovornik može imati razloga sumnjati u istinitost premise koje govornik iznosi, i to bilo na temelju vjerodostojnosti samoga govornika, bilo na razlozima neovisnima o govorniku (Goldman 2003, str. 58 - 59).

Raspravljajući u ranije citiranome radu (Goldman 1994, str. 28 – 29) o normama dobre argumentacije, Goldman ističe dvojaku narav proučavanja argumentacije, koje istovremeno ima deskriptivni i revidirajući aspekt (slično pragmatičkom odbijanju dihotomije ili normativnog, ili deskriptivnoga teorijskog pristupa):

'Filozofi su ograničili svoju pozornost na standarde ili kriterije dobrog argumenta ili argumentacije, pri tome ne dotičući se empirijskoga pitanja o tome što bi moglo biti uzročno odgovorno za zastupljenost i kvalitetu argumentacije koja se zaista odvija. Socijalna epistemologija, prema ovakvome shvaćanju [koje iznosi Goldman, nap. G. B. H.] trebala bi povesti računa i o potonjim problemima.[...] Ovaj se naputak ne može izvršiti, dakako, a da se socijalnu epistemologiju ne učini visoko interdisciplinarnim pothvatom koji uključuje, uz čistu filozofiju, i društvene znanosti.'

(Goldman 1994, str. 46)

Preciznije rečeno, Goldman polazi od toga da je zadatak teorije argumentacije – odnosno za njega socijalne epistemologije - detektirati u argumentativnoj praksi (prešutne) standarde dobre argumentacije te ih potom dopuniti novim standardima koji bi omogućavali uspješnije postizanje njezinih epistemološki poželjnih ciljeva – odnosno onoga što bi Lumer nazvao ispunjenjem standardne funkcije argumentacije. Za Goldmana ti su ciljevi u skladu s njegovom općenitom epistemološkom pozadinom: promicanje istinitih vjerovanja i izbjegavanje onih pogrešnih. Time je njegov odgovor na pitanje o izvoru i sadržaju normi dobre argumentacije izrazito epistemološki: one se moraju temeljiti u epistemičkoj situaciji sudionika argumentacije, pri čemu im je cilj traganje za istinitim vjerovanjima (pozitivan aspekt) i izbjegavanje pogrešnih vjerovanja (negativni aspekt):

'Norme su dobre argumentacije u prvome redu posvećene promicanju istinitog govora i razotkrivanju neistina, bilo namjernih, bilo nenamjernih. Ljudski je opći interes za vjerovanje istina poprilično samorazumljiv, budući da posjedovanje istina obično pomaže pojedincu u upravljanju uspješnim tijekom kroz svijet. Norme dobre argumentacije jesu dio prakse ohrabriranja razmjene istina kroz iskreni, pažljivi i međusobno korigirajući govor.'

(Goldman 1994, str. 30)

Opisujući obilježja epistemičke situacije sudionika argumentacije koja vode tako uspostavljenim normama – usmjerenima promicanju istinitih vjerovanja i izbjegavanju pogrešnih - Goldman navodi nejednoliku distribuciju epistemičkih dobara (posjedovanje istinitih vjerovanja različito je raspoređeno od pojedinca do pojedinca), zatim pogrešivost epistemičkih subjekata – čak i u slučaju naših najboljih namjera – te u slučaju ne najboljih namjera - sklonost obmanjivanju drugih.

Razmjena informacija koja poboljšava našu epistemičku situaciju (teza čiji zametak pronalazi u Griceovu načelu suradnje, usp. Isto, str. 30, bilj. 5), tj. otklanja njezine navedene nedostatke, nužno uključuje argumentaciju usmjerenu promociji i akumuliranju istinitih vjerovanja te odbacivanju onih neistinitih. Stoga i prešutne norme laičke argumentacije jesu motivirane ovim – epistemološki ispravnim – ciljevima, smatra Goldman:

‘Uzme li se u obzir vrijednost koju ljudi pridaju znanju i informacijama, nije za iznenaditi se što postoji društvena praksa izmjenjivanja informacija i dokazne građe koja podupire informativne tvrdnje, i to tako da jedni ljudi mogu profitirati od znanja onih drugih. Društvena praksa argumentativne komunikacije, kako je ja vidim, jest dio šire suradničke prakse dijeljenja informacija (usp. Grice 1989). Ova šira slika koju nudim smješta argumentaciju u okružje koje je blisko povezano s onim što je epistemološki vrijedno: opravdanim vjerovanjem i znanjem.’
(Goldman 2003, str. 62)

Pri tome je njegovo stajalište ono kako je postojanje epistemološki ispravnih standarda ili pravila u (laičkoj) argumentaciji najbolje objasniti time što ljudi pretpostavljaju da ih ti standardi vode u najvećoj mjeri istinitim vjerovanjima. Budući da misli i da je takva njihova procjena ispravna, svoje stajalište o postojanju tako motiviranih pravila naziva objektivističkim – u odnosu na moguće različite oblike nihilističkih i relativističkih objašnjenja takve prakse laičke argumentacije (Goldman 1994, str. 43, bilj. 27). Vjerodostojnost svojeg *opisa* prešutnih standarda dobre argumentacije među laičkim sudionicima rasprave – ostavljajući pri tome po strani normativnu ispravnost iskazanih pravila – Goldman brani i pred kritikama drugoga tipa, tj. onima koje ciljaju na neopravdani optimizam u pogledu toga da laici zaista prihvaćaju takve norme, ističući njihovu slabu sposobnost i sklonost zadovoljenju navedenih normi (kritičari prihvaćaju jedino da se radi o normama prisutnima u filozofskoj i široj akademskoj zajednici).

Međutim, ono što razlikuje laike od stručnjaka, ističe Goldman, nije nužno objašnjavati njihovim neprihvatanjem tih normi, već slabijim performansama u zadovoljenju istih, pogotovo u odnosu na visoke standarde uspostavljene znanstvenom metodologijom – njegovo je stajalište da ove potonje treba promatrati kao usavršenje laičkih standarda dobre argumentacije, tj. kao usmjerene ka zadovoljenju istih epistemoloških ciljeva (Isto, str. 44 - 46).

Razmatrajući alternativne pristupe argumentaciji, odnosno konsenzualističke teorije, tj. one koje kao svrhu argumentacije vide usuglašavanje sugovornika, odnosno ne daju primat epistemološkoj funkciji, Goldman se prije svega osvrće na pragmatodijalektičku inačicu konsenzualizma kao najzastupljeniju u teoriji argumentacije, a uzgred spominje i Habermasov pristup, za koji drži da je točnije opisati ga kao kvalificirano konsenzualistički – s obzirom da Habermas ponekad kao cilj argumentacije postavlja istinu nauštrb usuglašavanja sudionika rasprave (Isto, str. 31 – 32, bilj. 6 i 7, slično primjećuje i Lumer 2005a, str. 3, bilj. 5 i str. 5, bilj. 8). Ističući kao najbolji pokušaj konsenzualizma u teoriji argumentacije onaj koji bi pokušao definirati istinu u terminima usuglašavanja (idealnih sudionika) na tragu Peirceova shvaćanja istine kao mišljenja koje bi u konačnici postiglo suglasnost – kad bi istraživanje (rasprava) potrajala dovoljno dugo – Goldman odbacuje i takvu inačicu, upozoravajući na pojave univerzalnoga konsenzusa oko neistinitih tvrdnji, s jedne strane, a s druge strane i na postojanje istina oko kojih se teško uspostavlja (stabilan) konsenzus. Dakle, zaključuje kako konsenzus čak i u obliku konačnoga slaganja (peirceovskoga tipa) nije ni nužan, ni dovoljan uvjet istine (Goldman 1994, str. 33).

Općeniti prigovori konsenzualističkome pristupu argumentaciji koje Goldman iznosi i koje kasnije razrađuju i dopunjuju novima drugi pripadnici epistemološkoga pristupa argumentaciji, a za primijetiti je da prigovori pogađaju konsenzualističke pristupe nekvalificiranoga tipa - pri čemu se za pragmatodijalektički pristup teško može odrediti kojemu tipu pripada (više o tome kasnije) - ugrubo skicirani izgledaju ovako:

- (i) Konsenzualistički usmjerena argumentacija imala bi kao (epistemološki) nepoželjne posljedice potiskivanje, skrivanje ili zanemarivanje dokazne građe koja bi narušila postojeći konsenzus, odnosno podijelila članove neke zajednice. Time se izravno ometa promocija istinitih vjerovanja i izbjegavanje pogrešnoga, kojim se u ovome slučaju održava konsenzus.
- (ii) Konsenzualistički usmjerena argumentacija također bi djelovala destimulirajuće na samu praksu argumentacije s obzirom da bi bilo nepoželjno uopće započinjati raspravu o općeprihvaćenim vjerovanjima, za što nipošto ne možemo pretpostaviti da je željeni cilj bilo koje teorije argumentacije – pa i one konsenzualističke.
- (iii) Konsenzualistički usmjerena argumentacija – koja ne postavlja ni kakve dodatne ciljeve argumentacije – morala bi dopustiti neuobičajene, odnosno neargumentativne postupke dolaženja do konsenzusa, poput pobuđivanja zajedničkoga vjerovanja kod sudionika rasprave konzumacijom sredstava kojima bi to bila funkcija (npr. pilula s

takvim učinkom). Goldmanova je glavna briga što takav postupak ne bi vodio sudionike (konzumente) istinitim vjerovanjima, s tim da je moguće govoriti – iz pozicije drugačijega shvaćanja opravdanja (nerelijabilističkoga) – da je nedostatak takvoga postupka što potpuno izostaje opravdanje, odnosno racionalno stjecanje vjerovanja.

U najavljenoj analizi dobre prakse laičke argumentacije Goldman pronalazi prije svega sljedeće norme (Goldman 1994, str. 34 - 43):

- (i) *Govornik/-ica smije izjaviti konkluziju samo ako vjeruje u nju.*
- (ii) *Govornik/-ica smije izjaviti premisu samo ako vjeruje u nju.*
- (iii) *Govornik/-ica smije izjaviti premisu samo ako je opravdan(a) u vjerovanju u nju.*
- (iv) *Govornik/-ica smije tvrditi konkluziju na osnovi postavljenih premisa samo ako*
(a) te premise snažno podupiru konkluziju, (b) on(a) vjeruje da je snažno
podupiru i (c) opravdan(a) je u tom vjerovanju da snažno podupiru konkluziju.

Neovisno o tome promatramo li pravila (i), (ii) i (iv)(b) kao pravila objektivne ili subjektivne dužnosti, moguće je primijetiti kako su sva usmjerena promicanju istinitih vjerovanja i izbjegavanju onih lažnih. Pravilo (iv) (a) posebno naglašava aspekt doprinosa istinitosti premisa istinitosti konkluzije argumenta, ključan za promociju (i akumulaciju) istinitih vjerovanja. Što se pak tiče pravila (iii) i (iv)(c), u odnosu na Goldmanovu preferiranu formulaciju koja počiva na reljabilističkome shvaćanju opravdanja (opravdana su ona vjerovanja koja su proizvedena pouzdanim procesima formiranja vjerovanja, odnosno procesima formiranja vjerovanja s visokim *outputom* istinitih vjerovanja)³⁰, pravilo (iii) moguće je interpretirati kao da izražava tek objektivnu dužnost i potrebno ga je posljedično nadopuniti subjektivnim korelatom, prije svega zbog netransparentnosti opravdanja (Goldman 1994, str. 35 – 36):

- iii.' Govornik/-ica smije izjaviti premise samo ako misli da je opravdan(a) u vjerovanju u nju.*

³⁰ 'Prema teoriji opravdanja koju favoriziram, ali i mnogim drugima također, opravdano vjerovanje ima intimnu vezu s istinitim vjerovanjem. Opravdano vjerovanje ima svojstva (specifičnije, svoj izvor ili način proizvodnje) koja ga čine izgledno istinitim, u bilo kojem stupnju, više izglednim negoli neopravdano vjerovanje iste vrste sadržaja. Stoga će praksa argumentacije koja je ispravno usmjerena cilju proizvodnje opravdanog vjerovanja kod slušatelja biti također usmjerena proizvodnji istinitoga vjerovanja kod slušatelja.' (Goldman 2003, str. 62)

Uz prethodne napomene o pojedinim njegovim dijelovima, cjelovito pravilo (iv) Goldman također revidira uvažavajući sveprisutnost entimema (gdje pod tim pojmom ne misli samo na deduktivno valjane argumente s neizrečenim premisama) u argumentativnoj praksi, s jedne strane, no i nemogućnost ekspliciranja *svih* premisa koje pružaju potporu konkluziji u slučaju induktivnih argumenata, s druge strane:³¹

iv. 'Govornik/-ica smije tvrditi konkluziju na osnovi postavljenih premisa samo ako (a) te premise, zajedno s neiskazanim premisama u koje govornik/-ica opravdano vjeruje, snažno podupiru konkluziju, (b) on(a) vjeruje da je snažno podupiru i (c) opravdan(a) je u tom vjerovanju da snažno podupiru konkluziju.

(v) Govorniku/-ici nije dopušteno izjaviti ni jednu propoziciju s prvenstvenom namjerom pobuđivanja zaključivanja kod slušateljstva na daljnju propoziciju za koju on(a) sam(a) misli da je lažna.

Pravilo koje uz epistemički ima i moralni karakter.

(vi) Ceteris paribus, kvaliteta primjerka argumentacije koju je iznio govornik/-ica G slušateljstvu S viša je u mjeri u kojoj je S (ili veći udio slušateljstva S) više predisponiran (a) smatrati izjavljenu premise uvjerljivom, (b) dijeliti s govornikom/-icom premise koje S nije izgovorio/-ila, ali su pretpostavljene i (c) prepoznati kroz argumentaciju koju pruža S da premise pružaju snažnu potporu konkluziji.

Za razliku od prethodnih pet pravila, koja sva moraju biti zadovoljena kako bi bilo riječi o dobroj argumentaciji (skup nužnih uvjeta), pravilo (vi), koje regulira disponiranost slušateljstva pod učinkom argumentacije govornika, u slučaju njihova prekršenja ne može biti dostatno, ma kako u visokom stupnju ono samo bilo zadovoljeno (za razliku od retoričkih kriterija evaluacije argumentacije), da bi bilo moguće kvalificirati argumentaciju kao dobru. Međutim, Goldman upozorava na poteškoću (i ne nudi za nju rješenje) pri usporedbi kvalitete dvaju različitih primjeraka argumentacije u kojim obama premise snažno podupiru konkluziju, no u različitome stupnju, i to na način da argumentacija slabijega stupnja potpore premise konkluziji u većoj mjeri ispunjava zahtjeve pravila (vi).

Točnije rečeno, Goldman ne podcjenjuje važnost retoričkog aspekta dobre argumentacije:

³¹ Za razliku od konstruktivistički motiviranoga zahtjeva u pragmatijalektici koji zahtijeva ekspliciranje svih premisa (v. prethodno poglavlje), Goldman preferira eksploataciju (općega) znanja kao normu.

‘Dobra argumentacija ne samo što utjelovljuje snažan odnos potpore [premise prema konkluziji, nap. G. B. H.], već je i retorički učinkovita u omogućavanju slušateljstvu da “vidi” taj odnos [...] [...]’

Dakako, retorika se također može upotrijebiti kao kamuflaža kako bi se sakrila slabost veze između premisa i konkluzije. Ovakva je upotreba retorike štetna po ciljeve istinitoga vjerovanja i izbjegavanja pogreški. No primjerena upotreba retorike njeguje epistemičke ciljeve i znak je dobre argumentacije’.

(Goldman 1994, str. 39, 40)

S pravilom (vi) povezan je i problem vjerodostojnosti govornika/-ice koji/-a iznosi argumentaciju: ma kako snažna bila potpora premisa konkluziji, ukoliko je vjerodostojnost osobe koja iznosi argument narušena, nije za očekivati da sugovornici prihvate takvu argumentaciju, odnosno da se početno osobno opravdanje govornika/-ice unaprijedi u javno (društveno). No pri tome, ističe Goldman, izostanak javnog opravdanja ne poništava opravdanost onog osobnog (Isto, str. 39).

(vii) *Ceteris paribus, argumentacija je bolja u onoj mjeri u kojoj oprimjeruje i prijemčivost (responsiveness) i predviđajuću prijemčivost (anticipatory responsiveness), i to u odnosu na dostupne mogućnosti govorenja.*³²

Uz očekivanu pohvalu sposobnosti predviđanja prigovora vlastitoj tezi i uspješnosti u odgovaranju na njih (dakako, u mjeri u kojoj to okolnosti dopuštaju, npr. koliko vremena ili prostora u tekstu uopće stoji na raspolaganju, što zahtijeva i sposobnost procjene na koje je prigovore potrebno odgovoriti),³³ kao drugu stranu vrline prijemčivosti Goldman ističe i revidiranje vlastite teze ili tvrdnje o potpori koju joj premise pružaju pred ispravnim prigovorima slušateljstva:

‘Bivanje dobrim sudionikom rasprave ne povlači za sobom bivanje tvrdoglavi ili neuvažavanje nove dokazne građe’

(Goldman 1994, str. 41)

Stoga kao i u formalnim dijalektičkim sustavima (usp. Krabbe 2001) posebnu pozornost posvećuje regulaciji (javnoga!) povlačenja premise (i)li konkluzije, i to izlažući sljedeća pravila kao permutacije pravila (ii), (iii), (i) i (iv):

³² Misli se na predviđanje prigovora i primjedbi drugih sudionika argumentacije.

³³ Iz epistemološke je perspektive, ističe Goldman, lako objasniti zašto se predviđanje prigovora vlastitoj tezi smatra obilježjem visoko kvalitetne argumentacije; kako je unutar takve perspektive svrha argumentacije poizvesti nova opravdana vjerovanja kod sugovornika, onda postaje jasno zašto ih govornik treba otkloniti - budući da prigovori mogu pobiti opravdanje koje nudi slušateljstvu (Goldman 2003, str. 61).

- (ii) * *Govornik/-ica treba povući prethodno izjavljenu premisu ako više ne vjeruje u nju.*
- (iii) * *Govornik/-ica treba povući prethodno izjavljenu premisu ako više nije opravdan(a) u vjerovanju u nju.*
- (iv) * *Govornik/-ica treba povući prethodno izjavljenu konkluziju koju je branio/-la na osnovu naznačenih premisa ako (a) ne vjeruje više u konkluziju, (b) ne vjeruje više ili nije više opravdan(a) u vjerovanju u koju od izvornih premisa koje su bitne za snažan odnos potpore [premissa prema konkluziji, dod. G. B. H.], (c) više ne vjeruje ili nije više opravdan(a) u vjerovanju da te premise snažno podupiru konkluziju ili (d) vjeruje ili je opravdan(a) u vjerovanju da je potpora kojom su izvorne premise opskrbljivale konkluziju pobijena novim propozicijama u koje sada (opravdano) vjeruje.*
- Dakako, govornik/-ica smije ponovno tvrditi konkluziju na osnovi novoga skupa premisa ako one zadovoljavaju primjerene uvjete.*

Manjak prijemčivosti očituje se i u jednostavnome zanemarivanju prigovora, krivome prikazivanju bilo vlastite teze i premisa koje je podupiru (pa i nijekanju onih neiskazanih), bilo tuđe teze, odnosno prigovora, zatim irelevantnosti u odgovoru na prigovore i dr. (Isto, str. 42 – 43) – u čemu se bez problema prepoznaju barem neki od tipova pogreški u argumentaciji na koje se obično nailazi u popisima pogreški.

Pokušamo li usporediti izložene definicije dobrog argumenta i norme dobre argumentacije koje Goldman nudi s Lumerovom četveročlanom klasifikacijom kriterija njihove kvalitetete, moguće je ustvrditi da se u Goldmanovoj inačici epistemološke teorije argumentacije javljaju responzibilistički i prozbatički kriteriji, a zamjetno je ispuštanje plauzibilističkih kriterija. Karakteristično je obilježje i zahtjev za zadovoljenjem responzibilističkih kriterija čak i u slučaju argumentacije u kojoj sam adresat izvodi konkluziju (tezu) iz premisa premda su ti kriteriji prvenstveno namijenjeni argumentaciji utemeljenoj na autoritetu. Lumer (Lumer 2005a, str. 13) tako kritizira Goldmanov zahtjev za ispunjenjem responzibilističkih kriterija i u slučaju kad adresat sam provjerava argument, no čini to neopravdano s obzirom da i sam u istome radu (str. 10 – 11) obrazlaže njihovu primjenu i u tom slučaju. Lumerova kritika Goldmanove pozicije stoji jedino što u izlaganju normi dobre argumentacije (Goldman 1994) zanemaruje plauzibilističke kriterije premda ih sam (Goldman) navodi na početku teksta.

2. 2. Christopher Lumer: praktična teorija argumentacije

U (Lumer 2005b) Christopher Lumer u kraćem obliku prikazuje svoju praktičnu teoriju argumenta(cije) – inačicu epistemološkoga pristupa - koju je prvi put iznio (na njemačkome jeziku) u knjizi *Praktische Argumentationstheorie. Theoretische Grundlagen, praktische Begründung und Regeln wichtiger Argumentationsarten (Praktična teorija argumentacije: teorijske osnove, praktično utemeljenje i pravila važnih argumentativnih vrsta)* iz 1990. godine. Radi se o instrumentalističkoj teoriji argumenata i argumentacije koja, u skladu sa zajedničkim polazištem svih epistemoloških teorija argumentacije, ističe razliku između središnjih pojmova argumenta (apstraktnog entiteta) i argumentacije (monološka ili dijaloška aktivnost iznošenja argumenta (Lumer 1990a), pri čemu se Lumer dominantno bavi monološkim tipom)³⁴, a onda opet razlikuje argumentaciju kao aktivnost od rasprava (argumentativnoga diskursa):

‘Prema ovoj analizi, argumenti su instrumenti (sredstva) za racionalno uvjeravanje, i to bivajući vodičima za stjecanje znanja. Instrumenti moraju ispuniti svoju standardnu funkciju; ili preciznije: moraju *funkcionirati*, tj. moraju biti sposobni ispuniti svoju standardnu funkciju u barem jednoj (određivoj) situaciji primjene; u protivnome nisu instrumenti u užemu smislu, već samo u širem - da netko vjeruje da su instrumenti u užem smislu. No i instrument koji funkcionira nije u stanju ispuniti svoju standardnu funkciju u svakoj situaciji; može biti *neprijemljen* za tu situaciju. Sve je ovo istinito i za argumente.’
(Lumer 2000, str. 538)

Praktična teorija argumentacije jasno određuje ciljeve i metodologiju teorije argumentacije kao discipline, nudi funkcionalnu analizu argumenata, kriterije valjane deduktivne i nededuktivne argumentacije, zatim teoriju pogreški u zaključivanju i argumentiranju, hermeneutiku interpretacije argumenata i argumentativnoga diskursa (Lumer 2005a, str. 13 – 14). Karakteristično je obilježje Lumerove praktične teorije argumentacije razlikovanje (argumentativne) valjanosti i situacijske primjerenosti, dvaju skupova kriterija potrebnih za dobru argumentaciju, tj. ispunjavanje uvjeta prihvatljivosti i epistemičke dostupnosti (usp. četiri skupine kriterija u Lumer 2005a), koji su međusobno neovisni. Smisao je tog uvođenja dvostrukih kriterija dobre argumentacije nadilaženje nedostataka objektivističkih (glavni predstavnici Siegel i Biro) i subjektivističkih (glavni predstavnik Feldman) epistemoloških teorija argumentacije, odnosno pomirenje pretenzije za objektivnim znanjem i istinitim vjerovanjima, s jedne strane, te neizbježnih subjektivnih aspekata

³⁴ ‘Dakako, spoznaja se može proširiti ili čak biti ometena primjedbama drugih ljudi, aluzijama, argumentima i dr., tj. (dijelovima) dijaloga. Međutim, prava se spoznaja odvija unutra i sastoji u provjeravanju ispunjenja kriterija prihvatljivosti teze; govor drugih ljudi ovdje ima ulogu samo *poticanja* (ili sprječavanja) određenih provjera, ono ne *čini* te provjere. U načelu se čitav spoznajni proces može – a često u stvari tako i jest – odviti neovisno o intervenciji drugih ljudi.’ (Lumer 2005b, str. 217)

argumentacije – jer je spoznaja subjektivna aktivnost koja ovisi o epistemičkoj situaciji - s druge strane.

Dalje u tekstu bit će pobliže definirani pojmovi (argumentativne) valjanosti i situacijske primjerenosti te objašnjen njihov odnos; zasad se iznosi samo ugrubo skiciran:

‘Argumentativna je valjanost svojstvo samog argumenta; ona jamči da su zahtjevi objektivnosti ispunjeni; argumentativna valjanost mora implicirati da je teza objektivno istinita ili prihvatljiva, što ne ovisi o subjektu. Situacijska je primjerenost, s druge strane, odnos između argumenta i situacije (karakterizirane uglavnom adresatovim opravdanim vjerovanjima u danom vremenu). Situacijska primjerenost mora jamčiti da su zahtjevi subjektivne epistemičke dostupnosti zadovoljeni [...]’

(Lumer 2005b, str. 226)

Iz gornjega je vidljivo da su Lumerovi kriteriji dobre argumentacije kombinacija u uvodnome dijelu navedenih plauzibilističkih i prozbatičkih kriterija, odnosno da (u odnosu na npr. prethodno izloženi Goldmanov pristup) eksplicitno uključuju plauzibilno zaključivanje te ne navode respozibilističke kriterije (barem ne na ovome mjestu). Takav općenitiji pristup omogućuje sustavno bavljenje i tipovima argumenata koji su obično bili zanemarivani u drugim teorijskim pristupima, kao što su npr. praktični i probabilistički argumenti (Lumer 2005a, str. 12).

Prednost epistemološkoga pristupa argumentaciji, i to posebno u vlastitoj inačici praktične teorije argumenta, pred konkurirajućim pragmatičkim i retoričkim pristupima Lumer obrazlaže s više argumenata, inzistirajući pri tome da se ta prednost temelji na instrumentalnoj koristi argumenta i argumentacije kako se tretiraju unutar te teorije (što objašnjava i njezin naziv). Međutim, naglašava da takva prednost epistemoloških pristupa pred konkurirajućima:

‘[...] ne isključuje da se također razvija, npr. i retorička teorija uvjerljivoga govora te da bi u određenim situacijama bilo instrumentalno bolje i moralno legitimno upotrijebiti sredstva dobivena tom teorijom, tj. dobro dizajniran retorički uvjerljiv govor – zamislimo, primjerice, nekoga tko pokušava uvjeriti terorista da se preda i misli da su najučinkovitije premise kojima se pri tome može poslužiti, a koje dolaze iz skupa teroristovih zbunjenih vjerovanja, sve neistinite. Kako bilo, iako će ova retorička sredstva imati druge prednosti, neće imati gore navedene [misli se na prednosti epistemološki dizajniranih argumenata, nap. G. B. H.].

[...]

No čak i u ovome slučaju retorički uspjeh često parazitira na valjanoj argumentaciji zbog toga što adresat ima nejasan dojam da je racionalno uvjeren.’

(Lumer 2005b, str. 238, 239)

Navedeno Lumerovo obrazloženje prednosti vlastitog (i srodnih) pristupa sastoji se od sljedećih argumenata:

- (i) *Epistemološki pristup argumentaciji omogućuje više istinitih vjerovanja.*

Naglašavajući važnost posjedovanja i stjecanja istinitih vjerovanja za uspješno snalaženje u svijetu, Lumer ističe kako epistemološki dizajnirani argumenti, oslanjajući se na epistemološka načela opravdana njihovim odnosom prema definicijama istinitosti pripadajućih teza, vode adresata do stjecanja opravdanoga vjerovanja u prihvatljivost (istinitost, vjerojatnost ili istinolikost) teze. Dakako, to ne isključuje mogućnost da čak i tako dizajnirani argumenti dovedu do neistinitoga vjerovanja, no upravo zbog oslonca u epistemološki učinkovitim načelima takav je ishod manje vjerojatan nego što je u slučaju argumenata dizajniranih prema retoričkim ili konsenzualističkim kriterijima - s obzirom da se potonji ni na koji način ne referiraju na istinitosne uvjete:

‘[...] ali zbog toga što su utemeljena na epistemološkim načelima, stopa istinitih ili istinolikih vjerovanja između svih praktično važnih vjerovanja koja su rezultat epistemološki dizajnirane argumentacije jesu ono najviše što ljudi mogu doseći.’
(Lumer 2005b, str. 237)

(ii) Epistemološki pristup argumentaciji omogućuje akumulaciju znanja.

Racionalna promjena sustava vjerovanja (revizija, kontrakcija, ekspanzija) u slučaju međusobne inkompatibilnosti vjerovanja – jer se pojedinačno opravdano vjerovanje uklapa u širu, koherentnu mrežu vjerovanja pojedinca – moguća je upravo zbog elementa opravdanja pri stjecanju vjerovanja, odnosno moguće je napustiti slabije opravdano vjerovanje u korist novoga, bolje opravdanoga. Na taj se način akumuliraju opravdana istinita vjerovanja (znanje) koja pojedinac ima, koju konsezualistički i retorički dizajnirani argumenti ako i dopuštaju, *ne jamče*.

(iii) Epistemološki dizajnirani argumenti omogućuju samostalno subjektivno opravdanje vjerovanja (teze argumenta).

(iv) U epistemološki orijentiranoj argumentaciji moguć je prijenos opravdanja (Goldman 2003) s jednoga subjekta na drugoga.

(i) Epistemološki pristup argumentaciji emancipira subjekte od neistinitih vjerovanja i mišljenja drugih, i to potičući sklonost subjekata prema stjecanju istinitih vjerovanja, što nije zajamčeno retoričkim i pragmatodijalektičkim pristupom argumentaciji.

Posljednjom se tvrdnjom ističe kako u epistemološki dizajniranoj argumentaciji subjekt *sam* ispituje premise argumenta kako bi se ustanovilo jesu li dovoljno jake za racionalno prihvaćanje teze, pri čemu su mu/joj na raspolaganju precizne upute i kriteriji kako to učiniti (usp. kasnije u tekstu definicije argumentativno valjanog i situacijski primjerenog argumenta koje Lumer nudi).

Specifičnije, prednost vlastite, praktične teorije argumentacije pred objektivističkim i subjektivističkim pristupima (također epistemološkim) Lumer obrazlaže upozoravajući na nedostatke oba krajnja pristupa. Što se tiče objektivističkih pristupa (pri čemu se uglavnom referira na radove Siegela i Biroa), kao glavni nedostatak navodi to što bi oni dosljedno provedeni bili obvezani zanemariti raznolikost epistemičkih situacija među subjektima (problem epistemičke dostupnosti), i to zbog obvezivanja na tvrdnju kako je samo izravna verifikacija jedini način spoznaje, odnosno zbog odbacivanja neizravnih i nesigurnih načina spoznavanja kao legitimnih. Osim toga, Lumer ističe i kako tako dosljedno provedenih objektivističkih pristupa zapravo i nema, odnosno da svi na neki način ipak uključuju prilagođavanje subjektovoj epistemičkoj situaciji u kriterijima valjanog argumenta.

Što se pak čisto subjektivističkih pristupa argumentaciji tiče, tj. onih koji definiraju argumente kao dobre samo u odnosu na pojedinu osobu (Lumer raspravlja prije svega s Feldmanom koji u svojoj definiciji dobrog argumenta primjenjuje samo gnostičke kriterije)³⁵, priznaje kako se oni, dakako, mnogo bolje nose s problemom epistemičke dostupnosti. Glavnu poteškoću za njih predstavlja što unutar takvih pristupa nije moguće kritizirati argumente kao nevaljane na osnovu *neistinitosti* (jedino opravdanosti) jedne ili više premisa – za koje je subjekt u nekom vremenu *v* imao dovoljno dobro opravdanje vjerovati u njih, no u *v'* pokazalo se da su neistinite – s obzirom da se u definiciji dobrog (valjanog) argumenta nigdje ne referira na istinitost premisa kao traženi uvjet, pa posljedično ni subjekt na temelju takvih kriterija ne može ni znati što treba učiniti kako bi ispitao (provjerio) prihvatljivost teze argumenta.

Osim toga, na temelju takvih jedinstvenih kriterija argumentativne valjanosti nije jasno je li argument o kojemu je riječ tek situacijski neprimjeren ili se pak radi o strukturalnoj nevaljanosti, što za posljedicu može imati nepoželjnu relativizaciju znanja ovisno o subjektu. Lumer ističe da se ta poteškoća izbjegava kombinacijom strukturalnih (objektivnih) i situacijskih kriterija dobre argumentacije:

‘[...] objektivni dio kriterija kvalitete argumentacije, tj. uvjeta za (argumentativnu) valjanost pobliže određuje uvjete za objektivnu istinu ili prihvatljivost teze; a time također pobliže određuje što adresat mora provjeriti kako bi spoznao istinitost ili prihvatljivost teze.

[...]

Dodatno, tu postoji i bitna prednost za osobu koja iznosi argument. Uvjeti argumentativne valjanosti opisuju strukturu argumenta i stoga su pomoć, odnosno priručnik za konstrukciju dobrih argumenata.’

(Lumer 2005b, str. 230, 231)

³⁵ 'Argument je dobar argument za osobu *O* ako i samo ako (i) *O* je opravdana u vjerovanju u konjunkciju svih premisa argumenta, (ii) *O* je opravdana u vjerovanju da su premise "propisno povezane" s konkluzijom i (ii) argument nije pobijen za osobu *O*.' (Feldman 1994, str. 179).

2. 2. 1. Definicije i odnosi osnovnih teorijskih pojmova

Argument i argumentacija

Navedeno pojmovno prvenstvo među pojmovima argumenta, argumentacije i rasprave uspostavlja se u Lumerovoj praktičnoj teoriji argumenta (ali i drugim epistemološkim teorijama argumentacije) na sljedeći način:

argument > argumentacija > rasprava (argumentativni diskurs)

‘1. ‘Argument’ se uzima kao sustavno primaran pojam u terminima kojega se pojmovi ‘(argumentativni)’ razlog i ‘argumentacija’ definiraju; posljedično se ‘argumentativna rasprava’ definira u terminima potonjih pojmova.

[...]

epistemološka se teorija argumentacije bavi navedenim predmetima u istome sustavnom redu, koji – osim pojma ‘razlog’ koji je tek pomoćni termin – odražava njihovu rastuću složenost: argument, argumentacija, argumentativna rasprava.’

(Lumer 2005b, str. 216)

Tako postavljena pojmovna i sustavna prednost pojma argumenta pred argumentacijom, a onda opet argumentacije pred raspravom (argumentativnim diskursom) razumljiva je podsjetimo li se ranijeg određenja standardne funkcije argumenta kao one da vodi adresata racionalnome (opravdanome) prihvaćanju konkluzije na temelju prihvatljivosti premisa:

‘Prema praktičnoj teoriji argumenata, standardna je funkcija argumenata racionalno uvjeriti adresata. A ‘racionalno uvjeriti’ znači voditi adresata da stekne znanje da je teza argumenta prihvatljiva, tj. istinita, vjerojatna ili istinolika. Ovo vođenje funkcionira na način da se verbalni sadržaj iznese pred adresata koji ga onda može provjeriti: a ako ga je provjerio/-la s pozitivnim ishodom, stekao je namjeravano znanje. Sadržaj koji treba provjeriti, naravno, jesu eksplicitni i implicitni razlozi argumenata, a ispitivanje se sastoji u provjeravanju jesu li ti razlozi istiniti.’

(Lumer 2000, str. 538)

Stjecanje je opravdanja, naglašava Lumer, bitno unutarnji, mentalni proces koji se sastoji u tome da adresat provjerava jesu li ispunjeni kriteriji prihvatljivosti teze. Stoga je argumentacija kao prezentacija argumenta sekundaran predmet proučavanja epistemološki orijentiranih teorija, za razliku od pragmatodijalektičkoga pristupa argumentaciji s bitno dijaloškim pojmovnim okvirom (dijalektifikacija i eksternalizacija kao metateorijska polazišta).

Razlozi koje Lumer navodi u prilog prvenstvu bavljenja argumenta pred argumentacijom jesu sljedeći (Lumer 2005b, str. 217 – 218, 219 - 220):

- (i) Argument je primitivan pojam u odnosu na argumentaciju s obzirom da je ovu drugu moguće definirati jedino koristeći se pojmom argumenta (nužan uvjet uz druge uvjete kao što su situacija, osoba koja iznosi argument i njegov adresat), no obrnuto ne vrijedi – argument se može definirati bez eksplicitnog ili skrivenog pozivanja na pojam

argumentacije (usp. također Goldmanovu definiciju argumenta u prethodnome potpoglavlju):

‘*Argument* ovdje treba značiti slijed izjava ili prosudbi (npr. propozicija i asertivni način), od kojih je jedna teza ili konkluzija dok su druge razlozi ili premise, te indikatora argumenta kao što je ‘dakle’, koji pokazuje koja je propozicija teza, a koje su razlozi.’ (Isto, str. 214)

(ii) Argumenti se mogu koristiti i za druge svrhe neovisne o argumentaciji, no ne postoji argumentacija bez argumenata. Premda su oni standardno u funkciji racionalnog uvjeravanja, argumenti također imaju i druge funkcije: predstavljaju idealan oblik subjektivnog (osobnog) opravdanja za koje nije potrebna argumentacija (uzimanje u obzir tko je i kada iznio argument), a isto tako mogu poslužiti i u ispitivanju (*inquiry*), odnosno dokazivanju određene hipoteze. Čak i ako se adresata vodi u spoznavanju prihvatljivosti teze, on sam upotrebljava epistemološko načelo kao provjeru i provjerava jesu li njegovi uvjeti ispunjeni, tj. uvjerava sam sebe u prihvatljivost teze (Lumer 2005b, str. 223 – 224).

Kao što je bilo naznačeno na početku, to da je Lumerova praktična teorija argumenata instrumentalistička znači prije svega da promatra argumente kao funkcionalne entitete koji se koriste (čin korištenja argumenata jest sama argumentacija) za neki cilj, pri čemu posjeduju svoju standardnu funkciju:

‘Imati funkciju ne znači da ta funkcija mora uvijek biti izvedena; dovoljno je da je u slučaju kad se *inputi* ubace u predviđenu strukturu, dođe do proizvodnje pripadajućeg *outputa*. [...] Standardni *input* argumenata jest da se jedan od njihovih jezičnih izraza iznese pred jezično vještog adresata, otvorenog uma, pozornog i sposobnog razlikovati, a koji još ne posjeduje dovoljno opravdano vjerovanje u tezu. Standardni *output* argumenata jest da adresat opravdano vjeruje da je teza istinita ili prihvatljiva (ili da dobije bolje opravdano vjerovanje u tezu).’ (Isto, str. 219)

Iz takve se perspektive (instrumentalističke) onda prirodno javlja i dvostruki pojam valjanosti argumenta; argumentativne valjanosti i situacijske primjerenosti.

(*Argumentativna valjanost (validity) i primjerenost (adequacy)*)

Argumente koji ispunjavaju svoju standardnu funkciju Lumer naziva *argumentativno valjanima*, što je tip valjanosti koji u nekim slučajevima (deduktivni argumenti) jest proširenje logičke valjanosti, a u drugima pak i ne uključuje uopće logičku valjanost. Ono što vrijedi za sve argumentativno valjane argumente jest da se osnivaju na nekome od učinkovitih epistemoloških načela, opravdanih u epistemologiji (gdje Lumer u epistemologiju uključuje i

logiku i teoriju vjerojatnosti) i kao takvih sposobnih jamčiti istinitost ili prihvatljivost teze po odnosu na njezine uvjete istinitosti. Učinkovita epistemološka načela jesu opći kriteriji istine ili prihvatljivosti propozicija čije ispunjenje jamči njihovu istinitost (propozicija) ili prihvatljivost, odnosno u visokome stupnju vode istinitim ili istinolikim konkluzijama. Zadaća je epistemologije stoga utvrditi i dokazati učinkovitost pojedinih načela, pri čemu se ti dokazi temelje na definicijama istinitosti propozicija (Lumer 2000, str. 538):

‘Zanimljivo obilježje ovih kriterija [misli se na Lumerove plauzibilističko-prozbatičke kriterije dobrog argumenta, nap. G. B. H.] jest to što ne poimaju odnos između razloga argumenta i njegove teze u terminima ‘zaključka’ ili ‘logičke implikacije’, već koriste općenitiji pojam spoznavanja kao provjeravanja jesu li uvjeti kriterija prihvatljivosti za propoziciju o kojoj je riječ ispunjeni. Lumer naziva općenite verzije takvih kriterija prihvatljivosti određenih tipova propozicija ‘epistemološkim načelima’ i razlikuje tipove argumentacije ovisno o epistemološkome načelu na kojemu se osnivaju. Takva epistemološka načela istovjetna su s ili moraju biti opravdana s referencom na definicije istinitosti različitih tipova propozicija.’ (Lumer 2005a, str. 11 – 12)

Stoga Lumerova općenita definicija argumentativno valjanog argumenta ugrubo izgleda ovako:

Argument x (*argumentativno*) je *valjan* ako i samo ako

- (i) postoji (općenito) epistemološko načelo e i kriterij c koji je konkretizacija načela e za tezu q argumenta x (c glasi: q je prihvatljiv ako su ispunjeni uvjeti c_1, \dots, c_m) i ako su razlozi argumenta istovjetni s uvjetima c_1, \dots, c_m kriterija c ili dijela njih;
- (ii) načelo e jest učinkovito;
- (iii) uvjeti c_1, \dots, c_m kriterija c ispunjeni su;
- (iv) postoji barem jedna osoba (adresar) koja ne vjeruje još opravdano u tezu q i koja bi suočena s argumentom x bila njime vođena do spoznaje prihvatljivosti teze argumenta.

Razrađena se pak definicija valjanog argumenta iznosi ovdje u Dodatku (Lumerova instrumentalistička teorija argumentacije).

Ovisno o kojemu se podležećem epistemološkome načelu radi, argumenti se međusobno razlikuju (na što ponekad upućuje i sam indikator argumenta), a upravo je prepoznavanje o kojemu se načelu radi ključno za uspješnu argumentaciju, pri čemu Lumer ističe da se ta sposobnost prepoznavanja poboljšava s obrazovanjem i vježbom. Pri klasifikaciji je argumentativno valjanih argumenata temeljem kriterija epistemoloških načela početna dihotomija na sigurne (deduktivne) i nesigurne argumente (različite vrste probabilističkih argumenata i praktični argumenti), gdje od prvih prema drugima raste strukturalna složenost

argumenata, a također i unutar druge skupine vrijedi ista pravilnost (Lumer 2005b, str. 222, 233).

Preciznija klasifikacija tipova argumenata (argumentativnih shema) temelji se na projektu podvođenja svih argumentativnih shema, tj. idealnih oblika argumenata (bilo jednostavnih, tj. atomarnih, bilo složenih, tj. molekularnih) pod tri glavne grane epistemološkoga stabla argumentativnih shema - deduktivne, probabilističke i praktične argumentativne sheme - gdje su grane nazvane prema trima epistemološkim načelima s deduktivnom logikom, teorijom vjerojatnosti te teorijama racionalnog odlučivanja i poželjnosti kao epistemološkom podlogom (Lumer 2011, str. 13). Svaka od navedenih grana obuhvaća više argumentativnih shema, npr. probabilistički su argumenti i argumenti iz postanka znanja i interpretativni argumenti, a praktični argumenti obuhvaćaju argumente o poželjnim stanjima stvari i optimalnim djelovanjima, kao i tzv. Pascalove argumente, tj. argumente utemeljene na teoriji racionalnog odlučivanja u kojima se teza smatra istinitom u uvjetima potpune nesigurnosti (Lumer 2005b, str. 232 – 233, Lumer 2011, str. 14, 15, 17). Stoga se na prethodnu općenitu definiciju argumentativne valjanosti za svaku od grana primjenjuju posebni strukturalni uvjeti (prema: Lumer 2011, str. 14, 15, 17 – 18):

(i) Deduktivni argumenti:

DA2: Argumentativna valjanost: 1. Jamstvo istine:

1. 1. prosudbe r_1, \dots istinite su
1. 2. prosudbe r_1, \dots logički impliciraju tezu t .

DA3: Argumentativna valjanost: 2. Načelna primjerenost: Postoji barem jedna osoba koja u određenome vremenu opravdano vjeruje da su razlozi r_1, \dots, r_n prihvatljivi, ali ne vjeruje to isto za tezu argumenta.

(ii) Probabilistički argumenti:

VA2: Argumentativna valjanost: 1. Jamstvo istine:

1. Istinite premise: prosudbe (razlozi) r_i iz skupa r_1, \dots, r_n istinite su.
2. Valjanost slijeda: aksiomi i teoremi računa vjerojatnosti sadržani u r_1, \dots, r_n i ostali razlozi koji su/mogu biti sadržani u r_1, \dots, r_n matematički impliciraju t , tj. u skladu s deduktivnim i aritmetičkim pravilima.
3. Najbolja dokazna građa: baza podataka d ne sadrži informacije koje dopuštaju snažnije konkluzije o a – tj. ciljanu propoziciju teze t (ili u posebnom slučaju, uvjetnoj vjerojatnosti $Pd(a/b)$).

VA3: Argumentativna valjanost: 2. Načelna primjerenost: argument ispunjava standardnu funkciju argumenata, tj. budući da je uređen te ne sadrži suvišne sadržaje, može voditi proces prepoznavanja istinitosti teze t bez adresatova prethodnoga znanja t .

(iii) Praktični argumenti:

PA2: Argumentativna valjanost: 1. Jamstvo prihvatljivosti:

1. Svi su razlozi r_i argumenta istiniti.
2. Posljedice događaja e koje su navedene pod PA1. 2. 1. međusobno su disjunktivne, tj. jedna te ista posljedica navedena je samo jednom i nije (ni dijelom) posljedica koje druge navedene posljedice.

PA3: Argumentativna valjanost: 2. Načelna primjerenost: Postoji osoba x za koju je baza podataka d skup relevantnih podataka, a koji mogu utjecati na njezinu procjenu poželjnosti događaja e .

Kako bi argumenti bili (argumentativno) valjani, odnosno ispunili svoju standardnu funkciju, moraju biti i upotrijebljeni na primjeren način (a njihova je upotreba argumentacija), odnosno mora se osigurati unos standardnog *inputa* u za to predviđenu strukturu – u protivnome slučaju, događa se da argumentativno valjan argument (npr. pouzdan deduktivan argument) ne ispunjava svoju funkciju, tj. ne uspijeva racionalno uvjeriti adresata u tezu. Stoga uvjetima argumentativne valjanosti Lumer pridružuje i situacijske kriterije njihove upotrebe, odnosno uvjete dobre argumentacije. Situacijska je primjerenost nužan komplement navedenim kriterijima argumentativne valjanosti s obzirom da, kako ponešto pesimistično ističe Lumer:

‘Većina epistemološki dobrih argumenata [argumentativno valjanih, nap. G. B. H.] nije primjereno sredstvo za racionalno uvjeravanje u danoj situaciji. A ponekad čak *ni jedan* epistemološki dobar argument nije također primjeren za racionalno uvjeravanje danog adresata u opravdanu tezu, zbog toga što adresat nema dovoljno znanja, iracionalan je i dr.’
(Lumer 2012, str. 71)

Tako grubo ocrтана definicija primjerenog argumentativno valjanog argumenta izgleda na sljedeći način:

Valjan je argument *primjeren* za racionalno uvjeravanje slušatelja/-ice s

- (i) ako on(a) još nije dovoljno uvjeren(a) u tezu argumenta i ako zna barem implicitno podležeće epistemološko načelo argumenta,
- (ii) ako opravdano vjeruje da su uvjeti konkretizacije načela c istiniti,
- (ii) ako je sposoban(-bna) dopuniti najvažnije uvjete prihvatljivosti argumenta koji nedostaju (tj. nedostajuće premise – razloge),

(iv) ako je argument dovoljno snažan da uvjeri s i

(v) ako s nema relevantnoga znanja o tezi argumenta koje bi prelazilo bazu podataka pretpostavljenu u samom argumentu.

Lumer također daje i razrađenu općenitu definiciju primjerenoga valjanog argumenta (nastavno na preciznu definiciju valjanog argumenta, Lumer 2005b, str. 236), za koju u (Lumer 2011) također nudi specificiranje epistemološkoga načela za tri grane argumentativnih shema:

‘Valjan je argument x *primjeren* za racionalno uvjeravanje u tezu q adresata h (slušatelja/-ice) u t ako i samo ako vrijedi uvjet A5:

A5: Situacijska primjerenost:

A5. 1: Racionalnost adresata: Adresat h (u t) jest jezično kompetentan, otvorenog uma, sposoban razlikovati i nema još dovoljno snažno opravdanje za tezu q .

A5. 2: Argumentativno znanje (adresata): A5. 2. 1: Adresat h u t zna barem implicitno podležeće epistemološko načelo e argumenta x ; i A5. 2. 2: u t sposoban je razviti kriterij c prihvatljivosti (koji je naznačen u x) posredstvom vlastitoga znanja načela e ako su mu/joj svi razlozi idealne verzije x podastri.

A5. 3: Prihvatanje razloga: adresat h opravdano vjeruje da su propozicije c_1, \dots, c_m istinite, s tim da su c_1, \dots, c_m konjunktivi antecedenta kriterija prihvatljivosti c (naznačenog u x).

A5. 4: Eksplicitnost: Ako se u razlozima x ne tvrdi za sve uvjete c_1, \dots, c_m kriterija prihvatljivosti c (naznačenog u x) da su ispunjeni, adresat h sposoban je u t dodati većinu važnih uvjeta za prihvatljivost.

A5. 5: Dovoljna argumentativna moć: A5. 5. 1: Kriterij prihvatljivosti c (naznačen u x) zajedno sa subjektivnim vjerojatnostima adresata (h u t) da su uvjeti c ispunjeni pružaju dovoljno visok stupanj vjerojatnosti teze (q argumenta x) – dovoljno visok u skladu sa željama adresata (h u t); i A5. 5. 2: u slučaju nemonotoničnog argumenta, baza podataka adresata h u t ne sadrži relevantna opravdana vjerovanja koja nisu obuhvaćena u bazi podataka pretpostavljenoj u argumentu.’

Analogno slučaju argumentativne valjanosti, moguće je i općenite kriterije situacijske primjerenosti posebno iskazati za tri grane argumentativnih shema (prema Lumer 2011, str. 14, 15 – 16, 18), koji se navode u Dodatku.

2. 2. 2. Teorija pogreški (*fallacies*): redukcionistički program

U skladu s drugim predstavnicima epistemoloških teorija argumentacije, i za Lamera je teorija pogreški tek negativni parnjak pozitivne i sustavne teorije dobre argumentacije - odnosno kriterija dobrog argumenta i uputa za njegovu uporabu – a ne od nje odvojeno, samostalno područje (Lumer 2005a, str. 15). Na tragu gore opisanih plauzibilističko-prozbatičkih kriterija dobre argumentacije (strukturnih kriterija argumentativne valjanosti i situacijske primjerenosti), on razlikuje pogreške, odnosno prekršenja standarda dobre argumentacije u dvije inačice: u prvoj se radi o strukturalno nevaljanim argumentima (pogreške s obzirom na argumentativnu valjanost), a u drugoj o situacijskoj neprimjerenosti upotrebe argumenata (pogreške primjerenosti):

‘Na što mislim pod ‘pogreškom’? Prilično uobičajena i, mislim, potpuno ispravna ideja u trenutačnoj teoriji pogreški jest da logički nevaljani argumenti nisu jedini tip pogreške te da postoje također i neformalne pogreške.

[...]

To znači da sve pogreške jesu i mogu se karakterizirati kao prekršenja barem jednoga naznačenoga uvjeta [argumentativne valjanosti i situacijske primjerenosti, nap. G. B. H.]. A najlakši (i možda jedini) način dolaženja do potpune taksonomije pogreški jest da se definiraju glavne skupine pogreški čiji elementi krše jedan od općih uvjeta valjanosti ili primjerenosti argumenata. Onda se više podskupina ili više specifičnih pogreški može definirati slijedeći uzorak *genus proximum* i *differentia specifica* gdje je *genus proximum* uvijek pogreška glavne skupine.’

(Lumer 2000, str. 537, 539)

U usporedbi s drugim definicijama pogreški kakve se javljaju u literaturi, Lumerova se ističe po tome što, za razliku od pragmatijalektičke definicije, ne proširuje taj pojam sa skupa nevaljanih argumenata na nedopuštene argumentacijske poteze – što su pragmatijalektičari opravdavali nemogućnošću objašnjenja pragmatičkih aspekata pogreški u protivnome slučaju. Lumer je pak mišljenja da takvo što nije potrebno s obzirom da na pragmatičke aspekte argumentacije nailazimo već na razini monološke argumentacije. Neispravne dijaloške poteze naziva još neispravnim debatiranjem (*incorrect debating*), čiji se znatan podskup sastoji od pogreški (*fallacies*), pa u skladu s pojmovnim prvenstvom argumenta pred argumentacijom i argumentativnim diskursom, također postavlja teoriju ispravnog debatiranja (korištenja argumenata u dijalogu, odnosno argumentativnom diskursu) u ovisnost o teoriji pogreški:

‘[...] koristim pojam ‘pogreška’ isključivo za neispravne argumente ili uporabe argumenata, gdje ‘argument’ znači nešto što se sastoji od teze, indikatora argumenta i daljnjih prosudbi koje opisuju temelje za ovu tezu; potonje prosudbe nazivam ‘razlozima’ (za tezu).

[...]

‘[...] x je pogreška u situaciji l (koja se sastoji od adresata h i vremena t) ako i samo ako 1. x je argument i 2. x u t ne ispunjava standardnu funkciju argumenata.’

(Lumer 2000, str. 537)

S druge strane, ne dodaje kvalifikaciju iz standardnoga tretmana 'čini se valjan' u definiciju pogreške, odnosno ne prepoznaje varljivost kao karakteristiku pogreški. Ono što Lumer dijeli s pragmadijalektičkom teorijom pogreški, kao i sa svim autorima na tom području nakon Hamblinove kritike, jest pokušaj nadilaženja popisivanja pogreški naslijeđenih iz tradicionalnih kataloga; kao što je vidljivo iz drugoga dijela prethodnjega citata, cilj mu je ponuditi jedinstvenu taksonomiju pogreški utemeljenu na objašnjenju prekršenja pojedinih uvjeta kriterija dobrih argumenata i njihove uporabe za pojedinu vrstu (tip) pogreške. Taj pothvat naziva redukcijom teorije pogreški (Isto, str. 537), a on uključuje i kritičko ispitivanje popisa tradicionalnih pogreški s obzirom na navedene kriterije, odnosno utvrđivanje da li neki od tradicionalno navođenih tipova pogreški strukturalno ili situacijski uopće krše kriterije dobrog argumenta ili ne. Alternativni pristup – koji bi zanemarivao pozitivnu teoriju dobrih argumenata – smatra među ostalim manjkavim jer ne bi mogao ponuditi obrazloženje zašto je neki argument pogreška, a drugi nije, odnosno radilo bi se tek o *ad hoc* proglašenju argumenta pogrešnim.

Kao primjere tradicionalnih pogreški (ali i pogreški u pragmadijalektičkome tretmanu) koje svrstava u skupinu neispravnih dijaloških poteza, no ne i pogreški (nevaljanih argumenata), Lumer navodi *argumentum ad baculum* i jednostavni oblik *argumentum ad hominem* (obična uvreda). Također, dijalošku inačicu *tu quoque argumenta ad hominem* drži valjanim potezom (oblikom ispravnog debatiranja) – za razliku od *tu quoque* kao argumenta (vidi dolje) - odnosno ne smatra ga pogreškom prema svojoj definiciji – za početak jer i nije argument. S druge strane, *argumenta ad verecundiam* i *ad misericordiam* također ne smatra pogreškama, već argumentima čije određene forme mogu biti nevaljane, tj. pogreške (Lumer 2000, str. 539).

U skladu s kriterijima argumentativne valjanosti i situacijske primjerenosti argumenata (vidi u 2. 1.), odnosno uvjetima do čijega prekršenja dolazi u pojedinome tipu pogreške, Lumer sve pogreške dijeli prvo u tri glavne skupine pogreški argumentativne valjanosti (F1 – F3) - sa šest podskupina - i skupinu pogreški primjerenosti (F5) - s pet podskupina. Takva redukcija tipova pogreški omogućuje relativnu potpunost njihova popisa s obzirom da:

'Logički nema ograničenja u pronalaženju sve više i više specifičnih tipova pogreški. Pragmatički, treba definirati i pronaći imena za posebne tipove pogreški samo ako je njihov opseg dovoljno velik ili ako objašnjava od kojega prekršenja pogreška potječe.'
(Isto, str. 539)

Slijedi taksonomija pogreški prema (Isto, str. 539, 540 – 542):

Pogreške (argumentativne) valjanosti

(i) *F1. Lažni indikator*: pogreške koje se temelje na lažnome predstavljanju epistemološkoga načela o kojemu je riječ u argumentu

(ii) *F2.*

F2. 1. Pogreška (epistemološkoga) načela:

F2. 1. 1: Izostanak epistemološkoga načela

F2. 1. 2: Neučinkovito epistemološko načelo

- Analogije (dobre samo kao heuristička sredstva, no ne kao i dokazi).
- *Argumentum ad consequentiam* ('Ako događaj *d* ima negativne posljedice, ne smije se dogoditi.')
- *Tu quoque* argument ('Ako oponent tvrdi *ne-p*, a zatim tvrdi *p*, onda je *ne-p* istinito.')

F2. 1. 3: Izvrnuto epistemološko načelo: slabo poznavanje načela vodi izostanku dijelova važnih za valjanost argumenta.

- Izrazito nedostatna dokazna građa (npr. razmatranje samo jedne od alternativa u praktičnom argumentu; zaključak na istinitost skupa rečenica u interpretativnom argumentu, bez razmatranja drugih mogućih objašnjenja i njihovih vjerojatnosti (*baseline fallacy*)).
- *Argumentum ad hominem* (izvrtnje načela postanka znanja)
- *Argumentum ad personam* (izvrtnje načela praktičnih argumenata)
- *Argumentum ad misericordiam* (ignoriranje relevantnih drugih opcija u praktičnom argumentu)
- *Argumentum ad ignorantiam* (izrazito nedostatna dokazna građa u domeni postanka znanja)
- Prenagljava generalizacija (izrazito nedostatna dokazna građa u domeni generalizirajućih argumenata)

F2. 2: Pogrešna konkretizacija: pogrešno (neujednačeno) zamjenjivanje varijabli singularnim terminima pri konkretizaciji epistemološkoga načela u argumentu.

F2. 2. 1: Nedostatna dokazna građa: izostanak barem jednog od razloga, tj. premisa koji pri pravilnoj konkretizaciji moraju biti prisutni kako bi argument bio valjan).³⁶

³⁶ Često se teško razlikuje od entimematskih argumenata.

F2. 2. 2: *Ignoratio elenchi*: razlozi koji se navode jesu razlozi za drugu tezu, a ne onu o kojoj je riječ u argumentu.

- *Straw man* (pogreška slamnatoga čovjeka)
- *Dvoznačnost teze* (ekvivokacija i amfibolija)

F2. 2. 3: Izmjena značenja ili dvoznačnost u premisama (razlozima) argumenta.

F2. 3: *Neistiniti razlog*: (jedna od) premisa argumenta, tj. uvjeta za prihvatljivost teze nije istinita.

- Emocionalni *argumentum ad populum* (uporaba neistinite, ali popularne premise koju adresat već prihvaća čini argument valjanim).
- Deskriptivni *argumentum ad personam* (adresat prihvaća neistinitu premisu koju govornik/-ica nudi i za koju zna da je neistinita).
- *Non sequitur* (podvrste negacija antecedensa i afirmacija konzekvensa): lažni formalni³⁷ razlog u deduktivnim argumentima.
- Lažna premisa (npr. *post hoc, ergo propter hoc*): lažni materijalni razlog u deduktivnim argumentima.
- Nededuktivni argumenti utemeljeni na lažnim premisama (pozivanje na lažni autoritet, specifičnije *argumentum ad populum*).

(iii) F3: *Temeljna neprimjerenost*: nemogućnost racionalnog uvjeravanja adresata na standardan način unatoč ispunjenim ostalim uvjetima valjanosti.

- Cirkularno zaključivanje (*petitio principii, begging the question*): Lumer razlikuje strogi *petitio* (eksplicitna cirkularnost), tj. pogrešku valjanosti od slaboga *petitia*, tj. pogreške neprimjerenosti u argumentaciji.
- Apsolutna kratkoća argumenta: govornik/-ica ne opskrbljuje (kompetentnog) adresata (stručnjaka) dovoljnom količinom informacija da bez problema, tj. služeći se standardnim interpretativnim tehnikama dopuni argument do njegove idealne verzije.
- Nered u razlozima (premisama) argumenta: izlaganje premise argumenta ne poštujući njihove međusobne logičke odnose, što sprječava da adresat prepozna prihvatljivost teze.

³⁷ Lumer razlikuje materijalne i formalne razloge (premise) u argumentima; formalni su razlozi analitički istiniti i njima se utvrđuje da su strukturalni uvjeti kriterija prihvatljivosti ispunjeni, npr. u deduktivnim je argumentima formalni razlog tvrdnja da premise logički impliciraju tezu (v. Lumer 2000, str. 540).

Pogreške primjerenosti

F5. 1: Lažna racionalnost: neprimjerenost se javlja zbog toga što adresat ne ispunjava barem jedan od zahtjeva racionalnosti (konjunktivno formulirani) navedenih u uvjetu A5. 1 definicije primjerenog argumenta (v. str. 79 ovdje): adresat nije jezično kompetentan ili otvorenog uma, odnosno nije sposoban razlikovati ili posjeduje već dovoljno snažno opravdanje za tezu koja se iznosi u argumentu.

F5. 2: Pretjerana (argumentativna) zahtjevnost: adresat ne poznaje epistemološko načelo koje podliježe argumentu koji se iznosi ili mu/joj je pak preteško shvatiti i primijeniti to načelo.

F5. 3: Neprihvaćeni razlog: adresat ne zna ili ne može provjeriti premise koje se iznose u argumentu ili pak ne vjeruje osobi koja iznosi argument.

- Slabi *petitio principii*: svi ili barem najočitiji načini da adresat opravda sebi premise argumenta uključuju prethodno prihvaćanje same teze.

F5. 4: Relativna kratkoća argumenta: kratkoća argumenta u odnosu na laika (za razliku od apsolutne koja se odnosi na stručnjaka, v. gore).

F5. 5: Neprihvaćena slabost argumenta: argument je neprimjeren ukoliko je rezultirajuća subjektivna vjerojatnost teze preslaba u odnosu na zahtjeve adresata (dakako, ona proizlazi iz slabe vjerojatnosti premisa koje se nude).

- Argumenti postanka znanja i lažni argumenti iz autoriteta³⁸ (u kontekstima poput znanstvenoga gdje se traže izravni argumenti ili verifikacija, odnosno najjača moguća dokazna građa).

2. 2. 3. Metodologija interpretacije argumenata: griceovska rekonstrukcija namjere

Kako bi se argumenti i argumentacija mogli ispravno vrednovati s obzirom na normativne epistemološke kriterije, potrebno ih je prvo rekonstruirati, odnosno dovesti do idealne verzije, naglašava Lumer (Lumer 2005a, str. 14 – 15):

‘Da zaključim, zadaće su interpretacije argumenata, prvo, razumjeti semantičko značenje argumenta, drugo, rekonstruirati ga, tj. dovesti ga što je bliže moguće do idealnog oblika kriterija argumentativne valjanosti i primjerenosti te napokon, procijeniti njihovu valjanosti i primjerenost u skladu s ovim kriterijima.’
(Lumer 2003, str. 717)

³⁸ Lumer razlikuje navedeni lažni argument iz autoriteta (*false appeal to authority*) od pozivanja na lažni autoritet (*appeal to false authority*), obrađen u prethodnim skupinama pogreški.

Metodologija koju nudi u (Lumer 2003) namijenjena je prije svega analizi složene znanstvene, filozofske i političke argumentacije, no ne isključuje korist i drugih metodološki pristupa s drugim svrhama, a ujedno je i poopćiva do određene razine za većinu tipova argumenata. Šire od rasprave o interpretaciji samih argumenata (argumentativnih govornih činova), unutar tradicije analitičke filozofije Lumer detektira dva glavna pristupa interpretaciji govornih činova uopće; s jedne strane, tu je pristup temeljen na pretpostavci autorove racionalnosti, kakav zagovaraju Donald Davidson i Daniel Dennett, a prema kojemu je govorne činove moguće razumjeti samo ako pretpostavimo da su racionalni, odnosno da su izraz racionalnosti osobe koja ih je izrekla. Nasuprot tome stoji pristup koji korijene vuče od Paula Gricea, a koji se temelji na rekonstrukciji *namjere* govornika te prema kojemu se razumijevanje (govornih činova ili tekstova) sastoji u prepoznavanju namjere – u mjeri u kojoj je to moguće – osobe čiji su to govorni činovi.

Sam se Lumer opredjeljuje za drugi pristup kao polazište pri formiranju vlastite metodologije interpretacije argumenata, i to na temelju sljedećih dvaju argumenata (Lumer 2003, str. 715):

Nedostatci pristupa pretpostavke racionalnosti

- (i) Nepostojanje konsenzusa o tome u čemu se sastoji racionalnost (uključuje li samo epistemičku racionalnost ili pak i onu praktičnu, specifično teoriju racionalnog odlučivanja, gdje se unutar svake od navedenih vrsta racionalnosti opet javljaju različiti standardi)³⁹ čini racionalnost kao polazišnu pretpostavku interpretacije prenejasnom da bi bila korisna, smatra Lumer, jer čak i kad bi se jednom razriješila rasprava o prikladnome standardu racionalnosti:

‘Vrlo je nevjerojatno da već sada možemo razumjeti jedni druge ne znajući rezultat te rasprave..
(Isto, str. 715)

- (ii) Racionalnost kao idealna nije prikladna kao takva u razumijevanju govornih činova s obzirom da se u praksi nikada ne ostvaruje u cijelosti (za pojedina područja čak znamo i koja su odstupanja od ideala najčešće zastupljena) pa bismo u razumijevanju (interpretaciji) smjerali tome da:

‘[...] vidimo nešto što ne postoji. Može se prigodno konstruirati nešto racionalno iz dane izjave, no to je već kreativan [čin, dod. G. B. H.], a nije razumijevanje nečega danog pa je cilj takvoga postupka nejasan.’
(Lumer 2003, str. 715)

³⁹ Usp. pregled teorija racionalnosti u (Smokrović 2004).

Prednosti pristupa rekonstrukcije autorove namjere

- (i) Kao glavnu (općenitu) prednost ovoga pristupa Lumer ističe mogućnost eksploatacije razlike konvencionalnog i govornikova značenja, odnosno neproblematičnoga pridruživanja govornikove komunikacijske namjere nekoj propoziciji + modusu rečenice kojom je propozicija izražena. To znači da se racionalnost osobe kojoj govorni činovi pripadaju ne precjenjuje (tj. ne idealizira se kao u prethodnome pristupu), već se uzima za polazište da ako nema naznaka za suprotno, značenje je govornoga čina, odnosno govornikova namjera jednaka konvencionalnome značenju rečenice kojom je propozicija izrečena.
- (ii) Primijenjeno na interpretaciju argumenata (kao složenih govornih činova s namjerom racionalnog uvjeravanja sugovornika/-ice), Lumer ističe kao prednost vjernost ovoga pristupa uobičajenoj praksi interpretacije i vrednovanja argumenata:

‘[...] moguće je da eksplicitni argument nije istovjetan s onim što je osoba koja iznosi argument htjela izraziti tako da može imati smisla tražiti ovo drugo [misli se na traženje objašnjenja u komunikativnoj namjeri govornika kao uzroku nepodudaranja izjave s njezinim konvencionalnim značenjem, nap. G. B. H.] (u vrlo jednostavnim slučajevima ovoga tipa pogreške osoba koja iznosi argument samo je zabunila značenje neke riječi); namjeravani argument mora biti nevaljan ili neprimjeren budući da je osoba mogla počinuti epistemičke pogreške ili pogreške u razmatranju.’

(Isto, str. 715)

Opredijelivši se za drugi pristup, Lumer nudi šest općenitih načela koja služe kao vodiči pri interpretaciji argumenata, a koji onda u dodatku upotpunjuje popisom četrnaest (14) koraka operacionalizacije navedenih načela, tj. njihove primjene.

Prvo se iznose samo šest načela (bez operacionalizacije):

- (i) *Načelna interpretacija*: rekonstrukcija argumenta do idealne verzije i procjena u skladu s kriterijima argumentativne valjanosti i situacijske primjerenosti. Pri tome je ključno odrediti o kojemu se tipu argumenta (argumentativnoj shemi) radi, odnosno na kojemu se epistemološkome načelu temelji:

‘[...] Deduktivni argumenti: predikati sadržani u razlozima ponovno se javljaju u tezi; indikator argumenta često pokazuje na deduktivnost (npr. ‘iz ovoga slijedi/može se zaključiti’’). Praktični argumenti: teza je vrjednosna prosudba (u opravdanjima djelovanja pak teza uglavnom nije eksplicitna, dano je samo djelovanje; u takvim slučajevima teza se mora upotpuniti frazom ‘ovo je djelovanje optimalno’’); velik su dio razloga vrjednosne prosudbe; drugi veliki dio razloga jesu tvrdnje o posljedicama predmeta vrednovanja. Argumenti postanka znanja: sadržaj je razloga opis izvora znanja o tezi. Interpretirajući argumenti: u razlozima se među ostalim nudi objašnjenje određene činjenice; predmet je teze događaj ili stanje.’

(Isto, str. 718 – 719)

(ii) *Jasnoća*: u interpretaciji se moraju jasno razlikovati dijelovi dodani rekonstrukcijom argumenta od izvornih (autorovih), npr. drukčijim numeriranjem dijelova pri rekonstrukciji.

(iii) *Milosrđe/dobronamjernost*: interpretacija treba ići putem rekonstrukcije što je moguće jačeg argumenta (argumentativno valjanog i situacijski primjernoeg u traženome kontekstu), no bez kršenja drugih načela interpretacije.

Dakako, ograničenje navedeno na kraju formulacije načela dobronamjernosti odnosi se na problematičnost njegove primjene unutar interpretacije utemeljene na rekonstrukciji namjere autora/-ice argumenta, pri čemu je posebno važno odrediti koliko interpret smije biti dobronamjerman. Tu dobronamjernost reguliraju prije svega sljedeća dva načela.

(iv) *Autentičnost*: rekonstrukcijom je dopušteno imputirati autoru argumenta jedino one implicitne razloge, argumente, načine zaključivanja i argumentativne sheme koje sam autor prihvaća.

(v) *Vjernost (immanence)*: slično prethodnome načelu, no gledano sa strane interpreta – rekonstrukcija argumenta mora biti provediva unutar granica onoga što se može razumno očekivati od interpreta (npr. ne smiju se dodavati izrazito sadržajni razlozi u argument koji tobože nedostaju):

‘[...] interpretacija ne smije biti samo rekonstrukcija onoga što *bi* autor *mogao* misliti, ona mora biti rekonstrukcija onoga što *je rekao*.
[...] Nekakva ideja argumenta nije još argument s obzirom da upotpunjavanje može biti teško ili ići u različitim smjerovima tako da je sam autor trebao upotpuniti argument.’
(Lumer 2003, str. 719)

(vi) *Mnoštvo rekonstrukcija, argumentativna snaga i jednostavnost*: po eliminaciji nevaljanih, neprimjerenih ili slabih rekonstrukcija argumenta, u sljedećemu koraku interpret treba među preostalima odabrati najjednostavniju kao središnju.

Dodatno, Lumer pojedine korake ujedno pridružuje gore navedenim trima najvažnijim zadaćama interpretacije argumenata, no naglašava da to ne znači da se koraci odvijaju isključivo linearno, odnosno ističe da se neki koraci pripadajući višoj razini odvijaju istodobno s koracima koji ispunjavaju zadaću niže razine; npr. pojedini koraci rekonstrukcije argumenta i razumijevanja strukture argumenta odvijaju se istodobno. Ovdje se preglednosti radi donose u Dodatku 1.

2. 3. Harvey Siegel i John Biro: objektivistički epistemološki pristup argumentaciji

Autorski dvojac Harveya Siegela i Johna Biroa uobičajeno se navodi kao glavne predstavnike objektivističke inačice epistemološkoga pristupa argumentaciji (usp. Lumer 2005a, Garssen i Van Laar 2010), odnosno epistemološke teorije argumentacije po kojoj je glavni cilj ili svrha argumentacije pružanje dobrih razloga za vjerovanje u tezu argumenta (općeniti uvjet zajednički svim epistemološkim teorijama argumentacije), a koja pri tome naglašava važnost objektivnih ili plauzibilističkih kriterija u vrednovanju normativnoga statusa argumenata (*differentia specifica* spram drugih epistemoloških pristupa), upotrijebimo li Lumerovu klasifikaciju kriterija dobrih argumenata i argumentacije, uvedenu na početku ovoga poglavlja.

Stoga termin ‘objektivizam’ u nazivu Siegelovog i Biroovog pristupa znači da se ovakav normativni pogled na argumentaciju usredotočava na strukturalna obilježja samog argumenta pri procjeni njegove kvalitete kao dobre ili loše, apstrahirajući pri tome od osoba koje iznose argument (protagonist u pragmatodijalektičkome pristupu), odnosno osoba kojima se argument iznosi (antagonist ili publika). Takav objektivni status kvalitete argumenata povlači za sobom i impersonalnost kriterija njihovoga vrednovanja kao valjanih ili nevaljanih:

‘Kvaliteta je danog argumenta *impersonalna*, unutar ovog pogleda [na argumentativnu valjanost, po kojemu je ona inačica epistemičke normativnosti u tome što je ono što čini argument dobrim to što premise pružaju razloge za prihvaćanje njegove konkluzije, nap. G. B. H.], u smislu da njezin normativni status jest neovisan o osobi/osobama koje vrednuju taj status. To ne znači reći da bi se argument mogao vrednovati bez osoba koje bi provele to vrednovanje (premda neke argumente uspješno može vrednovati stroj). To prije znači reći da je kvaliteta argumenta prije obilježje samog argumenta negoli osobe/osoba koje procjenjuju njegovu kvalitetu.’

(Siegel 1999, str. 1)

Pri tome treba istaknuti da prema mišljenju pojedinih autora (usp. Lumer 2005a, str. 12), ni Siegelov i Biroov pristup nije sasvim dosljedno objektivistički, tj. ne isključuje uz strukturalne kriterije i zadovoljenje uvjeta epistemološke dostupnosti adresatu argumentacije.

⁴⁰ Međutim, ono po čemu se ipak razlikuje od tipično subjektivističkih ili pak kombiniranih inačica epistemološkoga pristupa jest po tome što ne nudi detaljno razrađene odgovarajuće prozbatičke kriterije koji bi jasno razlikovali, koristeći se i dalje Lumerovom terminologijom, situacijsku neprimjerenost argumenta (neadekvatnost u kontekstu) od (argumentativne) nevaljanosti, odnosno strukturalnih kriterija kvalitete argumenta. Stoga će se s obzirom na

⁴⁰ Tako će, primjerice, u raspravi s različitim subjektivističkim tretmanima cirkularnoga zaključivanja Siegel i Biro inzistirati na distinkciji argumenta i iznošenja argumenta, odnosno ne isključujući mogućnost da osoba tezom pretpostavlja razloge, no da sam argument to ne čini (Biro i Siegel 2006, str. 96 – 97).

manjak drugih značajnijih predstavnika objektivističkoga pristupa, Biroova i Siegelova inačica objektivističkoga pristupa i ovdje tretirati kao neproblematično objektivistička epistemološka teorija argumentacije. po kojemu su načela vrednovanja argumenata i kriteriji njihove kvalitete impersonalni, odnosno transkulturalni i univerzalni (Siegel 1999). Dakako, takav objektivizam u teoriji argumentacije nasljeđuje od svojih metafizičkih i etičkih parnjaka srodne prigovore, pri čemu se Siegel i Biro utječu variranju Putnamove (Putnam 1990) obrane istog u navedenim disciplinama, prije svega niječući međusobnu isključivost univerzalnosti i partikularnosti kriterija kvalitete argumenta (Siegel 1999, str. 10).

2. 3. 1. *Contra* subjektivističke koncepcije dobrog argumenta

U (Biro i Siegel 2006) i sami Biro i Siegel nude vlastitu dvočlanu klasifikaciju epistemoloških teorija argumentacije (naizmjenično koriste termine ‘epistemološke’ i ‘epistemičke teorije’ kao sinonimne, češće se opredjeljujući za drugi naziv) na subjektivističke i objektivističke pristupe, i to na temelju toga kako pojedini autori objašnjavaju činjenicu da određeni argument – kao apstraktni predmet – u jednome kontekstu ili situaciji postiže svoj cilj (očekivano, epistemičke prirode – da razlozi argumenta opravdaju vjerovanje u tezu), a u drugome ne. Preciznije rečeno, razliku između dvaju pristupa detektiraju u tome u kojim terminima specificiraju kontekst i uporabu argumenta u objašnjenju različitih uspjeha, odnosno kvalitete jednog te istog argumenta u različitim uporabnim situacijama.

Ta se razlika među pristupima posebno vidljivo očituje u teoriji pogreški (*fallacies*), negativnome komplementu definicije dobrog argumenta, a koju Biro i Siegel izrijekom navode kao najvažniji dio teorije argumentacije (Biro i Siegel 2006, str. 91). I stoga dok jedni autori – predstavnici subjektivističkih pristupa – smatraju da je u opisima konteksta i situacije u kojima se procjenjuje normativni status argumenta nužno referirati se na vjerovanja osobe koja iznosi argument (kod nekih i adresata), drugi – predstavnici objektivističkih pristupa, a među njima i Biro i Siegel – to niječu:

‘OET [objektivističke epistemičke teorije, nap. G. B. H.]: Nevaljanost je svojstvo argumenata u kontekstu i neovisna je o vjerovanjima onih koji ih koriste.

SET [subjektivističke epistemičke teorije, nap. G. B. H.]: Nevaljanost je svojstvo argumenata u kontekstu i (barem ponekad) ovisi o vjerovanjima onih koji ih koriste.’

(Isto, str. 95)

Pri tome, kao što je spomenuto u uvodnome dijelu ovoga poglavlja, pri određenju središnjega cilja argumentacije, odnosno argumenata i jedni i drugi autori slažu se u sljedećem:

‘Epistemičke teorije, u svojem stavu da je konceptualna istina da je središnji cilj argumenata doprinijeti znanju ili razumnome vjerovanju (Biro i Siegel, 1997) ne moraju zanijekati da se oni tipično koriste također i s ciljem uvjeravanja slušateljstva. Ono što naglašavaju jest da kada se smjera potonjemu cilju, kao što to očito može biti slučaj, na način koji ne koristi sposobnost argumenta da doprinese znanju ili istinitome vjerovanju, uspjeh ili neuspjeh u pogledu toga cilja jest irelevantan za to je li upotrijebljeni argument dobar ili nije.’

(Biro i Siegel 2006, str. 92)

Kao i ostali pripadnici epistemološkoga pristupa argumentaciji (v. prethodna potpoglavlja o Goldmanu i Lumeru), Siegel i Biro jasno razlikuju argument shvaćen kao apstraktni entitet (skup propozicija od kojih je (ni)jedna premisa, a druga konkluzija) od argumenta kao slijeda događaja, odnosno složenoga govornoga čina sastavljenoga od drugih činova (usp. s time definiciju *argumentacije* kao složenoga govornoga čina u pragmadijalektici). Argument shvaćen u ovome potonjem smislu jest korištenje argumenta u prvome smislu (kao apstraktnoga predmeta), obično s ciljem uvjeravanja adresata u konkluziju (tezu) argumenta koju ova(j) drugi još ne prihvaća te jedino tako shvaćen argument – a ne kao apstraktni predmet – ima navedenu sposobnost pobuđivanja znanja ili opravdanoga vjerovanja. Stoga, ističu Biro i Siegel (Isto, str. 92), kada govorimo o sposobnosti argumenta da doprinese znanju ili razumnome vjerovanju, ne govorimo o argumentima kao apstraktnim predmetima, što je tvrdnja koju dijele i s ostalim inačicama epistemološkoga pristupa argumentaciji – jer se sve epistemičke teorije slažu u tome da jedino kada se koristi u određenoj situaciji ili kontekstu (*argument in use*), ima smisla reći za argument da može ili ne može to učiniti. U ovoj se točki stoga slažu i s pragmadijalektičkim tretmanom argumentacije koji se uvijek usmjerava na argumentaciju u kontekstu.

U svojem će pak objektivističkome pristupu pri tome Siegel i Biro istaknuti i sljedeće:

‘Ako su argumenti stvarno apstraktni predmeti, odnosi koji su na snazi među njihovim komponentama ne mogu ovisiti o psihološkim stanjima onih koji ih upotrebljavaju.

[...]

Pažljiviji način da se iskažu stvari bio bi reći da ono što čini skup propozicija argumentom za *p* jest njegova pogodnost da bude – neovisno o tome je li zaista ili nije – upotrijebljen za opravdanje nekoga u vjerovanju da *p* te ono što čini takav argument dobrim jest to što stvarno pruža dobre razloge za vjerovanje da *p* – neovisno o tome povjeruje li ciljana osoba (ili, u stvari, itko) zaista da *p* na njegovoj osnovi.’

(Biro i Siegel 2011, str. 283)

Međutim, kako Siegel i Biro naglašavaju, i jedno i drugo – argument (kao apstraktni predmet) i korištenje argumenta (*argument in use*) – jest predmet istraživanja teorije argumentacije, i to ukoliko se jasno razlikuju i pravilno postavi međusobni odnos ovisnosti teorija jednog i drugog predmeta. Upravo u različitom određenju ovisnosti između ovih dviju teorija, odnosno uopće priznavanju važnosti i jedne i druge za teoriju argumentacije nastupa

razilaženje s pragmadijalektikom. Siegel i Biro mišljenja su da teorija korištenja argumenata (argumentacije kao socijalnog čina) pretpostavlja teoriju argumenta, a ne obrnuto, i to zbog toga što po njihovome mišljenju drukčije nije moguće utemeljiti normativnost teorije argumentacije, koja se jedino može (i mora) temeljiti u epistemologiji:

‘Središnja je stvar u teoriji argumentacije normativno vrednovanje kvalitete argumenata, tj. normativnosti argumenata. Teoretičari argumentacije zaokupljeni su, među ostalim stvarima, objašnjenjem zašto su neki argumenti dobri, ili barem bolji od drugih, u smislu da pružaju razlog za prihvaćanje svojih konkluzija koje su takve da poštena procjena argumenata polučuje prosudbu da te konkluzije trebaju biti prihvaćene – da su vrijedne prihvaćanja – od strane svih koji ih procjenjuju. Ta je kvaliteta [argumenata, nap. G. B. H.] epistemička stvar. Argumentativna je normativnost varijacija epistemičke normativnosti u tome što ono što čini argument dobrim jest da njegove premise pružaju razloge za prihvaćanje konkluzije. Odnosno, konkluzija treba biti prihvaćena na osnovi potpore koju konkluziji pružaju te premise: premise opravdavaju konkluziju čineći je vrijednom vjerovanja u nju.’

(Siegel 1999, str. 1)

Dakako, Biro i Siegel nipošto ne niječu da je moguće i legitimno imati deskriptivnu teoriju argumentacije (korištenja argumenata) ili specifičnije, argumentativnoga diskursa, neovisnu o teoriji argumenta, što bi bio slučaj npr. s deskriptivnim dijelovima retorike i pragmadijalektike te teorije diskursa (općenitije). No ukoliko teorija argumentacije želi biti ujedno i normativna, gdje se ta pretenzija najčešće javlja zbog interesa za teoriju pogreški u zaključivanju i argumentiranju – kao što je to slučaj s pragmadijalektikom – morat će, ističu Biro i Siegel, izvor normativnosti svojih kriterija potražiti u epistemologiji, odnosno teoriji koja se bavi intrinzičnim svojstvima argumenata. Pri tome intrinzična svojstva argumenata definiraju kao ono što im omogućuje ispunjenje njihove standardne funkcije ili glavnoga cilja, a to je sposobnost proizvođenja opravdanog vjerovanja ili znanja (epistemička funkcija). Dakako, iz navedenoga se očituje i Siegelov i Biroov jasan stav prema mogućnosti kombiniranog deskriptivno – preskriptivnog pristupa kakav razvija pragmadijalektika, odnosno uočavanje jasne dileme između empirijskog i normativnog proučavanja argumentacije (Biro i Siegel 2006, str. 93).

Maločas navedena intrinzična svojstva argumenata – da su u stanju proizvesti opravdano vjerovanje ili znanje u adresata – u objektivističkoj su inačici epistemološkoga pristupa impersonalna, transkulturalna i univerzalna (Siegel 1996), odnosno, kako tvrde Biro i Siegel, normativni status argumenta (je li dobar, odnosno valjan ili nije) nije ovisan o osobama koje vrednuju taj status, iz čega se jasno iščitavaju plauzibilistički kriteriji dobrog argumenta.⁴¹

⁴¹ Time se, dakako, ne tvrdi da je vrednovanje argumenata moguće provesti bez osobe ili osoba, već jedino da je kvaliteta argumenta obilježje njega samoga, a ne relacija spram osobe koja ga vrednuje (Siegel 1996).

Stoga se takvim stajalištem odmah isključuje ne samo subjektivističke inačice epistemoloških pristupa, već i retoričke i druge pristupe koji postavljaju sasvim drugačije, neepistemičke standarde vrednovanja argumenata, točnije argumentacije (bilo da se radi o uvjerljivosti, bilo o nekvalificiranome konsenzusu):

‘Argument koji ne uspijevam čuti zbog buke neće me uspjeti uvjeriti, no ne zbog razloga koji imaju ikakve veze s njegovom intrinzičnom vrijednošću. Pokušajte, pak, izraziti što znači da razlog ne uspijeva uvjeriti na temelju nečega što ima veze s intrinzičnom vrijednošću argumenta i dobit ćete, pogodite što, epistemički odgovor! Razlog je taj što se intrinzična vrijednost argumenta mora prosuditi u odnosu spram intrinzičnoga cilja, *raison d’etre* argumenata: da pruže (dobre) razloge za vjerovanje.’

(Biro i Siegel 2006, str. 94)

Također treba istaknuti i da je Siegelova i Biroova teorija argumentacije u velikoj mjeri proizašla iz preokupacije problemom cirkularnoga zaključivanja i argumenata, s jedne strane, a s druge pak strane, dugogodišnjim plodnim radom (prije svega Siegelovim) u području kritičkoga mišljenja i filozofije odgoja, gdje, pod pretpostavkom prihvaćanja njegovanja i razvoja racionalnosti kao temeljnoga cilja suvremenog obrazovanja⁴², argumentacija zauzima važno mjesto. Ta važnost, navodi Siegel, proizlazi iz dvodimenzionalne kompozicije racionalnosti, gdje se argumentacija kao aktivnost pružanja (navođenja, pronalaženja) razloga u korist neke teze izravno tiče jedne od dviju međusobno neovisnih komponenti:

‘U čemu se racionalnost sastoji? Ukratko, u dvama međusobno neovisnim obilježjima: u vještinama i sposobnostima *procjene razloga* te kompleksu stavova, dispozicija, navika uma i karakternih crta koje se zajednički mogu nazvati *kritičkim duhom*.

Prvo od ovih uključuje sposobnost učenika da vrednuju epistemičku snagu razloga koji se mogu ponuditi kao potpora vjerovanjima, tvrdnjama i prosudbama koje se nameću – da budu sposobni razlikovati razloge koji uistinu podupiru to što se nameće od onih koji to uistinu ne čine te u slučajevima u kojima to čine, odrediti snagu te potpore.’

(Siegel 1995, str. 161)

Stoga se argumentacija i njezina teorija kao usmjerena prije svega ispitivanju kvalitete, odnosno procjeni normativnoga statusa ili epistemičke snage razloga koji se nude za neko vjerovanje, prosudbu ili djelovanje prirodno nameće (po dvojako naravi racionalnosti) kao od fundamentalne važnosti za svaku odgojofilozofsku koncepciju koja postavlja racionalnost kao krajnji cilj odgoja i obrazovanja. Takvo Siegelovo postavljanje odnosa ovisnosti između teorije argumentacije, s jedne strane i pedagoških preokupacija, s druge strane, zapravo i odgovara

⁴² Zanimljiva je i Siegelova obrana takvoga cilja odgoja i obrazovanja kao utemeljenoga na moralnim razlozima: prizivajući Kantovu frazu kategoričkog imperativa o poštivanju osobe u drugima, Siegel argumentira da jedino postavljajući razvoj racionalnosti kao temeljni cilj odgoja i obrazovanja odgojitelji poštuju odgajanje/učenike kao osobe (Siegel 1995, str. 162).

povijesnome tijeku obnavljanja interesa za argumentaciju polovicom prošloga stoljeća, odnosno pojavi pokreta neformalne logike kao odgovora na pedagoške izazove podučavanja kritičkome mišljenju (usp. Johnson 2009, str. 18 – 19, 21).

2. 3. 2. Teorija pogreški ili nevaljanih argumenata – u nastajanju

U skladu s općenitim epistemološkim pristupom argumentaciji, i Siegel i Biro promatraju teoriju pogreški kao negativni komplement pozitivno iskazanih kriterija dobre argumentacije te od središnje važnosti za razumijevanje argumentacije uopće. Definicijom dobrog (valjanog) argumenta podrazumijevaju njegovu epistemičku ozbiljnost (*epistemic seriousness*), odnosno pokušaj da se argumentom utječe na

‘racionalni prijelaz iz jednog vjerovanja u drugo ili da se opravda kao racionalan takav prijelaz, bilo u sebe samoga, bilo u drugih – a ne samo skup propozicija povezanih valjanošću kako ih proučava logičar.’

(Siegel i Biro 1997, str. 278)

Kako Siegel i Biro navode izrijekom, epistemička je ozbiljnost nužan uvjet valjanosti, odnosno ispravnosti (*non-fallaciousness*) argumenta. Tim se uvjetom prvenstveno cilja na onemogućavanje cirkularnoga zaključivanja, kod kojega premise nemaju opravdanje neovisno o konkluziji pa joj stoga i ne mogu pružiti potporu.⁴³ S druge strane, traže li se dostatni i nužni uvjeti nevaljanog argumenta, radi se o neuspjehu prethodno navedenoga jamstva koje bi premise trebale pružiti konkluziji. Time se, dakako, sve pogreške u argumentaciji jedinstveno tretira kao epistemičke pogreške (monistička perspektiva na pogreške):

‘Ključno je pitanje pružaju li premise argumenta o kojemu je riječ jamstvo za konkluziju. Ono u čemu ustraje epistemički tretman jest da je njihov neuspjeh da to učine i nužan i dovoljan uvjet neispravnosti.’

(Isto, str. 280).

Sa stajališta spomenutih vlastitih plauzibilističkih kriterija, pogreškama smatraju argumente koji iz sustavnih razloga ne uspijevaju učiniti vjerovanje u konkluziju argumenta racionalnim (usp. Lumer 2005a, str. 15), pronalazeći na taj način jasno mjesto racionalnosti kao normativnog izvora u argumentaciji (Siegel i Biro 1997). Pri takvome određenju pogreške Siegel i Biro inzistiraju na važnosti momenta (ne)prihvatljivosti teze za status argumenta – dakle, strukturalnih obilježja samog argumenta - kao (ne)valjanoga, odnosno ispravnoga ili

⁴³ Već je spomenuto kako je cirkularno zaključivanje središnji tip pogreške o kojemu raspravljaju epistemološki orijentirani teoretičari argumentacije.

pogrešnoga (*fallacious*), naspram psiholoških obilježja koje ističu drugi autori, odnosno gnostičkih kriterija⁴⁴:

‘[...] Pogreške se moraju razumjeti kao epistemički neuspjesi: argumenti koji ne uspijevaju proizvesti znanje vlastitih konkluzija ili opravdati vjerovanje u njih.’
(Siegel i Biro 1997, str. 278)

U odnosu na u tradiciji uvriježenu definiciju pogreški kao nevaljanih argumenata koji se čine valjanima (standardni tretman) ili pak na također raširenu karakterizaciju pogreški kao privlačnih i(li) varavih argumenata, Biro i Siegel zapravo koriste širi pojam pogreške kao lošeg argumenta, kojemu obično ipak pridružuju moment njegova korištenja u svrhe opravdanja teze (konkluzije) premda taj prijenos opravdanja (s razloga, tj. premisa na tezu, tj. konkluziju) nije moguć (usp. gornji citat). Pri tome, dakako, nevaljanost argumenta uvijek tretiraju kao njegovo strukturalno obilježje, tj. neovisno o vjerovanjima bilo osobe koja iznosi argument, bilo adresata – na taj se način razilazeći i od subjektivističkog epistemološkog tretmana pogreški, i od konkurirajućih pristupa koji na ovaj ili onaj način (eksplicitno ili kao teorijsku posljedicu) promatraju uvjerljivost kao kvalitetu argumenata:

‘Još zanimljivije, netko može pokušati upotrijebiti loš argument s ciljem opravdanja vjerovanja u njegovu konkluziju. Ono što tad imamo jest pogreška. To je li argument, na bilo koji od ovih načina da je upotrijebljen, dobar ili loš nema ništa s time što proizvoljni pojedinac vjeruje, kao ni s razlozima za to vjerovanje.’
(Biro i Siegel 2006, str. 99)

Kao što je spomenuto na početku, unutar teorije pogreški Siegel i Biro – kao, uostalom, i drugi autori koji pripadaju epistemološkome pristupu argumentaciji - najviše su se bavili pogreškom cirkularnoga zaključivanja, smatrajući je središnjom pogreškom na primjeru koje se očituje ne samo prvenstvo epistemološkoga (koriste zapravo termin ‘epistemičkoga’, usp. početak ovoga poglavlja) pristupa argumentaciji, već konkretno i vlastite, objektivističke inačice istoga (Biro i Siegel 2006). Sustavno bavljenje ostalim tipovima pogreški, odnosno njihova klasifikacija (poput Lumerove redukcije tipova pogreški) i istraživanje pojedinih tipova u Biroovom i Siegelovom opusu izostaje, odudarajući time od uobičajene istraživačke prakse u pragmatodijalektičkome i drugim pristupima argumentaciji. Opet u odnosu na pragmatodijalektički pristup argumentaciji, Siegelova i Biroova teorija pogreški u svojem tretmanu nevaljanih argumenata ne poziva se ni na kakvu argumentativnu praksu, odnosno odstupanje od idealno zamišljenih pravila argumentativnoga diskursa (Siegel i Biro 1997, str. 279 – 280).

⁴⁴ Gnostičke kriterije kvalitete argumenta Siegel i Biro izjednačavaju sa subjektivističkima - usp. definiciju nevaljanosti unutar objektivističkih epistemičkih teorija na prethodnim stranicama.

Ono što je možda najzanimljivije, Biro i Siegel nigdje zapravo ne razglabaju svoje polazište u teoriji pogreški o cirkularnome zaključivanju kao središnjoj pogreški, kao ni što takav njezin status znači za bavljenje ostalim tipovima. Takvo se pitanje posebno nameće u svjetlu njihove eksplicitne tvrdnje o ontološkome status pogreški kao prirodne vrste, odnosno neizbježnosti takvoga tretmana kako bi se dobila iole eksplanatorno zadovoljavajuća teorija pogreški koja bi objasnila sustavnost neispravnosti pogrešnih argumenata:

‘Mislimo da pogreške tvore prirodnu vrstu i da epistemički tretman uspijeva zahvatiti bit te vrste. Jedino zbog ovoga pojam pogreške zadržava vezu s onima argumentacije i racionalnosti. Bilo koja teorija pogreški koja se oslanja na neepistemičke pojmove, bili ovi retorički, dijalektički, psihološki ili koji god drugi, rezultirat će prekidanjem veze između pogreški i argumentacije shvaćene kao po svojoj biti sredstva za racionalnu promjenu vjerovanja, ili pak zadržavajući vezu s argumentacijom, pretvaranjem same takve promjene vjerovanja u nešto neracionalno.’
(Siegel i Biro 1997, str. 289)

Očekivan i prihvatljiv odgovor na ovaj prigovor mogao bi biti taj da je cirkularno zaključivanje središnje za uspostavljanje razlike između logičkih i nelogičkih kriterija vrednovanja argumenta, odnosno podležeću tvrdnju kako teorija argumentacije nije nekakva (neformalna, primijenjena) logika. Međutim, time se i dalje ne odgovara na pitanje o odnosu cirkularnoga zaključivanja prema ostalim pogreškama, niti se detaljnije tretira na koje sve načine pojedini tipovi pogreški ne uspijevaju opravdati vjerovanje u konkluziju na temelju vjerovanja u premise. S obzirom da i sami uočavaju problem određivanja poželjne razine općenitosti, odnosno specifičnosti tretmana pogreški, ovaj potonji prigovor pogotovo dobiva na snazi. Iznimku donekle predstavljaju pogreške koje se temelje na svjedočanstvu, prije svega argument iz autoriteta, koje Siegel i Biro mjestimično tematiziraju (usp. Siegel i Biro 1997, Siegel 1995). Daljnju kritiku ovoga nedostatka njihovog pristupa vidi u sljedećemu poglavlju.

3. PRAGMADIJALEKTIKA *contra* EPISTEMOLOŠKIH TEORIJA ARGUMENTACIJE

Uvodni dio

U prethodnim su dvama poglavljima u relativno opsežnome obimu bile izložene osnovne teze, rezultati i karakteristični problemi dvaju međusobno konkurirajućih pristupa u teoriji argumentacije; pragmatijalektičkoga, koji još uvijek uživa veću popularnost, i epistemoloških teorija argumentacije, kojima popularnost pak raste⁴⁵, i to prije svega zbog sve većeg interesa samih filozofa – a ne samo lingvista (teoretičara diskursa), komunikologa, etnologa pa i pravnika – za teoriju argumentacije. Kao što je bilo navedeno u uvodu ovoga rada, a obrazloženje mu je postajalo jasnije odmakom daljnjih stranica, pragmatijalektika i epistemološki pristup argumentaciji u mnogo se čemu razlikuju, no ujedno i dijele neke zajedničke karakteristike.

S obzirom na spomenutu širu prihvaćenost pragmatijalektike u odnosu na epistemološke teorije argumentacije, a i u skladu s dosadašnjim tijekom izlaganja rada, rasprava će se među dvama pristupima prikazati prvo kroz prigovore epistemološki orijentiranih autora pragmatijalektici (prvo potpoglavlje), a zatim odgovore pragmatijalektičara na te prigovore (drugo potpoglavlje), uz redovite vlastite procjene i komentare njihove polemike. Redoslijed je rasprave, kao i prostor posvećen pojedinome pristupu, takav i s obzirom da većinu prigovora koji epistemološki autori upućuju pragmatijalektici i osobno držim opravdanim, razilazeći se s pojedinima od njih u snazi prigovora i tumačenjima nekih mjesta pragmatijalektičke teorije. O tome će detaljnije biti riječi u trećem potpoglavlju, gdje ću zaključno ponuditi i artikulirati procjenu sraza dvaju pristupa.

Dodatno, unatoč danas općenito prisutnoj nepopularnosti lokaliziranja problema unutar jedne teorije i samih teorija u kontekst drugih, također ću ponuditi i analizu odnosa između pragmatijalektike i epistemoloških teorija argumentacije posljedično u odnosu na status teorije argumentacije kao discipline (posljednje, četvrto potpoglavlje). Pokušat ću tako procijeniti što nam dosadašnji rezultati dvaju navedenih pristupa i njihov međusobni nesklad pokazuju radi li se uistinu o autonomnoj znanstvenoj disciplini (pored institucionalnih kriterija, o kojima gotovo

⁴⁵ Kao potkrepu gornjoj tvrdnji dovoljno je promotriti pojačanu zastupljenost radova epistemološki orijentiranih teoretičara u središnjim časopisima za teoriju argumentacije (*Argumentation* i *Informal Logic*) i njihovih izlaganja na glavnim znanstvenim skupovima (druga i treća *European Conference on Argumentation*).

da nema spora da su ispunjeni, s obzirom na broj istraživača, znanstvenih skupova i časopisa koje okuplja), i to posebno u odnosu na temeljne filozofske discipline kao što su logika i epistemologija, a zatim i druge (empirijske) discipline.

3. 1. Prigovori pragmatijalektičkome pristupu argumentaciji

U prvome potpoglavlju iznose se redom prigovori nekoliko epistemoloških teoretičara argumentacije koji su predstavljeni u prethodnome poglavlju: Christophera Lumeru, Harveyja Siegela i Johna Biroa, ali i prigovori autora koji se obično ne svrstavaju u tu skupinu mada su njihove primjedbe na sličnome tragu (Frank Zenker). Analogno prikazu varijanti epistemološkoga pristupa u prethodnome poglavlju, i ovdje će najviše mjesta biti posvećeno kritici iz Lumerova pera, zbog sustavnosti i oštine prigovora (gdje se s ovom drugom najčešće razilazim). Biro i Siegel također su tu kao uporni dugogodišnji kritičari pragmatijalektike, no s vidljivo otvorenijim stavom spram mogućnosti pomicanja pragmatijalektike u epistemološkome pravcu. Posebno zanimljivoga kritičara čini Zenker koji se kao relativno zaseban autor sve više pomiče prema epistemološkome pristupu (usp. novije radove) premda je školovan i unutar pragmatijalektičkoga pristupa.

Svi se prigovori iz pravca epistemološkoga pristupa, kako to vide pragmatijalektičari, a i izriekom priznaju sami autori koji prigovore iznose, tiču manjkave epistemičke dimenzije pragmatijalektike te se uglavnom svode na optužbu da ispravno slijeđenje pragmatijalektičke procedure za raspravu može u nekim slučajevima dovesti do prihvaćanja stajališta koja nisu epistemološki zadovoljavajuća – što uglavnom znači da ih se ne bi trebalo smatrati istinitima (Biro i Siegel 2006b, str. 7).

Stoga promatrano iz vizure pragmatijalektičkoga pristupa, problemi s prigovorima epistemološki orijentiranih autora, kao i pragmatijalektička obrambena strategija, mogu se sažeti na sljedeći način:

'Ostavljajući po strani da je ponekad teško *sa sigurnošću* odrediti [kurziv G. B. H.] je li stajalište koje je prihvaćeno neistinito, ova optužba promašuje bit. Kao teoretičari argumentacije, pragmatijalektičari smjeraju najboljoj metodi za kvalitetno razrješenje razlika u mišljenju i određivanju jesu li stajališta u pitanju prihvatljiva na razumnim temeljima.

[...]

Pragmatijalektičari također ciljaju najviše racionalnom ishodu [rasprave, dod. G. B. H.], no ostavljaju prostora za mogućnost da definitivna presuda o istini ne može biti izrečena u svim slučajevima jer nužni alati za to nedostaju. U pojedinim slučajevima moramo se uteći stručnjacima iz različitih disciplina, a ako oni ne mogu doći do jedinstvene presude, morat ćemo živjeti s time.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 597 i bilj. 150)

Premda se u gornjemu navodu dobro uočava što je jezgra prigovora epistemoloških teoretičara argumentacije pragmadijalektici, ipak nije iscrpan u popisu tipova prigovora koje upućuju (prije svega zbog izostanka važnoga prigovora o terminološkoj zbrci pojmova 'argument', 'argumentacija' i 'argumentativni diskurs' u pragmadijalektičkoj teoriji). Dodani kurziv (moj) također najavljuje uobičajeni prigovor koji se tiče pragmadijalektičkoga poistovjećivanja infalibilizma s pozitivnim opravdanjem. Izlaganjem pojedinačnih prigovora pokušat ću učiniti jasnijim jesu li i u kolikoj mjeri ispravni, tj. testirat će se gore navedena pragmadijalektička teza da prigovori epistemološki orijentiranih autora promašuju bit, odnosno interes i pretpostavke pragmadijalektički zamišljene teorije argumentacije.

Najavljeni rezultat testiranja glasi: ne promašuju je, osim ako pragmadijalektika ne uspije dokazati da teorija argumentacije kao normativna disciplina ne treba nikakvo epistemološko (i drugo filozofsko) utemeljenje. S druge pak strane, tvrdim da epistemološki pristup, pogotovo kod pojedinih kritičara, neopravdano favorizira manje dobronamjerno tumačenje pragmadijalektike tamo gdje je moguće i ono više dobronamjerno, pripisujući pragmadijalektici posljedično i pojedine neutemeljene prigovore. Po mojemu mišljenju, ova je druga navedena varijanta tumačenja ujedno i više u skladu s temeljnom pragmadijalektičkom literaturom.

3. 1. 1. Lumerova kritika: kritički racionalizam, dijaloška logika i konsenzualizam

Jedan od najžešćih kritičara – ako ne i najžešći - pragmadijalektičkoga pristupa argumentaciji jest Christopher Lumer, kako se dalo i naslutiti već u prethodnome poglavlju. On u nizu radova (Lumer 2000, Lumer 2005a, Lumer 2005b, Lumer 2010, Lumer 2011, Lumer 2012) iznosi prigovore pragmadijalektici, i to u ranijim radovima u sklopu općenite kritike konsenzualističke pozicije - kao dominantnoj konsenzualističkoj teoriji argumentacije - a u kasnijim radovima specifično adresirajući baš samu pragmadijalektiku i raspravljajući s nekima od njezinih vodećih predstavnika (prije svega Janom Albertom van Laarom i Bartom Garssenom unutar tzv. amsterdamske škole, zatim Davidom Bottingom kao vanjskim predstavnikom pragmadijalektike).

Ono što je zajedničko i ranijim i kasnijim Lumerovim prigovorima pragmadijalektici jest da počivaju prije svega na kritici konsenzualizma kao manjkavoga polazišta u određenju standardne funkcije (glavne svrhe) argumenata, i to promatrajući konsenzualizam kroz epistemološku prizmu – jer je, očekivano, Lumerovo polazište da je odgovarajući (primarni) pristup argumentaciji epistemološki (konceptualna je istina da je argument usmjeren

proizvodnji znanja ili opravdanog vjerovanja), stoga konkurirajuće pristupe – u ovome slučaju pragmatijalektiku, no isto važi i za retorički pristup - kritizira upravo na osnovi njihovih nezadovoljavajućih epistemoloških pozadina. Zbog toga bi se Lumerova spram drugih pristupa kritička pozicija mogla sažeti tvrdnjom da snaga teorije argumentacije proizlazi iz njezinog epistemološkog utemeljenja.

Takvo stajalište, tj. da je teorija argumentacije jaka koliko je jaka njezina epistemološka pozadina iznosi već i J. Anthony Blair u (Blair 2012), a Lumerova će kritika biti otprilike ta da epistemološka pozadina pragmatijalektike služi tome da se zanemare epistemološka pitanja, što smatra neprihvatljivim ukoliko pragmatijalektika polaže – a polaže, i to izrijeком – pretenzije na normativan pristup argumentaciji. Njegova se kritika prije svega odnosi na pragmatijalektičko zanemarivanje interesa pojedinca za istinitim vjerovanjima, odnosno postavljanje toga cilja kao tek sekundarnog u argumentaciji u odnosu na primarni cilj razrješenja razlike u mišljenju, u krajnjem slučaju i u obliku društvenoga konflikta. Kao što je bilo istaknuto u prethodnome poglavlju, jedan je od razloga tomu i izostanak dosljedne razlike između pojmova 'argument', 'argumentacija' i 'argumentativni diskurs' u pragmatijalektici, s posljedicom izgradnje čitave teorije argumentacije kao teorije argumentativnoga diskursa:

'Treće, jedan od problema s pragmatijalektikom jest što suzdržavanje od umetanja epistemoloških standarda u pravila rasprave vjerojatno ne potječe od krivih shvaćanja uloge formuliranja pravila argumentacije [...], već od krivoga shvaćanja sveukupne funkcije argumentacije i izostanka težnje prema epistemičkim ciljevima.'
(Lumer 2012, str. 80)

Cjeloukupnu je Lumerovu kritiku pragmatijalektičke teorije argumentacije, a koja ujedno nudi i prijedloge za njezino poboljšanje, moguće sažeti – kako to čini i sam autor (Lumer 2010, str. 29) - u nekoliko točaka:

(i) Nezadovoljavajuća heterogenost pragmatijalektičke teorije proizlazi iz njezine težnje za, s jedne strane, nekvalificiranim (stoga epistemološki nezadovoljavajućim) konsenzusom, a s druge strane, jasno iskazane težnje za epistemičkom racionalnošću – vidljivom, primjerice, već u momentu razunoga kritičara u samoj definiciji argumentacije – čija se razumnost onda opet definira konsenzualistički, tj. kao slijeđenje pravila koja mogu dovesti do rješenja sukoba nastalog razlikom u mišljenju. Isto vrijedi i za dvojaki pojam valjanosti pravila razumne rasprave, tj. njihovu problemsku i intersubjektivnu valjanost, gdje se ova prva također u konačnici definira konsenzualistički: problemska se valjanost pravila također ogleda u sposobnosti rješavanja problema razlike u mišljenju među sudionicima, i to tako što eliminiraju pogreške iz argumentacije.

Prijedlog rješenja heterogenosti koje Lumer nudi jest postaviti kvalificirani, opravdani konsenzus za cilj argumentativnoga diskursa (ne argumenta!).

(ii) Problematičnu epistemološku pozadinu pragmadijalektičke teorije, tj. popperijanski kritički racionalizam i dijalošku logiku kao preferiranu logiku (Lumerova terminologija) prema Lumerovu mišljenju treba zamijeniti boljim rješenjima, pri čemu vrijedi da u slučaju kritičkoga racionalizma kao teorijskoga polazišta problemi za pragmadijalektiku više (no ne i jedino) proizlaze iz nedosljednosti u prihvaćanju te epistemološke pozicije, a što se pak tiče dijaloške logike, i iz samoga sadržaja teorije koju se preuzima.

(iii) Dva skupa pravila za kritičku raspravu (Procedura i Deset zapovijedi) predstavljaju prema Lumerovu mišljenju istovremeno i najsnažniju i najslabiju točku pragmadijalektičke teorije – potrebno ih je stoga mjestimično ispraviti i dopuniti kako bi obuhvatili cjelovite diskurse (a ne samo one monološkoga tipa za koje su dizajnirani – unatoč proklamiranoj socijalizaciji argumentacije u metateorijskim polazištima!), i to imajući u vidu suradničku, zajedničku potragu za istinom i učvršćivanjem opravdanih vjerovanja kao funkcijom argumentativnoga diskursa.

(iv) Izostavljanjem nekvalificiranoga konsenzualizma i priklanjanjem epistemološkim teorijama argumenta i argumentacije (jasno određenje standardne funkcije argumenta) izbjegli bi se navedeni nedostaci pragmadijalektičkih proceduralnih pravila, smatra Lumer.

Kako stoji i u prvome poglavlju, pobliže određenje konsenzualizma jest to da za cilj argumentacije postavlja usuglašavanje sudionika kao takvo, bez njegovih daljnjih određenja (postavljanja uvjeta postizanju konsenzusa), iz čega se onda lako izvode kriteriji dobre argumentacije, teorija pogreški u zaključivanju i argumentiranju (standardni latinizam *fallacies*), zatim interpretacija argumentacije itd., što znači da konsenzualizam kao teorijsko polazište omogućuje cjelovitu teoriju argumentacije, što je vidljivo i u slučaju pragmadijalektike:

"To je, očito [misli se na pragmadijalektiku, nap. G. B. H.], *konsenzualistička* koncepcija argumentativnoga diskursa i argumentacije, koja cilja *nekvalificiranome konsenzusu*, tj. konsenzusu koji nije podložan daljnjim uvjetima.

[...]

[...] Van Eemeren i Grootendorst ponavljaju svoj cilj argumentativnoga diskursa, tj. razrješenje rasprave, nebrojeno puta, no praktično ne opravdavaju središnju pretpostavku svojega pristupa.⁴⁶ Uzgredno opravdavaju potrebu za razrješenjem rasprave primjedbom da bismo "inače postali

⁴⁶ Na isto je upozorio i Frank Zenker koji u (Zenker 2007b) ispituje nužnost i optimalnost Procedure za kritičku raspravu za razrješenje konflikta među sudionicima te zaključuje kako je Procedura zapravo dovoljna za izbjegavanje nevaljanih poteza (*fallacies*), no ne dokazuje i da je nužna.

intelektualno izolirani i čak mogli završiti u stanju duhovne i mentalne inertnosti" [E&G 1984, 1].

[...]

Dakako, ne biti intelektualno izoliran jest dobro, no ono je od sekundarne važnosti. Mnogo je važnije da su pojedinačeva vjerovanja istinita (i opravdano istinita) i stoga mu/joj mogu pomoći da se orijentira u svijetu.'

(Lumer 2010, str. 3, 4)

Ono što je za Lamera prije svega nezadovoljavajuće u pragmatijalektičkome tretmanu, a na što su upozoravali i drugi epistemološki orijentirani autori (prije svega Biro i Siegel 2006), jest svjesno izostavljanje klasičnih epistemoloških pojmova kao što su istina, znanje i opravdano vjerovanje, bez kojih, kako smatra, nije moguće uopće objasniti što nije u redu s međusobno oprječnim stajalištima koja se iznose u kritičkoj raspravi. Posljedično, nastavlja Lumer, pragmatijalektičari nisu u mogućnosti odgovoriti ni na pitanje zašto ljudi u situaciji međusobnoga neslaganja, tj. razlike u mišljenju jednostavno ne odustanu od svojih vjerovanja u korist konsenzusa. Na ovo pitanje epistemološki pristup lako odgovara: ljudi obično vjeruju u ono što su rekli, a osim toga, čini se da je to psihološki zapravo teško – sjetimo se samo Pascala! - budući da vjerovanja temeljimo na nekakvim, valjanim ili nevaljanim, opravdanjima, odnosno imamo razloge za vjerovati u to što vjerujemo.

Što je još problematičnije, upozorava Lumer, pragmatijalektički pristup argumentaciji ne samo što ne nudi odgovor na ova pitanja, već ih i *ne postavlja* – a što se čini nespojivim s teorijom koja kao glavnu svrhu argumentacije postavlja razrješenje razlike u mišljenju (Lumer 2010, str. 4 - 5). Time, smatra Lumer, pragmatijalektička teorija argumentacije, mada se pri tome deklarira sljedbenicom epistemološke pozicije kritičkoga racionalizma, zapravo zanemaruje vlastito epistemološko utemeljenje.

Unatoč ovoj i sličnim oštrim kritikama, zajedničko je stajalište svih epistemoloških teoretičara argumentacije to da je pragmatijalektički model kritičke diskusije, koji je s jedne strane izrazito konsenzualističkoga karaktera, no s druge pokazuje jasnu težnju za utemeljenjem u epistemički opravdanoj racionalnosti, bolje i moguće izgraditi na nekonsenzualistički shvaćenome cilju argumentacije i klasičnim epistemološkim pojmovima. Na taj bi se način kvalificirani konsenzus, tj. konsenzus u kojemu sudionici ne samo što dijele isto stajalište na kraju rasprave, već to čine opravdano, a ne konsenzus kao takav mogao legitimno uspostaviti kao cilj javne argumentacije. Pri tome redovito navode i kao dodatan argument okretanju prema kvalificiranome (opravdanome) konsenzusu kao cilju argumentativnoga diskursa i činjenicu da kvalificirani konsenzus, za razliku od nekvalificiranoga, bolje ispunjava i funkciju razrješenja

konflikta među sudionicima – što je *leitmotiv* pragmatodijalektičke teorije - odnosno pouzdano omogućuje stabilnost konsenzusa među sudionicima koju ovaj drugi ne nudi⁴⁷:

'Naravno, nekvalificirani konsenzus može biti istinit, no bio bi istinit slučajno i stoga ne bi bio pouzdan.

[...]

Problem s normativnim konsenzualističkim teorijama argumentativnoga diskursa nije što ciljaju konsenzusu, već što uzimaju nekvalificirani konsenzus za cilj takvoga diskursa. Teorije argumentativnoga diskursa također su predložene i unutar epistemoloških teorija argumentacije, koje promatraju takve diskurse kao pothvate za kolektivnim traženjem istine [...]. Čak i u tim teorijama unutarnji je cilj na kraju igre doći do konsenzusa. No radi se o kvalificiranome, opravdanome konsenzusu, gdje obje strane ne samo što dijele konačno mišljenje, već – idealno – i svoja subjektivna opravdanja za nj.'

(Lumer 2010, str. 5, 7)

Pogledamo li preciznije, uočavamo kako se Lumerova kritika konkurirajućih pristupa (pragmatodijalektika i retorički pristup, koji se ovdje ne razmatra) proteže u onoj mjeri u kojoj se oni sami upuštaju u epistemološku dimenziju argumentacije, odnosno olako je shvaćaju, ne nijećući pritom, kao što je i izneseno u prethodnome poglavlju, legitiman prostor tih pristupa u teoriji argumentacije koji izlazi izvan interesa same epistemologije – pa i one široko shvaćene socijalne kao što je to slučaj kod Goldmana (v. prethodno poglavlje). Stoga pronalazi u pragmatodijalektici elemente epistemičke racionalnosti i njihove teorijske izvore koje potvrće kritici, i to navodeći prije svega sljedeće:

(i) kritički racionalizam i

(ii) dijalošku logiku erlangenske škole (utemeljitelj Paul Lorenzen, u suradnji s Wilhelmom Kamlahom i Kunom Lorenzom), s trima karakterističnim elementima: logičkim intuicionizmom, antiplatonizmom i konstruktivizmom.

Posljednja točka Lumerove kritike ide na račun

(iii) pragmatodijalektičke klasifikacije argumentativnih shema.

⁴⁷ Usp. (Martini, Sprenger i Colyvan 2013, str. 882), gdje pojam 'kompromis' odgovara pojmu nekvalificiranoga konsenzusa koji se ovdje koristi, a pojam konsenzusa odgovara pojmu kvalificiranoga konsenzusa u ovdašnjoj uporabi: 'U situaciji kompromisa, članovi skupine pristaju na proceduru razrješenja neslaganja, no ne prihvaćaju nužno ishod dobiven tom procedurom. Djelatnici u skupini mogu prihvatiti konačni ishod zajedničke odluke, no privatno zadržati vlastite divergentne poglede.

[...]

Kada je postignut konsenzus, svi djelatnici zapravo su promijenili svoje poglede u skladu s konsenzualnim [...] [...] konsenzus pojačava koheziju skupine. I dakako, postizanje konsenzusa omogućuje skupini da funkcionira kao jedinstveni djelatnik. Konačno, konsenzualna razrješenja izglednije su stabilnija od kompromisa.'

(i) Kritički racionalizam: nedosljednost i odbacivanje pozitivnog opravdanja

Kao što je više puta bilo riječi u prvome poglavlju, pragmatijalektičari se izravno pozivaju na Popperov kritički racionalizam kao jedan od filozofskih temelja vlastitoga pristupa argumentaciji, a taj se utjecaj očituje prije svega u (teorijskoj i praktičnoj) promociji kritičkoga testiranja stajališta, odnosno kritičkoj perspektivi na razumnost (Toulminov termin) koja počiva na falibilizmu kao središnjoj epistemološkoj tvrdnji.⁴⁸ Ono što Lumer iznosi pragmatijalektici kao interni prigovor, odnosno u pogledu prihvaćanja kritičkoga racionalizma, jest prije svega nedosljednost koju njezini predstavnici pri tome pokazuju, odnosno više nego povremeno zanemarivanje Popperova inzistiranja na isključivo falsifikaciji kao jedinome načinu testiranja održivosti stajališta (teorija). Nasuprot tomu, a što je vidljivo i u pojedinim pravilima same Procedure za kritičku raspravu koja traže pozitivno opravdanje, pragmatijalektika sadržajno i ne preferira falsifikaciju po Popperovu receptu kao test održivosti stajališta u raspravi – ili barem to ne čini dosljedno. Dakako, kao što ćemo vidjeti u odgovoru na taj prigovor, pragmatijalektičari navedenu nedosljednost ili niječu, ili ograničavaju sadržaj kritičkoga racionalizma koji prihvaćaju, pri čemu se uočava razlika između starijih i mlađih predstavnika u odabiru rješenja.

Razloge toj nedosljednosti spram kritičkoga racionalizma Lumer pronalazi u tome što je zapravo, tj. sadržajno argumentacija u pragmatijalektici regulirana po uzoru na dijalošku logiku i formalne dijalektičke sustave, dok je pak kritički racionalizam slabijeg odjeka na sam sadržaj teorije, odnosno više ima status teorijskoga diskursa:

'Kao posljedica, ono što se događa u pragmatijalektici na razini pravila dijaloga jest točno suprotno onome što kritički racionalizam zahtijeva. Kritički racionalizam kritizira pozitivno, fundacionalističko opravdanje i potiče negativni kriticism hipoteza, koje se trebaju predlagati bez opravdanja dok pragmatijalektika umjesto toga zahtijeva pozitivno opravdanje ako ga oponent zatraži, doduše na osnovi zajedničkih premisa [...] Uloga proponenta, u skladu s kritičkim racionalizmom, jest smisliti pametnu hipotezu i onda čekati dok oponent pokušava pobiti tu hipotezu. U pragmatijalektici proponent iznosi hipotezu ili tvrdnju i brani je na zahtjev dok oponent možda ne zatraži takvo pozitivno opravdanje.'
(Lumer 2012, str. 62 – 63)

S druge strane, ističe Lumer u istome tekstu, pragmatijalektika također nije dosljedna u prihvaćanju ideja kritičkoga racionalizma po tome što, za razliku od samoga Poppera, ne pokazuje interes za istinu kritički testiranih stajališta, odnosno njihovu istinolikost, stoga posljedično ne preuzima moguće epistemološke prednosti iz navedenog interesa kritičkoga

⁴⁸ Mada Lumer, Siegel i Biro napominju da pragmatijalektičari zapravo ne razlikuju uvijek infalibilizam od pokušaja pozitivnog opravdanja (Lumer 2012, str. 67), o čemu više riječi kasnije.

racionalizma (Isto, str. 64 – 65) – mada, kao što će uskoro biti riječi, ni sam kritički racionalizam dosljedno proveden Lumer ne smatra optimalnim epistemološkim utemeljenjem teorije argumentacije. Stoga interni prigovor o nedosljednosti njegova prihvaćanja nadopunjuje eksternim prigovorom o pragmatodijalektičkome odabiru kritičkoga racionalizma kao epistemološkoga polazišta uopće. Isti prigovor iznose i Biro i Siegel (v. sljedeće potpoglavlje).

Kao treći pak prigovor vezan uz prihvaćanje kritičkoga racionalizma Lumer navodi pragmatodijalektičko zagovaranje neizbježnosti Agripine trileme (u Van Eemerenovoj i Grootendorstovoj terminološkoj uporabi Münchhausenove, po uzoru na formulaciju argumenta protiv mogućnosti opravdanja koju je ponudio Hans Albert⁴⁹), a kojom se pragmatodijalektičari – barem na deklarativnoj teorijskoj razini – služe kao argumentom za odbacivanjem mogućnosti pozitivnog opravdanja bilo koje vrste argumenata (i deduktivnog, i nededuktivnog tipa):

'Prema trilemi, pristalica opravdanja prisiljen je birati između tri zla. Prva je opcija prihvatiti da svaki opravdavajući razlog mora sam biti poduprt daljnjim razlozima. Krajnja posljedica takvog izbora bila bi *beskonačan regres* podupirućih razloga koje podupiru drugi razlozi, jer kako bi pristalica opravdanja odbio vlastite zahtjeve za daljnjom potporom? Druga je opcija ustanoviti, u jednoj ili drugoj točki, da je podupiruća argumentacija plauzibilna do te razine da sama sebi daje potporu. Moglo bi se pretpostaviti da su neke tvrdnje takve da se na njima nema što ispraviti, primjerice zbog toga što izražavaju potpuno točno ono što je pojedinac percipirao ili zbog toga što ih se ne može zanijekati, ili čak izazvati na konzistentan način. U takvim slučajevima, pojedinac učinkom toga napušta načelo pristalice opravdanja i potčinjava se onome što Albert naziva dogmom. Treća je opcija poduprijeti podupiruće razloge propozicijom koju je ovaj razlog trebao poduprijeti. Takvo cirkularno zaključivanje omogućuje pojedincu da stvori situaciju gdje sve propozicije dobivaju nešto potpore, no rezultat ne sadrži uistinu opravdanu konkluziju. Posljedica Münchhausenove trileme jest da prihvaćanje opravdanja vodi nepremostivim problemima.'

(Garssen i Van Laar 2010, str. 132)

Konkluziju navedenog Albertova argumenta o nemogućnosti bilo kakvog pozitivnog opravdanja prihvaćaju i pragmatodijalektičari pa posljedično - zbog neizbježnosti navedene trileme - rješenje traže u odustajanju od takvog (pozitivnog) opravdanja. Metodološko smo to rješenje mogli naslutiti u socijalizaciji i dijalektifikaciji, dvama pragmatodijalektičkim metateorijskim polazištima opisanima u prvome poglavlju (v. str. 3 nadalje). Takvo 'rješenje' trileme, unutar u pragmatodijalektici prihvaćene kritičke perspektive na razumnost – koja se sastoji u sustavnom izlaganju stajališta kritičkome testiranju drugih – znači zapravo da druge osobe postaju njezin nužan uvjet, odnosno da pragmatodijalektika kritičkome testiranju u epistemološkome smislu daje barem prednost pred bilo kojim oblikom pozitivnog opravdanja

⁴⁹ Albert originalnu formulaciju argumenta iznosi u *Traktat über kritische Vernunft* (1968.).

(ako ga već ne odbacuje potpuno).⁵⁰ Kao što su uočili i drugi epistemološki orijentirani autori (Biro i Siegel, primjerice), pragmatijalektika izrazito oštro suprotstavlja, odnosno neopravdano međusobno isključuje pozitivno opravdanje i kriticizam.

Kako je prethodno istaknuto u tekstu o Lumerovoj inačici epistemoloških teorija argumentacije, odnosno njegovoj praktičnoj teoriji argumenata i argumentacije, ona se temelji na kombiniranim plauzibilističko-prozbatičkim kriterijima, i to među ostalim kako bi se obuhvatilo i za uspješno snalaženje u svijetu neizostavno nesigurno znanje (probabilističke i praktične argumetativne sheme). Kako se u slučaju deduktivnih argumenata radi o očuvanju ili redukciji, no nikad povećanju informacijskoga sadržaja u konkluziji (tezi argumenta) koja proizlazi iz prihvaćenih premisa, oni su zapravo jedini tip argumenata pogođenih Münchhausenovom trilemom, što s pravom ističe Lumer. Ta trilema i kod Poppera i Alberta i počiva upravo na pretpostavci da su dedukcija iz istinitih premisa i možda promatranje jedini prihvatljivi oblici opravdanja. No to nipošto ne možemo jednako ustvrditi i za argumente nededuktivnoga tipa, čiji je prijenos opravdanja s premisa na konkluzije amplijativnoga karaktera, odnosno konkluzija (teza) bogatstvom informacijskoga sadržaja nadilazi premise (razloge) iz kojih je izvedena. Stoga Lumer s pravom zaključuje kako:

'Nema potrebe da se odustane od pokušaja opravdanja (*justificationism*), zapravo sasvim suprotno, i nededuktivni oblici monološke argumentacije trebaju se proučiti i rekonstruirati u argumentacijskoj teoriji'

(Lumer 2010, str. 12)

Kao što će biti riječi u sljedećem potpoglavlju (Siegelova i Biroova kritika pragmatijalektičke teorije argumentacije), isti prigovor koji upućuju Siegel i Biro - da kritički racionalizam u konačnici ne može izbjeći klasično (pozitivno) opravdanje – mlađi pragmatijalektičari zapravo i prihvaćaju, stoga kako bi izbjegli tu nedosljednost na koju je na različit način upozorio i Lumer, ograđuju se čak i od Popperove epistemologije - koja ipak traga za istinitim teorijama - i to opredjeljujući se za tvrdnju kako je pragmatijalektika teorija koja se bavi argumentima za konkretno stajalište koje je iznijeto protiv određenoga sugovornika (*argument in use*), odnosno ostvarenim govornim činovima u određenome kontekstu, a ne apstraktnim argumentima:

'Tako za razliku od Popperove filozofije znanosti, koja je motivirana potragom za istinitim teorijama, pragmatijalektička teorija argumentacije ostaje ograničenom na istraživanje stajališta

⁵⁰ Usp. Garssen i Van Laar 2010, str. 132, 136.

u svjetlu određenoga skupa polazišnih točaka. Budući da se pragmatodijalektička teorija bavi obranom stajališta od adresata s određenim skupom obveza, prije nego što pokušava pristupiti istinitim teorijama ili stajalištima koja su prihvatljiva kao takva, nema ni trunke pokušaja opravdanja u pragmatodijalektici. Ukratko, argumentaciju se mora razumjeti iz namjeravane kritičke perspektive, a upotrijebljeni argumentativni izrazi [misli se na izraze 'argumentacija za neko stajalište', 'opravdanje' i druge izraze koji pretpostavljaju pozitivno opravdanje, nap. G. B. H.] ne impliciraju pristajanje na opravdanje, osim na to da su izrazi poput 'opravdavajuća snaga' korisni.'

(Garssen i van Laar 2010, str. 138)

Međutim, kao što ćemo ubrzo vidjeti, takav odgovor na upućene prigovore nije održiv s obzirom da već posljednjih petnaest godina (od Van Eemeren i Grootendorst 2004) pragmatodijalektika odustaje od ranijega antiplatonističkog stava (kojim bi zanijekali postojanje propozicija kao apstraktnih entiteta), a osim toga, zanemarivanje u tom aspektu Popperove inačice kritičkoga racionalizma pogoršava situaciju s njezinim ionako problematičnim epistemološkim utemeljenjem (odustajanje od bilo kakvog referiranja na pojam istine). Također, premda u praksi – no ne i u teoriji – manifestirana nedosljednost kritičkome racionalizmu jest valjan interni prigovor pragmatodijalektici, Lumer zapravo misli da bi teoriju trebali revidirati u pravcu prihvaćanja pozitivnog opravdanja, tj. spomenutim usklađivanjem deklarativnoga stava i sadržaja teorije, a ne vraćanjem k Popperu. Pri tome navodi standardne prigovore epistemologiji kritičkoga racionalizma koji ciljaju na nemogućnost provođenja falsifikacije bez pozitivnog opravdanja hipoteza, kao i poteškoće koje se javljaju kod Popperove distinkcije *ad hoc* hipoteza od onih legitimnih pomoćnih (Lumer 2012, str. 65 – 66):⁵¹

'Budući da je Münchhausenova trilema lažna i kritičizam problematičan epistemički pristup, Van Eemeren i Grootendorst svojim su povratkom nekom obliku opravdanja na određeni način pokazali njih za epistemički bolja rješenja, mada ne prepoznaju vlastitu inkonzistentnost i stoga ne razvijaju sustavno epistemološki zadovoljavajuća pravila na osnovi bolje epistemologije.' (Isto, str. 68)

(ii) Dijaloška logika erlangenske škole: nepotrebni elementi i agonističko shvaćanje argumentacije

Pojmom dijaloške logike obuhvaćena je:

'istraživačka tradicija koju se može pratiti do grčke antike, kada je logika bila shvaćena kao sustavno proučavanje dijaloga u kojemu dvije strane izmjenjuju argumente oko središnje tvrdnje. U svojem modernom obliku dijaloška logika koristi pojmove teorije igre kako bi dizajnirala igre koje pružaju semantiku za širok spektar logičkih sustava.

[...]

Dijaloška logika, kakvu je poznajemo danas, potječe od Paula Lorenzena u njegovu radu na operativnome pristupu konstruktivnoj logici i matematici.'

(Keiff 2009)

⁵¹ Zanimljivo je, kako primjećuju i (Siegel i Biro 2008), da Van Eemeren i Grootendorst uopće ne razmatraju klasične prigovore kritičkome racionalizmu iznesene u epistemologiju pri formulaciji vlastite teorije.

Taj suvremeni oblik dijaloške logike, prije svega u programu erlangenske škole, odnosno Lorenzena, Kamlaha i Lorenza, prihvaćaju i pragmadijalektičari kao vlastitu koncepciju logike (Van Eemeren i Grootendorst 2004), po kojoj je ona bitno agonistička i konstruktivistička: glavna ideja dijaloške logike leži u tome da logički operatori odgovaraju operacijama koje međusobno, u obliku poteza koji se nazivaju napadima i obranama, izvode proponent i oponent (lišenima semantičkih značenja), odnosno dijalozi su:

'[...] igre u kojima je riječ o formulama. Skup pravila dizajniran je na takav način da je formula valjana (u nekom određenom smislu termina) ako i samo ako igrač koji brani formulu ima pobjedničku strategiju u igri. Važan aspekt konstruktivnosti u dijaloškoj logici vidljiv je u ovoj definiciji: beskonačnost ne igra nikakvu ulogu, tj. ne oslanja se na kvantifikaciju nad skupovima modela. Dijaloški je pojam dokaza osnovan na pojmu igre, a, kao što je navedeno u gornjemu citatu⁵², dijaloške su igre konačne.'
(Keiff 2009)

Kao što priznaje i sam Lorenzen, strukturalno dijalozi odgovaraju semantičkoj *tableaux* metodi Everta W. Betha⁵³. Ovo eksplicitno priznanje u procjeni utjecaja i koristi odabira dijaloške logike kao preferirane logike za pragmadijalektiku Lumer ističe kao argument u prilog vlastitome suprotnom stajalištu, a to je da središnja tvrdnja dijaloške logike o logici kao bitno dijalogu ne stoji, odnosno da:

'Logički operatori mogu se koristiti u komunikativnim govornim činovima i u agonističke svrhe. Međutim, također se mogu koristiti i u našem razmišljanju i spoznavanju, u propozicijama koje (dakako, individualno) znamo ili vjerujemo da su istinite; a ako se oni (ili bolje: riječi koje ih izražavaju) koriste u komunikativnome govornom činu, služe da prenesu te propozicije, u koje onda npr. primatelj može vjerovati.'
(Lumer 2010, str. 17)

Alternativa je takvom tumačenju operatora ta da dijaloškologički definirani logički operatori izražavaju nešto drugo od uobičajenih logičkih operatora definiranih istinitosnim tablicama koji međusobno povezuju jezične propozicije, no prihvatimo li tu alternativu, postaje barem dvojbeno radi li se u slučaju dijaloške logike uopće o logici. Dodatnu poteškoću u razumijevanju argumentacije s dijaloškologičkom pozadinom predstavlja agonistički pojmovni okvir koji pragmadijalektika također preuzima od dijaloške logike (inače karakterističan za sve formalne dijalektičke sustave, o čemu je bilo riječi u prvome poglavlju). Taj okvir, s jedne

⁵² Misli se na Lorenzovu definiciju propozicije iz *Basic objectives of dialogue logic in historical perspective* (2001), preuzeto iz (Keiff 2009): 'Potpuno iskazano to znači da kako bi entitet bio propozicija, mora postojati dijaloška igra pridružena tom entitetu, tj. propoziciji A , takva da individualni potez u igri u kojoj je A na mjestu početne pozicije, tj. dijalog $D(A)$ o A , sustiže konačnu poziciju ili pobjedom, ili porazom nakon konačnoga broja poteza u skladu s određenim pravilima: dijaloška se igra definira kao konačna otvorena nula-zbroj igra između dviju osoba.'

⁵³ Lumer navodi da se Lorenzen tek na predstavljanju dijaloške logike 1959. u Varšavi referirao na Bethov rad, no da je još 1958. razvijao svoj rad neovisno o Bethu (Lumer 2010, bilj. 20, str. 33 – 34).

strane, ograničava poteze pojedinih sudionika u raspravi (npr. antagonist napada protagonista tako što izražava sumnju u pogledu iznesenoga stajališta, no nije predviđeno da traži i opravdanje stajališta)⁵⁴, a s druge strane zapravo omogućuje - zbog strukturalne istovjetnosti *tableauxu* – da jedna te ista osoba odigra obje uloge, za što Lumer s pravom primjećuje da ne donosi ništa posebno *dijaloško* u naše razumijevanje logike (Lumer 2010, str. 17 – 18). Stoga zaključuje kako prihvaćanje dijaloške logike u pragmadijalektici kako bi se teorijski opravdalo vrednovanje argumentacije koje je bitno dijaloško, odnosno ne zadovoljava se apstrahirajućim promatranjem argumenta kao skupa propozicija karakterističnim za logičarsku praksu, ne uspijeva ostvariti taj cilj:

'Pragmadijalektički diskursi nisu prave dijaloške rasprave. Oni su monološke argumentacije uvećane za mogućnosti prilagođavanja te argumentacije adresatovoj epistemičkoj situaciji.

[...]

Još uvijek u ironičnome tonu, epistemološke teorije argumentacije, koje se često osuđuje zbog njihove monološke koncepcije argumentacije, u usporedbi s pragmadijalektikom mnogo su više i jedino stvarno dijaloške kada dođe do integracije argumentacije u argumentativni diskurs [usp. Goldman 1999, 139 – 149, Lumer 1988].'

(Isto, str. 20)

Iz navedenih prigovora za teoriju argumentacije koja, poput pragmadijalektike, prihvaća dijalošku logiku kao *logiku*, posljedično nestaje utemeljenje pravila argumentativnoga diskursa u formalizaciji i dijalektičkome pojmovnom okviru koje ona pruža, a vidljivo je i u samoj formulaciji pravila argumentacije (modela kritičke rasprave i dviju procedura).

Što se tiče pojedinih prethodno navedenih karakteristika programa dijaloške logike erlangenske škole – logičkog intuicionizma, antiplatonizma i konstruktivizma – Lumer je mišljenja kako za neke od njih vrijedi da ih pragmadijalektičari prihvaćaju više na deklarativnoj razini (logički intuicionizam u odnosu na klasičnu logiku)⁵⁵, a neke su itekako vidljive u pragmadijalektičkoj teoriji (antiplatonizam – i to prije svega u ranijim fazama teorije - te konstruktivizam). Antiplatonistički je moment u pragmadijalektici vidljiv u metateorijskome polazištu eksternalizacije (v. prvo poglavlje), kojemu je cilj prije svega bio izbjeći referiranje na propozicije kao apstraktne entitete, odnosno baviti se samo konkretnim izjavama

⁵⁴ Primjetno je korištenje agonističkih pojmovnih parova protagonist – antagonist u pragmadijalektici naspram komunikativnom i čak suradničkome paru govornik/-ica i adresat u epistemološkim teorijama argumentacije jer je u potonjima standardna funkcija argumentacije epistemička i konstruktivna (tj. dovesti adresata do spoznaje prihvatljivosti teze koja se iznosi), a u prvoj se radi o nadmetanju između sudionika rasprave.

⁵⁵ (Lumer 2010), za razliku od preciznijega prikaza u (Keiff 2009) ne navodi kompatibilnost dijaloške logike i s klasičnom semantikom, već samo intuicionističkom. Također, navodi kako je logički intuicionizam komponenta programa dijaloške logike za koju pragmadijalektičari nisu posebno zainteresirani premda ih kritizira da posebno tretiraju snagu opravdanja argumenta u odnosu na pobijanje stajališta, ističući da je pobijanje propozicije *p* istovjetno opravdanju $\neg p$ (Lumer 2012, str. 12, 22).

sugovornika u određenoj argumentativnoj (dijaloškoj) situaciji i njihovim obvezama nastalima tim izjavama. Iz takve je metateorijske motivacije uslijedilo pomicanje teorijskoga žarišta na proceduru pravilne rasprave, a ne na, primjerice, ispravne argumentativne sheme (koje ne zahtijevaju nužno dijaloški kontekst) kao u neformalnologičkome ili epistemološkome pristupu. Međutim, već od izdanja teorije koje se nalazi u (Van Eemeren i Grootendorst 2004), kao što je vidljivo i iz Procedure za kritičku raspravu i Deset zapovijedi, pragmadijalektika ipak ne provodi dosljedno antiplatonizam s obzirom da se izričito služi pojmovima kao što su 'propozicija' i 'propozicijski sadržaj', što su sve - apstraktni entiteti. U tom smislu Lumer (Lumer 2010, str. 13) upozorava na potrebu usklađivanja sada već u samoj pragmadijalektici etabliranoga teorijskog zaokreta s ranijim deklarativnim opredjeljenjem u pravcu antiplatonizma.

Međutim, neopravdan prigovor na račun eksternalizacije u pragmadijalektici Lumer iznosi upozoravajući da ona dosljedno provedena i ne zahtijeva od sudionika da misle što kažu – što je suprotno Griceovim maksimama, odnosno načelu komunikacije koje Van Eemeren i Grootendorst uzimaju kao polazište u rekonstrukciji i evaluaciji argumentacije. U iznošenju takve, po mojemu mišljenju neopravdano preoštre, kritike pragmadijalektičkih teorijskih posljedica, Lumer je zapravo motiviran problemom koji ga sa socijalnoepistemološkoga stajališta najviše muči, a pojavljivanje toga problema za pragmadijalektiku vidi kao posljedicu prihvaćanja antiplatonističkog stava, odnosno preokupacije konkretnim argumentativnim govornim činovima nasuprot propozicijama. Spomenuti problem do kojega, po Lumerovu mišljenju, a koje osobno ne dijelim, *nužno* dolazi iz teorijskih obveza pragmadijalektike jest taj što je pri vrednovanju argumentacije po govornim činovima izrečenima protiv određenog antagonista u određeno vrijeme, u ishodu rasprave protagonist često prisiljen povući svoje stajalište za koje još uvijek opravdano vjeruje da je istinito (jer osobno opravdanje, kao što je bilo riječi i kod Goldmana, za Lamera postoji i bez javnoga), no nije ga uspio obraniti pred antagonistom zbog ograničenja ovoga potonjeg (bilo da se radi o nedostatku potrebnoga znanja, neprihvatanju valjanih argumentativnih shema, nepoznavanju učinkovitih epistemoloških načela ili nečemu drugom).

Sažetije rečeno, Lumer smatra da za pragmadijalektiku karakteristična kombinacija antiplatonizma i eksternalizacije vodi do:

'[...] uštkavanja onih koji su informirani i diktaturi neznalica, gdje bi neznalice čak bili potvrđeni u svojem neznanju protagonistovim javnim povlačenjem vlastite teze.'

(Lumer 2010, str. 6)

Premda je briga oko ovoga problema opravdana, Lumer pogrešno procjenjuje motivaciju pragmadijalektičke eksternalizacije – kao što je bilo riječi u prvome poglavlju, glavni je cilj bio izbjeći pretjeranu spekulaciju oko mišljenja i namjera sudionika rasprave (karakterističnu za retorički pristup argumentaciji), za što su Van Eemeren i Grootendorst dobroga saveznika pronašli u teoriji govornih činova, odnosno rekonstrukciji obveza govornika na temelju njihovih izjava. Kako je takva rekonstrukcija ograničena maločas spomenutim Griceovim načelima suradničke komunikacije (u prvome poglavlju spomenuta integracija teorije govornih činova i racionalnih govornih razmjena), sudionici rasprave u pragmadijalektičkoj analizi nisu osuđeni na to da se njihove izjave tretiraju neovisno o njihovim vjerovanjima (tj. pripremnim uvjetima govornih činova, njihovim uvjetima iskrenosti i sl.). Pogotovo takav tretman ne isključuje referiranje na propozicije kao sadržaj vjerovanja sudionika rasprave i njihove inferencijalne relacije, a upravo je to ono što Lumer zahtijeva od teorije argumenata kao govornih činova kako bi bilo moguće govoriti o stvarnome konsenzusu sudionika, a ne tek:

'[...] ispraznome konsenzusu tvrdnji koje ne odgovaraju stvarnome sukobu mišljenja.'

(Lumer 2010, str. 6)

Osim toga, posljednje i ne najvažnije, antiplatonizam je, kao što i sam Lumer primjećuje (v. prethodne stranice), također tek deklarativna pozicija iz ranijih faza pragmadijalektičke teorije, a ona novija ne samo što operira pojmovnim aparatom nespojivim s antiplatonizmom u pogledu propozicija, već to čini i sadržajno. Stoga ovo smatram najslabijom točkom njegove kritike.

Kao treću primjedbu pragmadijalektičkoj teoriji argumentacije unutar općenitoga prigovora zbog prihvaćanja dijaloške logike kao preferirane logike, Lumer navodi nepotrebno radikalan konstruktivizam koji za posljedicu ima konvencionalizaciju argumentacijskih pravila, odnosno proglašavanje njihove valjanosti (problemske i intersubjektivne, o čijemu je problematičnome odnosu već bilo riječi) ovisnom o tome jesu li prihvaćeni među sudionicima argumentativnoga diskursa. U pragmadijalektici se takvo konstruktivističko nasljeđe očituje prije svega u fazi otvaranja rasprave (v. prvo poglavlje, str. 22), u kojoj sudionici postižu dogovor oko zajedničkih propozicija (intersubjektivna procedura identifikacije), pravila ekspliciranja neizrečenih premisa (intersubjektivna procedura ekspliciranja), logike, odnosno zaključivanja (intersubjektivna procedura zaključivanja) i dopuštenih argumentativnih shema (intersubjektivna procedura testiranja).

Prema Lumerovu mišljenju sporna, ta je inkorporacija eksplicitnoga dogovora oko zajedničkih materijalnih i proceduralnih obveza u model idealne argumentacije motivirana također i iz konsenzualističkoga polazišta - točnije, kreće se od pretpostavke da bi svako korištenje npr. novih argumentativnih shema ili propozicija kao premisa (koje nisu evidentirane na zajedničkome popisu ili pak antagonist na njih ne pristaje) u kasnijoj fazi rasprave, a koje nije propušteno kroz dogovorni filter u fazi otvaranja, ometalo ostvarenje cilja argumentacije, tj. razrješenje razlike u mišljenju.

Kako je već spomenuto (prvo poglavlje), i sami Van Eemeren i Grootendorst priznaju da je praksa argumentacije takva da faza otvaranja, odnosno eksplicitnoga dogovora najčešće izostaje, tj. da se odvija prešutno, te također postoje i kritičari zadržavanja ove faze u modelu kritičke rasprave unutar same pragmatijalektike, stoga nije čudno i da sličan prigovor stiže i od epistemološki orijentiranoga Lumera. On ističe kako je inače ispravna motivacija za konstruktivizam jasnoća i izbjegavanje proizvoljnih pretpostavki u zaključivanju, no i da konstruktivizam u svojem radikaliziranom obliku zanemaruje činjenicu da se u raspravi možemo i često moramo uteći zajedničkome jeziku i općemu znanju (*knowledge exploitation*), odnosno da nema potrebe za eksplicitnim uvođenjem rječnika, misaonih shema, propozicija koje će se koristiti kao zajedničke premise i dr. Dodatan prigovor, sličan mojemu iznesenom u prvome poglavlju, upozorava na nemogućnost revizije početnoga skupa premisa i prihvaćenih pravila.

Što je još problematičnije, upozorava Lumer (ali i drugi kritičari), pragmatijalektika zapravo sudionicima kritičke rasprave i ne daje nikakve savjete kako bi do slaganja oko premisa i pravila u fazi otvaranja trebalo doći, što zapravo traži posebnu proceduru, a niti nameće druge kriterije u tom slaganju povrh dogovornih. Zbog toga i u ovoj točki klizi prema nekvalificiranome konsenzusu, ali i spomenutom proglašavanju dogovorenih pravila rasprave konvencionalnima:

'Argumentacijska pravila moraju ispuniti dvije bitne funkcije: prvo, njihovo slijeđenje trebalo bi jamčiti istinitost ili prihvatljivost, tj. istinu, visoku vjerojatnost ili istinolikost teze i drugo, slijeđenje pravila trebalo bi osigurati epistemičku dostupnost istine (prihvatljivosti) sugovorniku, npr. na način da se zahtijeva da premise argumenata budu sugovorniku poznate. Ispunjava li određeni skup argumentacijskih pravila te funkcije ne ovisi o konvenciji, već je objektivna činjenica, tj. ovisi o tome kako pravila referiraju na istinitosne uvjete teza.'
(Lumer 2010, str. 25)

Stoga je moguće, upozorava Lumer, da jedan od sudionika u raspravi dođe do otkrića argumentacijskih pravila, npr. pravila prirodne dedukcije, pomoću kojih proizvede opravdano vjerovanje kod sugovornika koji također ništa ne zna o tim pravilima. Međutim, treba podsjetiti

da pojam konvencionalnoga u pragmatodijalektičkoj uporabi ne znači tek pravilnost umjesto koje bi istu funkciju mogla obavljati i neka druga (usp. npr. klasičnu Lewisovu definiciju konvencije u kojoj se kao jedan od uvjeta, očekivano, javlja arbitrarnost)⁵⁶, već pojmom konvencionalnih pravila rasprave pragmatodijalektičari obuhvaćaju ona pravila koja su eksplicitno dogovorena – za razliku od slabijega pojma intersubjektivno valjanih pravila - za koja važi tek da ih sugovornici prihvaćaju, no bez eksplicitnoga dogovora (u prešutnom obliku). Lumerova kritika pogađa pragmatodijalektiku tek utoliko što takav pristup nema interesa za otkrivanjem ili konstruiranjem pravila, mimo dogovornih, odnosno konvencionalnih, tj. drži da objektivna sposobnost pravila da pomogne razrješenju razlike među sugovornicima nije uopće interesantna za teoretičare argumentacije jer ionako sve u konačnici ovisi o tome prihvaćaju li sugovornici određena pravila ili ne.

Nažalost, kako mjestimično daju povoda zaključiti mlađi pragmatodijalektičari (usp. Garrsen i Van Laar 2010, str. 127 – 129), problemska se valjanost pravila rasprave počinje i izrijekom izjednačavati s njihovom intersubjektivnom valjanošću, odnosno sposobnošću pravila da razriješe sukob među sudionicima, a što zapravo nigdje ne nailazimo u starijim, Van Eemerenovim i Grootendorstovim tekstovima. Ovakvim pojednostavljivanjem doduše već samog po sebi problematičnog odnosa dviju valjanosti (v. moje primjedbe u prvome poglavlju) mlađi pragmatodijalektičari postaju obvezani proglasiti valjanima i logički neispravne oblike zaključaka (npr. nijek prednjaka) pod uvjetom da ih sudionici rasprave prihvaćaju i uspiju razriješiti međusobnu razliku u mišljenjima.⁵⁷ U tom je smislu starija faza teorije prema mojemu mišljenju, a koja je i uskladivija s otvaranjem prema epistemološkim teorijama argumentacije, u prednosti pred novijom.

Kako smatram da pragmatodijalektika ne mora biti obvezana nekvalificiranim konsenzusom, a što priznaju – i potiču takav teorjski zaokret – sami epistemološki teoretičari argumentacije, a i iz same jezgre teorije, tj. Procedure i Kodeksa za ponašanje razumnih

⁵⁶ 'Pravilnost R u ponašanju populacije P kada su [njezini članovi, dod. G. B. H.] djelatnici u ponavljajućoj situaciji S jest konvencija ako i samo ako je istina da te ako je opće znanje u P da, u gotovo svakoj instanci situacije S među članovima P ,

(i) gotovo se svi podvrgavaju R ;

(ii) gotovo svi očekuju od gotovo svih da se podvrgavaju R ;

(iii) gotovo svi imaju približno iste preferencije koje se tiču svih mogućih kombinacija djelovanja;

(iv) gotovo svi preferiraju da se još tko podvrgne R pod uvjetom da se gotovo svi podvrgavaju R ;

(v) gotovo bi svi preferirali da se još tko podvrgne R' , pod uvjetom da se gotovo svi podvrgavaju R' ,

gdje je R' moguća pravilnost u ponašanju P u S takva da gotovo nitko ne bi mogao gotovo ni u jednoj instanci S od članova P podvrgnuti se i R i R' . (Lewis 2002, str. 78).

⁵⁷ Takvo je stajalište s navedenim primjerom izričito tvrdio Jean H. M. Wagemans na međunarodnoj konferenciji *Days of Ivo Škarić* 2016. g.

sudionika rasprave, pokazuje se jasno težnja da takvom ne bude,⁵⁸ nije nužno da pragmatijalektičari ostanu pri deklariranoj nezainteresiranosti za valjanost pravila kojima se sudionici služe, a koja nadilazi potrebe rasprave o kojoj je riječ:

'Prvo, u pragmatijalektičkome pogledu, teorija argumentacije nije ni teorija dokaza ni općenita teorija zaključivanja ili argumenta, već teorija korištenja argumenta kako bi se uvjerilo druge razumnom raspravom u prihvatljivost stajališta o kojemu je riječ. To znači da nije dovoljno da premise te opravdavajuća ili pobijajuća snaga argumenta koji se koriste budu u skladu s problemski valjanima testovima prihvatljivosti ako njihova valjanost nije i intersubjektivno usuglašena.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 597 - 598)

A s druge strane, samo koju stranicu poslije, pragmatijalektičari priznaju da:

'Uspostavljanje prihvatljivosti polazišta [sudionika u raspravi, dod. G. B. H.] prema pragmatijalektičarima, nije prava zadaća teoretičara argumentacije ako uključuje više od provjeravanja jesu li na "popisu" zajednički prihvaćenih polazišta. Međutim, zbog kritičkoracionalističkog utemeljenja njihove teorije [misli se na pragmatijalektičare, nap. G. B. H.], podrazumijeva se da se prihvatljivost [stajališta, dod. G. B. H.] treba uspostaviti na način koji je problemski valjan.'

(Isto, str. 599)

(iii) *Klasifikacija argumentativnih shema: nepotpunost i nedosljednost*

Trihotomna klasifikacija argumentativnih shema u pragmatijalektici, tj. načela koja omogućuju legitimne prijelaze s premisa (razloga) na konkluziju (tezu) argumenta ima za svoj *fundamentum divisionis* različite tipove *materijalnih* odnosa između stanja stvari sadržanih u njima – odnosu korelacije (simptomatički argumenti), odnosu sličnosti ili analogije (argumenti iz analogije) i odnosu uzročnosti (kauzalni ili instrumentalni argumenti) (v. prvo poglavlje, str. 11 - 12). Kao što je spomenuto u prvome poglavlju, pragmatijalektički je pristup klasifikaciji argumentativnih shema stoga topički, tj. sadržajni, no kao takav ne bi bio problematičan ukoliko se valjanost prijelaza s premisa na konkluziju ne bi opravdavala materijalnim odnosima između stanja stvari u premisama i konkluziji. Kao što Lumer s pravom ističe:

'[...] materijalni odnosi između stanja stvari (u svijetu) ne mogu opravdati pravila zaključivanja. Oni mogu "opravdati" jedino propoziciju veće premise, koja opisuje taj materijalni odnos. [...] Teorije koje uspostavljaju i opravdavaju potonju vrstu odnosa [misli se na odnos slijeda između konkluzije i premisa, nap. G. B. H.] umjesto njih jesu logika, teorija vjerojatnosti itd. te epistemologija općenito. Materijalni odnosi nisu na pravoj ontičkoj razini da bi mogli opravdati zaključivanje i argumentativne sheme.'

(Lumer 2010, str. 28)

Odnosno, i ovdje se pokazuje kako pragmatijalektička teorija argumentacije ima manjkav epistemološki temelj. Dodatan Lumerov prigovor pragmatijalektičkoj klasifikaciji

⁵⁸ Usp. npr. zapovijed br. 7 koja kaže da zaključivanje koje se u argumentaciji izlaže kao formalno konkluzivno ne smije biti nevaljano u logičkom smislu.

argumentativnih shema odnosi se na nedosljednost – koja se uočava ako se shemama pristupi s formalne, a ne materijalne točke gledišta – te nepotpunost, koja je karakteristična i za druge klasifikacijske sustave shema. Što se tiče prvoga nedostatka, radi se o tome da pojedine klase shema uključuju argumente utemeljene na različitim epistemološkim načelima (npr. simptomatičke argumentativne sheme uključuju vrstu deduktivnih shema, ali i probabilističkih; instrumentalne pak sheme obuhvaćaju određene vrste i probabilističkih i praktičnih shema). Drugi nedostatak – nepotpunost – upozorava na izostanak brojnih tipova argumenata (prije svega probabilističkih, složenih praktičnih argumenata i dr.), koji se pak mogu pronaći unutar epistemoloških teorija argumentacije (npr. Lumer 2011).

3. 1. 2. kritika iz objektivističkoga kuta: Siegel i Biro

Dva glavna prigovora koja pragmadijalektičkoj teoriji argumentaciji upućuju Siegel i Biro, a koja su bila i predmetom žustre polemike s Garssenom i Van Laarom na pragmadijalektičkoj strani (v. Biro i Siegel 2006, Garssen i Van Laar 2010, Biro i Siegel 2010, Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014), tiču se (i) problematične naravi normativnosti koju pragmadijalektika polaže na argumentaciju i (ii) tretmana pozitivnog opravdanja, odnosno nesklada deklarativnog odbacivanja mogućnosti pozitivnog opravdanja stajališta u raspravi, s jedne strane, te s druge strane, korištenja pojmovnog aparata koji pozitivno opravdanje pretpostavlja. Kako na više mjesta pokušavaju argumentirati Biro i Siegel, zbog problema pod (ii) dolazi do problema pod (i).

(i) pragmadijalektička normativnost

Što se tiče prvoga problema, sličnoga prigovoru koji iznosi i Lumer (v. prethodno potpoglavlje), Siegel i Biro izražavaju brigu da restrikcijom normiranja stajališta u raspravi jedino unutar zajedničkih dogovorenih polazišta – kako to pretpostavlja pragmadijalektički model kritičke rasprave – dolazi do raskoraka s onim što bismo s epistemološke točke gledišta proglasili racionalnim, i to na dva moguća načina:

'Sudionici rasprave mogu dijeliti međusobno zajednička neopravdana vjerovanja i oslanjati se na njih te prihvaćati i koristiti problematična pravila zaključivanja ili mišljenja. U oba je slučaja moguće da je nastalo razrješenje [mišljenja, dod. G. B. H.] racionalno u pragmadijalektičkome smislu – stoga PD-racionalno [kratica koju Biro i Siegel koriste za pragmadijalektiku, nap. G. B. H.] – no očigledno iracionalno s epistemičke točke gledišta.'
(Biro i Siegel 2010, str. 458)

Spomenuta izričita restrikcija pragmatijalektičkih pretenzija pri normiranju argumenata, odnosno vrednovanju stajališta kao prihvatljivih ili neprihvatljivih *isključivo* u svjetlu intersubjektivnom procedurom identifikacije dobivenih polazišta (u fazi otvaranja), tj. bez kritičkoga testiranja samih tih polazišta, potez je kojim su Garssen i Van Laar, pragmatijalektičari mlađe generacije, pokušali očuvati konzistentnost teorije pred optužbama za nedosljedno prihvaćanje kritičkoga racionalizma u pogledu nezainteresiranosti za njihovu istinolikost (prihvatljivost). No takvim potezom, ističu Biro i Siegel, premda se otvara – odnosno zapravo sužava! - legitiman prostor za *pragmatijalektičko* vrednovanje argumentacije, pogotovo nestaje temelja za njezin cjelovit normativni tretman koji bi bio *al pari* onom epistemološkome.

Kako dalje argumentiraju Biro i Siegel, pod uvjetom da se pragmatijalektičari odreknu ikakvih epistemoloških ambicija unutar vlastitoga tretmana argumentacije, odnosno zanemare konceptualnu istinu o argumentima kao usmjerenima proizvođenju znanja ili opravdanog vjerovanja, zapravo čine vlastiti pristup argumentaciji od mnogo ograničenijeg teorijskog interesa, i to pogotovo nego što se to često u samoj pragmatijalektici tvrdi (Siegel i Biro 2008). Na drugačiji način iskazano, Biroovu i Siegelovu kritiku utemeljenja normativnosti u pragmatijalektici možemo sažeti i na sljedeći način: budući da se pragmatijalektika ne prilagođava konceptualnoj istini o argumentima, tj. njihovoj funkciji, a koja primjereno postavlja ograničenje teoriji argumentacije, ona ne uspijeva legitimno zahvatiti općenito moguću, a ujedno i mjestimično eksplicitno u samoj pragmatijalektičkoj teoriji proklamiranu širinu normativnoga pristupa argumentaciji.

Treba istaknuti, međutim, kako istovremeno Biro i Siegel priznaju doprinos, odnosno učinkovitost pravila Procedure za kritičku raspravu u samoj pragmatijalektici proklamiranome cilju, tj. kritičkom izlaganju stajališta o kojemu je riječ u raspravi drugim sudionicima, odnosno ne upuštaju se u detaljniju raspravu (za razliku od Zenkera, usp. sljedeće potpoglavlje) bilo o nužnosti, bilo o dostatnosti Procedure za kritičko testiranje i izbjegavanje pogreški u argumentaciji. No to ih ne priječi, kako smo maloprije mogli vidjeti, da ustvrde kako je taj isti doprinos pravila ili kriterija za vrednovanje argumentacije promociji kriticizma od manje ili nikakve važnosti za njihovo epistemičko vrednovanje (Biro i Siegel 2010):

'Premda nas pragmatijalektička teorija uistinu opskrbljuje alatima potrebnima da nam omogućí neka normativna vrednovanja argumenata te zaista nudi najsofisticiraniji i s pravom cijenjen postojeći pristup argumentaciji, njezino je ograničenje vlastitih normativnih vrednovanja na "vrednovanja u pragmatijalektičkome smislu" čine nesposobnom da ponudi primjereno rješenje problema kako se argumenti trebaju vrednovati (i vrednuju se).'

(Isto, str. 478)

Pri tome vlastito stajalište o odnosu promocije kriticizma te znanja i opravdanja kao (epistemičkih) ciljeva variraju od maločas navedenoga stava o općenito potpunoj nevažnosti doprinosa argumenta kritičkomu testiranju (usp. Siegel i Biro 2008):

[...] ili je tako da su kriticizam i nošenje s kriticizmom i sami podložni vrednovanju u terminima epistemičkih kriterija, ili je tako da činjenica da ih argument promiče nema nikakve važnosti.' (Biro i Siegel 2010, str. 460)

do nijansiranije pozicije kojom se promocija kriticizma tretira kao sekundarna, izvedena epistemička ili neka druga zadaća djelatnika/-ice, odnosno iznose prigovor pragmatijalektičkom postavljanju upravo ekskluzivnog odnosa kriticizma i pozitivnog opravdanja. Na tragu je ove druge, umjerenije pozicije i ona koju razvija Scott Aikin u (Aikin 2008), koji premda revno brani epistemološke prigovore pragmatijalektici (manje-više na tragu Siegela, Biroa, Lumera i drugih), dopušta – i zagovara – mogućnost njegovanja i drugih kognitivnih zadaća osim znanja kako bi se tako moglo odgovoriti na uobičajene prigovore epistemološkome pristupu argumentaciji kao ekskluzivističkom u odnosu na druge pristupe te izrazito monološki orijentiranome (više će o tome biti riječi u sljedećemu potpoglavlju o prigovorima epistemološkome pristupu argumentaciji).

(ii) višeznačnost pozitivnog opravdanja

Siegel i Biro, po mojemu mišljenju uspješno, pokazuju kako pragmatijalektika iz barem dvaju razloga ne može izbjeći, a da se ne utekne pozitivnom opravdanju koje deklarativno – dakako, na Popperovu tragu – izričito otklanja iz vlastite teorije (usp. Garssen i Van Laar 2010, str. 138). Nastavljajući se na rani Van Eemerenov i Grootendorstov argument za prihvaćanje kritičke perspektive na racionalnost, a koji se temelji na premisi kako svaka nedijalektička perspektiva, kako je to pokazano u kritičkome racionalizmu, posljedičnom neizbježnošću Agripine trileme pretpostavlja pozitivno opravdanje (Van Eemeren i Grootendorst 2004, str.131), pogotovo novija faza pragmatijalektičke teorije inzistira na neovisnosti kriticizma o opravdanju. Stoga se i izrijekom interes pragmatijalektike pomiče sasvim s iole epistemičkih kriterija argumenata prema razgovornim normama usmjerenima promociji kriticizma. Motivacija je tomu, dakako, polazišna tvrdnja o falibilizmu (v. prvo poglavlje) svog našeg znanja, odnosno nemogućnosti dostizanja *sigurnosti* u znanju, iz koje pragmatijalektičari po uzoru na Poppera izvode nemogućnost bilo kakvog nearbitrarnog opravdanja.

Međutim, kako upozoravaju Biro i Siegel, pogrešno je jednoznačno tretirati dva višeznačna pojma pozitivnog opravdanja:

'Pozitivno opravdanje' razumijeva se u ovom odlomku [odnosi se na odlomak iz Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 131, nap. G. B. H.] kao stvar 'definitivne legitimacije stajališta'. Što ovdje znači 'definitivno'? Ako znači 'dokazivanje', 'opravdanje sa sigurnošću', 'uspostavljanje jednom zauvijek, bez mogućnosti ponovnog razmatranja' i slično, slažemo se da ono treba biti odbačeno. Ali ako znači radije opravdanje primjerenim razlozima i dokaznom građom, onda se ne slažemo.' (Siegel i Biro 2008, str. 195)

Radi li se o pozitivnom opravdanju u prvome smislu, očito je da između pragmatijalektičara te Siegela i Biroa (koji u ovom pogledu predstavljaju *mainstream* stajalište svih epistemoloških teoretičara) nema razlike u njegovu prihvaćanju, odnosno odbacivanju. Međutim, pomnijim razmatranjem nije teško uočiti da do razlike između dvaju pristupa nastupa upravo jer se radi o pozitivnom opravdanju u slabijem smislu, odnosno jer Siegel i Biro smatraju da se kvaliteta, odnosno valjanost argumenata i sastoji u tome što im konkluzije (teze) uživaju primjerenu pozitivnu potporu premisa (razloga), tj. omogućuju tako znanje konkluzije ili opravdano vjerovanje u nju (usp. Siegel i Biro 2010). Pri tome valja napomenuti da sami pragmatijalektičari izvorno ne uočavaju navedenu razliku između dvaju značenja, točnije, pripisuju epistemološkome pristupu argumentaciji (radi se uglavnom o polemikama sa Siegelom i Biroom te Lumerom) samo prvu, snažniju varijantu pozitivnog opravdanja – na taj način zapravo razračunavajući se sa snažnijim suprotnim stajalištem od onoga o kojemu je doista riječ. A koje je kao takvo i jednostavnije kritizirati kao neutemeljeno.

Kao što vidimo, ovdje se manifestira ranije najavljeno (v. drugo poglavlje) pragmatijalektičko poistovjećivanje pozitivnog opravdanja s infalibilizmom. Međutim, kao što je vidljivo među ostalim i iz Siegelovih i Biroovih tvrdnji, infalibilizam ne mora biti – i nije – povlaštena pozicija kritičkoga racionalizma, odnosno teoretičar argumentacije nije prisiljen u potpunosti odbaciti pozitivno opravdanje kako bi sačuvao prostor i za promociju kriticizma, odnosno uvažio pogrešivost i ograničenost naših spoznajnih moći:

'Ne tvrdimo da stajališta mogu biti opravdana ili 'legitimirana' definitivno, ako se to razumijeva kao da zahtijeva sigurnost; slažemo se s kritičkim racionalizmom da falibilizam treba biti prihvaćen. No mislimo da kritički racionalisti (i svi ostali) imaju dobre razloge za njegovo prihvaćanje – inače ne bi bilo razložno to činiti.'
(Siegel i Biro 2008, str. 200)

Tek zapravo u polemici koja je uslijedila nakon Siegelove i Biroove kritike pragmatijalektičari, suočeni s prigovorima sa suprotne strane, prepoznaju kakvo pozitivno opravdanje zapravo epistemološki pristup zahtijeva, no svejedno u popperovskoj maniri odbijaju pripustiti makar i dašak takvoga pozitivnog opravdanja (poznata fraza *whiff of justificationism* po analogiji s Popperovom *whiff of inductivism* koja se ustalila u pragmatijalektičkoj literaturi) u vlastitu teoriju. Međutim, kako s pravom ističu Biro i Siegel,

pragmadijalektičari ne uvažavaju ovim potezom činjenicu da se Popperovo odbacivanje mogućnosti bilo kakvog opravdanja teorija dokaznom građom pokazalo u najmanju ruku problematičnim, odnosno zanemaruju klasične prigovore iznesene u filozofiji znanosti protiv neodrživosti kritičkoga racionalizma bez pozitivnog opravdanja teorija razlozima, a čiju mogućnost Popper diskreditira.

Ovdje se, barem po mojemu mišljenju, na jasn način očituje činjenica da pragmadijalektika nije izvorno filozofska teorija, odnosno da njezini tvorci Van Eemeren i Grootendorst nisu naviknuti na zahtjeve filozofske rasprave, a što su poslije pokušali ispraviti njihovi nasljednici, posebno Van Laar. Stoga premda smatram da je ovaj Siegelov i Biroov prigovor itekako legitiman, odnosno nedvojbeno jaka točka njihove kritike, mislim da je nezadovoljavajući pragmadijalektički tretman kritičkog racionalizma, odnosno izrazito filozofske problematike ipak donekle razumljiv s obzirom na primarno lingvističku Van Eemerenovu i Grootendorstovu vokaciju.

Osim toga, kako dalje ističu Siegel i Biro u svojoj kritici, u samome se rječniku pragmadijalektičke teorije, da ne idemo dalje od Procedure za kritičku raspravu, javljaju termini poput 'uspješna obrana stajališta', 'opravdavajuće' i sl. Dok je drugi navedeni termin očigledno takav da pretpostavlja pozitivno opravdanje kojega se pragmadijalektičari uporno žele riješiti – premda ćemo ubrzo vidjeti da pragmadijalektičari tu očiglednost niječu - kod prvoga se možemo i upitati u čemu se sastoji uspješna obrana stajališta. Ukoliko pragmadijalektika želi biti neretorički pristup argumentaciji, upozoravaju Siegel i Biro, i to s deklariranom racionalnošću kao normativnim izvorom, nema izbora nego kao uspješnu obranu stajališta navesti iznošenje *razloga* koji pružaju potporu stajalištu o kojemu je riječ, tj. pravdaju ga (Siegel i Biro 2010). Ukratko, ističu da normativnost pristupa argumentaciji pretpostavlja pozitivno opravdanje, odnosno epistemički bolje utemeljenu i zainteresiranu teoriju nego što je to ona pragmadijalektička:

'Popperijanska kritika 'pozitivnog opravdanja' koju prihvaćaju [misli se na pragmadijalektičare, nap. G. B. H.] kao vodič za normativnu dimenziju argumentacije nije uspješna: ispravno je odbaciti koncepciju opravdanja koja zahtijeva sigurnost dokaza, ali pogrešno je odbaciti mogućnost opravdanja pozitivnom potporom uopće. Odabir ovog drugog čini nemogućim zahvatiti tu normativnu dimenziju. Primjereniji tretman tih stvari, držimo, pruža nam epistemički pogled [na argumentaciju, dod. G. B. H.]' (Siegel i Biro 2008, str. 202)

Dodatan izazov vezan uz neizbježnu prisutnost pozitivnog opravdanja u argumentaciji Siegel i Biro postavljaju pragmadijalektičarima vezano uz njihov projekt promocije vlastite teorije, tj. pomiču raspravu na metarazinu; postoje li *razlozi*, pitaju se, zašto bi itko trebao

prihvatiti pragmatodijalektički, a ne neki drugi pristup argumentaciji, odnosno zašto bi takav odabir bio razlozan? Na drugačiji način iskazano, Siegel i Biro suočavaju pragmatodijalektičare s pitanjem kako bi se trebala protumačiti preferencija pragmatodijalektike pred drugim pristupima kao razložna ako ne utemeljena na razlozima:

'Van Eemeren i Grootendorst dali su velik doprinos teoriji argumentaciji izgradnjom svoga pragmatodijalektičkoga pogleda na argumentaciju i učinili su to pružajući argumente kojima je namjera da osiguraju njihove središnje tvrdnje, kao što su one koje se tiče ciljeva argumentacije, legitimnosti dijalektičkih pravila [...]
Bez mogućnosti pozitivnog opravdanja nema ni mogućnosti da njihovi argumenti pokažu epistemičku vrijednost njihova vlastitog pogleda.'
(Isto, str. 198 - 199)

Kao što s pravom uočavaju Siegel i Biro, pragmatodijalektika, baš kao i kritički racionalizam čiju maniru ona ovdje preuzima, ne može dosljedno zabraniti mogućnost dobrih razloga za vjerovanje u neko stajalište, odnosno njegovo opravdanje, a da pri tome ne potkopa legitimnost vlastitog teorijskog utemeljenja. Strategija ovoga, po mojemu mišljenju uspješnoga, prigovora očigledno se sastoji u pokazivanju inkonzistentnosti zastupanja pragmatodijalektike s onim teorijskim sadržajem koji se u samoj pragmatodijalektici tvrdi, tj. praktičnom varijantom *tu quoque*, što je inače karakteristična Siegelova argumentativna strategija (usp. raspravu s relativizmom u Siegel 1999). Prigovor držim uspješnim među ostalim i jer predviđa mogući – ali ipak neuspješan - odgovor pragmatodijalektičara na postavljeni izazov, a kojim se pak tvrdi da zastupnik pragmatodijalektike svojim argumentima njoj u prilog ne nudi pozitivno opravdanje, već samo kritizira konkurirajuće pristupe (Biro i Siegel 2010). No, ako su ti pragmatodijalektički argumenti kojima se kritiziraju konkurirajući pristupi *razlog* za preferenciju pragmatodijalektike pred njima ili barem za odbacivanje navedenih pristupa, pragmatodijalektiku je ipak unatoč svojskim naporima uhvatio dašak pozitivnog opravdanja.

3. 1. 3. Frank Zenker: analiza i kritika Procedure za kritičku raspravu

Zanimljivu i preciznu te poprilično dobronamjerno usmjerenu, no ujedno i intelektualno poštenu kritiku pragmatodijalektičkoga pristupa argumentaciji, i to prije svega dvaju pragmatodijalektičkih skupova pravila za razrješenje razlike u mišljenju (Procedure za kritičku raspravu i Kodeksa za ponašanje razumnih sudionika u raspravi), nudi Frank Zenker u (Zenker 2007b). Premda se ovdje u tekstu svrstava takoreći uz bok prigovorima epistemološki orijentiranih teoretičara, Zenker je autor čiji se opus nipošto ne može neproblematično svrstati pod okrilje epistemološkoga pristupa s obzirom da su njegovi raniji tekstovi napisani u

pragmadijalektičkome tonu i manje polemične naravi. Međutim, odmakom od te ranije faze, prije svega specijaliziranim radom unutar teorije pogreški (Zenker 2013, Zenker 2016 i dr.), odnosno s druge strane bavljenja širom problematikom teorije racionalnosti (Zenker i Gärdenfors 2015a, Jacot, Genot i Zenker 2016 i dr.), razvija vlastitu poziciju.

Mišljenja sam da bi ipak bilo pretjerano reći kako Zenker nudi konkurirajući normativni pristup argumentaciji pored triju postojećih – retoričkoga, pragmadijalektičkoga i epistemološkoga – odnosno, pristup koji bi im bio paralelan. Točnije je opisati njegovu poziciju kao s vremenom sve više epistemološki motiviran pokušaj kritike i integracije navedenih pristupa, barem tamo gdje je ona prihvatljiva autorima različitih opredjeljenja, no s podosta naglašenijim interesom za formalni tretman argumentacije, s jedne strane, te sustavno empirijsko (psihološko i sociološko) istraživanje argumentacije (navlastito pogreški u argumentaciji), s druge strane, i to u odnosu na većinu autora bilo na pragmadijalektičkoj, bilo na epistemološkoj strani rasprave.

Posebno blisku dodirnu točku s autorima epistemološkoga pristupa Zenker uspostavlja kritičkom prosudbom modela kritičke rasprave kao jezgre pragmadijalektičke teorije, o kojoj će ovdje biti najviše riječi, odnosno središnjoj pragmadijalektičkoj tvrdnji o doprinosu Procedure za kritičku raspravu (dalje u tekstu: Procedura) i(li) Kodeksa za ponašanje razumnih sudionika u raspravi (dalje u tekstu: Kodeks) ispunjenju konsenzualistički definirane svrhe argumentacije, tj. razrješenju razlike u mišljenju. Ne dovodeći u dvojbu pri tome je li razrješenje razlike u mišljenju glavna (standardna, osnovna) funkcija argumenata i argumentacije, Zenker pokušava izmjeriti vrijednost modela kritičke rasprave kao jezgre pragmadijalektičkoga pristupa argumentaciji testirajući učinkovitost pridržavanja pravila Procedure i Kodeksa bilo kao nužnih, bilo kao dovoljnih uvjeta, odnosno operacionalizirajući mjestimično nejasne tvrdnje o njihovu doprinosu (u čemu se sastoji? Radi li se o nužnim ili dovoljnim uvjetima?) spomenutoj svrsi.

Kao početna poteškoća, a koju uočava i sam Zenker, javlja se nedorečenost maločas navedenog izraza – za što su, ako uopće jesu, nužni ili dovoljni kritička Procedura i Kodeks? Time se zapravo otvara problemski prostor za ispitivanje sljedećih četiriju tvrdnji:

- (i) Pridržavanje Procedure i Kodeksa nužno je za razrješenje razlike u mišljenju.
- (ii) Pridržavanje Procedure i Kodeksa dovoljno je za razrješenje razlike u mišljenju.
- (iii) Pridržavanje Procedure i Kodeksa nužno je za izbjegavanje pogreški u argumentaciji.

(iv) Pridržavanje Procedure i Kodeksa dovoljno je za izbjegavanje pogreški u argumentaciji.

Vodeći se metodološkim načelom da je snagu pragmadijalektičkoga modela kritičke rasprave najprikladnije izmjeriti u skladu s eksplicitnim tvrdnjama, Zenker ističe kako se u samoj pragmadijalektičkoj literaturi pojavljuju zapravo samo dvije od gore navedenih tvrdnji, odnosno tvrdnje pod (i) i pod (iii):

'Smisao u kojemu je svako od petnaest PD [kratica koju Zenker koristi za pragmadijalektiku, nap. G. B. H.] pravila nužno za razrješenje razlike u mišljenju jest onda smisao u kojemu se ni od jednoga od petnaest ne može odustati, a da se ne bude na gubitku sa sposobnošću modela [kritičke rasprave, dod. G. B. H.] da identificira pogreške.

[...]

Unutar strogoga tumačenja pojma nužnog, tvrdnja (i) da skup uvjeta – ovdje: petnaest PD pravila – bude nužna za neki cilj – ovdje: otkrivanje pogreški, F – povlači za sobom da (ii) nije moguće postići *taj isti* cilj nekim *drugim* skupom uvjeta.'

(Zenker 2007b, str. 3)

Pri tome također iznosi važnu kvalifikaciju - dok su sami pragmadijalektičari posvetili pozornost dokazivanju tvrdnje pod (iii), što se tiče tvrdnje pod (i), moguće je ustvrditi sljedeće:

'Slažem se s Lumerovom kritikom (2007) da dosad nije pokazano, već se jedino tvrdi kako pragmadijalektička pravila promoviraju razrješenju razlike u mišljenju: prije će biti da je vrijednost pravila promociji razrješenja razlike u mišljenju pokazana isključivo što se tiče onemogućavanja pogreški. Stoga kada govorimo o statusu pravila kao nužnih uvjeta, dolje ću pretpostaviti da ako su pravila nužna, nužna su za obuhvatno otkrivanje pogreški.'

(Isto, str. 2)

Tako bi u skladu sa Zenkerovom tvrdnjom (ii) iz pretposljednega navoda bilo dovoljno pokazati da postoji barem jedan Proceduri i Kodeksu alternativan skup uvjeta koji ima barem jednak učinak u identifikaciji pogreški kako bi se dokazalo da pridržavanje njihovih pravila nije nužan uvjet kako bi se pogreške eliminirale (Zenker nakon provedene analize misli da je nužan i dio dovoljnih uvjeta, vidi dalje u tekstu). Važnu točku njegove kritike predstavlja opaska o nedovoljno specificiranome skupu pogreški – što veličinom (brojem pogreški), što navođenjem imena tipova pogreški o kojima je riječ – za koje se u pragmadijalektici tvrdi da ih Procedura i Kodeks eliminiraju jer bi se jedino na taj način, kako ističe, mogli usporediti učinci različitih skupova uvjeta. Osobno mislim da je ta opaska nepotrebna, odnosno da su Van Eemeren i Grootendorst poprilično jasni u tvrdnji da se pridržavanjem pravila izbjegavaju *sve* pogreške koje se obično navode u popisima pogreški, kao i one koje sami dodaju u popis (v. prvo poglavlje), odnosno da izričito tvrde problemsku valjanost pravila Procedure i Kodeksa za *sve* tipove pogreški koje prepoznaju kao prekršenje kojeg od pravila u bilo kojoj fazi kritičke

rasprave. S druge strane, držim da je Zenker u pravu kad ističe da bi zahtjev da pravila bez ikakve revizije pokriju i prostor onih pogreški za koje nisu bila dizajnirana bio neopravdano jak.

Struktura je Zenkerove argumentacije u korist nužnosti Procedure i Kodeksa za eliminaciju pogreški sljedeća; s obzirom da popis pogreški koje pravila trebaju eliminirati nije identificiran (tvrdnja s kojom se ne slažem, vidi gornji odlomak), sve što možemo učiniti u pogledu testiranja Procedure i Kodeksa jest

- (i) razlučiti u njima opće argumentativne norme od karakteristično pragmatodijalektičkih,
- (ii) zamijeniti ove druge alternativnim skupom normi i
- (iii) usporediti veličine skupova pogreški koje detektiraju Procedure i Kodeks, s jedne strane, i novodizajnirani skup, s druge strane.

Ako je kardinalitet drugoga barem jednak prvome, Procedure su i Kodeks tek dovoljni, no ne i nužni uvjeti za detektiranje pogreški u argumentaciji. Korak pod (ii), ističe Zenker, nije u literaturi još proveden (no već u Zenker 2007a poziva na dopunjavanje epistemološki intoniranim pravilima), no tek bi njegova *trajna* nemogućnost pokazivala u pravcu nužnosti Procedure i Kodeksa. Zaključuje stoga kako zasad imamo dobre razloge vjerovati u nju, no ne i smatrati je dokazanom:

'U trajnome odustvu ozbiljnoga takmaca, tvrdnja da je petanest PD pravila nužno za razrješenje razlike u mišljenju dobila bi neki oblik potpore. To bi jasno poboljšalo situaciju s obzirom da je trenutačno gornja tvrdnja baš to – tvrdnja. Kao što se pokušalo pokazati gore, nužnost je petnaest PD pravila opravdana isključivo s obzirom na njihov potencijal otkrivanja pogreški, tj. s obzirom na njihovu identifikaciju i korist pri izbjegavanju loših argumentativnih poteza.'

(Zenker 2007b, str. 10)

Da ne ulazim u raspravu o problematičnosti Zenkerova razlučivanja i redukcije pravila Procedure (usp. kritiku u Siegel 2007), usredotočit ću se samo na sljedeće; promotrimo li поближе gore izneseni argument, mislim da nije teško uočiti kako se njegova konkluzija tek zanemarivo razlikuje od početne Van Eemerenove i Grootendorstove tvrdnje koju je trebalo osnažiti. Čini mi se da se Zenker zapravo i ne odmiče od *tvrdnje* kako nužnost Procedure i Kodeksa za izbjegavanje pogreški tek preostaje dokazati, odnosno ne dokazuje ju (izravno ni neizravno) jer je itekako svjestan poteškoće odlučivanja o opsegu pogreški koje pravila trebaju eliminirati. Time se posljedično njegov pokušaj argumentacije u korist pragmatodijalektičkoga modela kritičke rasprave, barem po mojemu mišljenju, pretvara zapravo u izvrsno polazište za njegovu kritiku.

Osim toga, premda smatram da je početna Zenkerova metodološka odluka – da vidljivo krnju tvrdnju o nužnosti pravila Procedure i Kodeksa protumači prije svega kao tvrdnju o

njihovoj nužnosti za izbjegavanje pogreški u argumentaciji,⁵⁹ a ne postizanje samoga razrješenja razlike u mišljenju – zbog tek mjestimično ekspliciranja potonje varijante kod Van Eemeren i Grootendorsta (usp. Van Eemeren i Grootendorst 2004, str. 136), legitimna, mislim da je isto tako legitimno i postaviti pitanje je li *cjeloukupni* pragmatijalektički pristup argumentaciji ipak smislenije protumačiti kao obvezan na takvu snažniju tvrdnju – o nužnosti Procedure i Kodeksa za ni manje ni više nego razrješenje razlike u mišljenju (tvrdnja pod (i) s početnoga popisa) - te ujedno i tvrdnju o njihovoj dostatnosti, zajedno s uvjetima višega reda (v. prvo poglavlje) za taj isti cilj (tvrdnja pod (iv)). Pogotovo ovu posljednju Zenker niječe.

Pristajanjem na ove snažnije tvrdnje posljedično bi se tvrdilo i da je izbjegavanje pogreški u argumentaciji nužno za racionalno razrješenje razlike u mišljenju (jer pragmatijalektičari pod nekvalificiranim terminom 'razrješenje razlike u mišljenju' zapravo misle na racionalno razrješenje razlike koja je predmet rasprave), što je tvrdnja koju pragmatijalektika i izrijeком prihvaća. Podsjetimo se - pragmatijalektika pogreške u argumentaciji izjednačava s iracionalnim argumentativnim potezima, sudionici rasprave koji ih izbjegavaju zadovoljili bi standard racionalnosti koji im kao normativni pristup argumentaciji postavlja. Stoga dva skupa pravila, kako je vidljivo, pokrivaju prostor teorije pogreški u pragmatijalektici.

No držim nekontroverznim da pragmatijalektika po svojim ambicijama nije tek teorija pogreški u argumentaciji (gdje se ovim 'tek' nipošto ne sugerira da je teorija pogreški sasvim neovisna o ostatku teorije argumentacije, kao ni manje složen pothvat), već obuhvatan normativno intoniran tretman argumentacije. Stoga je prirodno od takvoga tretmana očekivati interes ne samo za nužnim, već nužnim i dovoljnim uvjetima dobre argumentacije, o čemu svjedoči i kategoriziranje uvjeta različitih redova (premda o odnosima međuovisnosti uvjeta različitih redova Van Eemeren i Grootendorst ne govore mnogo, što osobno smatram propustom) koji bi zajedno s Procedurom i Kodeksom, tj. uvjetima prvoga reda, omogućili neometano odvijanje argumentacije. Dok Zenker misli da je zbog izostanka izričite tvrdnje o toj dostatnosti neutemeljeno – makar privlačno – tako protumačiti model kritičke rasprave te funkciju dvaju skupova pravila i drugih uvjeta, moje je mišljenje oprečno.

Premda sami van Eemeren i Grootendorst, a i kasniji glavni predstavnici uspostavljaju razliku između pravog i izvanjskog interesa teorije argumentacije (usp. uvod, str. 3), odnosno

⁵⁹ Premda na pojedinim mjestima unutar istog argumenta tretira dvije nužnosti sinonimno, što je također primjedba koju upućujem argumentu koji iznosi, no kako to variranje ne utječe na konkluziju koju izvodi, ne navodim je eksplicitno gore u prigovoru.

mjestimično eksplicitno postavljaju ograničenja argumentaciji kao sredstvu razrješenja razlike u mišljenju, a shodno tome i istraživačkom interesu vlastitoga pristupa, mislim da bi sužavanjem teorijskog interesa na taj način pragmatijalektika bila na gubitku. Ako normativni tretman argumentacije koji pri tome jasno određuje svrhu argumentacije kao što to čini pragmatijalektika i ne traga ozbiljno za makar nužnim, ako već ne nužnim i dovoljnim uvjetima postizanja tog cilja, držim da je sasvim legitimno – štoviše, potrebno – postaviti pitanje kako je takvome pristupu uopće moguće polagati pravo na cjelovitost vlastitoga normativnog dosega, što opet čini pragmatijalektika. Stoga mislim da se pragmatijalektičari suočavaju s izborom ili da znatno ograniče ambicije vlastitoga pristupa, što bi zapravo znatno odudaralo od njihove istraživačke prakse, ili da se i izrijekom opredijele za tvrdnju o Proceduri i Kodeksu kao nužnima, a zajedno s uvjetima višega reda i dovoljnim uvjetima razrješenja razlike u mišljenju. Time se, dakako, što dobro uočava i sam Zenker, otvara prostor potencijalno beskonačnoga popisa uvjeta višeg reda koje bi trebalo dodati u teoriju, što bi dodatno učvrstilo sliku o pragmatijalektici kao teoriji u razvoju.

3. 2. Obrana pragmatijalektike od epistemološki orijentiranih autora i kritika epistemološkoga pristupa

Odgovore pragmatijalektičkih autora na gore iznesene prigovore iznijet ću ovdje na temelju nekoliko najutjecajnijih tekstova u toj polemici (Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, Garssen i Van Laar 2010, Botting 2012, Hoffmann 2005). Potom ću navesti i općenite prigovore epistemološkome pristupu argumentaciji, tj. uključujući i one koji ne dolaze samo iz pragmatijalektičkoga pravca, kao i vlastite primjedbe i prosudbu snage navedenih prigovora (treće potpoglavlje). Jedna od klasifikacija prigovora upućenih epistemološkim teorijama argumentacije od strane konkurirajućih pristupa pokazuje nam da se sažimaju u sljedeća tri (navodim prema Aikin 2008):

- (i) argument iz spornosti epistemičkih načela (*contestability argument*),
- (ii) argument iz kazuistike (*casuistry argument*) i
- (iii) argument iz dostojanstva sugovornika (*dignity argument*),

gdje je sva tri navedena argumenta moguće pronaći i u pragmatijalektičkoj literaturi. Naglasak je pri tome postavljen na prvim dvama argumentima, odnosno prigovorima epistemološkome pristupu, dok je treći argument (prigovor) jače izražen u raspravi između retoričkog pristupa i

epistemoloških teorija. Uz analizu uobičajenih odgovora na navedene prigovore, pokušat ću formulirati i vlastite koji se na njih mogu nadovezati.

3. 2. 1. Odgovori i uzvratna kritika pragmatijalektičara

Općenito se može ustvrditi da se svi prigovori upućeni pragmatijalektici – točnije rečeno, prigovori koji se tiču Procedure za kritičku raspravu kao jezgre teorije - dolazeći sa suprotnih krajnosti kontinuuma teorijskih pristupa (od retoričkoga na jednoj strani do epistemološkoga, i to u objektivističkoj varijanti, i logičke perspektive na samome kraju druge strane), mogu podijeliti u dvije podskupine ovisno o tome koju od dviju dimenzija valjanosti pravila (problemsku ili konvencionalnu) za kritičku raspravu drže spornom:

'S jedne strane, postoje oni koji polazeći od retoričke perspektive ili one analize diskursa, čini se da na prvo mjesto postavljaju unutarnji, '*emic*' zahtjev intersubjektivne valjanosti [pravila, dod. G. B. H.], S druge strane, postoje oni koji polazeći od objektivističke epistemičke ili logičke perspektive, čini se da vrednuju prije svega izvanjski, '*etic*' zahtjev problemske valjanosti, tj. one vrste problemske valjanosti koja se slaže s njihovom vlastitom teorijskom perspektivom.'
(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 600)

Kako smo mogli vidjeti u prethodnom potpoglavlju, prigovori koji pragmatijalektici pristiju iz pravca objektivističke varijante epistemološkoga pristupa (autorskoga dvojca Siegela i Biroa) uglavnom se tiču problemske valjanosti pravila Procedure i Kodeksa, kao i izostanka adekvatnog objašnjenja racionalnosti njihova pridržavanja. Sve prigovore na taj račun pragmatijalektičari otklanjaju kao utemeljene na pogrešnim pretpostavkama pripisanima njihovom istraživačkom programu, odnosno kao opravdane jedino za karikiranu verziju vlastite teorije, no ne i onu koju sami zastupaju (Isto, str. 600) – uočavajući, očito (no ne i izriječno), u tim prigovorima pogrešku slamnatoga čovjeka. Preciznije rečeno, pragmatijalektičari smatraju da Siegelov i Biroov prigovor o nejasnome razlikovanju problemske valjanosti pravila rasprave od njihove intersubjektivne valjanosti, odnosno prihvaćenosti i posljedično obvezujuće snage za sudionike u raspravi, počiva na pogrešnome razumijevanju međusobnog odnosa prvenstva dviju dimenzija. Kao što smo prethodno vidjeli, Siegel i Biro smatraju da izjednačavanje problemske i konvencionalne (intersubjektivne) valjanosti proizlazi iz određenih teorijskih polazišta pragmatijalektike, prije svega konsenzualizma u pogledu određenja svrhe argumentacije:

'Međutim, ako se problemska valjanost pravila razumije na pravi način, to nije moguće [misli se na spomenutu mogućnost da sudionici dijele neopravdana vjerovanja i prihvaćaju problematična pravila zaključivanja, dod. G. B. H.], barem ne ako im je bolja, tj. problemski više valjana alternativa dostupna. [...] polazišta i pravila razumna su jedino ako su bila podvrgnuta kritičkim testovima i zadovoljila te testove [...] Pogreška koju epistemički autori čine [...] jest što

pretpostavljaju da propozicije i tipovi zaključivanja o kojima je postignut početni dogovor padaju s neba.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 599)

Primjećujući u opisu vlastite teorije kao konsenzualističke ponešto derogatoran ton, koji je po mojemu mišljenju ipak prisutan više kod Lumerera, a manje kod Siegela i Biroa (zamjedba bez vrijednosne ocjene), pragmadijalektičari smatraju da se u toj kritici polazi od pogrešnoga tumačenja njihove pozicije, odnosno onoga tumačenja koji prednost daje slovu umjesto duhu napisanog. Korištenje riječi 'konsenzus', a ni postavljanje konsenzusa kao svrhe rasprave ne čini neku teoriju, tvrde dalje pragmadijalektičari, konsenzualističkom u nekvalificiranome smislu – da upotrijebimo terminologiju koju koriste kritičari iz epistemološkoga pristupa (usp. Lumer 2012, Biro i Siegel 2010):

'Međutim, u pragmadijalektici se jednoglasan rezultat procesa razrješenja razlike u mišljenju promatra u kritičkoracionalističkoj maniri kao tek privremeno stanje neprekidnoga toka mišljenja. Za razliku od konsenzualizma, ne predstavlja konačnu točku sa željenim stanjem, već provizionalni ishod.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 596, bilj. 145)

Smatram kako je ovaj pragmadijalektički odgovor na prigovor o nekvalificiranome konsenzusu kao neadekvatnome određenju svrhe argumentacije dobar utoliko što uočava, barem po mojemu sudu, odveć nedobronamjerno tumačenje pragmadijalektike (stajalište koje je najavljeno već u prvome poglavlju), prvenstveno uočljivo u Lumerovim tekstovima. Dodatno, a čega su svjesni i epistemološki teoretičari, samo određenje svrhe argumentacije kao argumentativnoga diskursa nije isto što i određenje svrhe argumenta kao apstraktnog entiteta (skupa propozicija), gdje bi se jedino tvrdnja o konsenzusu kao svrsi ovoga drugog mogla bez ikakvih poteškoća klasificirati kao problematičan konsenzualizam nekvalificiranoga tipa. Zbog svega navedenoga mislim da je optužba epistemoloških teoretičara o nekvalificiranome konsenzusu na račun pragmadijalektike valjana, no ujedno i prejaka, što ću pokušati i opširnije obrazložiti.

Naime, kao što vidimo i u pretposljednemu navodu, pragmadijalektičari – barem sam Van Eemeren i njegov uži tim suradnika – nipošto ne žele izjednačiti dvije postulirane dimenzije valjanosti, tj. izrijeком se ograđuju od mogućnosti dogovora oko korištenja npr. inače nevaljanih argumentativnih shema u razumnoj raspravi:

'Uzimajući u obzir da je "konvencionalna valjanost" osnovana na intersubjektivnome slaganju zapravo preduvjet za postizanje konkluzivnoga suda o prihvatljivosti argumentativnih poteza, želio bih naglasiti kako bi, zbog njezine odlučujuće važnosti, određenje "problemske valjanosti" [pravila, dod. G. B. H.] trebalo biti prvo.'

(Van Eemeren 2010, str. 137)

Moje je mišljenje da premda su Siegel i Biro (i s njima suglasni teoretičari ostalih varijanti epistemološkoga pristupa) u pravu kad uočavaju ovu nepoželjnu posljedicu pragmatijalektičke teorije i njoj slične, ipak ne uzimaju dovoljno u obzir da pragmatijalektika kao teorijski pristup argumentaciji nije nastala unutar filozofskog, već prije svega lingvističkog okruženja. Stoga je i za očekivati da u korištenju karakteristično filozofske terminologije (pojedinih pojmova i parova njihovih distinkcija) neće pokazati dosljednost i jasnoću kakva bi se zahtijevala unutar (strogo) filozofske rasprave. Dodatno, a što mi se čini još važnijim u razumijevanju pragmatijalektičkog odgovora na ovaj konkretni prigovor, Van Eemeren i Grootendorst pri inzistiranju na nužnosti intersubjektivne valjanosti pravila – a i inače – vode se ne odveć kontroverznom činjenicom da nepostojanje slaganja (ne nužno eksplicitnog) o pravilima rasprave onemogućuje raspravu. Pri tome smatraju manje štetnim što se ponekad može dogoditi da sudionici rasprave prihvate neistinita zajednička polazišta ili nevaljane sheme zaključivanja, polažući veliku *nadu* da u praksi ne bude tako:

'Posljedica može biti (iznimno, nadamo se) da u praksi (za razliku od epistemologije, nadamo se) 'dobri' argumenti i stajališta povremeno budu odbačeni, a 'loši' argumenti i stajališta prihvaćeni. To se događa na razumnim temeljima, međutim, samo ako su sudionici rasprave postupili u skladu s procedurama testiranja 'Bolji' rezultat može se postići ako se prvo poboljša problemska valjanost metoda testiranja istine i vršenja drugih kritičkih testova te se testovi učine dostupnima budućim sudionicima rasprave.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 598, bilj. 151)

Osobno smatram nadu nezadovoljavajućim odgovorom na moguću problematičnu teorijsku posljedicu, no i da tek načelna mogućnost takvog ishoda na kojoj inzistiraju epistemološki teoretičari ne ugrožava posebno pragmatijalektiku – ako je ona cijena učinkovitosti pravila, tj. razrješenja rasprave, bolji je izbor po mojemu sudu inzistirati na nužnosti intersubjektivne dimenzije valjanosti pravila zaključivanja u raspravi. No ako nam je na raspolaganju pouzdaniji i o pogrešivoj dogovornoj praksi manje ovisan test istinitosti stajališta i valjanosti pravila zaključivanja, a što nam daju logika i epistemologija u širem smislu, intersubjektivna valjanost kao normativna kategorija postaje izlišnom ili barem manje važnom.

3. 2. 2. tri općenita prigovora epistemološkome pristupu argumentaciji

(i) argument iz spornosti epistemičkih načela

Prema argumentu iz spornosti epistemičkih načela, a koji se javlja u dvije varijante – slaboj i jakoj – s obzirom na očitu raznolikost legitimnih perspektiva u epistemološkim raspravama, odnosno nepostojanje konsenzusa o epistemičkim normama u samoj

epistemologiji kao matičnoj disciplini iz koje bi se trebale preuzeti norme vrednovanja argumenata u teoriju argumentacije, epistemološki pristup argumentaciji – pogotovo uzme li se u obzir trajnost izostanka navedenog konsenzusa – zapravo nije od koristi za normativno usmjerenu teoriju argumentacije. Teza je argumenta, dakle, da s obzirom da nam prije samoga vrednovanja argumenata trebaju biti na raspolaganju nekontroverzni kriteriji vrednovanja, obraćanje epistemologiji za pomoć neće nam pri tome biti od prevelike koristi. I dok se snažnijom varijantom argumenta tvrdi da ne postoje epistemološka načela, odnosno načela kojih bismo se općenito, pa tako i kao sudionici argumentacije *trebali* držati umjesto onih koji *se držimo* (čime se zapravo tvrdi uzaludnost normativno zamišljene epistemologije uopće), slabijom se (i češće zastupljenom) varijantom argumenta tvrdi sljedeće:

'[...] jest pogled da s obzirom na spornost epistemičkih načela, nemamo ni kakvo opravdanje za njihovo uvođenje pri vrednovanju argumenata.'
(Aikin 2008, str. 2)

Osim pragmatijalektičara (usp. Van Eemeren i Grootendorst 2014; Hoffman 2005, str. 248), ovaj prigovor iznosi i John Woods u analognoj raspravi o odnosu neformalne logike i logike (Woods 2000), odnosno tematizira moguća logici alternativna rješenja filozofskog utemeljenja teorije argumentacije. Imajući u vidu širu koncepciju teorije argumentacije od one epistemološki orijentiranih teoretičara i tretirajući termin 'neformalna logika' sinonimno s 'teorija argumentacije', Woodsova je tvrdnja o epistemologiji kao mogućem kandidatu, ukratko, ta da je opravdanje kao ključni epistemološki pojam ujedno prekontroverzan i preuzak da bi bio koristan za teoriju argumentacije, stoga njezino utemeljenje u epistemologiji umjesto logici – za koju se prethodno pretpostavlja da je neadekvatna – također nije dovoljno dobro rješenje:

'[...] čak i ako postoji pojam opravdanja koji je intrinzičan za epistemologiju, ne slijedi, a po svemu se čini i da nije istinito, da je taj jedinstveni pojam opravdanja primjeren za teoriju argumentacije. Teorija argumentacije koja istražuje pregovaračke argumente bit će u prilici reći nešto i o tome kada je opravdano iznijeti posljednju ponudu na stol, no to nema ni kakve veze s epistemologijom.'
(Woods 2000, str. 152)

(ii) argument iz kazuistike

Argument iz kazuistike protiv epistemološkoga pristupa argumentaciji može se kombinirati s prethodnim argumentom iz spornosti epistemičkih načela, no može funkcionirati i samostalno. Njime se tvrdi da epistemološki pristup, za razliku od retoričkoga ili pragmatijalektičkoga, tj. ovisno kojega je opredjeljenja ona(j) koji prigovor iznosi, ne pruža ni kakve ili barem ne korisne (informativne) savjete kako ni zašto konstruirati dobre argumente, tj. argumente koji bi bili u skladu s proklamiranim epistemičkim normama:

'Teorijski je *desideratum* ne samo da shvatimo to o čemu je teorija ispravno, već bi nas u nastavku trebala opskrbiti dobrim savjetima kako da se ophodimo u vezi s tim. Teorije argumentacije trebale bi biti od praktične koristi [...] no koje savjete imaju [misli se na epistemološke teoretičare argumentacije, nap. G. B. H.] ponad ispraznih slogana kao što je: konstruirajte argumente koji pružaju dobre epistemičke razloge?'
(Aikin 2008, str. 3)

Dakako, pri tome se tvrdi, kao npr. Brian Huss u kritičkome članku (Huss 2005) tematskoga broja *Informal Logic* posvećenome epistemološkim teorijama argumentacije, da konsenzualističke teorije kao što je pragmadijalektika mnogo bolje rješavaju gore postavljeni problem, odnosno ne samo što iznose kriterije dobre argumentacije – što čini sa svoje strane i epistemološki pristup – već svojom orijentacijom prema konsenzusu kao svrsi ujedno i motiviraju sudionike argumentacije na konstrukciju normativno ispravnih argumenata. U blažoj varijanti argumenta tvrdi se da ako i jest tako da ništa u epistemološkome pristupu ne sprječava da se ponude takva motivirajuća sredstva, *de facto* to nije slučaj, odnosno nešto što autori epistemološkoga pristupa smatraju važnim. Pri tome se, unutar pragmadijalektičke varijante ovoga prigovora, kritička rasprava u kojoj se sugovorniku/-ici pokazuje neodrživost njegova/njezina stajališta ili manjkavost argumentativnog poteza, odnosno cilja k njegovu/njezinu slaganju s normom, nudi kao sredstvo kojim se, za razliku od za publiku nezainteresiranoga epistemološkoga pristupa, u pragmadijalektici postižu bolje argumentativne performanse sudionika.

Ovdje se argument iz kazuistike zapravo približava argumentu iz dostojanstva sugovornika (publike), o kojemu više u sljedećem odjeljku, odnosno i jedan i drugi počivaju na zapažanju o prije svega argumentima, i to kao skupovima propozicija, kao žarištu interesa epistemološkoga pristupa nauštrb sugovornika i(li) publike:

'Prigovor iz kazuistike kaže da su epistemičke teorije preslabe da bi odgovorile na potrebe davanja savjeta [sudionicima argumentacije, dod. G. B. H.] ili da nude beskorisne savjete jer su u riziku da zanemare stavove onih kojima je potrebno ispravljanje. Time se onda prigovor iz kazuistike svodi na istu pritužbu na kojoj se temelji prigovor iz dostojanstva – da epistemička teorija izostavlja mišljenja i nagnuća publike ili ne stavlja na njih dovoljan naglasak.'
(Aikin 2008, str. 5)

Zaključna pritužba obaju prigovora potječe iz, kao što je već više puta bilo rečeno, činjenice što epistemološki pristup pretpostavlja teoriju argumenta kao apstraktnog entiteta teoriji argumentacije (govornoga čina ili diskursa), za razliku od pragmadijalektičkog ponešto nejasnog rješenja njihova odnosa. Dok deklarativno, i to pod upućenim prigovorima, pragmadijalektika pristaje na odnos međuovisnosti dviju teorija – ne specificirajući, doduše, jasno prirodu tog odnosa (simetričnost ili asimetričnost, odnosno međusobnu ovisnost) –

mišljenja sam da je po svojim namjerama, a i po dosadašnjoj istraživačkoj praksi, pragmatijalektiku najbolje opisati kao pokušaj normativne teorije argumentacije neovisno o teoriji argumenta – barem neovisno o epistemologiji (više) i logici (u manjoj mjeri) kao filozofskim disciplinama koje bi svojatale argument kao vlastiti predmet proučavanja, odnosno normiranja. Stoga je, gledano iz te perspektive, prigovor iz kazuistike epistemološkome pristupu više nego i očekivan.

U odnosu na prethodni argument iz spornosti epistemičkih načela, mislim da se epistemološki pristup s prigovorom iz kazuistike teže nosi, no ne i da ga ne može odbiti. Prije svega, legitimno je postaviti pitanje o motivirajućem učinku koji se traži od epistemičkih normi kao normi argumentacije, odnosno zatražiti obrazloženje zašto je i kako pragmatijalektička kritička rasprava u tome uspješnija. Pri tome je zanimljivo, kao što primjećuje i Aikin (Aikin 2008, str. 6), da se već u spomenutoj ranoj kritici epistemološkoga pristupa kod Husa (Huss 2005, str. 268) u tom obrazloženju ističe kako je cilj kritičke rasprave pokazati sugovorniku/-ici koji potpada pod utjecaj kockarske pogreške da ga/je ona ne vodi do *epistemički opravdanih* vjerovanja – kao što je lako uočljivo, ovaj prigovor pretpostavlja važenje epistemičkih normi za argumente, odnosno daleko od toga da je nespojiv s epistemološkim pristupom argumentaciji. Točka razilaženja nastupa opet u favoriziranju argumentacije kao aktivnosti naspram tretmana samog argumenta – mislim stoga da se može reći da Hussov prigovor zapravo pretpostavlja epistemološki pristup argumentu, no traži bilo teoriju argumenta drugog tipa (motivirajuću teoriju), bilo epistemološki tretman argumentacije kao društvene aktivnosti koji ide ponad nuđenja kriterija dobrog argumenta.

Za razliku od citiranog Aikina koji misli da je *lako* odbiti ovaj prigovor prvo općenitom strategijom slabljenja ekskluzivnosti vrednovanja argumenata epistemičkim opravdanjem na njegovo prvenstvo (strategija koju koristi u odgovoru na sva tri navedena prigovora), a potom specifično formulacijom argumentativnih savjeta na temelju metaepistemoloških teorija (Aikin 2008, str. 5, 6), mislim da to nipošto nije tako lako, odnosno da pragmatijalektička kritika traži sadržajni odgovor. Prva se točka njegove obrambene strategije (prvenstvo umjesto ekskluzivnosti vrednovanja epistemičkim opravdanjem) ne razlikuje značajno od uobičajenih varijanti epistemološkoga pristupa argumentaciji (ili barem nekih, usp. Siegelov pogled na racionalnost kao dvodimenzionalnu u prethodnome poglavlju), no u svakome je slučaju manje sporna od druge. Slabljenjem se njegove ekskluzivnosti središnji epistemički cilj znanja (no mogli bismo ga varirati i s opravdanim vjerovanjem) postavlja na čelo niza drugih, širih spoznajnih ciljeva čije norme, kako tvrdi Aikin, mogu obuhvatiti pragmatičku stranu

argumenta, odnosno argumentativne aktivnosti. Ukratko, teorija se argumentacije klasično postavlja kao ovisna o teoriji argumenta, odnosno smješta u prostor socijalne epistemologije:

'Postoji mnogo širih spoznajnih normi koje premda nisu u službi konstituiranja znanja (dakle, epistemičke), svejedno jesu ispravna pravila za vladanje vlastitim intelektualnim životom. Mislim da su združeni ciljevi mišljenja osiguravanje istine i razumijevanje toga što te istine jesu.'
(Isto, str. 7)

Što se tiče druge, u strogom smislu jedine sporne, a u blažemu više problematične točke od dviju točaka Aikinove strategije, mislim da je podložna sljedećoj kritici: sasvim je jedna stvar tvrditi da je (lako) moguće u fundacionalizmu, koherentizmu ili problemu regresa koje navodi pronaći korisne argumentativne strategije – što je u konačnici empirijska i o spoznavatelju ovisna tvrdnja – a sasvim je druga stvar te strategije zapravo formulirati, odnosno iz njih izvesti i u pitkoj formi izložiti. Usporedi li se situacija s onom na pragmatijalektičkoj strani gdje zainteresirani djelatnik/-ica dobiva konkretne upute kako konstruirati argumente putem Procedure i Kodeksa – gdje trenutačno apstrahiram od epistemološki motivirane kritike njihove problemske valjanosti, koju uglavnom prihvaćam – mislim da takav odgovor nipošto ne može zadovoljiti pragmatijalektičke apetite. Dakako, i na pragmatijalektički se račun može uputiti primjedba da kritičkoracionalistički motivirana formulacija pravila dobre argumentacije u Proceduri i Kodeksu u obliku zabrana zapravo nudi tek *vita malum* savjete kako izbjeći pogreške u argumentaciji, no ne i kako *dobro* argumentirati. No u svakome slučaju oni su pristupačnije, odnosno eksplicitno formulirani u odnosu na savjete koje bismo trebali izvesti iz fundamentalnih epistemoloških teorija.

(iii) argument iz dostojanstva sugovornika (publike)

Argument iz dostojanstva sugovornika etički je motiviran te dolazi prije svega iz pravca retoričkoga pristupa argumentaciji i autora koji se bave kritičkim mišljenjem, a njime se upozorava na problem zanemarivanja perspektive sugovornika ili publike u epistemološkome pristupu. Pri tome valja napomenuti kako se pri iznošenju ovoga prigovora obično neopravdano zanemaruje bitna razlika između varijanti epistemoloških teorija – od subjektivističke na jednome do objektivističke na drugom ekstremu - odnosno previđa da traženi zahtjev za prihvatljivošću argumentacije sugovorniku ili publici zapravo uopće ne predstavlja problem za subjektivističku (internalističku) varijantu epistemološkoga pristupa, koji upravo i traži da opravdavajući razlozi argumenta budu dostupni te ujedno i prepoznatljiviji kao takvi adresatu (usp. Lumer 2005, Aikin 2008). Detaljnije se prigovorom iz dostojanstva tvrdi da epistemološke

teorije argumentacije, čak i ako ne zabranjuju prihvatljivost argumenta sugovorniku, one ga ne zahtijevaju, odnosno usredotočuju se samo na:

'[...] ispravne epistemičke obveze, ne ispravak pogrešnih. Epistemičke teorije stoga zanemaruju previše sudionika u kritičkim raspravama, a to nije u redu.'

(Isto, str. 4)

Uzimajući ovdje u obzir samo zajedničku jezgru epistemoloških teorija argumentacije, tj. normativan tretman argumenta kao skupa propozicija usmjerenog proizvodnji znanja ili opravdanog vjerovanja, te apstrahirajući od međusobnih razlika (gore navedene činjenice da subjektivistička varijanta uspješno odbija ovaj prigovor), i to kako bi se moglo pokazati da čitav epistemološki pristup ima odgovor na ovaj argument, mislim da se, prije svega na tragu Siegelove argumentacije u korist njegovanja racionalnosti kao krajnjeg obrazovnog cilja (Siegel 1995), može odgovoriti na ovaj prigovor. Kako ističe Siegel (v. drugo poglavlje), poštivanje dostojanstva drugih, odnosno njihov tretman kao osoba zahtijeva da ih tretiramo kao racionalna bića, gdje se racionalnost manifestira dvodimenzionalno; kao sposobnost procjene razloga i kao dispozicija kritičkog duha. Na tom tragu moguće je ustvrditi kako je jedino i moguće poštovati dostojanstvo drugih nudeći im epistemički zadovoljavajuće argumente (usp. Aikin 2008, str. 8).

Dakako, nije uopće teško primijetiti da epistemologija kao filozofska disciplina, a onda i iz nje izveden pristup argumentaciji nisu, barem ne u klasičnom odnosno institucionalnome smislu, pedagoške teorije – a još manje program! – usmjerene ispravljanju pogrešnih vjerovanja (kamoli dispozicija) drugih. Kako se prigovor iz dostojanstva sugovornika, kao što je navedeno na početku, karakteristično javlja kod autora koji se bave kritičkim mišljenjem, odnosno snažno su orijentirani prema pedagoškoj praksi, nije neočekivano da ih stoga kao takvi ne zadovoljavaju. Međutim, to po mojemu sudu nipošto nije dobar razlog za odbacivanje, već jedino za razvijanje epistemološki korektnog pristupa argumentaciji, poglavito u području obrazovanja za kritičko mišljenje (usp. radove Harveyja Siegela, Marka Battersbyja i Franka Zenkera na tom području).

3. 3. Završna rasprava

Na ovome mjestu postavlja se općenito pitanje koliko se zapravo snaga pragmatijalektičkoga pristupa svijta pod navedenim primjedbama epistemološki orijentiranih teoretičara, odnosno koji pristup nudi bolje mogućnosti za teoriju argumentacije. Kako je navedeno u uvodu u ovaj tekst, istovremeno ću pri odgovoru na ta pitanja nastojati voditi računa

i o teorijskim mogućnostima obaju pristupa (ne uvijek u potpunosti iskorištenim od strane njihovih predstavnika), s jedne strane, a s druge strane i o postojećoj istraživačkoj produkciji jednog i drugog pristupa, odnosno njezinim nošenjem s interesima većine istraživača koji djeluju unutar područja teorije argumentacije.

Što se tiče prvoga pitanja – koliko pragmatijalektika može opstati pod epistemološkom kritikom - mišljenje se autorice ovoga teksta može ukratko izložiti na sljedeći način: prigovori epistemološki orijentiranih teoretičara argumentacije na račun pragmatijalektičkoga pristupa opravdani su u onoj mjeri u kojoj filozofska komponenta pragmatijalektike *zapravo* oblikuje preostale komponente pragmatijalektičkoga programa (teorijsku, analitičku, empirijsku i praktičnu komponentu, v. prvo poglavlje), i to specifično - u mjeri u kojoj se taj utjecaj osjeti u definiciji (dobrog) argumenta i teoriji pogreški u argumentaciji. Pokušat ću u sljedećim retcima obrazložiti ovu tvrdnju, mjestimično i rekapitulirajući prethodno izloženu argumentaciju.

Kako smo vidjeli u prethodnim poglavljima, po priznanju i jednih i drugih teoretičara, a i dade se zaključiti po samoj istraživačkoj praksi, teorija je pogreški središnji interes teorije argumentacije. Na tragu i samih Lumerovih, pa i Siegelovih i Biroovih primjedbi o tek deklarativnoj (ili barem vrlo selektivnoj) pripadnosti pragmatijalektike filozofiji kritičkoga racionalizma te prihvatanju teorije govornih činova i pojedinih elemenata programa erlangenske škole, smatram kako je, pogotovo u odnosu na Lumerovo oštro njezino tumačenje i kritiku, bolje vrednovati kvalitetu pragmatijalektičkoga pristupa unutar dobronamjernijega tumačenja, tj. vodeći računa o tome koliko bolne točke pragmatijalektičke *filozofije* – a mjereno filozofskim metrom, kao što smo vidjeli, ima ih – uistinu kompromitiraju tako zamišljenu teoriju argumentacije u istraživačkoj praksi. Također, mislim kako bi i pri ocjeni, odnosno opredjeljenju za pragmatijalektiku, epistemološki ili koji drugi pristup trebalo uzeti u obzir i koliko su snažni drugi, konkurirajući pristupi, tj. njihovu relativnu vrijednost.

U nedostatku prikladnoga mjernog aparata, kvalitativno bih opisala utjecaj problematičnih filozofskih tvrdnji na pragmatijalektičku teoriju i istraživačku praksu kao prisutniji u prvoj točki (definicija argumenta, argumentacije i njihovo normiranje, tj. argumentativne sheme i pravila rasprave), a manje prisutan u samom istraživanju argumentativnih pogreški. Takvom ocjenom ne želim umanjiti karakter pragmatijalektičkoga tretmana pogreški kao prekršenja pravila racionalne rasprave (izrazito dijaloška, odnosno dijalektička teorija pogreški), no s druge strane, može se primijetiti i da samo detektiranje i identificiranje pogreški u tom istome pragmatijalektičkom tretmanu ne odudara odviše od

klasičnog pristupa. Vratimo li se pravilima same Procedure za kritičku raspravu, vidimo da se u njoj uobičajeni tipovi pogrešaka prihvaćaju i dodaju im se novi, generirani kao posljedice negacije kojeg od pravila kritičke rasprave (v. moje primjedbe u prvom poglavlju).

Međutim, mislim da također treba napomenuti kako kod većine autora epistemološkoga pristupa argumentaciji isto tako ne nailazimo na sustavnu teoriju barem tradicionalnih pogreški (iznimka Lumer), koja bi odgovarala interesima istraživača fokusiranih na pogreške (Zenker, Woods, Robert Pinto i dr.) mada mislim da prednost pred pragmatijalektičkim pristupom epistemološki pristup argumentaciji svakako drži utoliko što ima bolje razvijenu teoriju argumenta i njegove kvalitete, odnosno bez većih se poteškoća oslanja na fundamentalne filozofske discipline logiku i epistemologiju. S pragmatijalektikom to pak nije slučaj s obzirom da bilo inzistira na dvoznačnosti pojma argumenta (kao skupa propozicija i kao govornoga čina), bilo da u potpunosti napušta pojam argumenta kao apstraktnog entiteta u korist argumentativnog diskursa. Time se po mojemu mišljenju gubi prirodno utemeljenje teorije argumentacije u filozofskim disciplinama, odnosno nešto što i sami pragmatijalektičari smatraju neophodnim. Međutim, zbog izvorno nefilozofske vokacije mislim da ne postižu na zadovoljavajući način to utemeljenje.

Stajalište koje mi se čini najuvjerljivijim u procjeni dosega utjecaja problematičnoga filozofskog utemeljenja pragmatijalektike na ostatak teorije i stoga ga zastupam u ovome radu jest to da njezina filozofska pozadina zapravo i nije više od tek djelomično razmotrene i artikulirane filozofske rasprave o središnjim pojmovima racionalnosti, razloga, opravdanja, odnosno ponajprije epistemoloških i logičkih problema koji svojim dosegom i složenošću uvelike nadilaze ambicije teorije argumentacije kako su je pokušali osmisлити Van Eemeren i Grootendorst. Po mojemu mišljenju, pragmatijalektika se jednim dijelom može bez većih problema spasiti od navedenih optužbi ako se odreče – a što s vremenom i sve više čini – pretenzije na cjelovitost vlastitoga pristupa normiranju argumentacije, odnosno priznaje legitimnost strože filozofske rasprave o pojmovima koje iz filozofije preuzima:

[...] Biroovoj i Siegelovoj epistemicima [prijevod termina 'epistemics' koji se u Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014 koristi sinonimno s uobičajenim 'epistemologija', nap. G. B. H.], s druge strane, zajedničko je to što su otvoreni uključanju određenih ekstrinzičnih zahtjeva koji, unutar pragmatijalektičkoga pogleda, prelaze granice ujedno argumentacije i teorije argumentacije.'

(Van Eemeren, Garssen, Krabbe *et al.* 2014, str. 600)

S druge strane, na prvi pogled suprotno gornjemu navodu, mislim da pragmatijalektika kao (ne samo) istraživački program njeguje znatno veće ambicije od onih – barem inače eksplicitno iskazanih – karakterističnih za strogo filozofski, tj. logički i epistemološki tretman

argumentacije. Kao što je bilo prikazano u prvome poglavlju, cilj je pragmadijalektičkoga pristupa aktivno poboljšanje argumentativne prakse, i to prije svega kod laičkih sudionika rasprave (međusobno ili u komunikaciji sa stručnjacima) u tzv. stvarnim i svakodnevnim raspravama (pojmovi koje pragmadijalektičari mjestimično pogrešno izjednačuju, zbog čega njihov neutralno zamišljeni model kritičke rasprave i poprima specifična obilježja određene vrste rasprava). Drugim riječima, nije teško u pragmadijalektičkim ambicijama uočiti i pedagoški interes, zbog čega je takva teorija argumentacije i mogla privući autore koji djeluju unutar pokreta neformalne logike i kritičkog mišljenja (Blair i Johnson, James Freeman, Trudy Govier, David Hitchcock i dr.)

Metodologija koju su Van Eemeren i Grootendorst u tu svrhu odabrali jest njima kao lingvistima svojstveno deskriptivno istraživanje različitih oblika tipova argumentativnih aktivnosti (da upotrijebimo njihov termin), na temelju kojega su, s jedne strane i s druge strane, filozofske pozadine koju su smatrali za to podesnom, pokušali uočiti i normirati pravila racionalne argumentativne izmjene. Ono što ih je pri tome najviše zanimalo jest kako obični sudionici rasprava procjenjuju ispravnost pojedinih poteza, odnosno kako detektiraju pogreške u argumentaciji, čiji popis preuzimaju od starije literature, a razvojem vlastite teorije i nadopunjuju.

Na drugačiji način rečeno, pragmadijalektičari eksplicitno smatraju filozofsko utemeljenje teorije argumentacije neophodnim (v. prvo poglavlje), no u odabiru oblikovanja tog utemeljenja, tj. epistemološke, logičke (pa čak i etičke) pozadine svoje teorije ne upuštaju se u ozbiljniju raspravu kakvu bismo mogli očekivati od punokrvne filozofske teorije, već pretpostavljaju – opet začudo (filozofima!) u odnosu na kritički racionalizam koji prihvaćaju – da upotreba pojmovnog aparata ne zahtijeva posebnu refleksiju. Njihov se potez sastoji u tome da deklarativno prihvate kritički racionalizam kao središnju filozofsku poziciju na koju se obvezuju, odnosno ono što nazivaju po uzoru na Toulmina kritičkom perspektivom na racionalnost, kao nekontroverznu - ili barem dovoljno nekontroverznu za predmet interesa pragmadijalektički zamišljene teorije argumentacije, a to su u konačnici pogreške u argumentaciji i njihova eliminacija iz argumentativne prakse.

Mišljenja sam da se kao odlučujući faktor onda u raspravi između pragmadijalektičara i teoretičara drugih provenijencija (u ovome slučaju one epistemološke)⁶⁰ postavlja ispunjenje

⁶⁰ S obzirom da je retorička perspektiva na argumentaciju ranije izostavljena iz rasprave kao deskriptivno legitimna, no bez zadovoljavajućih normativnih pretenzija, v. uvod u tekst.

sljedećega konjunktivnog uvjeta: utemeljenje pozitivne teorije dobrog argumenta u srodnim filozofskim disciplinama (logici i epistemologiji) te cjelovitost i sustavnost teorije pogreški. Budući da ga ni jedan od dva pristupa ne zadovoljava u potpunosti, prevagu u korist epistemološkoga pristupa vidim u zadovoljenju prvog konjunktiva (unatoč prigovoru iz spornosti epistemičkih načela, v. gore) i djelomično zadovoljenom drugome.

Opet unutar dobronamjernije perspektive, mislim da treba vrednovati pozitivne rezultate pragmatodijalektike, odnosno prije svega ekstenzivan lingvistički rad na argumentativnome diskursu (Van Eemeren *et al.* 2007), kao i obnovu interesa za neformalnologička pitanja, kako među filozofima, tako i među nefilozofima. Postavljajući naglasak na tzv. stvarne rasprave (što je termin koji kod mnogih teoretičara, prije svega filozofa, izaziva nerazumijevanje, a kod onih kritički nastrojenih i određenu dozu sumnjičavosti, usp. Godddu 2013 i kod Lumera), odnosno distancirajući se na taj način od logičarskog tretmana argumentacije (u toulminovskoj terminologiji: geometrijskoga pogleda na racionalnost), Van Eemeren i Grootendorst željeli su na temelju ekstenzivnoga promatranja argumentativne prakse, s jedne strane, te vodeći se tradicionalnim katalogom pogreški u argumentaciji, s druge strane, osmisliti normativan model racionalnog ponašanja u raspravi kojim bi se mogla vrednovati postojeća argumentativna praksa ponad retoričkog učinka. U tom je smislu njihov deskriptivno-normativni projekt bio neizbježno osuđen na uplitanje u ozbiljna filozofska pitanja, za koja mislim da su ih ipak željeli izbjeći – barem u onoj mjeri u kojoj se njima obično bave filozofi. Stoga i njima naoko nevine tvrdnje o ljudskoj racionalnosti, definiciji argumenta(cije) i konsenzusu kao njegovoj svrsi (zlonamjeran) filozofski kritičar poput Lumera i može opteretiti kao zastupanje manje ili više kontroverzne filozofske pozicije tamo gdje to i nije slučaj.

Nasuprot oštroj kritici takvoga pristupa kakvu smo prethodno vidjeli da dolazi iz pravca epistemoloških teorija argumentacije, ovdje se u tekstu pokušalo argumentirati u korist umjerenije kritike. Mišljenja sam da je pragmatodijalektičku teoriju argumentacije, pod uvjetom da želi biti disciplina relativno ograničenog dometa istraživanja te da je bude moguće smjestiti u kontekst srodnih (nadređenih i usporednih) disciplina, nasljeđujući onda od njih odgovarajući pojmovni aparat, najbolje opisati kao teoriju pogreški u argumentaciji s posebnim interesom za dijaloški (socijalni) vid argumentacije. I dalje u skladu s teoretičarima epistemološkoga pristupa (v. prethodno poglavlje kod Lumera te Siegela i Biroa), mišljenja sam da teorija pogreški u argumentaciji (odavde nadalje koristim latinizam *fallacies* zbog sažetosti) pretpostavlja teoriju dobrog (ispravnog) argumenta i teoriju (definiciju) argumenta uopće, i to pogotovo za svaki normativni tretman argumentacije, kakav i pragmatodijalektika želi biti. No čini mi se da

epistemološki orijentirani autori *ponešto* olako pretpostavljaju da su sve *fallacies* koje teorija argumentacije uzima kao svoj primaran interes prekršenja kojeg od uvjeta u definiciji (dobrog) argumenta, i to, dakako, definiciji koju smatraju konceptualnom istinom.

Ovdje je ključna riječ 'ponešto' s obzirom na sustavnost i cjelovitost definicije argumentativne valjanosti koju nudi Lumer u svojem redukcionističkom programu jedinstvenoga tretmana pogreški u argumentaciji (v. prethodno poglavlje), odnosno spomenutome pokušaju svođenja svih pogreški na prekršenje nekog od uvjeta. Ono što smatram nedvojbenim i u čemu dijelim mišljenje epistemoloških teoretičara jest to da pogreške u argumentaciji nastaju navedenim prekršenjem jednog ili više uvjeta dobrog argumenta, no ono što mislim da nedostaje u takvome pristupu jest pomnije razmatranje jesu li *fallacies* koje primarno interesiraju teoretičare argumentacije – a to su uglavnom one s tradicionalnih popisa – uistinu takva prekršenja. Ovom tvrdnjom ne ciljам na očekivanu distinkciju tipa pogreške i njezinog oprīmjerjenja, odnosno već skoro i među teoretičarima općeprihvaćeni stav da barem neke od *fallacies* (tj. tipova *fallacies*) koje poznajemo iz tradicionalnih kataloga nisu nužno pogreške, već argumentativne sheme s dobrim (ispravnim) i lošim (neispravnim) instancama. U konačnici, takvo što, kako je zorno prikazao i sam Lumer u svojoj klasifikaciji argumentativnih shema s epistemološke perspektive (Lumer i Dove 2011), nije neprepoznato i unutar samoga epistemološkoga pristupa argumentaciji, a ne samo unutar pragmadijalektičkoga.

Ono pak na što želim upozoriti gornjom tvrdnjom jest da je katalog *fallacies* koji je i pobudio interes istraživača polovicom prošloga stoljeća, a na čiji su se rad nadovezali i Van Eemeren i Grootendorst, kako je već istaknuto, primarni interes istraživača koji djeluju unutar retoričkog i pragmadijalektičkog pristupa argumentaciji, odnosno onih autora koji se ne žele upuštati u *isključivo filozofske* rasprave. Druga je činjenica koju želim apostrofirati ta da unatoč posthamblinovskim pokušajima da se ponudi zadovoljavajuća teorija *fallacies*, današnji je *status artis* takav da nema konsenzusa oko toga je li njihov jedinstven tretman uopće moguć. Različiti pokušaji poput navedene Lumerove redukcije i nedavne Woodsove monografije (Woods 2013) ipak nisu ponudili sasvim zadovoljavajuće odgovore ostalim teoretičarima (usp. Freemanovu kritiku Woods 2013 u Freeman 2016, Zenker 2016). Među ostalim, to priznaje i sam Lumer u svojoj kritici pragmadijalektičkoga pokušaja teorije *fallacies* kao pogreški:

[...] nije tako da jednostavno "znamo što su *fallacies*"; nemamo jasne i pouzdane intuicije koje međusobno dijelimo o *fallacies*; stoga je glavna premisa Bottingova argumenta neistinita. Danas

postoji nekakav konsenzus među teoretičarima argumentacije o jezgri skupine *fallacies*. Ta jezgra, međutim, nema oštre granice, a izvan nje postoji mnogo snažnoga neslaganja.' (Lumer 2012, str. 58)

S druge strane, ni pragmatijaleksička teorija *fallacies* kao nerazumnih poteza u raspravi nije se pokazala zadovoljavajućom, također dijeleći s epistemološkim pristupom monističku pretpostavku o jedinstvu svih *fallacies* kao pogrešnih poteza u argumentativnome diskursu (v. moju kritiku u prvome poglavlju) – dok epistemološki pristup njihovo jedinstvo vidi u neuspjehu argumenta da razlozima poluči znanje ili opravdano vjerovanje u tezu. Moje je mišljenje stoga, kako sam gore i navela, da je epistemološki pristup argumentaciji u prednosti pred pragmatijaleksičkim zbog bolje pozitivne teorije argumenta, no još uvijek nezadovoljavajući za autore prvenstveno zainteresirane za pogreške u argumentaciji.

3. 4. Teorija argumentacije u kontekstu logike i epistemologije

Mada bi očekivana reperkusija blagog – ali ipak opredjeljenja - u korist epistemološkoga pristupa argumentaciji, a na štetu pragmatijaleksičkoga, vjerojatno bilo i pristajanje uz tvrdnju da je teorija argumentacije zapravo – gdje se pod tim 'zapravo' krije odnos svodivosti ili redukcije – epistemologija ili socijalna epistemologija, to nije tvrdnja za koju mislim da proizlazi iz pozicije koju sam zauzela u gornjoj zaključnoj raspravi. Bez ulaženja u problematiku odnosa svodivosti (redukcije) dviju teorija, odnosno specificiranja tipova teorija i odnosa svodivosti među njima, pokušat ću radije smjestiti teoriju argumentacije kao disciplinu u odnosu na epistemologiju i logiku, i to prije svega s obzirom na mogućnost osmišljavanja teorije argumentacije unutar pragmatijaleksičkoga nasuprot epistemološkome pristupu.

Mada bi mnogo tko pomislio da odgovor na to pitanje i nije pretjerano koristan ili barem zanimljiv, odnosno da su uobičajeni i ponešto neodređeni opisi tog odnosa u uvodnim ili zaključnim dijelovima teksta sasvim zadovoljavajući – pri čemu otklanjam svaku natruhu derogatornoga tona u prethodnoj tvrdnji - moje je mišljenje suprotno. Mislim da nam odgovor na pitanje kako se teorija argumentacije odnosi prema dvjema za nju ključnim filozofskim disciplinama, osim što dovodi u red nejasnoću nastalu neodređenom tvrdnjom o teoriji argumentacije kao interdisciplinarnom, multidisciplinarnom ili kakvom drugom području, ujedno pokazuje i smjernice za hvatanje u koštac sa samim problemima i pitanjima kojima se teoretičari argumentacije bave. Dodatno, odgovaranjem na to pitanje bistri se i uobičajena slika koju imamo o logici i epistemologiji, odnosno doznajemo trebamo li je revidirati ili barem

nadopuniti.⁶¹ Tu mislim prije svega na odnos teorije argumentacije kao neformalne logike prema (formalnoj) logici, odnosno njezin status kao primijenjene ili socijalne epistemologije.

Svoj bih odgovor započela procjenom tvrdnje o teoriji argumentacije kao filozofskoj teoriji, što je problem koji sam već natuknula u raspravi o međusobnim prigovorima pragmatijalektičkog nauštrb epistemološkoga pristupa argumentaciji i obrnuto. Mislim da je nesporno da teorija argumentacije kao i bilo koja druga (znanstvena) disciplina ima određene filozofske pretpostavke, no ono što držim spornim jest pitanje je li i u kojoj mjeri teorija argumentacije filozofska teorija. Dakako, ako je odgovor na to pitanje niječan, bez problema će se pojaviti i odgovor na pitanje o odnosu prema logici i epistemologiji, barem u mereološkome smislu – teorija argumentacije nije u tom slučaju dio ni logike, ni epistemologije.

No takav se jednostavan niječan odgovor čini prelakim ili ako ništa neinformativnim – čak i ako jest istinit, odnosno ako teorija argumentacije nije nikakva filozofija, ne objašnjava nam ovisnost prije svega pojmovnog aparata teorije argumentacije o logici ili epistemologiji. Moglo bi se tvrditi, kao što su u pojedinim situacijama bili prisiljeni pragmatijalektičari, da terminologija teorije argumentacije ne odgovara onoj uvriježenoj u filozofiji, no tada se postavlja pitanje zašto bi se koristila ista terminologija za dva različita (ali ipak slična!) fenomena. Srećom, ni pragmatijalektika, kao što smo mogli vidjeti, zapravo i ne tvrdi takvo što, već nastoji ponuditi vlastito filozofsko utemeljenje. Osim toga, niječnim bi se odgovorom – da teorija argumentacije nije niti malo filozofska disciplina – potkopala po mojemu mišljenju bilo kakva mogućnost normativnoga, neretoričkoga pristupa argumentaciji. Opet se pozivajući na pragmatijalektiku – s obzirom da je epistemološki pristup prepoznatljivo normativno motiviran - izričito je jasno da se radi o barem kombiniranome deskriptivno-normativnom pristupu.

Stoga se plauzibilnim čini oprečan odgovor – da teorija argumentacije jest filozofska disciplina, odnosno da barem postoji jedan njezin dio koji se neproblematično svrstava pod okrilje filozofije, i to prije svega logike i epistemologije. Što se tiče odnosa prema logici, odnosno onoga što se naziva formalnom logikom – koje god od uobičajenih značenja da pridamo atributu 'formalan' (usp. Bezieau 2008) – mislim da je ispravno reći kako se teorija argumentacije pojavljuje kao institucionalno etablirana disciplina onoga što je započeto pokretom neformalne logike (*informal logic*) 1970-ih godina prošloga stoljeća. Pri tome treba još jednom naglasiti da se neformalnim logičarima u užem smislu smatraju jedino oni teoretičari

⁶¹ Na isticanju važnosti refleksije znanja i Wittgensteinove optičke metafore zahvaljujem p. prof. Berislavu Žarniću.

(filozofi) okupljeni prije svega oko istoimenog časopisa, odnosno sljednici onoga što su započeli Ralph Johnson i Anthony Blair. Tako bi se čitava teorija argumentacije mogla nazvati neformalnom logikom u širem smislu premda se ponekad ta distinkcija ne uspostavlja (usp. Groarke 2019).

Pragmadijalektički zamišljena teorija argumentacije s izvornim neformalnim logičarima dijeli nezadovoljstvo logičkim (formalnim, strukturalnim) tretmanom argumenta, odnosno prije svega njegovom neprimjenjivošću na svakodnevnu argumentaciju – premda nije do kraja jasno je li i sama obvezana na deduktivizam u pogledu rekonstrukcije argumenata – te pokušaj pojednostavljivanja i sažimanja, odnosno lakšeg savladavanja ispravnih misaonih operacija kojima nas uči logika (usp. Johnson 2009). U tom se smislu teorija argumentacije barem odmiče od logike, ako je već ne pokušava prevladati. Stoga mislim da je na ovome mjestu legitimno postaviti pitanje je li teorija argumentacije, odnosno njezin filozofski dio zasebna teorija ili pak prije svega pedagoški program sa sadržajem određenih tema i problema od kojih se barem nekima na sofisticiranoj razini bavi logika – ili barem iz pravca logike možemo očekivati njihovo rješenje. Osobno sam sklonija drugom odgovoru, pri čemu mislim da status programa i atribut 'pedagoški' ne smije biti shvaćen pejorativno sa strane logike, ali ni olako, sa strane neformalnih teoretičara.

Gornja preferencija mogućeg odgovora na pitanje o odnosu teorije argumentacije spram logike samo je dio cjelovitog odgovora o njezinom statusu – golemo područje deskriptivnog istraživanja argumentacije očito je smješta izvan područja logike – no isto tako nije iscrpno u pogledu njezinog odnosa prema ostatku filozofije, odnosno njezinih relevantnih disciplina. Pri tome se misli na postavljenu tezu o teoriji argumentacije kao dijelu socijalne epistemologije. Sklona sam tumačiti snagu ove ocjene mjerom u kojoj postojeći epistemološki orijentirani teoretičari argumentacije (i) uspješno implementiraju tokove 'nadređene' discipline, tj. socijalne epistemologije u 'podređenu' teoriju argumentacije te ujedno pri tome (ii) zadovoljavaju istraživačke interese autora koji djeluju u području teorije argumentacije. Na temelju prije svega Siegelovih, Biroovih i Lumerovih radova, tj. autora koji najuspješnije povezuju *mainstream* epistemologiju s teorijom argumentacije, mišljenja sam kako je uspješnije ispunjen zadatak pod (i).

Premda epistemološke pristupe argumentaciji držim uglavnom u prednosti pred pragmadijalektičkim (usp. opet gornju zaključnu raspravu), zbog spomenutog izostanka sustavnijeg rada epistemoloških autora u teoriji pogreški, kao i ponešto olakog njihovog

svođenja na neispunjenje epistemičke funkcije, mislim da tek predstoji vidjeti koliko je teoriju pogreški moguće uspješno smjestiti u socijalnu epistemologiju. Držimo li se Goldmanove koncepcije iste, to jest moguće, no uz nužno potrebnu ekspanziju spoznajnih ciljeva pored stjecanja znanja. Zaključno, a u skladu s prethodno iznesenim primjedbama, držim dvojbenim koliko nam suvremeno stanje u teoriji pogreški, odnosno području od središnjeg interesa teoretičara argumentacije, zasad jednoznačno gura teoriju argumentacije bilo prema epistemologiji, bilo prema logici.

ZAKLJUČAK⁶²

Pragmadijalektički se pristup argumentaciji, kako se vidi iz samoga njezinog naziva, a opsežnije je izloženo na prethodnim stranicama, temelji na integraciji deskriptivnoga proučavanja argumentativnoga diskursa u komunikaciji i interakciji među sudionicima rasprave ('pragma-'), s jedne strane te normativnoga proučavanja argumentacije u reguliranim raspravama, s druge strane ('-dijalektika'). Nasuprot pristupima argumentaciji koji se bave prvenstveno epistemičkom (spoznajnom) dimenzijom argumentacije, pragmadijalektika uvijek promatra argumentaciju kao eksplicitan ili implicitan dijalog između dviju ili više osoba (preciznije rečeno, uloga) koje zajednički pokušavaju razriješiti razliku u mišljenju, stoga prihvaća pojmovni aparat razvijen u formalnim dijalektičkim pristupima (protagonist i antagonist kao sudioničke uloge, načelo izmjenivanja poteza, obveze pojedinih uloga i dr.)

U pragmadijalektičkoj definiciji argumentacije lako smo mogli uočiti i spomenuti konsenzualistički moment: argumentacija je definirana kao jezična, društvena i racionalna djelatnost usmjerena razrješenju razlike u mišljenju između sudionika argumentacije, pri čemu stajalište o kojemu je riječ nije samo deskriptivna tvrdnja (teorijska argumentacija), već to jednako tako može biti i konkluzija praktičnoga zaključka, ali i vrijednosni sud. Glavno pitanje koje je zanimalo pragmadijalektičare jest, dakako, ono kako normirati argumentaciju, odnosno što je racionalna argumentacija. Pri tome su se odlučili za, u Toulminovoj terminologiji, poziciju kritičke perspektive na racionalnost zbog nedostataka dviju krajnjih perspektiva (geometrijske i antropološke). Dok geometrijskome shvaćanju racionalnosti zamjeraju zanemarivanje pragmatičkih aspekata argumentacije, s druge strane antropološkome shvaćanju zamjeraju vezivanje racionalnosti uz kulturu. Kao središnje uporište za prihvaćanje kritičke perspektive Van Eemeren i Grootendorst citiraju Popperov kritički racionalizam s epistemološkom tezom o falibilizmu kao središnjom, odnosno postavljaju kriticizam (kritičko testiranje) kao središnji epistemički cilj. U skladu s time, utječu se stupnjevito shvaćanjem racionalnosti umjesto pretpostavke o postojanju njezina apsolutnog, definitivnog oblika.

Tako je u kritičkoj perspektivi posljedično fokus stavljen na raspravu kao mjesto gdje se očituje racionalnost, odnosno kao središnji se problem postavljaju norme racionalne argumentacije nauštrb normi valjanog argumenta (apstraktnog entiteta). Stoga je mjera

⁶² Ovdje iznosim tek rekapitulaciju prethodnoga teksta s minimalnim jezičnim intervencijama s obzirom da je težište rasprave već izneseno u posljednjem poglavlju.

racionalnosti, točnije razumnosti (gdje su pojmom razumnosti pragmatodijalektičari obuhvatili uporabu *ratio* na prikladan način) u modelu kritičke rasprave intersubjektivnog i proceduralnog karaktera. Glavni zahtjev pravilima kritičke rasprave koji je pragmatodijalektika postavila jest doprinos razrješenju razlike u mišljenju koja je povod raspravi (konsenzualizam), čime pragmatodijalektički pojam razumnosti postaje dvojak jer obuhvaća problemsku valjanost pravila rasprave – tj. njihov doprinos razrješenju problema s kojim se sudionici suočavaju (a to je razlika u mišljenju) – i intersubjektivnu valjanost – tj. prihvatljivost pravila samim sudionicima diskusije. U te su svrhe i konstruirani Procedura za kritičku raspravu i Kodeks ponašanja razumnih sudionika (tzv. Deset zapovijedi), kojih bi se razumni sudionici trebali pridržavati kako bi izbjegli pogreške u argumentaciji, a u jačoj varijanti i razriješili razliku u mišljenju (problemska valjanost).

Skup nevaljanih argumentativnih poteza pragmatodijalektika izjednačila je s onim što se tradicionalno nazivalo (logičkim) pogreškama (*fallacies*), odnosno pogreškama u zaključivanju, argumentaciji ili dokazivanju, s tim da pri takvom određenju treba istaknuti kako pragmatodijalektika sve pogreške promatra kao pogreške u argumentaciji kao raspravi (izričito dijaloški okvir). Osim toga, pragmatodijalektički popis pogreški nadilazi uobičajene popise ili kataloge pogreški, dodajući postojećima nove pogreške nastale prekršenjem kojeg od pravila Procedure. Pri tome je polazište pragmatodijalektičke teorije pogreški to (i) da se pogreške događaju tijekom svih faza kritičke rasprave (ne samo u fazi argumentacije u kojoj sudionici procjenjuju ispravnost argumentacije koju je ponudio onaj drugi) i (ii) da ih mogu počinuti oba sudionika (protagonist i antagonist), pri čemu koristan alat za utvrđivanje je li uopće došlo do pogreške u nekom argumentativnom diskursu ili tekstu predstavlja teorija govornih činova.

Smještanjem pragmatodijalektičke teorije pogreški u kontekst drugih pristupa vidjeli smo da je u odnosu na neke od njih karakterizira dijalektičko polazište u definiciji i tretmanu pogreški, s jedne strane, te također monistička pretpostavka o jedinstvenoj definiciji pogreški, s druge strane – unatoč inzistiranju da različiti tipovi pogreški krše različita pravila Procedure/Deset zapovijedi, sve ih je u konačnici moguće obuhvatiti, doduše podosta općenitom, definicijom kao nerazumnih poteza u raspravi kojima se ometa njezino razrješenje. Osim toga, premda se na prvi pogled može činiti da su Deset zapovijedi, kako je prethodno rečeno, tek skraćena inačica Procedure za kritičku raspravu (što je tvrdnja koja se daje mjestimično iščitati iz pragmatodijalektičke literature), odnos dvaju skupova pravila zapravo nije sasvim jasan. Obično pragmatodijalektičari tvrde da je postupanje u skladu s Deset zapovijedi instrumentalno pri zadovoljenju Procedure (što bi vjerojatno trebalo biti ekvivalentno tvrdnji

da je izvršenje Deset zapovijedi nužan uvjet ispunjavanja Procedure), no time se otvara prostor za pitanje što čini preostatak Procedure. Primijetila sam stoga kako pragmatijalektičari na ovo pitanje nisu ponudili sasvim zadovoljavajući odgovor, odnosno odgovaraju spomenutim uvođenjem klasifikacije uvjeta prvoga i viših redova za ostvarenje kritičke rasprave.

U uvodu naznačenu osnovnu tvrdnju o standardnoj funkciji, svrsi ili *outputu* argumentacije kao znanju ili opravdanome vjerovanju u epistemološkome smislu – dakako, uz dopuštenje drugih, nestandardnih funkcija - zastupali su svi epistemološki orijentirani teoretičari argumentacije koje smo promotrili, neovisno o međusobnim razlikama. U odnosu na konkurirajuće pristupe – retorički i pragmatijalektički – prednost se epistemološkoga pristupa argumentaciji argumentirala sljedećim dvama argumentima: aksiološkim argumentom i argumentom konstitutivne norme. Prema aksiološkome argumentu, normativna evaluacija argumenata zahtijeva od teorije argumentacije da pruži kriterije te evaluacije, a epistemološki pristup nudi jasan odgovor: argumenti su dobri/loši ukoliko njihovi razlozi (ne) pružaju epistemičku potporu tezi, tj. (ne) nude razlog za vjerovanje u nju. Tako se i pogreške u argumentaciji jasno definiraju kao argumenti čije teze (konkluzije) ne primaju epistemičku potporu iz premisa (razloga) – ti argumenti možda jesu uvjerljivi (prihvata se varljivost dojma iz standardnoga tretmana pogreški kao karakteristika), no ne bi *smjeli* biti.

S druge strane, argumentom konstitutivne norme upozoravalo se na važnost kvalitetnih epistemičkih temelja u reviziji vjerovanja kod sudionika argumentacije – budući da sudionici ne mijenjaju svjesno vlastita vjerovanja, a da pri tome ne misle da će promjenom vjerovanja doći do bolje spoznajne pozicije. Kako nam epistemički razlozi pružaju vezu između vjerovanja i istine, a cilj je argumenta doći do novog istinitog (opravdanog) vjerovanja, nemoguće je vrednovati argumente neovisno o njihovom epistemičkom doprinosu. Stoga se za epistemološki orijentirane teoretičare kao zadatak teorije argumentacije – smještajući je time u socijalnu epistemologiju – nametnulo detektirati u argumentativnoj praksi (prešutne) standarde dobre argumentacije te ih potom dopuniti novim standardima koji bi omogućavali uspješnije postizanje njezinih epistemološki poželjnih ciljeva.

Jedna od temeljnih razlika epistemološke teorije argumentacije u odnosu na konkurirajući pragmatijalektički pristup očitovala se u različitome postavljanju prvenstva između pojmova argumenta i argumentacije; preciznije rečeno, epistemološke su teorije karakteristične po postavljanju argumenta kao središnjega, a argumentacije kao izvedenoga pojma. Od na taj način definiranog argumenta – kao apstraktnog entiteta sastavljenog od opet

apstraktnih jedinica (propozicija s dvjema različitim funkcijama; onom premise ili onom konkluzije) – razlikuje se argument definiran kao složeni govorni čin, monolektičnoga (ako je u pitanju jedan govornik) ili dijalektičnoga (ako se pak radi o više sugovornika koji iznose međusobno različita stajališta, tj. konkluzije) tipa, u kojemu govornik iznosi tezu pred slušatelja ili publiku, pri tome navodeći razloge u prilog toj tezi. Pri tome se kao ono što čini argument dobrim navodila njegova sposobnost da proizvede opravdano vjerovanje u konkluziju posredstvom opravdanoga vjerovanja u premise.

Argument shvaćen u ovome potonjem smislu (govorni čin) jest korištenje argumenta u prvome smislu (kao apstraktnoga predmeta), obično s ciljem uvjeravanja adresata u konkluziju (tezu) argumenta koju ova(j) drugi još ne prihvaća te jedino tako shvaćen argument – a ne kao apstraktni predmet – ima navedenu sposobnost pobuđivanja znanja ili opravdanoga vjerovanja. Stoga kada je bilo riječi o sposobnosti argumenta da doprinese znanju ili razumnome vjerovanju, ne govori se o argumentima kao apstraktnim predmetima, jer se sve epistemološke teorije slažu u tome da jedino kada se koristi u određenoj situaciji ili kontekstu (*argument in use*), ima smisla reći za argument da može ili ne može to učiniti. U ovoj se točki stoga epistemološki teoretičari slažu i s pragmadijalektičkim tretmanom argumentacije koji se uvijek usmjerava na argumentaciju u kontekstu.

Međutim, kako su naglasili Siegel i Biro, i jedno i drugo – argument (kao apstraktni predmet) i korištenje argumenta (*argument in use*) – jest predmet istraživanja teorije argumentacije, i to ukoliko se jasno razlikuju i pravilno postavi međusobni odnos ovisnosti teorija jednog i drugog predmeta. Upravo u različitom određenju ovisnosti između ovih dviju teorija, odnosno uopće priznavanju važnosti i jedne i druge za teoriju argumentacije nastupa razilaženje s pragmadijalektikom. U skladu s ostalim predstavnicima epistemološkoga pristupa argumentaciji, Siegel i Biro mišljenja su da teorija korištenja argumenata (argumentacije kao socijalnog čina) pretpostavlja teoriju argumenta, a ne obrnuto, i to zbog toga što po njihovome mišljenju drukčije nije moguće utemeljiti normativnost teorije argumentacije, koja se jedino može (i mora) temeljiti u epistemologiji.

Kako smo vidjeli, općenita kritika pragmadijalektičke konsenzualistički usmjerene argumentacije iz pravca epistemoloških teorija argumentacije počiva na primjedbi što bi tako određena svrha argumentacije imala (epistemološki) nepoželjne posljedice, poput potiskivanja, skrivanja ili zanemarivanja dokazne građe koja bi narušila postojeći konsenzus, odnosno tvrdilo se i kako konsenzualizam djeluje destimulirajuće na samu praksu argumentacije s obzirom da bi bilo nepoželjno uopće započinjati raspravu o općeprihvaćenim vjerovanjima, Kao najoštrija

se kritika pragmatijalektičkoga pristupa argumentaciji pokazala Lumerova praktična, instrumentalistička teorija argumentacije, čije je karakteristično obilježje razlikovanje (argumentativne) valjanosti i situacijske primjerenosti - dvaju skupova kriterija potrebnih za dobru argumentaciju, tj. ispunjavanje međusobno neovisnih uvjeta prihvatljivosti i epistemičke dostupnosti. Smisao je tog uvođenja dvostrukih kriterija dobre argumentacije bila nadilaženje nedostataka objektivističkih (glavni predstavnici Siegel i Biro) i subjektivističkih (glavni predstavnik Feldman) epistemoloških teorija argumentacije, odnosno pomirenje pretenzije za objektivnim znanjem i istinitim vjerovanjima, s jedne strane, te neizbježnih subjektivnih aspekata argumentacije – jer je spoznaja subjektivna aktivnost koja ovisi o epistemičkoj situaciji - s druge strane.

Svi su se prigovori iz pravca epistemološkoga pristupa, kako to vide pragmatijalektičari, a i izrijeком priznaju sami autori koji prigovore iznose, ticali manjkave epistemičke dimenzije pragmatijalektike te se uglavnom svode na optužbu da ispravno slijeđenje pragmatijalektičke procedure za raspravu može u nekim slučajevima dovesti do prihvaćanja stajališta koja nisu epistemički održiva – što uglavnom znači da ih se ne bi trebalo smatrati istinitima. Također je iznesen i uobičajeni prigovor koji se tiče pragmatijalektičkoga poistovjećivanja infalibilizma s pozitivnim opravdanjem. Iznošenjem tih prigovora i odgovora na njih testirala se primjedba pragmatijalektičara da epistemološka kritika njihove teorije promašuje bit, odnosno da teoriji argumentacije ne treba bolja epistemologija od one koju je ponudila pragmatijalektika. Vrednujući i uvažujući prigovor o neizbježnosti pozitivnog opravdanja, ujedno sam naglasila da epistemološki pristup, pogotovo kod pojedinih kritičara (Lumer), neopravdano favorizira manje dobronamjerno tumačenje pragmatijalektike tamo gdje je moguće i ono više dobronamjerno, pripisujući pragmatijalektici posljedično i pojedine neutemeljene prigovore. Ova se druga navedena varijanta tumačenja – ona dobronamjernija – zastupala kao ujedno i više u skladu s temeljnom pragmatijalektičkom literaturom.

Posebno je razmotrena sustavna i oštra Lumerova kritička pozicija, koja bi se mogla sažeti tvrdnjom da snaga teorije argumentacije proizlazi iz njezinog epistemološkog utemeljenja, a u slučaju pragmatijalektike kritika glasi otprilike da njezina epistemološka pozadina služi tome da se zanemare epistemološka pitanja, što smatra neprihvatljivim ukoliko pragmatijalektika polaže – a polaže, i to izrijeком – pretenzije na normativan pristup argumentaciji. Prije svega Lumer je kritizirao pragmatijalektičko zanemarivanje interesa pojedinca za istinitim vjerovanjima, odnosno postavljanje toga cilja kao tek sekundarnog u argumentaciji u odnosu na primarni cilj razrješenja razlike u mišljenju, u krajnjem slučaju i u

obliku društvenoga konflikta. Kao što je bilo istaknuto na više mjesta, jedan je od razloga tomu i izostanak dosljedne razlike između pojmova 'argument', 'argumentacija' i 'argumentativni diskurs' u pragmatijalektici, s posljedicom izgradnje čitave teorije argumentacije kao teorije argumentativnoga diskursa.

Unatoč ovoj i sličnim oštrim kritikama, istaknuto je i kako je zajedničko stajalište svih epistemoloških teoretičara argumentacije to da je pragmatijalektički model kritičke rasprave, koji je s jedne strane izrazito konsenzualističkoga karaktera, no s druge pokazuje jasnu težnju za utemeljenjem u epistemički opravdanoj racionalnosti, bolje i moguće izgraditi na nekonsenzualistički shvaćenome cilju argumentacije i klasičnim epistemološkim pojmovima. Na taj bi se način kvalificirani konsenzus, tj. konsenzus u kojemu sudionici ne samo što dijele isto stajalište na kraju rasprave, već to čine opravdano, a ne konsenzus kao takav mogao legitimno uspostaviti kao cilj javne argumentacije. Pri tome epistemološki orijentirani teoretičari redovito navode i kao dodatan argument okretanju prema kvalificiranome (opravdanome) konsenzusu kao cilju argumentativnoga diskursa i činjenicu da kvalificirani konsenzus, za razliku od nekvalificiranoga, bolje ispunjava i funkciju razrješenja konflikta među sudionicima – što je *leitmotiv* pragmatijalektičke teorije - odnosno pouzdano omogućuje stabilnost konsenzusa među sudionicima koju ovaj drugi ne nudi.

Dva glavna prigovora koja su stigla pragmatijalektičkoj teoriji argumentacije iz pravca objektivističke inačice epistemološkoga pristupa (Siegel i Biro) tiču se (i) problematične naravi normativnosti koju pragmatijalektika polaže na argumentaciju i (ii) tretmana pozitivnog opravdanja, odnosno nesklada deklarativnog odbacivanja mogućnosti pozitivnog opravdanja stajališta u raspravi, s jedne strane, te s druge strane, korištenja pojmovnog aparata koji pozitivno opravdanje pretpostavlja (kako su istaknuli Siegel i Biro u svojoj kritici, u samome se rječniku pragmatijalektičke teorije, da ne idemo dalje od Procedure za kritičku raspravu, javljaju termini poput 'uspješna obrana stajališta', 'opravdavajuće' i sl.). Kako su na više mjesta argumentirali, zbog problema pod (ii) dolazi do problema pod (i), odnosno smatraju kako normativnost pristupa argumentaciji pretpostavlja pozitivno opravdanje, tj. epistemički bolje utemeljenu i zainteresiranu teoriju nego što je to ona pragmatijalektička.

Spomenuta izričita restrikcija pragmatijalektičkih pretenzija pri normiranju argumenata, odnosno vrednovanju stajališta kao prihvatljivih ili neprihvatljivih *isključivo* u svjetlu intersubjektivnom procedurom identifikacije dobivenih polazišta (u fazi otvaranja), tj. bez kritičkoga testiranja samih tih polazišta, potez je kojim su Garssen i Van Laar,

pragmadijalektičari mlađe generacije, pokušali očuvati konzistentnost teorije pred optužbama za nedosljedno prihvaćanje kritičkoga racionalizma u pogledu nezainteresiranosti za njihovu istinolikost (prihvatljivost). No takvim potezom, ističu Biro i Siegel, premda se otvara – odnosno zapravo sužava! - legitiman prostor za *pragmadijalektičko* vrednovanje argumentacije, pogotovo nestaje temelja za njezin cjelovit normativni tretman koji bi bio *al pari* onom epistemološkome. Međutim, kako su s pravom istaknuli Biro i Siegel, pragmadijalektičari ne uvažavaju ovim potezom činjenicu da se Popperovo odbacivanje mogućnosti bilo kakvog opravdanja teorija dokaznom građom pokazalo u najmanju ruku problematičnim, odnosno zanemaruju klasične prigovore iznesene u filozofiji znanosti protiv neodrživosti kritičkoga racionalizma bez pozitivnog opravdanja teorija razlozima, a čiju mogućnost Popper diskreditira.

Raspravljajući o ovome prigovoru, istaknuto je kako on na jasan način upućuje na činjenicu da pragmadijalektika nije izvorno filozofska teorija, odnosno da njezini tvorci Van Eemeren i Grootendorst nisu naviknuti na zahtjeve filozofske rasprave, a što su poslije pokušali ispraviti njihovi nasljednici, posebno Van Laar. Stoga premda smatram da je ovaj Siegelov i Biroov prigovor itekako legitiman, odnosno nedvojbeno jaka točka njihove kritike, mislim da je nezadovoljavajući pragmadijalektički tretman kritičkog racionalizma, odnosno izrazito filozofske problematike ipak donekle razumljiv s obzirom na primarno lingvističku Van Eemerenovu i Grootendorstovu vokaciju.

Posebno je razmotrena i kritika pragmadijalektičkoga modela kritičke rasprave, odnosno dvaju skupova pravila kojima regulira argumentaciju (Procedure i Kodeksa), koju je iznio Zenker. Ne dovodeći u dvojbu pri tome je li razrješenje razlike u mišljenju glavna (standardna, osnovna) funkcija argumenata i argumentacije, on pokušava izmjeriti vrijednost modela kritičke rasprave kao jezgre pragmadijalektičkoga pristupa argumentaciji testirajući učinkovitost pridržavanja pravila Procedure i Kodeksa bilo kao nužnih, bilo kao dovoljnih uvjeta, odnosno operacionalizirajući mjestimično nejasne tvrdnje o njihovu doprinosu (u čemu se sastoji? Radi li se o nužnim ili dovoljnim uvjetima?) spomenutoj svrsi. U razmatranju njegove argumentacije iznijeto je mišljenje kako se konkluzija do koje dolazi tek zanemarivo razlikuje od početne Van Eemerenove i Grootendorstove tvrdnje koju je trebalo osnažiti - čini se da se Zenker zapravo nije uspio odmaknuti od *tvrdnje* kako nužnost Procedure i Kodeksa za izbjegavanje pogreški tek preostaje dokazati, odnosno ne dokazuje ju (izravno ni neizravno) jer je itekako svjestan poteškoće odlučivanja o opsegu pogreški koje pravila trebaju eliminirati. Time se posljedično njegov pokušaj argumentacije u korist pragmadijalektičkoga modela

kritičke rasprave, barem po mojemu mišljenju, pretvorio zapravo u izvrsno polazište za njegovu kritiku.

U odgovoru na iznesene optužbe, pragmadijalektičari su upozorili da prigovor o nejasnome razlikovanju problemske valjanosti pravila rasprave od njihove intersubjektivne valjanosti, odnosno prihvaćenosti i posljedično obvezujuće snage za sudionike u raspravi, počiva na pogrešnome razumijevanju međusobnog odnosa prvenstva dviju dimenzija. Kao što smo prethodno vidjeli, epistemološki orijentirani autori smatraju da izjednačavanje problemske i konvencionalne (intersubjektivne) valjanosti proizlazi iz određenih teorijskih polazišta pragmadijalektike, prije svega konsenzualizma u pogledu određenja svrhe argumentacije. Smatram kako je ovaj pragmadijalektički odgovor na prigovor o nekvalificiranome konsenzusu kao neadekvatnome određenju svrhe argumentacije dobar utoliko što uočava, barem po mojemu sudu, odveć nemilosrdno tumačenje pragmadijalektike (stajalište koje je najavljeno već u prvome poglavlju), prvenstveno uočljivo u Lumerovim tekstovima. Dodatno, a čega su svjesni i epistemološki teoretičari, samo određenje svrhe argumentacije kao argumentativnoga diskursa nije isto što i određenje svrhe argumenta kao apstraktnog entiteta (skupa propozicija), gdje bi se jedino tvrdnja o konsenzusu kao svrsi ovoga drugog mogla bez ikakvih poteškoća klasificirati kao problematičan konsenzualizam nekvalificiranoga tipa. Zbog svega navedenoga zaključujem da je optužba epistemoloških teoretičara o nekvalificiranome konsenzusu na račun pragmadijalektike valjana, no ujedno i prejaka.

Iznijela sam stoga preciznije mišljenje da prigovori epistemološki orijentiranih teoretičara argumentacije na račun pragmadijalektičkoga pristupa jesu opravdani u onoj mjeri u kojoj filozofska komponenta pragmadijalektike *zapravo* oblikuje preostale komponente pragmadijalektičkoga programa (teorijsku, analitičku, empirijsku i praktičnu komponentu), i to specifično - u mjeri u kojoj se taj utjecaj osjeti u definiciji (dobrog) argumenta i teoriji pogreški u argumentaciji. Dodatno, smatram kako je, pogotovo u odnosu na Lumerovo oštro njezino tumačenje i kritiku, bolje vrednovati kvalitetu pragmadijalektičkoga pristupa unutar dobronamjernijega tumačenja, tj. vodeći računa o tome koliko bolne točke pragmadijalektičke *filozofije* – a mjereno filozofskim metrom, kao što smo vidjeli, ima ih – uistinu kompromitiraju tako zamišljenu teoriju argumentacije u istraživačkoj praksi. Također, mislim kako bi i pri ocjeni, odnosno opredjeljenju za pragmadijalektiku, epistemološki ili koji drugi pristup trebalo uzeti u obzir i koliko su snažni drugi, konkurirajući pristupi, tj. njihovu relativnu vrijednost.

U nedostatku prikladnoga mjernog aparata, kvalitativno sam opisala utjecaj problematičnih filozofskih tvrdnji na pragmatodijalektičku teoriju i istraživačku praksu kao prisutniji u prvoj točki (definicija argumenta, argumentacije i njihovo normiranje, tj. argumentativne sheme i pravila rasprave), a manje prisutan u samom istraživanju argumentativnih pogreški. Stajalište koje mi se čini najuvjerljivijim u procjeni dosega utjecaja problematičnoga filozofskog utemeljenja pragmatodijalektike na ostatak teorije i stoga sam ga zastupala u ovome radu jest to da njezina filozofska pozadina zapravo i nije više od tek djelomično razmotrene i artikulirane filozofske rasprave o središnjim pojmovima racionalnosti, razloga, opravdanja, odnosno ponajprije epistemoloških i logičkih problema koji svojim dosegom i složenošću uvelike nadilaze ambicije teorije argumentacije kako su je pokušali osmisliti Van Eemeren i Grootendorst. Po mojemu mišljenju, pragmatodijalektika se jednim dijelom može bez većih problema spasiti od navedenih optužbi ako se odreće – a što s vremenom i sve više čini – pretenzije na cjelovitost vlastitoga pristupa normiranju argumentacije, odnosno priznaje legitimnost strože filozofske rasprave o pojmovima koje iz filozofije preuzima.

Dodatno, držim najboljim rješenjem da se kao odlučujući faktor onda u raspravi između pragmatodijalektičara i teoretičara drugih provenijencija (u ovome slučaju one epistemološke) postavlja ispunjenje sljedećega konjunktivnog uvjeta: utemeljenje pozitivne teorije dobrog argumenta u srodnim filozofskim disciplinama (logici i epistemologiji) te cjelovitost i sustavnost teorije pogreški. Budući da ga ni jedan od dva pristupa ne zadovoljava u potpunosti, prevagu u korist epistemološkoga pristupa vidim u zadovoljenju prvog konjunktiva (unatoč prigovoru iz spornosti epistemičkih načela) i djelomično zadovoljenom drugome. Pri tome je retorička perspektiva na argumentaciju ranije izostavljena iz rasprave kao deskriptivno legitimna, no bez zadovoljavajućih normativnih pretenzija.

Nasuprot oštroj kritici takvoga pristupa kakvu smo prethodno vidjeli da dolazi iz pravca epistemoloških teorija argumentacije, ovdje se u tekstu pokušalo argumentirati u korist umjerenije kritike. Mišljenja sam da je pragmatodijalektičku teoriju argumentacije, pod uvjetom da želi biti disciplina relativno ograničenog dometa istraživanja te da je bude moguće smjestiti u kontekst srodnih (nadređenih i usporednih) disciplina, nasljeđujući onda od njih odgovarajući pojmovni aparat, najbolje opisati kao teoriju pogreški u argumentaciji (*fallacies*) s posebnim interesom za dijaloški (socijalni) vid argumentacije. U skladu s teoretičarima epistemološkoga pristupa, mišljenja sam da teorija pogreški u argumentaciji pretpostavlja teoriju dobrog (ispravnog) argumenta i teoriju (definiciju) argumenta uopće, i to pogotovo za svaki normativni

tretman argumentacije, kakav i pragmadijalektika želi biti. No čini mi se da epistemološki orijentirani autori *ponešto* olako pretpostavljaju da su sve *fallacies* koje teorija argumentacije uzima kao svoj primaran interes prekršenja kojeg od uvjeta u definiciji (dobrog) argumenta, i to, dakako, definiciji koju smatraju konceptualnom istinom.

Ovdje je ključna riječ 'ponešto' s obzirom na sustavnost i cjelovitost definicije argumentativne valjanosti koju nudi Lumer u svojem redukcionističkom programu jedinstvenoga tretmana pogreški u argumentaciji. Katalog *fallacies* koji je i pobudio interes istraživača polovicom prošloga stoljeća, a na čiji su se rad nadovezali i Van Eemeren i Grootendorst, kako je već istaknuto, primarni je interes istraživača koji djeluju unutar retoričkog i pragmadijalektičkog pristupa argumentaciji, odnosno onih autora koji se ne žele upuštati u *isključivo filozofske* rasprave. Apostrofirana je činjenica da unatoč posthamblinovskim pokušajima da se ponudi zadovoljavajuća teorija pogreški, današnji je *status artis* takav da nema konsenzusa oko toga je li njihov jedinstven tretman uopće moguć. Tako se ni pragmadijalektička teorija *fallacies* kao nerazumnih poteza u raspravi nije pokazala zadovoljavajućom, dijeleći s epistemološkim pristupom monističku pretpostavku o jedinstvu svih *fallacies* kao pogrešnih poteza u argumentativnome diskursu – dok epistemološki pak pristup njihovo jedinstvo vidi u neuspjehu argumenta da razlozima poluči znanje ili opravdano vjerovanje u tezu. Moje je mišljenje stoga, kako sam gore i navela, da je epistemološki pristup argumentaciji u prednosti pred pragmadijalektičkim zbog bolje pozitivne teorije argumenta, no još uvijek nezadovoljavajući za autore prvenstveno zainteresirane za pogreške u argumentaciji.

U raspravi o odnosu teorije argumentacije prema (formalnoj) logici i epistemologiji, kao plauzibilno zastupala sam stajalište da teorija argumentacije barem jednim svojim dijelom jest filozofska disciplina, odnosno da postoji barem jedan njezin dio koji se neproblematično svrstava pod okrilje filozofije, i to prije svega logike i epistemologije. Što se tiče odnosa prema logici, odnosno onoga što se naziva formalnom logikom – koje god od uobičajenih značenja da pridamo atributu 'formalan' – mislim da je ispravno reći kako se teorija argumentacije pojavljuje kao institucionalno etablirana disciplina onoga što je započeto pokretom neformalne logike. Preciznije rečeno, opisala sam status teorije argumentacije, odnosno njezina filozofskoga dijela kao prije svega vrijednoga pedagoškog programa sa sadržajem određenih tema i problema od kojih se barem nekima na sofisticiranoj razini bavi logika – ili barem iz pravca logike možemo očekivati njihovo rješenje – a ne zasebna teorija. Pri tome mislim kako je važno inzistirati na tome da status programa i atribut 'pedagoški' ne smije biti shvaćen pejorativno sa strane logike, ali ni olako, sa strane neformalnih teoretičara argumentacije.

Zaključno: premda je gore iznesena konkluzija o načelnoj prednosti epistemoloških pristupa argumentaciji prednosti pred pragmatodijalektičkim, zbog izostanka sustavnijeg rada epistemoloških autora u teoriji pogreški, kao i ponešto olakog njihovog svođenja na neispunjenje epistemičke funkcije, mislim da tek predstoji vidjeti koliko je teoriju pogreški moguće uspješno smjestiti u socijalnu epistemologiju. Držimo li se Goldmanove koncepcije iste, to jest moguće, no uz nužno potrebnu ekspanziju spoznajnih ciljeva pored stjecanja znanja. Stoga je dvojbeno koliko nam suvremeno stanje u teoriji pogreški, odnosno području od središnjeg interesa teoretičara argumentacije, zasad jednoznačno gura teoriju argumentacije bilo prema epistemologiji, bilo prema logici.

BIBLIOGRAFIJA

1. Aakhus, M., Ziek, P. i Dadlani, P. (2016). "Argumentation in large, complex practices". *OSSA Conference Archive*, članak 54.
2. Aikin, S. F. (2008). "Three Objections to the Epistemic Theory of Argument Rebutted." *Argumentation and Advocacy*, vol. 44 (3), str. 130-142.
3. Alchourron, C. E., P. Gardenfors, i D. Makinson (1985). "On the Logic of Theory Change: Partial Meet Contraction and Revision Functions" *Journal of Symbolic Logic*, Vol. 50, (2), str. 510-530.
4. Barth, E.M. i Krabbe, E.C.W. (1982). *From Axiom to Dialogue. A Philosophical Study of Logics and Argumentation*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
5. Battersby, M. (1989). "Critical Thinking as Applied Epistemology: Relocating Critical Thinking in the Philosophical Landscape." *Informal logic*, vol 11 (2), str. 91 – 100.
6. Bermejo-Luque, L. (2011). *Giving reasons. A linguistic-pragmatic approach to argumentation theory*. Dordrecht: Springer.
7. Bézieau, J.-Y. (2008). "What is "Formal Logic"?" U *Proceedings of the XXII World Congress of Philosophy*, vol. 13, *Logic and Philosophy of Logic*, str. 9-22.
8. Biro, J., i Siegel, H. (2011). "Argumentation, arguing, and arguments. Comments on giving reasons." *Theoria*, 72, str. 279–287.
9. Biro, J. i H. Siegel. (2006). "In defense of the objective epistemic approach to argumentation." *Informal Logic* 26 (1), str. 91-101.
10. Blair, J. A. (2012). *Groundwork in the Theory of Argumentation. Selected papers*. Springer
11. Blair, J. A. (2009). "The Philosophy of Argument". *OSSA Conference Archive*, članak 19.
12. Blair, J. A., H. Hansen, R. Johnson i C. Tindale (ur.) (2007). *Proceedings of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA)*, Windsor: OSSA.
13. Bodlović, P. (2013). *Teorija dijaloga Douglasa Waltona: pretpostavke i kritike nove dijalektike* (diplomski rad)
14. Bonevac, D. (2003). "Pragma-dialectics and Beyond". *Argumentation* 17 (4), str. 451-459.

15. Botting, David (2010). "A Pragma-Dialectical Default on the Question of Truth." *Informal Logic* Vol. 30, str. 413-434.
16. Cole, P. i J. Morgan (ur.) (1975). *Syntax and Semantics*. Vol. 3: *Speech Acts*. New York: Academic Press
17. Feldman, R. (1994). "Good Arguments." U Frederick F. Schmitt (ur.): *Socializing Epistemology. The Social Dimensions of Knowledge*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, str. 159-188.
18. Freeman, J. B. (2016). "Critical Study. *Errors of Reasoning, Naturalizing the Logic of*
19. *Inference* (John Woods)." *Informal Logic*, Vol. 36 (3), str. 395-426.
20. Garssen, B. i J.A. van Laar (2010). "A pragma-dialectical response to objectivist epistemic challenges". *Informal Logic* Vol. 30 (2), str. 122- 141.
21. Goddu, G C. (2013). "Why I still do not know what a "real" argument is". *OSSA Conference Archive*, članak 56.
22. Goldman, A. I. (2003). "An Epistemological Approach to Argumentation." *Informal Logic* Vol. 23 (1), str. 51-63.
23. Goldman, A. I. (2001). "Experts: Which Ones Should You Trust?" *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 63 (1), str. 85-110.
24. Goldman, A. I. (1994). "Argumentation and social epistemology." *Journal of Philosophy* 91 (1), str. 27-49
25. Grice, P. (1975). "Logic and conversation." U: P. Cole i J. Morgan (ur.), *Syntax and Semantics*. Vol. 3: *Speech Acts*. New York: Academic Press, str. 41–58.
26. Groarke, L. (2019). "Informal Logic", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdanje ljeta 2019.), Edward N. Zalta (ed.), URL = [<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/logic-informal/>](https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/logic-informal/)
27. Hamblin, Ch. L. (1970). *Fallacies*. London: Methuen
28. Hansen, H. (2019). "Fallacies", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdanje jeseni 2019), Edward N. Zalta (ur.), URL = [<https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/fallacies/>](https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/fallacies/)
29. Hintikka, J. (1989). "The role of logic in argumentation" *The Monist*, vol. 72, (1), str. 3-24.
30. Hitchcock, D. (2017). *On Reasoning and Argument. Essays in Informal Logic and on Critical Thinking*. Springer.
31. Hoffmann, M. H. G. (2005). "Limits of truth: Exploring epistemological approaches to argumentation." *Informal Logic* Vol. 25 (3), str. 245 – 260.

32. Huss, B. (2005). "Useful Argumentation: A Critique of the Epistemological Approach." *Informal Logic* vol. 25 (3), str. 261-275.
33. Hyun-Lee, M. (2008). *Proceedings of the XXII World Congress of Philosophy*, vol. 13, *Logic and Philosophy of Logic*.
34. Jacot, J., Genot, E. i Zenker, F. (2016), "From reasonable preferences, via argumentation, to logic", *Journal of Applied Logic*, vol. 18, str. 105-128.
35. Keiff, L (2011). "Dialogical Logic", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdanje ljeta 2011.), Edward N. Zalta (ur.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/logic-dialogical/>.
36. Kienpointner, M. (1992). *Alltagslogik : Struktur und Funktion von Argumentationsmustern*, Stuttgart, Fromman-Holzboog,
37. Krabbe, E. C. W. (2001). "The Problem of Retraction in Critical Discussion." *Synthese*, 127 (1-2), 141-159.
38. Lewinski, M. i Aakhus, M. (2017). "Advancing Polylogical Analysis of Large-Scale Argumentation: Disagreement Management in the Fracking Controversy." *Argumentation*, 31(1), 179-207. <http://sci-hub.cc/10.1007/s10503-016-9403-9>
39. Lewis, D. K. (2002). *Convention: A Philosophical Study*. Blackwell Publishers
40. Lumer, Ch. (2012). "The epistemic inferiority of pragma-dialectics." *Informal Logic*, 32 (1), str. 51–82.
41. Lumer, Ch. (2010). "Pragma-Dialectics and the Function of Argumentation." *Argumentation* 24, str. 41-69.
42. Lumer, Christopher. (ur.) (2005). *Informal Logic* 25 i 26.
43. Lumer, Christopher. (2005a). "The Epistemological Approach to Argumentation – A Map." *Informal Logic* 25, str. 189-212..
44. Lumer, Ch. (2005b). "The Epistemological Theory of Argument – How and Why?" *Informal Logic* 25, str. 213-243
45. Lumer, Ch. (2003). "Interpreting Arguments." U F. H. van Eemeren; J. A. Blair; Ch. A. Willard; A. F. Snoeck Henkemans (ur.): *Proceedings of the Fifth International Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Amsterdam, str. 715-719.
46. Lumer, Ch. (2000). "Reductionism in Fallacy Theory." *Argumentation* 14, str. 405-423.
47. Lumer, Ch. i Ian J. Dove (2011). "Argument schemes—an epistemological approach". *OSSA Conference Archive*, članak 17.

48. Martini, C., Sprenger, J. i Colyvan, M. (2013). "Resolving Disagreement Through Mutual Respect." *Erkenntnis* 78, str. 881 – 898.
49. Putnam, H. (1990). *Realism with a Human Face*. Harvard University Press, Cambridge, MA
50. Runjić-Stoilova, A. i Varošaneć-Škarić, G. (ur.) (2017). *New Insights into Rhetoric and Argumentation*, Split: Filozofski fakultet.
51. Schmitt, F. F. (ur.) (1994). *Socializing Epistemology. The Social Dimensions of Knowledge*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
52. Searle, J. R. (1995). *The construction of social reality*. London: Penguin.
53. Sekulić, D. (2016). *Psihologija zaključivanja i logika*. Zagreb: KruZak,
54. Smokrović, N. (2004). *Priroda prirodnog zaključivanja*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, Biblioteka Filozofska istraživanja.
55. Siegel, H. (1999). "Argument Quality and Cultural Difference" *OSSA Conference Archive*, članak 50.
56. Siegel, H. (1995). "Why Should Educators Care about Argumentation?" *Informal Logic* Vol. 17 (2), str. 159-176.
57. Siegel, H. i Biro, J. (2010). "The pragma-dialectician's dilemma: Reply to Garssen and van Laar." *Informal Logic*, Vol. 30 (4), str. 457-480.
58. Siegel, H. i Biro, J. (2008). "Rationality, Reasonableness, and Critical Rationalism: Problems with the Pragma-dialectical View." *Argumentation* 22, str. 191–203.
59. Siegel, H. i Biro, J. (1997). "Epistemic Normativity, Argumentation, and Fallacies." *Argumentation* 11, str. 277–292.
60. Simard-Smith, P.; Moldovan, A.; i Goddu, G C., "Arguments as abstract objects" (2011). *OSSA Conference Archive*. 4.
61. Tindale, C.W. (1999). *Acts of Arguing. A Rhetorical Model of Argument*. New York: SUNY.
62. Toulmin, S.E. (1976). *Knowing and Acting. An Invitation to Philosophy*. New York: Macmillan.
63. Van Eemeren, F. H. (ur.) (2007). *Proceedings of the International Society for the Study of Argumentation (ISSA)* Amsterdam
64. Van Eemeren, F. H. (2010). *Strategic maneuvering in argumentative discourse. Extending the pragma-dialectical theory of argumentation*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.

65. Van Eemeren, F. H. (2001). "Fallacies." U F. H. van Eemeren (ur.), *Crucial concepts in argumentation theory* (str. 135–164). Amsterdam: Amsterdam University Press
66. Van Eemeren, F.H., Garssen, B., Krabbe, E.C.W., Snoeck Henkemans, F.A., Verheij, B., Wagemans, J.H.M. (2014). *Handbook of Argumentation Theory*. Springer Netherlands
67. Van Eemeren, F. H., Garssen, B. i Meuffels, B. (2009). *Fallacies and judgments of reasonableness. Empirical research concerning the pragma-dialectical discussion rules*. Dordrecht etc.:Springer.
68. Van Eemeren, F. H. i R. Grootendorst (2004). *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-dialectical Approach*. Cambridge University Press.
69. Van Eemeren, F.H. i Grootendorst, R. (1992). *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
70. Van Eemeren, F.H. i Grootendorst, R. (1988). "Rationale for a pragmadialectical perspective." *Argumentation*, 2 (2), str. 271–291.
71. Van Eemeren, F. H. i R. Grootendorst (1984). *Speech Acts in Argumentative Discussions. A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed towards Solving Conflicts of Opinion*. Berlin/Dordrecht: De Gruyter/Foris Publications.
72. Van Eemeren, F.H., Grootendorst, R., Jackson, S., i Jacobs, S. (1993). *Reconstructing Argumentative Discourse*. Tuscaloosa/London: The University of Alabama Press.
73. Van Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R. i Snoeck Henkemans, A.F. (2002). *Argumentation. Analysis, Evaluation, Presentation*. Mahwah, NJ: Erlbaum
74. Van Eemeren, F. H., Houtlosser, P., & Snoeck Henkemans, A. F. (2007). *Argumentative indicators in discourse. A pragma-dialectical study*. Dordrecht: Springer.
75. Walton, D. N. i Krabbe, E.C. W. (1995). *Commitment in Dialogue: Basic Concepts of Interpersonal Reasoning* (SUNY).
76. Walton, D. N., Reed, C., i Macagno, F. (2008) *Argumentation Schemes*. Cambridge: Cambridge University Press.
77. Weinstock, Michael P. (2006). "Psychological Research and the Epistemological Approach to Argumentation" *Informal Logic*, Vol. 26 (4), str. 103-120.
78. Woods, J. (2013). *Errors of Reasoning: Naturalizing the Logic of Inference* (Studies in Logic, Vol. 45).
79. Woods, J. (2000). 'How Philosophical is Informal Logic?'. *Informal Logic*, 20 (2), str. 139 – 167.

80. Woods, John. (1994). "Is the theoretical unity of the fallacies possible?" *Informal Logic* 16 (2), str. 77-85.
81. Woods, J. (1988). "Buttercups, GNP's and Quarks: Are Fallacies Theoretical Entities?" *Informal Logic* 10 (2), str. 67-76.
82. Woods, J., i Walton, D. N. (1989). *Fallacies. Selected papers 1972–1982*. Berlin-Dordrecht
83. Zalta, E. N. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* URL: <https://plato.stanford.edu/>
84. Zenker, F. (2016). "The polysemy of 'fallacy'—or 'bias', for that matter". *OSSA Conference Archive*, članak 145.
85. Zenker, F. (ur.), (2013). *Bayesian argumentation: The practical side of probability* Dodrecht: Springer. (Synthese Library, *Studies in Epistemology, Logic, Methodology, and Philosophy of Science*, vol. 362)
86. Zenker, F. (2007a). "Changes in Conduct-rules and Ten Commandments: Pragma-dialectics 1984 vs. 2004". U F. H. van Eemeren (ur.), *Proceedings of the International Society for the Study of Argumentation (ISSA)* Amsterdam, str. 1581–1589.
87. Zenker, F. (2007b). "Pragma-Dialectic's Necessary Conditions for a Critical Discussion" U J. A. Blair, H. Hansen, R. Johnson i C. Tindale (ur.), *Proceedings of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA)*, Windsor: OSSA.
88. Zenker, F. i Gärdenfors, P. (2015a). "Communication, rationality and conceptual changes in scientific theories." U: Zenker, F. i Gärdenfors, P. (ur.). *Applications of Conceptual Spaces: The Case for Geometric Knowledge Representations*. Springer
89. Zenker, F. i Gärdenfors, P. (ur.) (2015b). *Applications of Conceptual Spaces: The Case for Geometric Knowledge Representations*. Springer.
90. Žarnić, B. i Bašić, G. (2017). "Normativity in Communication". U Runjić-Stoilova, A. i Varošaneć-Škarić, G. (ur.), *New Insights into Rhetoric and Argumentation*, Split: Filozofski fakultet, str. 73-102.

DODATAK: Lumerova instrumentalistička teorija argumentacije

Definicija valjanog argumenta (Lumer 2005b, str. 235)

‘*x* je valjan argument (tj. argument u užem smislu) =

A0: *Domena definicije*: *x* je trojka $\langle r^\circ, i, q \rangle$ koja se sastoji od

A0.1: skupa r° prosudbi/izjava r_1, r_2, \dots, r_n ,

A0.2: indikatora argumenta *i* te

A0.3: prosudbe *q*;

r_1, r_2, \dots, r_n , (elementi r°) nazivaju se ‘razlozima za *q*’, a *q* se naziva ‘tezom [argumenta, dod. G. B. H.] *x*’.

A1: *Indikator argumenta*: *i* indicira da je *x* argument, da su r_1, r_2, \dots, r_n razlozi i da je *q* teza *x*; dodatno *i* može indicirati i tip argumenta, tj. epistemološko načelo na kojemu se argument osniva.

A2: *Jamstvo prihvatljivosti*: Postoji epistemološko načelo *e* i kriterij *c* prihvatljivosti koji ispunjavaju sljedeće uvjete:

A2.1: *Učinkovito (epistemološko) načelo*: epistemološko je načelo *e* učinkovito; i

A2.2: *Konkretizacija (načela)*: kriterij *c* konkretizacija je načela *e* za tezu *q* (tako *c* kaže: ‘*q* je prihvatljivo ako c_1, \dots, c_m ’ i razlozi r_1, r_2, \dots, r_n jesu izjave koje tvrde barem za dio uvjeta *c* (c_1, \dots, c_m , gdje je $m \geq n$) da su ispunjeni (ovi razlozi mogu biti u probabilističkome obliku i odnositi se na neku bazu podataka na sljedeći način: $r_i =$ ‘vjerojatnost b_i unutar baze podataka *d* jest p_i ’); i

A2.3: *Istiniti razlozi*: svi uvjeti (c_1, \dots, c_m) kriterija *c* ispunjeni su.

A3: *Načelna primjerenost*: *x* ispunjava standardnu funkciju argumenta, tj. postoji subjekt *s* i vrijeme *t* za koje vrijedi:

A3.1: subjekt *s* u vremenu *t* jest jezično sposoban, otvorenog uma, sposoban razlikovati i ne zna dovoljno snažno opravdanje za tezu *q*; i

A3.2: ako se u *t* *x* iznese pred *s* i *s* pomno slijedi to iznošenje, to će učiniti *s* da opravdano vjeruje da je teza *q* prihvatljiva; ovaj proces spoznaje odvit će se na sljedeći način: *s*, koristeći *e* i *c*, provjerit će – između ostalog – one uvjete (između c_1, \dots, c_m) za prihvatljivost teze *q* za koje se tvrdi da su ispunjene u r_1, r_2, \dots, r_n , na taj način dolazeći do pozitivnoga rezultata.’

Definicija primjerenosti argumentativnih shema (Lumer i Dove 2011, str. 14, 15 – 16, 18)

Deduktivni argumenti:

DA4: Situacijska primjerenost: valjan je deduktivni argument primjeren za racionalno uvjeravanje adresata ako i samo ako jesu ispunjeni sljedeći uvjeti:

4. 1. Racionalnost adresata: adresat je jezično vješt, otvorenog uma, pozoran i sposoban razlikovati.
4. 2. Uvjerljivost: adresat ne zna još da je teza argumenta istinita.
4. 3. Racionalno prihvaćanje razloga: adresat opravdano vjeruje da su razlozi r_1, \dots, r_n prihvatljivi, ali ne vjeruje to isto za tezu.
4. 4. Shvatljivost argumenta: odnos implikacije između propozicija [razloga, dod. G. B. H.] argumenta i propozicije u tezi jest dovoljno izravan da ga adresat može lako shvatiti.

Probabilistički argumenti:

VA4: Situacijska primjerenost: valjan je probabilistički argument primjeren za racionalno uvjeravanje adresata u tezu t i njegovo/njezino usvajanje vjerojatnosti teze ako i samo ako jesu ispunjeni sljedeći uvjeti:

4. 1. Racionalnost adresata: adresat je jezično kompetentan, otvorenog uma, pozoran, sposoban razlikovati i ne posjeduje dovoljno snažno opravdanje za tezu t .
4. 2. Uvjerljivost: adresat ne zna još da je teza t istinita.
4. 3. Racionalno prihvaćanje razloga: adresat prepoznaje istinitost razloga r_1, \dots, r_n ili je sposoban/-bna prepoznati ih neposredno.
4. 4. Argumentativno znanje adresata: adresat poznaje barem implicitno ideju računa vjerojatnosti i matematiku koje su upotrijebljene u argumentu.
4. 5. Baza podataka: baza podataka d_s adresata (ili slušatelja/-ice) istovjetna je s bazom podataka d upotrijebljenom u argumentu ili joj je toliko bliska da u potonjem slučaju rezultirajuće vjerojatnosti koje se tiču razloga r_i i teze t ostaju nepromijenjene.

Praktični argumenti:

PA4: Situacijska primjerenost: Valjan je praktični argument primjeren za racionalno uvjeravanje adresata da je događaj e poželjan za subjekta s u stupnju u ako i samo ako vrijede sljedeći uvjeti:

4. 1. Racionalnost adresata: adresat je jezično kompetentan, otvorenog uma, pozoran i sposoban razlikovati.
4. 2. Uvjerljivost: adresat još nema valjano opravdanje za tezu t ni za proturječnu tezu, tj. onu koja dodjeljuje događaju e drukčiju poželjnost od u ili pak adresat ima slabije opravdanje za tezu od onoga koje je izneseno u argumentu.
4. 3. Baza podataka: d_a , adresatova baza podataka, u svojim je dijelovima relevantnima za argument istovjetna bazi podataka d koja podliježe argumentu ili je podskup baze podataka d (u potonjem slučaju i ako dodatno vrijedi da d_a sadrži podatke nespojive s d , sugovornici moraju prethodno komunicirati, tj. izmijeniti informacije kako bi izjednačili baze podataka relevantne za argument).
4. 4. Znanje posljedica: adresat već opravdano vjeruje u razloge u kojima se navode posljedice događaja e ili je pak sposoban/-bna odmah ih prepoznati.
4. 5. Razina relevantnosti: razina relevantnosti r o kojoj je riječ u argumentu nije grublja nego razina koju adresat racionalno želi.
4. 6. Praktična funkcija: da bi argument imao praktičnu funkciju, tj. učinio da adresat ne samo racionalno vjeruje u tezu t , već i usvojio procjenu poželjnosti događaja e kao vlastitu, subjekt vrednovanja s (na koji se referira u tezi t) mora biti istovjetan adresatu ili mora imati u relevantnim aspektima istu vrednujuću funkciju kao adresat.

Metodološki koraci u rekonstrukciji i interpretaciji argumenata

(Lumer 2003, str. 717 - 719)

Razumijevanje argumentativne strukture (namjeravane od strane autora): koraci 1, 3, 4a, 4b, 5a, 5b, 5d, 6, 7, 8, 10, 12.

Transformacija danog argumenta u idealnu verziju (ujednačavanje izraza, ispuštanje suvišnih dijelova, dodavanje potrebnih itd.); koraci 4c, 5c, 9, 11, 12, 13.

Procjena argumentativne valjanosti i primjerenosti: korak 14.

Koraci u interpretaciji argumenata (operacionalizacija šest općenitih načela)

- (i) *Omeđivanje argumenta*: određivanje početka i kraja argumenta, s eventualnim odvajanjem podargumenata u njemu sadržanih.

- (ii) *Brojno označavanje rečenica u argumentu*: korisna upotreba kratica (brojevnih) u argumentu, pri čemu treba poštovati dosljednost (za istu rečenicu ista brojna oznaka) i spomenuto drugačije označavanje izvornih (autorovih) i dodanih (interpretovih) rečenica. Ponekad je potrebno označiti i podrečenične dijelove.
- (iii) a) *Identifikacija i*
 b) *označavanje indikatora argumenta* (npr. velikom latiničnom slovnom oznakom).
- (iv) a) *Identifikacija,*
 b) *označavanje i*
 c) *formalno ispravno izražavanje teze argumenta*: preobličavanje teze u gramatički potpun oblik (singularni termini umjesto zamjenica, izbjegavanje sinonima, eksplikacija implikatura itd.)
- (v) a) *Identifikacija,*
 b) *označavanje,*
 c) *formalno ispravno izražavanje iskazanih razloga i*
 d) *njihovo pridruživanje odgovarajućim tezama u argumentima*: primjena tretmana opisanog u pravilu (iv) na premise argumenta, uz dodatno povezivanje pojedinih razloga s tezama na koje se odnose – u slučaju da argument sadrži više teza.
- (vi) *Razjašnjavanje odnosa i hijerarhije među tezama argumenta*: određivanje jesu li teze argumenta jednakopravne ili su neke od njih razlozi za sljedeće.
- (vii) *Uspostavljanje strukture argumenta (u slučaju postojanja više teza)*: na temelju koraka (iv) a), (v) d) i (vi) određuje se cjelovita struktura argumenta, po mogućnosti prikazom stabla.
- (viii) *Uspostavljanje argumentativne funkcije svih rečenica koje se javljaju u argumentu*: razvrstavanje preostalih rečenica u argumentu prema argumentativnim funkcijama (koje su od njih daljnji razlozi, a koje su npr. objašnjenje strukture argumenta, ponavljanje i sl.)
- (ix) *Izostavljanje suvišnih rečenica i dijelova rečenica*: sve rečenice, odnosno dijelovi argumenta koji se ne mogu svrstati u jednu od tri moguće argumentativne funkcije – razlozi, indikator i teza – izostavljaju se kao suvišni.
- (x) *Identifikacija tipa argumenta*: određivanje epistemološkoga načela na kojemu je autor utemeljio argument, što je priprema za specifikaciju argumentativne valjanosti i primjerenosti u posljednjemu koraku.
- (xi) *Parafraza sadržaja rečenica u argumentu*: ukoliko nije učinjena ranije, i to u skladu s načelima dobronamjernosti, autentičnosti i vjernosti, odnosno u mjeri koja će očuvati izvornu namjeru autora.

(xii) *Eventualno ispravljanje koraka 4 – 6.*

(xiii) *Dodavanje nedostajućih razloga (premissa):* pri dodavanju, najtežemu koraku u interpretaciji argumenta, interpret se valja držati sljedećih naputaka:

a) ono što se dodaje mora biti neizostavno za argumentativnu valjanosti i situacijsku primjerenost idealnog argumenta – ukoliko je prethodnim koracima postignuta idealna verzija, nema potrebe za dodavanjem;

b) poštivanje autentičnosti;

c) vjernost: na nedostajuće se premise mora moći zaključiti iz eksplicitnih dijelova argumenta i

d) jednostavnost: odabir jednostavnije premise među mogućim dopunama kao nedostajuće u argumentu.

(xiv): *Provjeravanje valjanosti i primjerenosti tako nastale rekonstrukcije argumenta:* konačno sustavno provjeravanje jesu li u argumentu ispunjeni svi uvjeti valjanosti i primjerenosti.